george lăzărescu

dicționar de mitologie

CASA EDITORIALA ODEON

GEORGE LĂZĂRESCU

DICŢIONAR DE MITOLOGIE

Casa editorială ODEON

București, 1992

GEORGE LĂZĂRESCU

DICŢIONAR DE MITOLOGIE

CASA EDITORIALĂ ODEON
BUCUREŞTI, 1992

Coperta de: *SILVIA SANDU*
Redactare şi coordonare lexicografică: *RODICA PANDELE*

ISBN 973-9008-28-3

CUVÎNT ÎNAINTE

Universul cunoștințelor despre existența, apariția și finalitatea noastră pe acest pămînt este infnit. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît fantezia noastră, a tuturor, nu are, în timp și spațiu, nici o limită.

Tot astfel, tezaurul creațiilor geniului uman este extrem de bogat; el cuprinde opere de o reală valoare, oricînd și oriunde ar fi apărut și ar fi fost folosite. Poezia sau proza, ca și artele, au dat primele semne de existență a unei minți mai mult sau mai puțin inventive, mai mult sau mai puțin consistente; producțiile tuturor popoarelor sînt nenumărate și de o rară bogăție spirituală, începînd chiar cu acelea ale celor mai primitive. Folclorul, această sursă inepuizabilă de probe concrete ale prezenței noastre variate, interesante și frumoase în lume, este o mină de aur.

Miturile, în special, formează o parte din ceea ce fantezia pură a oamenilor a conceput și cuprind sîmburii unor adevăruri istorice de care trebuie să ținem neapărat seama. Ele constituie istoria poetizată, idealizată, redarea acesteia sub forma unor povestiri care încîntă curiozitatea noastră, mereu însetată, chiar atunci cînd sînt crude sau grotești. Sublimul altora iese deci cu atît mai ușor în evidență și este gustat și apreciat ca atare.

Eroii tuturor aparțin unei lumi imaginare, dar sînt creații verosimile, legate de viața de toate zilele, de faptele și de aspirațiile, ca și de eroismul sau de injustețea unor acțiuni ale noastre. Cele mai multe, dacă nu chiar toate, conțin în sine o morală, a cărei durabilitate ne este confirmată mereu.

Culegerea miturilor cuprinse în acest volum este limitată la numărul de pagini destinat ei; au fost alese aici, în consecință, cele mai reprezentative, care, pe măsură ce sînt mai „lumești", sînt mai aproape de existența unui popor sau a altuia. Selecția a ținut seama numai de criteriul umanității în mituri, de acela al învățămintelor ce pot fi trase și de acela al unei echitabile prezențe a ficăreia din sferele de imaginație sau de civilizație în parte: greco-romană, slavă, nordică, latino-americană, extrem orientală sau asiatică. Desigur că sînt predominante miturile create de popoarele din aria mediteraneană și într-o măsură de cele din aria slavă, care ne sînt, prin condițiile geografice, mai apropiate nouă.

Nu au fost incluse în această culegere personajele ce aparțin unui alt domeniu de imaginație. Am socotit mai indicate deci pe cele alese aici; ele compun un panteon indispensabil pregătirii umaniste a oricăruia dintre noi; indicarea operelor în care acestea sînt protagoniste și care le-au făcut cunoscute opiniei publice de-a lungul secolelor constituie o completare care poate fi în mod egal binevenită.

Totalitatea miturilor din acest volum ne oferă, în sfîrșit, un patrimoniu poetic, artistic și moral, de o neprețuită valoare, fără de care umanismul nu se poate concepe, chiar dacă ele constituie numai unul din aspectele acestuia. Personajele mitologiei românești sînt reprezentate în bună parte și ne fac cinste, datorită sensului lor profund omenesc; ele conțin pildele cele mai variate de virtute aleasă, de abnegație, de spirit ascuțit și multă sete de frumos și bunătate, așa cum bine ne sînt cunoscute din multitudinea de producții populare, basme, povestiri, zicale etc. cu care ne-am nutrit de cînd ne aflăm pe aceste meleaguri.

Menționăm că, pentru o mai directă luare de contact cu personajele mitologice prezentate, am folosit transcrierea fonetică a limbii române.

A

ABAN (1) Fiul lui Hippotoon*. A fost prefăcut în șopîrlă, pentru că a surprins-o pe Cibele* potolindu-și setea cu prea multă lăcomie. (2) Tovarăș al lui Enea*, după fuga acestuia din Troia*, spre Italia. (3) Fiul lui Linceu* (1) și al Hipermnestrei*, tatăl lui Pretos și Acrisiu*, bunicul lui Perseu*; întemeietor al orașului Aba, în Focida (Grecia). (4) Rege al Argosului* (5), posesor al unui scut renumit pe care și l-a însușit Enea*.

Virgiliu, *Eneida*, I, 121

ABANȚI Locuitori mitici ai insulei muntoase Eubeea, din Marea Egee. Au luat parte la războiul împotriva Troiei*, sub comanda lui Elpenor*.

ABARIS Poet scit, care a cîntat în versuri călătoria lui Apollo* la hiperboreeni*. Drept răsplată, zeul l-a făcut preotul său, i-a insuflat darul profeției și i-a dăruit o săgeată, cu care putea zbura în cer.

ABATEE Serbări organizate în Grecia în cinstea lui Dionysos*; se manifestau în tăcere.

ABDERA Sora lui Diomede* (2), întemeietoarea orașului cu același nume, din Tracia. (După alții, orașul a fost întemeiat de Heracles*, în memoria tînărului său prieten, Abeder.) Din cauza unei invazii de șoareci și broaște, locuitorii l-au părăsit, refugiindu-se în Macedonia.

ABE Oraș în Focida (Grecia), unde se află un oracol* al lui Apollo*. Zeul a primt astfel și epitetul de Abeul.

ABEONA Divinitate romană, protectoare a celor ce porneau la drum.

ABIA (1) Doica lui Ilo*, fiul lui Troos*, venerată într-un templu din Messenia. (2) După Homer, în *Iliada*, este unul din cele șapte orașe oferite de Agamemnon* lui Ahile* în schimbul sclavei Briseis*, pentru a-i potoli furia pricinuită de răpirea acesteia.

ABIANI sau *ABIENI* Popor legendar din Sciția, care locuia de-a lungul rîului Abios. Își împărțeau viața cu galactofagii, care se hrăneau exclusiv cu lapte de iapă, spre deosebire de vecinii lor, antropofagii, care preferau carne de om. După Homer, abianii iubeau dreptatea și erau pătrunși de un profund spirit justițiar.

ABIDA Divinitate calmucă. Prin respirația ei, purifica spiritul morților și îl transporta într-un loc de odihnă veșnică.

ABIDO (1) Oraș în Asia Mică, în apropierea strîmtorii Dardanele, patrie a lui Leandru (→ Hero*). (2) Oraș în Egiptul de Sus, centru al cultului lui Osiris*.

ABIENI → *ABIANI*

ABILA Munte în Africa, situat în fața muntelui Calpe*, din Spania; împreună formează strîmtoarea Gibraltarului; în antichitate, aici erau localizate vestitele Coloane ale lui Hercule*.

ABILLIOS Fiul lui Romulus* și al Ersiliei* în mitologia romană.

ABORIGENI (1) (lat. primii locuitori ai unei regiuni, autohtoni) În mitologia romană, locuitorii vechii provincii Latium*, care, mai tîrziu, contopindu-se cu troianii lui Enea*, s-au numit latini, după regele Latinus*. (2) În mitologia romană, popoare pe care Saturn* le-ar fi adus din Africa, în Italia.

ABSIRT Fiul lui Eete*. Omorît și tăiat în bucăți de Medeea*, sora lui mai mare, membrele i-au fost aruncate în calea tatălui lor, spre a-l împiedeca să o mai urmărească, după ce, împreună cu Iason*, îi furase lîna de aur*. Acesta s-a oprit, într-adevăr, să adune resturile propriului fiu și le-a îngropat, după legendă, la Tomis (Constanța de azi).

ABUNDENȚA Divinitate alegorică în mitologia romană, personificată de o femeie tînără și frumoasă. Purta cu sine cornul abundenței*, plin cu toate bunătățile. A fost identificată cu zeița romană Fortuna* și cu Amalteea* (1), din mitologia greacă.

ABUTTO Divinitate în mitologia japoneză, care vindeca bolile și îi ajuta pe marinari în expedițiile lor.

ACAC Fiul lui Licaon* (2) și soțul doicei lui Mercur*.

ACACALIS (1) Fiica lui Minos*, primul rege al Cretei. (2) Una din soțiile lui Minos*, care i-a dat un fiu, pe Oas.

ACADEMOS Erou atenian, care le-a arătat Dioscurilor* locul unde Elena*, sora lor, a fost ascunsă de Teseu*. Nu-

mele lui a fost dat gimnaziului care a căpătat, pe vremea lui Platon, denumirea de Academie.

ACADINA Izvor legendar lîngă Catania (Sicilia), consacrat fiilor gemeni ai lui Iupiter*, Palicii*. Avea însușirea de a da pe față, făcînd să plutească la suprafața apei sau să se afunde, tablele pe care era înscris adevărul sau falsitatea unui jurămînt.

ACALE Nepotul lui Dedal*. A inventat compasul și fierăstrăul. Invidios, Dedal l-a aruncat din vîrful unui turn, dar zeița Atena*, protectoare a artelor, l-a salvat din cădere, transformîndu-l, în timp ce era în aer, într-o potîrniche.

ACAMANT (1) Fiul lui Teseu* și al Fedrei*. A luat parte la asediul Troiei* și a fost trimis, împreună cu Diomede* (1), să o ceară troienilor pe Elena*, răpită de la greci, de către Paris*. A fost unul dintre grecii care s-au introdus în calul de lemn și a contribuit astfel la cucerirea Troiei. În timpul incendiului care a avut loc în cetate, el a reușit să salveze de la moarte pe soția sa, Laodice* (2), fiica lui Priam* și pe fiul său. (2) Erou troian, fiul lui Antenor*, ucis de un oarecare Merion.

Virgiliu, *Eneida*, II, 262

ACANTA Nimfă* din mitologia romană, care l-a adorat pe zeul Apollo* și a fost transformată de acesta în planta numită acant.

ACARNANIA (1) Regiune în Epir (Grecia) fondată, după legendă, de Acarnan, unul dintre epigoni*. (2) Regiune din Egiptul antic, unde exista un templu consacrat lui Iupiter*.

ACAST Rege al orașului Iolco, în Tesalia (Grecia), primul fiu al lui Pelia*, rege al acestei regiuni și participant la expediția argonauților*.

ACATE Erou grec, prietenul cel mai credincios al lui Enea*, pe care l-a însoțit în rătăcirile sale pe mare, după căderea Troiei*. Se spune că, inspirat de o profeție, ar fi fost cel care a pronunțat cuvîntul Italia cînd au ancorat la țărmul acesteia.

Virgiliu, *Eneida*, I, 188, 312; VI, 34, 158

ACCA LARENTIA sau *LAURENTIA* Veche divinitate romană a pămîntului, protectoare a semințelor și rămășițelor strămoșilor. A fost soția păstorului Faustulus* și doica lui Romulus* și Remus*. Serbările dedicate ei de către romani erau organizate în fiecare an în ziua de 23 decembrie.

ACCA LAURENTIA → *ACCA LARENTIA*

ACE Fiica lui Minos*, regele Cretei, și mama lui Milet*, regele Cariei.

ACESIOS Unul din zeii protectori ai medicinei în mitologia greacă. Avea un templu în Olimpia*. Se presupune că ar fi fost și un epitet al lui Apollo*, el însuși avînd puteri tămăduitoare.

ACESO Fiică a lui Esculap* în mitologia romană, la rîndul ei o cunoscătoare a leacurilor și tratamentelor medicale.

ACESTE Regele Siciliei, fiul zeului-fluviu Crimisos și al Egeste* în mitologia greacă. I-a oferit ospitalitate și daruri lui Enea* și l-a ajutat să-l înmormînteze pe An-

chise*, tatăl său, pe muntele Erix. În amintirea mamei sale, a întemeiat orașul Egesta.

Virgiliu, *Eneida*, I, 550; V, 36, 61, 73

ACETE Marinar din Tir care, a salvat un copil de la sălbăticiile unor alți marinari. Copilul, fiind în realitate Dionysos*, i-a prefăcut, mai tîrziu, pe netrebnici în delfini, iar pe Acete l-a făcut preot al său, în insula Naxos*, din Marea Egee.

Ovidiu, *Metamorfoze*, III, 696

ACIDALIA Unul din numele Afroditei* în mitologia greacă, provenit de la izvorul cu același nume, din Beoția, în care aceasta se scălda împreună cu grațiile*, fiindcă avea darul de a tămădui durerile.

Virgiliu, *Eneida*, I, 720

ACINAX Spadă pe care sciții o înfigeau în pămînt, adorînd-o ca pe un simbol al zeului Marte*.

ACIS Tînăr păstor sicilian în mitologia greacă, fiul lui Faun* și al unei nimfe*. Iubit de Galatea*, a fost strivit de o stîncă prăbușită asupra lui, din gelozie, de Polifem*. Dar Galateea l-a transformat în rîul cu același nume, care curge la poalele Etnei* (2).

Claude Lorrain, *Acis și Galateea;* François Perrier, *Acis și Galateea*, pictură; Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, 750 și urm.

ACLIDE (1) Zeița întunericului în mitologia greacă. (2) Divinitate greacă arhaică, anterioară, după unele versiuni, pînă și haosului*. Din ea ar fi apărut apoi toți zeii.

ACONIT Plantă otrăvitoare, apărută din balele Cerberului*, cînd Heracles* l-a scos din Infern.

ACONTEU Vînător în mitologia greacă, preschimbat în piatră de privirea Medusei*, în timp ce asista la nunta lui Perseu*.

ACONȚIU Tînăr sărac din insula Ceos, din Marea Egee, de o rară frumusețe. Îndrăgostit de Cedippe, fiica unui atenian bogat, neputînd să o ia de soție, din cauza diferenței sociale dintre ei, s-a folosit de viclenia unui jurămînt pe care Cedippe, după ce l-a rostit, nu l-a mai putut respinge în nici un fel.

ACRATOFOR Nume al zeului Dionysos*, provenit de la vasul în care grecii puneau vinul la masă. Cu acest nume, el era venerat mai ales în Figalia, din regiunea Arcadiei*.

ACRISIU Rege al Argosului* (5) în mitologia greacă, căruia oracolul* i-a prezis că va fi ucis de un nepot. Pentru a evita împlinirea profeției, Acrisiu a închis-o pe fiica sa, Danae*, într-un turn de bronz, dar Zeus*, îndrăgostit de frumusețea ei, a sedus-o, strecurîndu-se la ea sub forma unei ploi de aur, și dîndu-i astfel un fiu, pe Perseu*. Mînios, tatăl a părăsit-o pradă apelor mării, cu copilul. Un rege al insulelor Ciclade*, Polidect*, i-a salvat însă pe amîndoi. Mai tîrziu, după numeroase aventuri, Perseu l-a omorît totuși, din eroare și fără să știe cine e, în timpul unor întreceri sportive.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, 613

ACROPOLĂ În genere, partea cea mai înaltă și fortificată a vechilor orașe grecești. Mai întîi loc de adăpost al populației în caz de război și sediu al autorității supreme, apoi centru monumental și spiritual al orașului. Cea mai renumită prin măreția ei artistică este Acropola orașului Atena, produs al geniului grec prin excelență. Prima construcție somptuoasă, Partenonul*, a fost ridicată în timpul

lui Pericle (între 447 și 432 î.Chr.). Tot atunci au apărut și Propileele, care formau intrarea pe Acropole, cu un templu dedicat Atenei Victorioase (Nike*), Erehteionul*, cu loja cariatidelor* etc. Pe vremea lui Licurg (secolul IV î.Chr.), activitatea constructivă a fost dedicată teatrului. Invaziile și războaiele (inclusiv al doilea război mondial) au distrus în mare parte aceste comori ale artei universale.

ACTEON Fiul lui Aristeu* și al Autonoei* în mitologia greacă, crescut și educat de centaurul* Chiron, care a făcut din el un vînător dibaci. Surprinzînd-o pe Artemis* goală, pe cînd se scălda împreună cu nimfele* ei, aceasta l-a preschimbat, drept pedeapsă, într-un cerb, iar cîinii săi, nerecunoscîndu-l, l-au sfîșiat. După altă versiune, el a fost pedepsit astfel, fiindcă a îndrăznit să se întreacă cu zeița în meșteșugul vînatului.

Ovidiu, *Metamorfoze*, III, 193 și urm.; Domenico Veneziano, Andreea Schiavone, Pieter Brueghel, Tiziano, G. B. Tiepolo, pictură

ADAD Zeu al fenomenelor atmosferice, al vîntului, ploii și fulgerului în mitologia babiloneană. Era reprezentat cu o spadă de foc, simbol al fulgerului. A fost socotit, pe de altă parte, și un zeu binefăcător, fiindcă ploile fac pămîntul roditor. Asirienii l-au venerat mai mult ca zeu al dezlănțuirii uraganelor și a altor calamități asupra pămînturilor și caselor dușmanilor lor.

ADEONA Divinitate romană, protectoare a călătorilor ce se întorceau la casele lor.

ADISESHA În mitologia vedică șarpele primordial care simbolizează timpul, și pe care se odihnește Vișnu*.

ADITYA Numele colectiv al celor șapte zei care conduc ordinea universului în mitologia vedică. Cei mai importanți sînt Varuna și Mitra*

ADMET Fiul lui Feres în mitologia greacă, regele Tesaliei. A participat la războiul împotriva Troiei* și la expediția argonauților*. Cînd Apollo* a fost izgonit din Olimp* (1) de Zeus*, Admet i-a încredințat paza turmelor sale și i-a dat adăpost, drept pentru care zeul, mai tîrziu, l-a ajutat în nenumărate situații. A convins, printre altele, pe moire* să-l scape de moarte, dacă cineva se va oferi să-i ia locul. Soția lui, Alcesta*, a acceptat acest sacrificiu, dar Persefona*, mișcată de gestul ei, l-a lăsat în viață. După alte versiune, Heracles* este cel care l-a readus din Infern, redîndu-l Alcestei.

Admet și Alcesta, frescă pompeiană la Muzeul din Napoli

ADMETA (1) Fiica lui Euristeu, rege al Micenei. Pentru a-i satisface o dorință, Euristeu i-a poruncit lui Heracles* să lupte cu amazoanele* și să-i smulgă reginei lor, Hippolita*, centura. Aceasta a fost una din cele douăsprezece munci ale lui Heracles. (2) Nimfă* oceanică.

ADON Divinitate feniciană, împrumutată de mitologia greacă, cu numele Adonis* (2), personificare a morții și renașterii ciclice a vegetației.

ADONII Serbări rituale funebre, celebrate în onoarea lui Adonis* (1). În timpul lor, femeile se îmbrăcau în doliu, mimau disperarea plîngînd și gemînd, își tăiau părul.

ADONIS (1) Tînăr de o rară frumusețe în mitologia greacă, născut din iubirea incestuoasă între Cinir*, regele Ciprului, și fiica sa, Mirra*. Adorat de Afrodita*, aceasta a avut durerea de a-l vedea ucis de un mistreț, ațițat

împotriva lui de gelozia lui Ares*; zeița l-a preschimbat atunci pe Adonis într-o anemonă, dar Persefona* s-a îndulcșat de disperarea Afroditei și i l-a redat, cu condiția de a-l păstra la ea o jumătate de an. Afrodita se învoi, dar o dată împlinită jumătatea anului, nu și-a respectat făgăduiala. Atunci, Zeus* a hotărît ca Adonis să stea o treime din an cu Afrodita, o a doua treime cu Persefona și o a treia să fie liber. Adonis dedică și această a treia parte Afroditei. După o altă versiune, Zeus a hotărît ca Adonis să trăiască șase luni ale anului în lumea umbrelor, iar celelalte șase, printre cei vii. (2) Zeul soarelui la asirieni și fenicieni.

Ovidiu, *Metamorfoze*, X, 519; G. B. Marino, *Adonis*, poem; Jean de la Fontaine, *Amor și Psiche*, poem; Claudio Monteverdi, *Adonis*, operă lirică; *frescă* la Pompei și în Domus Aurea; Tizian, *Plecarea lui Adonis la vînătoare;* Paolo Veronese, *Venus și Adonis;* Paris Bordone, *Venus și Adonis*, Luca Giordano, Rubens etc. pictură; De Rossi, De Vries, Canova, Thorvaldsen, sculptură

ADRAM Zeu venerat în Sicilia, în orașul cu același nume, din apropierea vulcanului Etna* (2). Animalul consacrat lui era cîinele, de aceea templul său era plin de cîini.

ADRAMMELECH Divinitate asiriană, căreia i se jertfeau copii, aruncîndu-i în foc. Era reprezentată sub forma unui păun.

ADRAST (1) Rege al Argosului* (5), conducătorul epigonilor* în războiul contra Tebei* (2). Și-a căsătorit fiicele, pe Argia* și Deipile*, cu Polinice* și Tideu*, care s-au înfățișat la curtea lui ascunși sub o piele de leu și, respectiv, de mistreț, așa cum îi prezisese un oracol* că va avea ca gineri aceste animale. Pentru a-l ajuta pe Polinice să recapete tronul tatălui său, Edip*, uzurpat de Eteocle*, Adrast porni împreună cu acesta, Tideu, Capaneu*, Hippomedon*, Partenipeu* și Amfiarau*, războiul

împotriva Tebei, din care a scăpat numai el. (2) Un alt Adrast a fost ucis de Telemac*, din cauza perfidiei lui.

Eschil, *Cei șapte împotriva Tebei*

ADRASTEA (1) Numele zeiței romane Nemesis*, în mitologia greacă. (2) Numele sub care era adorată Cibele* în templul care îi fusese consacrat în Grecia, de Adrast* (1). (3). Nimfă* în mitologia greacă ce, împreună cu sora (Melissa*) și tatăl ei (Melisseu*), l-a îngrijit pe Zeus* copil, după ce Rhea* l-a ascuns, să nu-l înghită Cronos*.

ADYTUM Cameră tainică în templul gec, în care aveau acces numai preoții oficianți. Cu ajutorul unor anumite substanțe excitante, ei intrau într-o stare de delir, care îi făcea să capete virtuți profetice, dictate de un preot superior sau o preoteasă, ascuns în adytum, aflat în spatele absidei (altarului) sau sub statuia divinității respective.

AEA Insulă din regiunea Colhidei*, reședința regelui Eete*. Aici se afla pădurea în care se păstra lîna de aur*.

AEDONA Soția lui Zeto*, regele Tebei* (2), care a avut un fiu unic, pe Atis*. Geloasă pe numărul mare de copii ai Niobei*, cumnata sa, Aedona a încercat să ucidă un copil al acesteia, dar a ucis, din greșeală, pe propriul ei copil. Zeus*, cuprins de milă, a preschimbat-o în privighetoare.

Homer, *Odiseea*, XIX, 518

AELIA (1) Una dintre amazoane*. (2) Una dintre cele mai cunoscute harpii*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, 710

AEROPE Soția lui Atreu*, rege al cetății Micene*, și mama lui Menelau* și a lui Agamemnon*. A fost aruncată în

mare de soțul ei, fiindcă a nutrit o dragoste neîngăduită față de cumnatul ei, Tieste*.

AETLIO Fiul lui Eol*, soțul tinerei Calice* și tatăl lui Endimion*.

AEX Una dintre doicile lui Zeus* în mitologia greacă, originară din Creta. Mai tîrziu, numele ei a fost dat unei constelații.

AFAREU Regele Messenei, tatăl lui Idas* și al lui Linceu* (2), tineri care au îndrăznit să se împotrivească Dioscurilor*. Afareu este amintit printre eroii vechiului Peloponez.

AFEA Zeiță în mitologia greacă, adorată în insula Egina, unde îi era dedicat un templu vestit. Era originară din Creta.

AFI Numele zeului Heimdall* din mitologia scandinavă, cînd acesta s-a întrupat în om, pentru a doua oară, devenind părinte al oamenilor liberi.

AFRODISII Serbări celebrate în insula Cipru și la Pafos* (2), în cinstea zeiței Afrodita*.

AFRODITA Zeița frumuseții, a iubirii, a voluptății și a fecundității în mitologia greacă. După Homer, este fiica lui Zeus* și a Dianei*, dar, conform etimologiei numelui, s-a născut din spuma mării (gr. *afros*, spuma mării). Tot ea mai este și zeița mării, cu numele de Anadiomene* („ieșită din mare") și protectoare a marinarilor și a porturilor. Adorată mai întîi în Siria și Caldeea, cu numele de Astharte* și Militta*, și-a ales în Grecia, ca loc de preferință, insula Citera*, situată în Marea Egee. Ea a avut

o mare putere asupra sentimentelor și simțurilor muritorilor și nemuritorilor: a făcut ca Elena* să se îndrăgostească de Paris*, a trezit patimi în Fedra* și în Medeea*. A iubit, printre alții, pe Anchise*, cu care a avut un fiu, pe Enea*. Cultul său a fost răspîndit mai ales în Cipru, Citera, Corint și în Argos* (5), considera sacri porumbeii și mirtul. La romani, a fost cunoscută cu numele de Venus*.

Homer, *Iliada*, XX, 40, 312 și urm.; Pierre Louis, *Afrodita, obiceiuri vechi*, roman; George Moore, *Afrodita în Aulis*, roman; Praxiteles, *Afrodita din Cnidos*, sculptură; alte sculpturi ale lui Fidias și Scopas. Sînt vestite: *Venus Capitolina*, din Roma, *Venus din Milo*, de la Luvru. Sandro Botticelli, Rafael, Correggio, Rubens etc., pictură

AGADIST → *AGDISTI*

AGAMEDE Arhitect grec vestit. Împreună cu fratele lui, Trofoniu*, a construit templul din Delfos* dedicat lui Apollo* și o clădire în care să se păstreze tezaurul regelui Beoției. Tot ei au jefuit însă treptat aceste comori, utilizînd un coridor secret de acces în incintă. Cînd Agamede a fost surprins de rege, Trofoniu i-a tăiat capul, de frică să nu-l denunțe și pe el. Pămîntul însă l-a pedepsit pentru crima sa, înghițindu-l de viu.

AGAMEMNON Fiul lui Atreu*, rege al cetății Micene*. Cînd Atreu a fost ucis de Tieste*, Agamemnon a fugit în Sparta, cu fratele lui, Menelau*. Aici el a luat-o în căsătorie pe Clitemnestra*, iar Menelau, pe Elena*, fiicele regelui Spartei, Tindar*. Cînd s-a iscat războiul împotriva Troiei*, din cauza răpirii Elenei de către Paris*, fiul regelui acestei cetăți, Agamemnon a devenit șeful suprem al armatelor grecești. În timpul asediului Troiei, el a intrat în conflict cu Ahile*, un alt erou grec, pentru sclava Briseis*. După cucerirea Troiei, Cassandra*, preoteasă a lui Apollo*, i-a prezis că va fi omorît, ceea ce s-a și întîmplat de îndată ce a ajuns la Micene, ucigașii lui

fiind Egist* și Clitemnestra. Mai tîrziu, Oreste*, pentru a-și răzbuna părintele, i-a ucis pe amîndoi.

Agamemnon, *Oeforele*, *Eumenidele*, tragedii; Sofocle, *Electra*, tragedie; Euripide, *Oreste* și *Ifigenia în Taurida*, tragedie; Homer, *Iliada*; Eschil, tragedie; Seneca, *Agamemnon*, tragedie; Voltaire, *Oreste*, tragedie; Vittorio Alfieri, *Agamemnon*, tragedie; James Thomson, De Vicente Garcia la Huerta, Népomucène Lemercier, *Agamemnon*, tragedie; Darius Milhaud, melodramă, *Oreste recucerit de Ifigenia*, frescă pompeiană; *Sacrificiul Ifigeniei*, frescă pompeiană

AGANICE Vrăjitoare din mitologia greacă, renumită în Tesalia.

AGANIPEE (1) Serbări organizate în cinstea muzelor*. (2) Epitet atribuit muzelor*, inspiratoare ale harului poetic.

AGANIPPE Nimfă*, fiica rîului Permes, din Beotia, care izvora din muntele Helicon*. Era protectoarea unei fîntîni consacrate lui Apollo* și muzelor*, a cărei apă avea darul de a-i inspira pe poeți.

AGAPENOR Rege al Arcadiei*. A luat parte la războiul împotriva Troiei*, în funcția de comandant al grecilor din Arcadia; la revenirea în patrie, a întemeiat, în insula Cipru, orașul Pafos* (2), unde a ridicat un templu zeiței Afrodita*.

AGATODEMON (1) Epitet dat de greci unui zeu egiptean, socotindu-l un fel de „înger păzitor". (2) Unul din numele lui Dionysos*, ca savator al situațiilor critice.

AGAVE (1) Fiica lui Cadmos* și a Harmoniei*. Și-a ucis propriul fiu, pe Penteu*, în timpul unei serbări dionisiace, cuprinsă de o criză de nebunie inspirată de Zeus*, drept pedeapsă că acesta s-a împotrivit introducerii cultului său în Beoția. (2) Una dintre nereide*. (3) Una dintre amazoane*.

AGDISTI sau *AGADIST* (1) Nume al zeiței Cibele*, provenit de la muntele Agdos, în vîrful căruia se înălța templul ei cel mai vechi. (2) Hermafrodit* de origine divină.

AGELAOS Unul din pretendenții Penelopei* (proci*), soția lui Ulise*.

Homer, *Odiseea*, XX, 321—339; XXII, 131, 136, 212, 241, 247, 327

AGELAST (lat. care nu rîde) Poreclă dată lui Pluto*.

AGENOR Fiul lui Poseidon* și al Libiei* și rege al fenicienilor în mitologia greacă, părinte al lui Cadmos* și al Europei*. Cartagina* a fost numită și Cetatea lui Agenor, fiindcă Didona* descindea din acest rege. Cînd Europa a fost răpită de Zeus* prefăcut în taur, Agenor l-a trimis pe Cadmos și pe ceilalți fii, Fenix* și Cilice*, pe urmele surorii lor, interzicîndu-le să revină acasă fără ea.

Virgiliu, *Eneida*, I, 338

AGENOREA Zeița muncii și a industriei la greci. La romani, a fost zeița curajului și a avîntului nelimitat.

AGESILAOS Un alt nume al lui Hades*, deoarece împreună cu Hermes* conducea pe oameni și popoarele din împărăția umbrelor infernale.

Pierre Corneille, *Agésilas*, tragedie

AGIEUS Epitet al zeului Apollo*, provenit de la atributul său de protector al drumurilor și drumeților.

AGLAIA Una dintre cele trei grații* în mitologia romană. Numele ei înseamnă „strălucire". A fost soția lui Hefaistos*.

AGLAURA Fiica lui Cecrop* și preoteasa zeiței Atena*. A avut două surori: pe Erse și Pandrosos. În timpul unui război interminabil, Aglaura, pentru a salva orașul, s-a aruncat din înălțimea Acropolei*, pentru că un oracol* a prezis că numai printr-un astfel de sacrificiu orașul va fi salvat. În templul care i s-a înălțat, tinerii atenieni rosteau un jurămînt de credință patriei, ori de cîte ori plecau în luptă. După o altă versiune, zeița Atena le-a încredințat fiicelor lui Cecrop o cutie, interzicîndu-le să o deschidă. Cînd, curioase, Aglaura și Erse au deschis cutia, și-au pierdut mințile și s-au aruncat de pe Acropole.

Ovidiu, *Metamorfoze*, II, 739 și urm.

AGNIS Divinitatea arhaică a focului în mitologia vedică, sub toate formele lui. Prezența lui este oriunde, chiar și în corpul omenesc; purificator, anulează păcatele și este invocat mult pentru aceasta; ocrotește casa și înlătură toate efectele magiei dușmănoase. Soarele este marele foc al cerului, ca și fulgerul și trăsnetul, după credința respectivă. Este numit și Pavaca, „purificatorul".

AGNOS (1) Una din nimfele* care l-au hrănit pe Iupiter*. (2) Izvor sacru de pe muntele Liceu, în care, în perioade secetoase, un preot al lui Iupiter* arunca o ramură de stejar, invocînd ploaia.

AGONALII Serbări romane instituite în cinstea zeului Ianus*, de regele Numa Pompiliu*, în ziua de 9 ianuarie; după alții, la 11 ianuarie sau 21 mai și 31 decembrie.

AGONI Zei romani, invocați de cei ce doreau să întreprindă o acțiune de mare importanță.

AGORAIA Numele zeiței Atena*, ca inspiratoare a oratorilor în timpul adunărilor populare și dătătoare de înțelepciune, tuturor celor ce aveau de luat o hotărîre.

AGRA Colină din preajma rîului Issos, pe care se celebrau micile serbări Eleusine, în cinstea revenirii primăverii, o dată cu întoarcerea Persefonei* din Infern, pe pămînt.

AGRAULA Soția lui Cecrop* și mamă a Aglaurei*. La Atena, i s-a consacrat o pădurice. De la zeul Marte*, a avut o fiică, numită Alcippe.

AGRIA Fiică a lui Edip*, ucisă la porunca uzurpatorului tronului acestuia, Creon*.

Sofocle, *Edip rege* și *Edip la Colonos*

AGRIOPE Un alt nume al Euridicei*.

AGROSTINE Epitet folosit pentru nimfe*, ca ființe agreste, legate de pămînt.

AHAIA Denumire cu care era cunoscută Grecia în vremurile lui Homer (secolele XI—X î.Chr.). De aici, locuitorii s-au numit ahei.

AHAR Divinitate cu înfățișare omenească în mitologia vedică. După legendă, a dat viață, din propria-i substanță, tuturor creaturilor însuflețite.

AHELAU Fiu al eroului troian Antenor*.

AHELOU Zeul rîului cu același nume din Helada, în mitologia greacă, fiul lui Oceanus* și al zeiței Thetis* (1). Și-a disputat-o cu Heracles* pe Deianira*, dar semizeul l-a învins, chiar dacă el a luat mai multe înfățișări, printre care, pe aceea de taur, apoi i-a smuls un corn și l-a constrîns să se ascundă în rîul Toante, numit de atunci Ahelou. Cornul a fost luat de naiade* și, umplut cu fructe și flori, și a rămas în mitologie cu numele de cornul abundenței*. După alte versiuni, Ahelou însuși i-a dat lui Heracles cornul Amalteei*, pentru a și-l recăpăta pe al său. Cornul abundenței se referă la fertilitatea solului din preajma rîului Ahelou. Ahelou este reprezentat sub forma unui bătrîn cu coarne, a unui șarpe cu cap de om sau a unui taur cu cap de om și barbă lungă.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VIII, 547 și urm., IX, I și urm.

AHEMENIDE Tovarăș de luptă al lui Ulise*; a fost părăsit în insula lui Polifem* și salvat de Enea*, care l-a luat cu sine pînă în Italia.

Virgiliu, *Eneida*, III, 614; Ovidiu, *Metamorfoze*, XIV, 158 și urm.

AHEMON sau *AHMON* Divinitate feniciană, strămoș al lui Uranus* și Tideu*.

AHEROE Copac — plop — consacrat zeilor din Infern, care creștea de-a lungul Aheronului* (1).

AHERON (1) Fiul Soarelui și al Terrei în mitologia greacă, preschimbat în rîu și rostogolit în Infern, pentru că a potolit setea titanilor* cînd aceștia s-au răzvrătit împotriva lui Zeus*. (2) Un alt Aheron a fost tatăl eriniilor*.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 107

AHERUSA Peșteră pe țărmul Mării Negre, prin care se credea că se pătrunde în Infern.

AHERUSII Nume generic dat mlaștinilor, peșterilor și lacurilor din Italia, Grecia și Egipt, prin care se credea că se ajunge în regiunile infernale.

AHEU Strămoșul cel mai îndepărtat al aheilor, fiul lui Xuto* și al Creusei, fiica lui Erehteu.

AHILE Rege al Tesaliei (Grecia), fiul lui Peleu* și al zeiței Thetis* (2). Aceasta, pentru a-și face fiul invulnerabil, l-a scufundat în rîul Styx*, dar, ținîndu-l de călcîi, a făcut ca această parte a piciorului să rămînă neudată. De copil, a fost încredințat centaurului* Chiron*, care i-a dat o educație demnă de un semizeu. Ulise* l-a luat cu sine la luptele împotriva Troiei*, unde s-a dovedit a fi unul din principalii eroi: avea o armură de nepătruns, făurită de Hefaistos*, și patru cai nemuritori. A refuzat însă să mai lupte, cînd sclava Briseis* i-a fost răpită de Agamemnon*. Omorîrea prietenului cel mai apropiat, Patroclu*, de către unul din apărătorii Troiei, Hector*, fiul regelui cetății, l-a făcut să reintre în luptă și să-l ucidă pe acesta, tîrîndu-l în urma carului său de luptă, de trei ori în jurul cetății. S-a îndrăgostit apoi de Poli-

xenia*, fiica lui Priam* și a Hecubei* și, cînd a vrut să o ia de soție, Paris*, un alt fiu al lui Priam, pentru a-și răzbuna fratele — pe Hector —, l-a ucis cu o săgeată, care l-a atins tocmai în călcîi. Pe mormîntul pe care grecii i l-au ridicat pe promontoriul Sigeu*, la cererea zeilor, fiul său, Pirrus*, a sacrificat-o pe Polixenia și a ridicat un templu. Simbolizează eroismul total.

Homer, *Iliada*, 1, 121 și urm., XVIII, 22 și urm., 231 și urm., 318 și urm,; Publius Papinius, *Ahileide*, tragedie; Arctin din Milet, *Etiopida*, *Distrugerea Troiei*; Pindar, poeme: Euripide, *Hecuba* și *Ifigenia în Aulida*, tragedii; Statius, *Ahileide*, poem epic; Goethe, *Ahileide*, poem; H. von Kleist, *Pentesilea*, tragedie. Legrentzi, *Ahile in Scir*, operă; Jean Galbert da Campistron, *Ahile și Polixenia*, libret de operă, pe muzică de Lully și Collasse; Pietro Metastasio, *Ahile în Scir*, melodramă; Giovanni Paisiello, melodramă; Luigi Cherubini, balet pantomimă; Domenico Cimarosa, *Ahile la asaltul Troiei*, operă; *Despărțirea lui Ahile de Briseis*, frescă pompeiană; *Ahile și Aiax*, frescă în Muzeul etrusc al Vaticanului; *Ahile la Scyros*, bronz, relief la Luvru; Giulio Romano, Eugène Delacroix, Rubens, Dominique Ingres, François Gérard J. B. Regnault, Francesco Primaticcio etc., pictură. François Rude etc., sculptură

AHILEA Insulă legendară din Marea Neagră, în care Ahile* a fost adorat ca zeu.

AHMEON (1) Erou grec care, pentru că și-a ucis fiul, a fost torturat de erinii*, ca și Oreste*, care a comis aceeași faptă. (2) Unul dintre cei mai vechi zei ai fenicienilor, părinte al cerului și al pămîntului.

AHMON → AHEMON

AHRIMAN sau *ANGRA-MAINYU* Divinitate supremă în mitologia persană, simbol al răului, în veșnic contrast cu Ahura Mazda*, zeul binelui, ambii introduși de Zarathustra* în mitologia orientală. Războiul dintre cei doi zei s-a încheiat, după trei mii de ani, cu victoria lui Ahura Mazda. Personificare simbolică a luptei veșnice între geniul luminii și acel al întunericului.

AHURA MAZDA → *ORMUZD*

AIA → *EEA*

AIAX Unul dintre principalii eroi greci din războiul împotriva Troiei*, fiul lui Oileu*. Cînd Troia a căzut în mîinile grecilor, Aiax a răpit-o pe Cassandra* chiar din sanctuarul Atenei*, unde își căutase adăpost; a fost pedepsit de zei și a pierit într-un naufragiu, în drum spre patrie. După o altă versiune, la moartea lui Ahile*, Aiax a pretins-o pe soția acestuia, dar i-a fost luată, prin luptă, de Ulise*. De indignare, s-a sinucis cu propria-i spadă.

Virgiliu, *Eneida*, I, 41; Homer, *Iliada*, XV, 415 și urm.; Canova, *Aiax*, sculptură; Sofocle, *Aiax*, tragedie; Ugo Foscolo, *Aiax*, tragedie; André Gide, *Aiax*, poem dramatic

AIDONE (1) Rege al molosilor, popor din Epir, care l-a întemnițat pe Teseu* pentru că a încercat să o răpească din împărăția lui Pluto* pe Persefona*. (2) Fiică a lui Pandareu* și soție a lui Zeto*. Și-a sufocat copilul fără să-și dea seama, în timpul somnului; suferința a preschimbat-o într-un sticlete.

AITA Divinitate etruscă a Infernului, identificată cu Hades* din mitologia greacă.

AIUS LOCUTIUS Profet misterios, despre care se spune că într-o noapte i-ar fi avertizat pe locuitorii Romei de apropiata invazie a galilor. A avut un templu la Roma.

ALALCOMENA Oraș în Beoția, renumit pentru cultul zeiței Atena*.

ALASTOR (1) Unul din cei patru cai ai lui Hades*. (2) Geniu* răzbunător în mitologia greacă.

ALBA LONGA Oraș din Latium*, întemeiat pe locul unde Ascaniu*, fiul lui Enea*, a găsit o scroafă albă. Este orașul-mamă al Romei de mai tîrziu. Tullus Ostilius, al treilea rege al Romei, l-a distrus către anul 650 i.Chr.

Virgiliu, *Eneida*, I, 271; Titus-Livius, *Ab urbe condita*, I, 22—30

ALBION Fiul lui Neptun*, în mitologia greacă, uriaș care împreună cu Bergion a vrut să-l împiedice pe Heracles* să traverseze Rinul (după alții Ronul). Zeus* i-a pedepsit pe amîndoi, făcîndu-i să piară sub o ploaie de pietre.

ALBUNEEA Sibilă* căreia îi era consacrat un templu în pădurea Tiburului, de lîngă Tivoli. Era numită și sibila tiburtină.

ALCESTA Fiica lui Pelia* și a Anaxibiei*, soția regelui Admet*. Acesta, cu ocazia căsătoriei, a omis să aducă o jertfă zeiței Artemis* care, mîniată, l-a obligat să-și ia zilele. Apollo* a convins-o pe zeiță să accepte în locul lui Admet pe mama, pe tatăl sau pe soția acestuia. S-a sacrificat atunci Alcesta, din mare iubire față de soțul ei. Heracles*, înduioșat de sacrificiul ei, a coborît în Infern și, deși Hades* s-a arătat potrivnic, a luat-o totuși de acolo și a redat-o soțului ei.

Euripide, *Alcesta*, tragedie; Vittorio Alfieri, *Alcesta*, tragedie; Benito Perez Gáldos, *Alcesta*, tragedie; Hugo von Hofmannsthal, *Alcesta*, tragedie, J. B. Lully, *Alcesta*, melodramă; C. W. Gluck, *Alcesta*, operă lirică

ALCEU Fiul lui Perseu* și al Andromedei*, soțul Ippomenei, tatăl lui Amfitrion* și, deci, bunic lui Heracles*.

ALCIDE Nume al lui Heracles*, provenit de la Alceu*, strămoșul din partea mamei, iar după alții, de la cuvîntul grec *alkê:* forță, vigoare, curaj.

ALCIMEDON (1) Marinar care a încercat să-l răpească pe Bachus*, dar a fost preschimbat de acesta într-un delfin. (2) Erou grec care și-a dat propria fiică de soție zeului Heracles*.

ALCIMENE (1) Unul din fii lui Iason* și al Medeei*, omorît de mama lui, drept răzbunare că a fost abandonată în favoarea Creusei* (1), fiica regelui Corintului. (2) Fiul lui Glaucos* (3) și al Eurimediei. A fost omorît dintr-o eroare de fratele său, Bellerofon*.

ALCINOE (1) Fiica lui Polib* (1) și soția lui Amfiloh*. A fost constrînsă de Artemis* să-și părăsească soțul împreună cu copiii, și să-l urmeze pe Xantos, drept pedeapsă că lăsase fără simbrie pe una din sclave. (2) Una din doicile lui Zeus*.

ALCINOU Rege al feacilor, popor care locuia în insula Corfu, și părinte al Nausicăi* și al lui Laodamant* (2), vestit pentru bunăstarea supușilor săi. L-a primit cu mare prietenie pe Ulise* și, la plecare, i-a dat o corabie care să-l ducă pînă în patrie, în Itaca. Același rege i-a găzduit pe argonauți* în drumul lor spre casă.

Homer, *Odiseea*, VI, VII, VIII, IX, XI, XIII

ALCIONE (1) Fiica lui Eol*, zeul vînturilor. Soția lui Ceice*, cu care forma o pereche ideală. Cînd Ceice a murit, în timpul unei furtuni pe mare, Alcione și-a luat zilele de durere, neputînd supraviețui soțului. Au fost transformați apoi amîndoi în păsări de mare, cu numele de alcioni. (2) Una din pleiade*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XI, 410 și urm.; Gabriele D'Annunzio, *Alcyone*, poeme

ALCIONEU Unul din titanii* răzvrătiți împotriva lui Zeus*. Învins de acesta, și-a căutat, după o versiune,

adăpost pe Lună, unde a fost surprins de zeița Minerva* și azvîrlit pe Pămînt. Aici însă a fost ucis de Heracles*, deși se bucura de atributul de a fi nemuritor.

Frescă în Muzeul etrusc al Vaticanului

ALCIOPE → ALCIPPE

ALCIPPE sau *ALCIOPE* Fiica lui Ares*, și a Aglaurei*, iubită de zeul Poseidon*.

ALCITOE (1) Fiica lui Mineu, rege al cetății Orchomenos; pentru că a contestat originea divină a lui Dionysos* și a refuzat să participe, împreună cu fiicele ei, la serbările date în cinstea zeului, acesta a preschimbat-o în liliac de noapte. (2) Una dintre nereide*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IV

ALCMENA Fiica lui Electrion*, soția lui Amfitrion*, regele Tirintului, și mama lui Euristeu. Din unirea cu Zeus*, care, îndrăgostit de ea i s-a înfățișat sub trăsăturile soțului, l-a născut pe Heracles*. A fost și soția lui Radamant*.

Sofocle, *Amphitruo*, tragedie; Eschil, *Amphitruo*, tragedie; Euripide, *Eraclizii*, tragedie; Plaut, *Amphitruo*, comedie; Ovidiu, *Metamorfoze*, IX, 281 și urm.

ALCMEON Fiul lui Amfiarau* și al Erifilei*. Aceasta, dorind să obțină de la Polinice* un colier în schimbul dezvăluirii locului unde era ascuns soțul ei, Amfiarau, pentru a nu participa la războiul împotriva Tebei* (2), l-a trădat și și-a însușit colierul. Soțul ei a murit în război, iar Alcmeon a ucis-o pentru această faptă nesăbuită, după care a înnebunit. În rătăcirea lui, a ajuns pînă la Tegeu, care i-a dat de soție pe fiica lui, Alfesibea*. Acesteia, Alcmeon i-a oferit colierul smuls ma-

mei lui. Mai tîrziu, el a ajuns la regele Ahelou* și a luat-o de soție pe fiica acestuia, Caliroe* (1), căreia i-a dat în aer același colier și peplu, luat de la Alfesibea*, sub pretextul că le va oferi templului lui Apollo*, din Delfos*. Aflîndu-se adevărul, frații primei soții l-au ucis. Caliroe a obținut de la Zeus* permisiunea ca fiii ei, aflați la o vîrstă fragedă, să devină maturi și să-și răzbune părintele. Astfel a fost ucisă întreaga familie a lui Tegeu.

ALESO (1) Unul din fiii lui Agamemnon* și ai sclavei Briseis*. A fost preschimbat în munte, fiindcă a complotat împotriva Clitemnestrei*, soția legitimă a lui Agamemnon; muntele este acela la poalele căruia Persefona* culegea flori, cînd a fost răpită de Pluto*. (2) Vizitiul lui Agamemnon*. După căderea Troiei*, a fugit în Italia, unde a întemeiat orașul Faleria (azi Cività Castellana).

Virgiliu, *Eneida*, X, 411

ALETE (1) Fiul lui Egist*. A fost ucis de Oreste*, fiul lui Agamemnon*, fiindcă a vrut să-i uzurpe acestuia tronul din Micene*. (2) Unul din însoțitorii lui Enea* în drumul spre Italia, după părăsirea Troiei* cucerite de greci.

ALETRION Confident și favorit al lui Ares*. Pus de pază în timpul întîlnirilor zeului cu Afrodita*, într-o dimineață nu s-a trezit la timp și cei doi au fost surprinși de Hefaistos*, soțul Afroditei. Ares, înfuriat, l-a preschimbat pe neglijentul paznic într-un cocoș *(Gallo)* osîndindu-l să vestească pe veci răsăritul soarelui.

ALEXIAR Fiul lui Heracles* și al zeiței tinereții și frumuseții, Ebe*.

ALFESIBEA Prima soție a lui Alcmeon*, părăsită de acesta pentru Caliroe* (1).

ALFEU Fiu al lui Oceanus* și al zeiței Thetis* (1), vînător care a îndrăgit-o pe nimfa* Aretusa* și a fost respins de aceasta. Artemis* l-a preschimbat într-un rîu, iar pe Aretusa într-un izvor. Alfeu, pentru a se apropia de Aretusa, și-a găsit totuși loc de scurgere pe sub pămînt, pentru a-și uni propriile ape cu acelea ale Aretusei, care se aflau în Sicilia, lîngă Siracusa.

ALFHEIM (1) Oraș în cer în mitologia nordică, în care locuiau geniile* luminoase, adică cele bune, care-i așteaptă acolo pe cei drepți. (2) Palatul unuia din cei mai importanți zei nordici, Freyr*.

ALIA Una dintre nereide*.

ALICE Nimfă* marină (oceanidă*), fiica lui Nereu* și a nimfei oceanice Doris*.

ALII Serbări celebrate în insula Rhodos și apoi la Atena, în cinstea lui Apollo*.

ALILLAT Divinitate din mitologia arabă, simbolizînd soarele, venerată totodată ca zeiță a frumuseții și mamă a zeilor.

ALIMEDE Una dintre nereide*.

ALIPES Epitet al lui Mercur*, însemnînd „cu aripi la picioare".

ALIRROȚIU Fiu al lui Poseidon*. A fost ucis de Ares*, fiindcă a încercat să o răpească pe Alcippe*, fiica lui Ares și a Aglaurei*.

ALISSITOE Nimfă* iubită de Priam*, regele cetății Troia*, de la care a avut un fiu, pe Esac.

ALITERX Profet din Itaca, patria lui Ulise*. I-a ajutat pe Ulise și pe Telemac* în lupta împotriva pretendenților Penelopei* (proci*).

Homer, *Odiseea*, II, 253; XVII, 68; XXIV, 451

ALITES Nume dat de romani păsărilor din zborul cărora preoții puteau face o profeție (porumbei, rîndunele etc.).

ALLIROE Una din concubinele lui Neptun*, zeul roman al mării.

ALLODOLA Pasăre — ciocîrlie — în care a fost preschimbată Scilla* (2), fiica lui Nixus, rege al Megarei. Dintr-o iubire nesăbuită pentru Minos*, dușmanul propriului ei tată, și-a trădat totodată și patria, lăsînd-o să fie ocupată de dușman. Zeii l-au transformat și pe Nixus într-un vultur.

ALMA MATER Epitet dat de romani Terrei și zeiței Ceres*, avînd semnificația „mamă care ne hrănește".

ALMOPE Unul din uriașii care s-au răzvrătit împotriva lui Zeus*.

ALOÈ Serbări date în cinstea lui Dionysos* și a zeiței Demetra*. Erau celebrate la Atena și Eleusis*.

ALOIZI Nume generic pentru Oto* și Efialte*, fiii lui Poseidon* (sau, după alte versiuni, ai lui Alou*), uriași care voiau să cucerească Olimpul* (1). Apollo* i-a ucis cu săgețile lui. În Infern, ei stau legați cu șerpi de o coloană, spate în spate, și sînt torturați să audă necontenit țipătul unei bufnițe. După Homer, ei au avut meritul de a consacra muzelor* muntele Helicon*.

Homer, *Iliada*, V, 385; *Odiseea*, XI, 308

ALOPE Fiica lui Cercione*. A avut de la Poseidon* un fiu, pe Hippotoon*, motiv pentru care Cercione a pedepsit-o, îngropînd-o de vie. Zeii au schimbat-o într-un izvor, lîngă Eleusis*.

ALORUNI (1) Genii* sau spirite în mitologia germană, corespunzînd larilor*, penaților* și manilor* romani. (2) Alorune erau denumite în mitologia germană femeile care exercitau arta profeției.

ALOU Uriaș, fiul Geei* și tatăl aloizilor*.

ALSEIDE Nimfe* ale pădurilor, care-i speriau uneori pe călători.

ALTEA Soția lui Eneu*, regele Calidoniei* (Grecia), sora Ledei* și mama lui Meleagru*. La nașterea fiului ei, moirele* i-au prezis că acesta va muri o dată cu stingerea focului din vatră, de aceea Altea întreținea cu grijă focul aprins. Mai tîrziu, cînd Meleagru și-a ucis unchii în urma unei neînțelegeri, Altea, cuprinsă de furie, a aruncat apă în jar și în aceeași clipă Meleagru și-a dat ultima suflare. De disperare, Altea s-a sinucis și ea.

ALTETE Tatăl frumoasei Laotoe*, una din soțiile lui Priam*.

Homer, *Iliada*, XXI, 86; XXII, 51

ALTIS Pădure care împrejmuia templul lui Zeus* din Olimpia*, de unde se culegeau ramurile de măslin ce încununau frunțile învingătorilor la jocurile olimpice.

ALUZZA Idol venerat de vechii arabi, înaintea lui Mahomed.

AL-ZOHARAH Nume dat de arabi stelei Venus, adorată ca divinitate de seamă.

AMADOCO Erou hiperborean*, a cărui umbră a pus pe fugă pe galii care au îndrăznit să atace sanctuarul de la Delfos* al lui Apollo*.

AMADRIADE Nimfe* ale pădurilor, fiice ale lui Nereu* și Doris*. Trăiau și mureau o dată cu copacii în care se năștеau și care erau, de obicei, stejari (gr. *drys*, stejar). Simbol al vieții vegetale.

AMALTEEA (1) Capră care l-a alăptat în Creta pe Zeus* copil și al cărei corn, rupt din joacă, a fost umplut cu toate bunătățile dorite de nimfele* care l-au crescut pe Zeus; din pielea ei, mai tîrziu, Zeus și-a făurit scutul. (2) Numele sibilei* cumane care a oferit spre vînzare lui Tarquinius Superbus cărțile sibiline. (3) Oraș în insula Cipru, în care Venus* avea unul din templele sale.

Poussin, *Capra Amalteea alăptînd pe Zeus*, pictură

AMAN sau *OMAN* Divinitate venerată de vechii perși și identificată cu soarele.

AMARILLIS Nimfă* sau păstoriță pe care Virgiliu, în *Bucolice*, a celebrat-o în așa măsură, încît numele ei a fost dat și Romei.

AMARINTIA Epitet al zeiței Diana*, de la numele satului din insula Eubeea, în care era venerată.

AMATA Soția lui Latinus*, regele Latiumului*, și mama Laviniei*. Ea l-a susținut pe Turnus*, logodnicul fiicei ei, în lupta împotriva lui Enea*. Văzînd că Turnus a pierdut această luptă, s-a sinucis.

Virgiliu, *Eneida*, VII, 343; XII, 56, 593 și urm.

AMATERASU Zeița soarelui în mitologia japoneză, personificată într-o pasăre. Mitul acesteia și acela al zeului Susanovo*, personificare a ploii, sînt nucleul central al mitologiei japoneze, pe care se bazează originea lumii; Amaterasu i-a învățat pe oameni cultivarea orezului, meșteșugul țesutului etc. Templul dedicat acestei zeițe este cel mai vechi din Japonia. Împărații acestei țări se numesc și astăzi „nepoți ai soarelui", deci descendenți ai acestei divinități.

AMATUNTA Oraș în Cipru, cunoscut pentru cultul dedicat Afroditei*. Indignată că aici i se jertfeau și oameni, zeița i-a preschimbat pe toți locuitorii în tauri.

AMAZOANE Femei războinice în mitologia greacă, fiice ale lui Ares* și ale Afroditei*. Au apărut în Capadochia (Asia Mică) și s-au stabilit pe țărmurile rîului Termodont. Au ajuns, de asemenea, pînă în Sicilia și au luat parte la războiul Troiei* împotriva grecilor, pentru a o răzbuna pe regina lor, Pentesilea*, ucisă de Ahile*. Nu admiteau printre ele prezența unui bărbat. Fiicelor lor, avute din unirea cu gargarii*, și care rămîneau la ele,

li se ardea sînul drept, pentru ca să poată folosi mai bine lancea și arcul (gr. *mazos*, sîn). În cele din urmă au fost învinse de Heracles*, care a pus stăpînire pe centura reginei lor, Hippolita*. Împotriva lor a luptat și Teseu*. Homer mai vorbește și de invadarea Liciei de către amazoane și înfrîngerea lor de către Bellerofon*.

Homer, *Iliada*, VI, 186 și urm.; Fidias, *Policlet și Cresilas*, sculptură; *Heracles în lupta cu amazoanele*, pictură pe un vas antic, în Muzeul din Bruxelles; *Ahile împotriva Pentesileei*, pe o amforă din British Museum; Rubens, Giulio Romano, Jacob Jordaens, pictură

AMBARVALII Serbări cîmpenești ale vegetației la romani, care aveau loc la sfîrșitul lunii mai, întîi în cinstea lui Marte*, apoi în cinstea zeiței Ceres*. Preoții se numeau arvali*. Ei organizau procesiunea de-a lungul cîmpurilor și implorau zeii să le dea recolte bogate.

AMBROZIE Hrana zeilor în mitologia greacă, după cum nectarul era băutura lor, care le dădea nemurirea și tinerețe veșnică. Tot astfel se numea și un unguent cu care își parfumau capul. Cu ambrozie se hrăneau și caii zeilor. Se credea că este luată din grădinile hesperidelor*.

AMENTI Regatul morților în mitologia egipteană. Amenti înseamnă apus, adică acolo unde soarele dispare. Morții l-ar însoți într-o barcă pînă în lumea umbrelor, unde acesta, o dată ajuns, nu mai are nici o putere.

AMESHASPENTA În mitologia persană, grupul celor șase genii* sau sfinți nemuritori, care stăteau în jurul tronului lui Ahura Mazda*: Asha (justiția desăvîrșită), Vohu Mana (gîndul cel bun), Kshathra (puterea zeului asupra oamenilor), Armaiti* (umilința, mamă a înțelep-

ciunii și a inspirației), Haurvatat (sănătatea obținută din satisfacerea tuturor dorințelor), Ameretat (nemurirea).

AMFIARAU Fiul lui Apollo* și al Hipermnestrei*, ghicitor renumit în antichitate. A participat la vînătoarea mistrețului în Calidonia* și la expediția argonauților*. Și-a prevăzut sfîrșitul, ca participant la expediția împotriva Tebei* (2), și a murit înghițit de pămînt, împreună cu caii săi. După moarte, a fost trecut în rîndul zeilor, iar unul din popoarele Aticei i-a dedicat un oracol*, ascultat tot atît cît cel din Delfos*.

Eschil, *Cei șapte împotriva Tebei*, tragedie; Statium, *Tebaida*, poem epic

AMFIDAMANT Fiul lui Busiris*, care obișnuia să-i sacrifice zeilor pe străinii ce-i cădeau în mînă. A fost ucis de Heracles* și oferit jertfă zeilor.

AMFIDEMONT A oferit ospitalitate atrizilor* cînd s-au dus în Itaca pentru a încerca să-l convingă pe Ulise* să participe la expediția împotriva Troiei*. A fost unul din proci*; în ultima zi a încercării acestora de a o cuceri pe soția lui Ulise* a fost ucis de Telemac*.

AMFIDROMIE Ceremonie rituală la greci, care consta în botezarea nou-născutului după cinci zile de la naștere și prezentarea lui înaintea altarului și a focului aprins cu această ocazie.

AMFILOH Fiul lui Amfiarau* și al Erifilei*. În înțelegere cu fratele său, Alcmeon*, și-a ucis propria mamă, pentru vina de a-și fi trădat soțul, în schimbul unui colier și al unui peplu. A luat parte la expediția împotriva Tebei* (2) și la războiul Troiei* și a fost ucis de Mops*, în timpul unei neînțelegeri.

AMFINOMEA Mama lui Iason*, comandantul suprem al argonauților*. Îndurerată și disperată de soarta fiului ei, nemaiputînd suporta despărțirea de el, s-a sinucis, împlîntîndu-și un pumnal în piept.

AMFION Fiul lui Zeus* și al Antiopei* (2), rege al Tebei* (2), frate geamăn al lui Zeto*. Avea o liră măiastră, primită în dar de la Hermes* sau — după altă versiune — de la Apollo*, cu sunetele căreia îmblînzea fiarele pădurii, mișca din loc obiectele și ar fi ridicat chiar zidurile Troiei*.

AMFITRION Fiul lui Alceu* și nepot al lui Perseu*, căsătorit cu Alcmena*. În absența acestuia, în timpul unuia din multele războaie în care a luptat, Zeus* s-a servit de înfățișarea lui pentru a o seduce pe Alcmena, care, după această convieţuire, a dat naștere lui Heracles*.

Plaut, *Amphitrion*, comedie; Luis de Camoeñs, *Amfitrion*, comedie; Fernand Perez de Olivia și Juan de Timoneda, comedii; Molière, *Amfitrion*, comedie; Hugo von Kleist, dramă; Jean Giraudoux, *Amfitrion 38*, comedie; Henry Purcell și Gasparini, melodrame; André Ernest Grétry, *Amfitrion*, operă

AMFITRITE Nereidă*, fiica lui Nereu* și a lui Doris*, simbolul forței naturale a mării, cu care este identificată. A fost soția lui Poseidon*, cu care a avut un fiu, pe Triton*, și multe fiice, nimfele* marine. Este reprezentată în multe imagini, șezînd într-o trăsurică sub formă de scoică, purtată pe malurile mării de delfini și însoțită de tritoni și nereide.

AMFRISIO Rîu în Tesalia pe malurile căruia Apollo*, cînd a fost izgonit din Olimp* (1), a păscut turmele lui Admet*. Tot aici, spune o legendă, l-a jupuit de viu, legîndu-l de un pin, pe satirul* Marsyas*, care l-a învins într-o întrecere poetico-muzicală.

AMHARIA Zeiță a dreptății și a răzbunării în mitologia etruscă.

AMICLA Una din cele șapte fiice ale Niobei*, căsătorită cu Diomede* (1), de la care a avut un fiu, pe Iacint*.

AMICLE Oraș în Campania (Italia), ai cărui locuitori nu pronunțau numele dorilor fiindcă le-a fost prezis că aceștia îi vor nimici într-o zi. Cînd dorii au venit, într-adevăr, nimeni nu a vestit debarcarea lor, de teamă de a le rosti numele; și astfel orașul a fost cucerit cu ușurință.

AMICOS (1) Rege al Bitiniei (Asia Mică), fiu al zeului Poseidon* și al unei nimfe*, Melia*. A fost un boxer neîntrecut, dar Pollux* l-a ucis cu un singur pumn, atunci cînd i-a călcat pămîntul. (2) Unul din centauri*, ucis de lapiți*. (3) Tovarăș al lui Enea*.

AMIMONA Una dintre danaide*. Din iubirea cu Poseidon* l-a născut pe Naupliu* (1).

AMINTA Păstor din preajma lui Narcis*.

Torquato Tasso, dramă pastorală

AMINTORE (1) Rege al dolopilor, popor din Epir. A fost ucis de Heracles*, fiindcă i-a interzis să calce pe pămînturile sale. (2) Fiu al lui Egist*, ucis de propria-i soție, o danaidă*, în noaptea nunții.

AMON Divinitatea supremă în mitologia egipteană, adorată mai întîi în Teba* (2); a fost asimilată cu zeul solar Amon Ra. Mai tîrziu, în Grecia, a fost identificată cu Zeus* și personificată cu cap de berbec și corp ome-

nesc. Oracolul* ei se afla în oaza Sivuah din deșertul Libiei. Acolo, Alexandru cel Mare a fost primit de preoți și adorat ca fiu al lui Amon.

AMOR sau *CUPIDON* Zeul iubirii în mitologia romană, fiul zeiței Venus* și al lui Iupiter*. Purta un arc și o tolbă cu săgeți, cu care îi rănea pe cei ce voia să-i facă să se îndrăgostească.

AMPEL (1) Fiul unui satir* și preot al lui Dionysos*. (2) Promontoriu vestit în insula Samos, legat de multe legende ale Greciei antice.

AMULIU Frate al lui Numitor*, rege al orașului Alba Longa*. L-a detronat pe Numitor și i-a omorît fiii, iar pe Rea Silvia* a constrîns-o să se facă vestală*; cînd ea a devenit totuși mamă, născîndu-i pe Romulus* și Remus*, Amuliu i-a aruncat în apele Tibrului. Mai tîrziu, cei doi frați, șalvați de la moarte, l-au ucis.

ANACEE Serbări în Grecia antică, în onoarea Dioscurilor*, cărora li se jertfeau miei albi.

ANADIOMENE Epitet al Afroditei*, care se referă la nașterea ei din spuma mării.

Apelle, *Afrodita Anadiomene*, pictură

ANAHITA Divinitate persană simbolizînd fertilitatea și vegetația; patrona apele, pămîntul roditor și agricultura.

ANAP Zeul rîului cu același nume din Sicilia, care s-a unit din dragoste cu nimfa* Ciane*, preschimbată în izvor de către Pluto*.

ANAPANOMENA Izvor lîngă sanctuarul din pădurea Dodona*. I se atribuia capacitatea de a reaprinde focurile stinse și invers.

ANASABIA Nimfă* în mitologia greacă. Urmărită de Apollo*, s-a refugiat într-un templu al zeiței Artemis* pentru a scăpa de dragostea lui și aici zeița a făcut-o invizibilă.

ANASCI Fiu pe care Castor* l-a avut din iubirea cu Febe* (4), fiica lui Leucip*. Acesta a fost motivul pentru confruntarea între Dioscuri* și fiii lui Afareu*.

ANAXARETE Nimfă* din Cipru sau — după altă versiune — din Salamina. Drept pedeapsă pentru că l-a respins pe păstorul Ofi care s-a sinucis din dragoste pentru ea, Afrodita* a transformat-o în piatră.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XIV, 698 și urm.

ANAXIBIA Soția lui Strofiu*, regele Focidei, sora lui Agamemnon* și mamă a lui Pilade*, prietenul lui Oreste*.

ANAXITEA Danaidă* iubită de Zeus* și mama lui Olen*.

ANAXOS Soția lui Electrion*, regele Micenei*, mama Alcmenei*.

ANCHIRROE Fiica Nilului, soția lui Belo*, mama lui Egipt și a lui Danaos*.

ANCEU (1) Fiu, după o versiune, al lui Poseidon*. Un prezicător i-a spus că nu va apuca să bea vinul produs

de propria-i viță de vie. Cînd vinul a fost gata și el se pregătea să-l încerce, i s-a spus că un porc mistreț îi devastează via. A plecat să ucidă animalul, dar a fost ucis el de acesta. (2) Un alt Anceu a fost unul din argonauți*. A participat la vînătoarea mistrețului din Calidonia*.

ANCHISE Membru al familiei lui Priam*, regele Troiei*. A fost iubit de Afrodita*, de la care a avut un fiu, pe Enea*. Acesta, cînd Troia a fost incendiată, l-a salvat, ducîndu-l pe umeri pînă la corăbii. Bătrînul a murit apoi în Sicilia, lîngă Trapani. Enea și Aceste* i-au înălțat pe muntele Erix un mormînt măreț.

Virgiliu, *Eneida*, II, 635, 687, 721 și urm.; frescă la Pompei; Michelangelo, Rafael etc., pictură.

ANDATE Zeița victoriei* la vechii locuitori ai Galiei și Britaniei. Locuitorii din comitatul Essex i-au dedicat o pădure, în care erau jertfiți prizonierii de război.

ANDHRIMUR Bucătar în mitologia germană, care pregătea pentru zeii din Walhalla* porcul mistreț Sahrimuir.

ANDROCLE Unul din fiii lui Eol*, regele vînturilor. A domnit în Sicilia Orientală.

ANDROCLEA Una din fiicele regelui teban Antipen, care s-a jertfit pentru salvarea orașului de sub amenințarea lui Heracles*, așa cum îi ceruse un oracol*.

ANDROGEU Fiul lui Minos*, regele Cretei, și al reginei Pasifae*. Victorios în toate jocurile, mai ales în Panatenee*, a fost ucis de un grup de rivali invidioși, care ar fi fost împinși la acest act de regele Atenei, Egeu*. Tatăl său, pentru a-l răzbuna, a pornit un război împotriva atenienilor pe care i-a învins și le-a pretins, în fiecare an, șapte tineri și șapte tinere, drept hrană pentru Minotaur*. Teseu* a reușit să-i scape pe atenieni de acest îngrozitor tribut.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 20

ANDROMACA Soția lui Hector*, unul din apărătorii Troiei*, și mama lui Astianax*. După căderea Troiei, a fost luată sclavă de Neoptolem*, iar după moartea acestuia, a devenit soția lui Elenos*, un alt fiu al lui Priam*. Este simbolul soției fidele, înțelepte și atașate total familiei. I-a ridicat, în Epir, un mausoleu magnific primului ei soț, Hector.

Homer, *Iliada*, VIII, 187; VI, 371 și urm.; XII, 437 și urm.; Euripide, *Andromaca* și *Troienele*, tragedii; Ennius, *Andromaca captivă*, tragedie; Virgiliu, *Eneida*, II, 456, III, 297 și urm.; Jean Racine, *Andromaca*, tragedie; Di Feo, Sacchini, André Ernest Grétry, Giovanni Paisiello, melodrame; Saint Saëns, *Andromaca*, operă pe textul lui Jean Racine

ANDROMEDA Fiică a lui Cefeu* (2), regele Etiopiei, și a Casiopeei*. Deoarece a avut îndrăzneala să declare că întrece în frumusețe nereidele*, Poseidon* a făcut ca un monstru marin să pustiască regatul tatălui ei. Locuitorii ar fi putut să scape de acest monstru, numai dacă ar fi expus-o pe Andromeda furiilor lui. În timp ce își aștepta sfîrșitul, legată de o stîncă, a fost salvată de Perseu*, care l-a ucis pe monstru și a luat-o cu sine, devenindu-i, după aceea soț.

Ovidiu, Metamorfoze, IV, 670 și urm., V, 1 și urm.; frescă în Casa Dioscurilor din Pompei; Rubens, *Eliberarea Andromedei*; Ubaldo Gandolfi, *Andromeda — Perseu*, Benvenuto Cellini, Perseu, sculptură (relief în soclu); G. Giacobbi, Claudio Monteverdi, melodrame

ANDROS Divinitate marină în mitologia slavă, corespunzînd zeului roman Neptun*.

ANGERBODA Divinitate feminină uriașă în mitologia nordică, prevestitoare de nenorociri. Soția lui Loke* și mamă a trei monștri, dintre care cel mai important a fost lupul Fenrir*; ceilalți doi au fost șarpele Midgard* și Hel*, stăpîna regatului morții, Itelheim.

ANGERONA Zeiță a tăcerii în mitologia romană, reprezentată cu un deget pe buze. Conducea adunările în care trebuia să se respecte o absolută discreție.

ANGITIA Zeiță venerată de marsi, vechi locuitori din jurul lacului Fucino (Italia). I se atribuia darul de a îmblînzi șerpii și cunoașterea ierburilor medicinale.
Virgiliu, *Eneida*, VII, 759

ANGRA MAINYU → *AHRIMAN*

ANGUS Zeiță a iubirii în mitologia celtică.

ANHUR Zeu egiptean, simbol al forței cosmogonice a soarelui. Numele său înseamnă „călăuza soarelui".

ANIGRO Rîu în Tesalia (Grecia), în care centaurii* răniți de Heracles* la nunta cu Hippodamia* și-au spălat rănile, înroșind și tulburîndu-i apele, pînă atunci renumite pentru limpezimea lor.

ANIKETOS Fiul lui Heracles* și al zeiței tinereții veșnice, Ebe*.

ANIOS Rege al Delosului*, care l-a primit cu bunăvoință pe Enea* în drumul său spre Italia. A fost fiul și preotul lui Apollo*. Fiicele sale aveau darul de a preface tot ce atingeau, una, în vin, alta, în ulei și a treia, în grîu. Agamemnon* a încercat să le ia cu el la Troia*, dar Dionysos*, de la care ele primiseră acest dar, le-a transformat în porumbei.
Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, 622; Virgiliu, *Eneida*, III, 80

ANIRAN Geniul* tutelar al nunţilor în mitologia persană.

ANKA Un fel de pasăre fenix* (1) în mitologia persană. Avea cap de om.

ANNA PERENNA Divinitate în mitologia romană, căreia îi erau dedicate serbările din martie ţinute pentru a întîmpina primăvara cum se cuvine. Unele versiuni o identifică cu sora Didónei*, pe care, după ce a murit, a urmat-o în Italia. Bine primită de Enea*, a stîrnit gelozia soţiei acestuia, Lavinia*, care a plănuit să o omoare. Avertizată în somn de Didona, a fugit noaptea din palat, înecîndu-se în rîul Numicius* şi fiind transformată în nimfă*.

ANNA PURNA Zeiţa vedică a bogăţiei şi a libertăţii. Este reprezentată stînd pe o frunză de lotus, cu o lingură mare în mînă. Era invocată de săraci în fiecare dimineaţă, pentru hrana lor zilnică.

ANNIO Regele insulei Delos*, cel mai important preot al lui Apollo*. Cele patru fiice ale sale au fost răpite de Agamemnon*.

ANNONA Zeiţa romană a abundenţei, personificare a recoltei anuale.

ANSHAR Zeul primordial în mitologia asiro-caldeeană, care împreună cu Kishar a dat naştere lui Anu*. Anshar reprezintă cerul, iar Kishar, pămîntul.

ANTAMTAPPES Infernul într-o legendă orientală, reprezentat printr-o pădure întunecoasă, cu plante spinoase şi cîini sălbatici, viespi şi muşte.

ANTEA Soția lui Procul, rege al Argosului* (5), la care s-a refugiat Bellerofon*, după ce și-a ucis, într-o vînătoare, din greșeală, propriul frate. Antea, urzind o seamă de intrigi împotriva lui, l-a denunțat soțului ei, pentru purtare necuviincioasă față de ea, după care și-a pus capăt zilelor.

ANTENOR Rege trac, unul din sfătuitorii cei mai înțelepți ai lui Priam*, regele Troiei*. A pledat pentru trimiterea Elenei* înapoi grecilor, dar nu i s-a dat ascultare. În timpul incendiului Troiei, a fost salvat de Enea* și a ajuns cu acesta în Italia. Aici, a întemeiat Padova, numită odinioară Antenorea.

Homer, *Iliada*, III, 148, 203, 262; VII, 347; Sofocle, *Antenorizii*, tragedie; Virgiliu, *Eneida*, I, 242

ANTEROS Fiul lui Marte* și al zeiței Venus*, frate al lui Eros*. Spre deosebire de acesta, personifica un sentiment opus iubirii pure. Anteros și Eros sînt reprezentați ca doi copii cu aripi, disputîndu-și o ramură de palmier.

ANTESFORII Serbări ale florilor, celebrate la începutul primăverii, în Sicilia, în onoarea zeiței Ceres* și a fiicei acesteia, Persefona*. Asemenea ceremonii se țineau și în Argos* (5), în cinstea Herei*.

ANTESTERII Serbări celebrate la Atena, în luna februarie, timp de trei zile, în cinstea lui Dionysos*, în timpul cărora entuziasmul mulțimii dezlănțuite nu avea limite și se bea vin nou.

ANTEU Uriaș faimos, fiul lui Poseidon* și al Geei*. Era de neînvins în orice luptă, atîta timp cît atingea pămîntul, vigoarea primind-o de la mama sa. A fost ucis însă de Heracles* care, știind acest lucru, l-a sufocat, ridicîndu-l în brațe, deasupra pămîntului. Pînă la uciderea

sa de către Heracles, omorise la rîndul lui pe toți călătorii care trecuseră prin deșertul Libiei, fidel unui jurămînt făcut tatălui lui, de a-i ridica un templu construit numai din capete omenești.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IX, 183; Antonio del Pollaiolo, pictură

ANTICLEA Mama lui Ulise*, de la care eroul grec, întîmpinînd-o în Infern, a aflat că murise de durere, din cauza lipsei lui îndelungate.

Homer, *Odiseea*, IX, 85

ANTIFATE Rege al lestrigonilor, popor sălbatic, antropofag, care a ucis mulți dintre tovarășii de drum ai lui Ulise*, după cum povestește el însuși regelui Alcinou*.

Homer, *Odiseea*, X, 106, 114, 199

ANTIGONA Fiica lui Edip* și a Iocastei*, soră a Ismenei*, a lui Eteocle* și a lui Polinice*. După orbirea tatălui ei, Antigona îl însoțește în exil, în Atica, pînă cînd acesta cade pradă furiilor*. Reîntoarsă la Teba* (2), a asistat la uzurparea tronului tatălui ei de către propriul unchi, Creon*, și la uciderea celor doi frați, apoi a fost condamnată a fi îngropată de vie de uzurpator, pentru că se îngrijise de cenușa fraților ei. Dar, demnă, își ia singură viața. A fost un exemplu de dragoste filială și fraternă. Cu ea a murit și Emon*, fiul lui Creon, care o iubea.

Eschil, *Cei șapte împotriva Tebei*, tragedie; Euripide, *Antigona*; Sofocle, *Edip la Colonos* și *Antigona*; Luigi Alamanni, *Antigona*, tragedie; Jean Rotrou, *Antigona sau despre milă*, tragedie; Racine, *Thebaida*, tragedie; Vittorio Alfieri, *Antigona*, tragedie; Jean Cocteau, Jean Anouilh, *Antigona*, tragedii. Ildebrando Pizzetti, Mendelsohn Bartoldi, Saint-Saëns, Arthur Honneger etc., Stravinsky, *Edip rege*, muzică

ANTILOH Fiul lui Nestor*, erou în războiul împotriva Troiei*, cel mai bun prieten al lui Ahile*, după Patroclu*.

El a fost cel care i-a comunicat lui Ahile moartea lui Patroclu. A fost ucis de Memnon*, fratele lui Priam*, regele Troiei, în timp ce lupta pentru a-și salva părintele.

Homer, *Iliada*, XXIII, 423, 541, 556; Homer, *Odiseea*, IV, 187; Pindar, *Pitica*, VI

ANTINOU (1) Unul dintre pretendenții Penelopei* (proci*), ucis de Ulise*, la reîntoarcerea sa în Itaca. (2) Tînăr din Bitinia, favorit al împăratului Hadrian. După moarte, împăratul i-a construit un templu și mai multe orașe (Antinopolis, întemeiat în 130—131, în Egipt). A fost adorat în tot cuprinsul Imperiului Roman.

Homer, *Odiseea*, IV, 660, 773; XVII, 409; XXII, 8

ANTIOPE (1) Regina amazoanelor*. A fost făcută prizonieră de Heracles*, care i-a cedat-o lui Teseu*, care o iubea. (2) Fiica regelui teban Nicteu, ademenită de Zeus* transformat în satir*, de la care a avut doi fii, pe Amfion* și pe Zeto*. Tatăl său a vrut s-o ucidă, dar a fost salvată de soțul ei, Lico*. Repudiată mai tîrziu, a rămas la curte unde, a doua soție a acestuia, Dirce*, a maltratat-o. Cei doi fii ai ei au eliberat-o și au răzbunat-o.

Correggio, *Antiope adormită;* Jean Antoine Watteau, *Antiope surprinsă de Iupiter*, pictură

ANU Stăpînul cerului, rege și părinte al tuturor zeilor în mitologia asiro-caldeeană. I s-a ridicat un templu în Assur, identic celui dedicat zeului Adad*.

ANUBI Fiul lui Osiris*, una din cele mai de seamă divinități în mitologia egipteană. Era reprezentat cu cap de cîine sau de șacal, el fiind cel care intra în libertate în morminte, și cel care însoțea sufletele morților la Judecata de Apoi, înaintea lui Osiris. Pentru condamnarea

sau iertarea păcatelor, greutatea inimii celui defunct avea un mare rol. Grecii și romanii l-au asimilat lui Cerber*.

Virgiliu, *Eneida*, VIII, 698

ANUKET Zeița apei în mitologia egipteană. Adorată în Nubia și în Tebaida Meridională, sub înfățișarea unei femei purtînd pe cap o cunună împletită din pene roșii de papagal.

AONE Fiul lui Poseidon*, adorat în Beoția, care se numea și Aonia.

AONIDE Epitet dat muzelor*, după numele izvorului și al muntelui Aonio (Helicon*), din Beoția, consacrat lor.

AORN Lac renumit în Epir (Grecia), din care emanau gaze atît de mirositoare, încît se credea a fi una din intrările în Infern.

APAM NAPAT Divinitate arhaică din mitologia iraniană, zeul apei. Numele său înseamnă chiar „fiul apei".

APATURII Serbări dedicate de greci lui Zeus* și Atenei*. Aveau loc în octombrie și corespundeau cu intrarea și înscrierea copiilor între membrii societății. Părul lor, tăiat cu această ocazie, era oferit zeilor.

APIS Una din cele mai vechi divinități ale mitologiei egiptene, închipuit sub înfățișarea unui taur. Inițial simbol al fecundității, atributele lui s-au înmulțit cu timpul, prin asocierea cu alți zei, dobîndind totodată și noi centre cultuale.

APLU Divinitate etruscă, corespunzînd zeului Apollo* din mitologia greacă.

APOBOMII Serbări pe care grecii le celebrau făcînd sacrificiile nu pe altar, ci pe podeaua templului sau direct pe pămînt.

APOLLINARII Jocuri în cinstea lui Apollo* celebrate la Roma, timp de cinci zile, în prima parte a lunii iulie, în Circo Massimo. Au fost instituite în perioada celui de al doilea război punic (219—201 î.Chr.), iar Apollo era aclamat ca zeu al victoriei.

APOLLO Fiul lui Zeus* și al Latonei*, născut la Delos*, la poalele muntelui Cint. Zeu al luminii și al soarelui (Febos*), al cîntecului, al muzicii și al poeziei; maestru al muzelor*, ideal al frumuseții masculine. La greci era considerat zeul binelui și al frumuseții, cel ce-i face pe oameni să respecte legea, aducător de fericire, zeu al medicinii și părinte al lui Esculap*. În Italia, a fost adorat după bătălia de la Actium, în care împăratul August se spune că a fost victorios, deoarece fusese sub protecția lui Apollo. I s-a ridicat un sanctuar pe colina Palatinului*, la Roma.

Homer, *Iliada*, I; Virgiliu, *Eneida*, VIII, 704; Fidias și Praxiteles, *Apollo del Belvedere* în Muzeul Vaticanului; G. L. Bernini etc. sculptură; Andrea Mantegna, Perugino, Rafael, Paolo Veronese, Diego Rodriguez Velasquez, Dürer, pictură

APOPI Zeu din împărăția întunericului, încarnarea răutății în mitologia egipteană. Simbol al patimilor potrivnice omului, al catastrofelor din natură și al deșertului amenințător al Egiptului, cu furtunile lui de nisip.

APORRETA Nume generic al misterelor religioase, care trebuia să fie tăinuite cu rigurozitate.

APOTEOZĂ Ceremonie prin care erau divinizați toți cei ce aduceau servicii însemnate patriei sau omenirii. Printre aceștia, figurează o bună parte din împărații romani, poeți, compozitori.

Aurelius Prudentius Clemente, *Apotheosis*, poem didactic; Goethe, *Apoteoza artistului*; François Couperin, *Apoteoza lui Corelli*, sonată; François Couperin, *Apoteoza lui Lully*

APOTROPENI Nume dat zeilor care îndepărtau de oameni bolile și nenorocirile, adorați mai ales de egipteni.

APPIA Nimfă* romană.

APSARAS Nimfe* ale apelor în mitologia vedică; baiadere, dansatoare cerești, oferite drept răsplată războinicilor morți în lupte, în mitologia brahmanică.

AQUILON Vînt rece și furtunos din nord-est, în mitologia romană, fiu al zeului Eol* și al Aurorei*. Era închipuit ca un om bătrîn cu părul alb și cu coadă de balaur, ținînd în mînă o tavă cu măsline.

ARADBA Zeu al războiului în mitologia mongolilor.

ARAHNE Tînără țesătoare din Colofon (Lidia, Asia Mică), în mitologia greacă, de o rară îndemînare. Luîndu-se la întrecere cu Atena*, care o învățase această artă, și înfruntînd-o cu un orgoliu nestăpînit, aceasta, indignată, i-a sfîșiat pînza și a lovit-o cu propria ei suveică. Arahne, umilită, s-a spînzurat, dar zeița a transformat-o într-un păianjen, condamnat să-și vadă veșnic pînza sfîșiată.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VI, 1 și urm.; Paolo Veronese, Velasquez, pictură; Stefano della Bella, acvaforte

ARALLU Împărăția morților la asiro-caldeeni, aflată undeva la apusul soarelui. Acolo trăiau divinitățile infernale Ereskigal* și Nergal.

ARCADIA Provincie în Peloponez (Grecia), pămînt a cărui rară frumusețe naturală a inspirat numeroase legende. Sînt cunoscute cuvintele asociate picturii *Păstorii din Arcadia* de Nicolas Poussin, „Et în Arcadia ego" (Și eu am fost în Arcadia) — simbol al nostalgiei după o fericire pierdută.

Jacopo Sannazzaro, *Arcadia*, roman pastoral; Sir Philip Sidney, *Arcadia*, roman pastoral; Lope de Vega, *Arcadia*, roman pastoral

ARCAS Fiul lui Zeus* și al nimfei* Calisto*. Hera* a transformat-o într-o ursoaică. Fiul ei, neștiind de această metamorfoză, într-o zi, la vînătoare, era pregătit să o ucidă, dar a fost oprit de Zeus, care l-a schimbat și pe el într-un urs, punîndu-i pe amîndoi printre ceilalți aștri: Ursa Mare și Ursa Mică. După altă versiune, acest zeu i-a învățat pe oameni să semene grîul, să facă pîine și să toarcă lîna.

Ovidiu, *Metamorfoze*, II, 466

ARCESIU Părinte al lui Laerte*, rege al Itacăi*.

Homer, *Odiseea*, XIV, 182

ARCHELAU Unul din cei cincizeci de fii ai lui Egipt, căsătorit cu danaida* Anaxibia.

ARCHIA Descendentul lui Heracles* și întemeietor al Siracusei.

ARCIGAL Preot al misterelor lui Atis* și Cibele*, al căror cult a fost importat în Italia din Asia Mică în sec. III.

ARDAL Fiu al lui Vulcan* în mitologia romană.

ARDEA (1) Fiu al lui Ulise* și al Circei*, întemeietor al orașului cu același nume din Latium*. (2) Vechi oraș al rutulilor*, asupra cărora domnea Turnus*.

ARDUINA (1) Divinitate personificînd pădurea ardenilor, la celți. (2) Nume atribuit, de sabini și de gali, Dianei*, protectoare a vînătorilor.

ARES Zeul războiului în mitologia greacă. Fiul lui Zeus* și al Herei*. Prietene nedespărțite îi erau Discordia*, Spaima, Groaza și Uciderea și iubea războiul cu voluptate. A fost îndrăgit de Afrodita*, de la care a avut un fiu, pe Eros*. Deși nemuritor, era totuși vulnerabil. Diomede*, protejat de Minerva*, l-a lovit grav, iar giganții* l-au înlănțuit pe un munte, de unde a fost liberat de Heracles*. Mitologia romană îi atribuie paternitatea lui Romulus* și Remus*, pe care i-ar fi avut de la vestala* Rea Silvia*. La început, în Italia, era zeul agriculturii și astfel romanii i-au dedicat prima lună a primăverii, martie.

Iubirea dintre Marte și Venus, frescă la Pompei; *Ares Ludovisi* în Muzeul Termidor din Roma, *Ares Borghese*, la Luvru, sculpturi, Canova, Thorvaldsen, sculptură

ARETE Soția regelui feacilor*, Alcinou*, și mama Nausicăi*. Simboliza virtutea.

Homer, *Odiseea*, VII, 54, 66 și urm., 141 și urm., 233 și urm.

ARETO Unul din fiii lui Nestor*.

Homer, *Odiseea*, III, 414

ARETUSA Fiica lui Nereu* și a nimfei* Doris* în mitologia greacă. Era nedespărțită de Diana*, care, pentru a o îndepărta de zeul fluvial Alfeu*, a preschimbat-o într-un izvor. Acesta a ajuns-o însă pe căi subterane și și-a unit apele cu ale ei. Legenda spune că Aretusa, care se afla în Sicilia, i-ar fi povestit zeiței Ceres* cum i-a fost răpită fiica de către Pluto*. Este reprezentată des pe monedele vechi ale Siracusei, însoțită de delfini, ca și pe drahmele din anul 510 î.Chr.

ARGE (1) Unul din ciclopi*. (2) Una din multele fiice ale lui Zeus*. După altă versiune, fiică și a Herei* și, ca atare, soră a lui Vulcan*.

ARGEA Serbare dată la Roma, în fiecare an, la 15 mai. Cu această ocazie, vestalele* aruncau în Tibru manechine din trestie, simboluri ale vechilor sacrificii omenești.

ARGESTE sau EURO Personificare a unui vînt vijelios în mitologia romană, bătînd dinspre vest.

ARGIA Soția lui Polinice* în mitologia greacă. Cînd acesta a murit, împreună cu sora lui, Antigona*, a vrut să-i înmormînteze, așa cum se cuvine, rămășițele pămîntești, înfruntînd hotărîrea regelui Creon*, dar au fost condamnate amîndouă la moarte. Zeii, înduioșați, au preschimbat-o într-un izvor.

ARGIFON Epitet al lui Mercur*, după ce l-a ucis pe Argos* (2), monstrul cu o sută de ochi.

ARGIRA Nimfă* din Tesalia, care l-a iubit cu pasiune pe păstorul Selen*. Simțind că moartea ei este aproape, acesta s-a stins ca o umbră. Afrodita* a preschimbat-o

pe ea într-un izvor și pe el într-un rîu. Selen, cu timpul, a uitat de Argira și a devenit un rîu în care cei ce se scăldau nu-și mai aminteau niciodată de persoanele dragi.

ARGIVA Epitet al zeiței Hera*, ca protectoare a Argosului* (5).

ARGONAUȚI Cei cincizeci de eroi greci care, cu cincizeci de ani înainte de războiul Troiei*, conduși de Iason*, au participat la expediția pentru cucerirea lînii de aur*. Printre ei erau Heracles*, Castor*, Pollux*, Peleu*, Teseu*.

Apollonios din Rodos, *Argonauticele*, poem epic; Caius Valerius Flaccus, *Argonauticele*, poem epic; la Orvieto, un vas pe care argonauții sînt zugrăviți în timp ce se pregătesc să plece spre Colhida; Piero di Cosimo, pictură

ARGOS (1) Zeu grec, care își are originea în zeul egiptean Argos, frate al lui Osiris*; pus de acesta să o păzească pe Isis* în prezența a o sută de paznici, care trebuia să-i spună tot ce face zeița. (2) În mitologia greacă, monstru cu o sută de ochi pe care Hera* l-a însărcinat s-o vegheze pe nimfa* Io*, știind-o iubită de Zeus*. Acesta însă se folosi de Hermes*, care l-a adormit pe Argos și astfel a reușit să ajungă la Io. Hera l-a prefăcut atunci pe Argos într-un păun, pe care l-a împodobit cu o sută de culori pentru a-i răsplăti credința. (3) Corabia care i-a transportat pe argonauți* în expediția pentru cucerirea lînii de aur*. (4) Cîinele lui Ulise*. (5) Capitala regiunii cu același nume din Grecia, renumită ca fiind locul de origine al atrizilor*.

Fresce cu Argos la Pompei și în Casa Liviei de pe Palatin, la Roma; Rubens, *Argus păun*; Donato Creti, *Hermes oferă Herei capul lui Argos*, pictură

ARHILOH (1) Poet și războinic grec, care a folosit cel dintîi versul iambic și a fost, după o versiune, fiul lui

Alcmeon* și al profetesei Mantos* (1). (2) Unul din fiii lui Nestor*, care și-a jertfit viața pentru a-și salva părintele.

ARIADNA Fiica regelui Minos* al Cretei, sora Fedrei* și a Minotaurului*. Mama sa era Pasifae*. Cînd Teseu* a fost condamnat să fie devorat de Minotaur, ea i-a dat un ghem cu ață care i-a servit să iasă din labirint*, după uciderea monstrului. A fugit apoi cu Teseu care, după un timp, a părăsit-o pe o stîncă din insula Naxos*. Aici a găsit-o Bachus*, căruia i-a devenit soție. Din partea lui a primit o cunună de aur, lucrată de Hefaistos*. A intrat apoi în rîndul stelelor.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VIII, 168 și urm.; Vasul François, 570 î.Chr., azi la Florența, care-l reprezintă pe Teseu părăsind-o pe Ariadna. Frescă în Casa Poetului din Pompei. *Ariadna adormită*, sculptură, azi în Muzeul Vaticanului. Ottavio Rinuccini, *Ariadna la Naxos*, operă, muzica de Claudio Monteverdi; Thomas Corneille, *Ariadna*, tragedie; Richard Strauss, *Ariadna la Naxos*, operă lirică

ARIETE Berbecul cu lîna de aur* din mitologia greacă, pe care l-a luat în stăpînire Frixus* și a pus să fie păzit de un monstru în pădurea lui Ares*. Cînd lîna a fost cucerită de Iason*, comandantul argonauților*, Ariete a fost trecut printre aștri, ca cea dintîi constelație din zodiac.

ARIMASPI Popor legendar din Sciția, căutător de aur în apele rîului Arimaspiro. Oamenii aveau un singur ochi, precum ciclopii*.

ARION (1) Fiu al lui Poseidon*, renumit cîntăreț din citeră și poet, cinstit de Periandru, rege al Corintului. (2) Cal care, la o mișcare de trident a lui Poseidon*, a țîșnit din pămînt și a fost oferit în dar orașului Atena. Era iute ca fulgerul.

ARISBEA Prima soție a lui Priam*, regele Troiei*, în mitologia greacă, și apoi a lui Teucru* (1).

ARISTENE Păstor de capre de pe muntele Tițion, lîngă Epidaur*. Dispărîndu-i una din capre, el a găsit-o, nu departe, alăptînd un copil, într-un nimb de lumină. Copilul era Esculap*, fiul lui Apollo*, și al nimfei* Coronida*.

ARISTEU Fiul lui Apollo* și al nimfei* Cirene* în mitologia greacă. I-a învățat pe oameni păstoritul și albinăritul. A fost discipolul centaurului* Chiron*. A sperat, înaintea lui Orfeu*, ca Euridice* să devină soția sa. Aceasta, însă, fugind din calea lui, a fost mușcată de un șarpe și a dispărut dintre cei vii, fapt ce a dezlănțuit furia zeilor. Cu timpul, după ce a adus jertfe manilor*, Aristeu a fost iertat de zei și trecut în rîndul semizeilor.

ARISTOL Tatăl lui Argos* (2), monstrul cu o sută de ochi ucis de Hermes*.

ARMAITI Unul din geniile* ameshaspenta* aflate în preajma lui Ahura Mazda*. Personificare a umilinței, izvor de înțelepciune și inspirație.

ARMILUSTRII Ceremonii solemne de ispășire și purificare, care aveau loc în fiecare an la Roma, în ziua de 19 octombrie, pe Cîmpul lui Marte, pentru a se implora zeilor victoria în războaie și protecție în timp de pace. Cei ce participau erau înarmați.

ARMINIU Fiul lui Segimer, rege al unui popor de războinici, de origine germanică, cheruscii. A servit de tî-

năr în armata romană. Întors în Germania însă, a avut cruzimea de a extermina în pădurile Teutoburg întreaga armată romană a lui Varus, drept pentru care compatrioții lui l-au declarat zeu.

Angelika Kauffmann, *Arminiu*, pictură în Pinacoteca din Viena

ARMONIDE Renumit meșter troian care a construit, printre altele, corabia cu care Paris* a răpit-o pe frumoasa Elena*. Meșteșugul l-a învățat de la zeița Pallas* (1).

ARNA Curtezană din insula Siton, care era atît de lacomă de bogății, încît zeii au preschimbat-o într-o bufniță. Ea și-ar fi trădat patria, în favoarea regelui Minos* al Cretei.

ARPALIX (1) Fiica lui Arpalix, rege al Traciei, neîntrecută la vînătoare. (2) Amazoană*. (3) Cea mai frumoasă tînără din Argos* (5), de care propriul părinte, Climen, s-a îndrăgostit într-atît, încît i-a ucis soțul.

ARPOCRATE Fiu al zeului Osiris* și al zeiței Isis* în mitologia egipteană, venerat ca zeu al tăcerii. Era înfățișat ca un copil avînd într-o mînă un corn al abundenței*, iar degetul cel mare al celeilalte pe buze, implorînd tăcerea. Lîngă el era o cucuvea, simbol al nopții. Romanii au personificat tăcerea într-o zeiță pe care au numit-o Muta sau Tacita.

ARREFORII Serbări care se celebrau în Grecia în cinstea zeiței Pallas* (1), protectoare a agriculturii și a ogoarelor.

ARSINOE (1) Fiica lui Nicocreon, regele Ciprului. A îndrăgit-o Arceofan care, respins, s-a sinucis. Moartea lui

nu a mișcat-o pe Arsinoe, care a rămas pînă la urmă indiferentă. Zeița Afrodita*, indignată, a preschimbat-o într-o stîncă. (2) Numele doicii lui Oreste*, fiul lui Agamemnon*.

ARTEMIS Zeița luminii lunare în mitologia greacă, așa cum Apollo* este zeul luminii solare. Fiică a lui Zeus* și a lui Leto*, este și zeița castității și a fidelității conjugale. Trezind curiozitatea vînătorului Acteon* care a surprins-o în timp ce se scălda împreună cu alte nimfe*, înfuriată, l-a preschimbat într-un cerb, pe care l-au devorat apoi proprii lui cîini. Ca divinitate terestră, Artemis este zeița vînătorii și a săgeților care nu greșesc ținta. Zeus a înzestrat-o cu un arc și săgeți și a făcut-o regina pădurilor. Mîniată de orgoliul Niobei*, care se lăuda că avea cei mai frumoși copii — șapte fete și șapte băieți, pe fete le-a ucis, după care Apollo, la rîndul lui, i-a ucis pe băieți. Templul din Efes, dedicat ei, era una dintre cele șapte Minuni ale lumii*.

Artemis, sculptură la Luvru; *Diana însoțită de Acteon*, frescă la Pompei; Correggio Rubens, François Boucher, Jean Baptiste Corot, pictură; Jean Goujon, J. A. Houdon, Carl Milles, Alexandre Falguière, sculptură

ARTEMISIA Soția lui Mausol, rele al Cariei (Asia Mică). La moartea acestuia, ea a ridicat, în memoria lui, un templu la Halicarnas, care, pentru monumentalitatea lui, s-a numărat printre cele șapte Minuni ale lumii*. A fost socotită soția model a antichității, ca și Alcesta*.

ARTEMISIU Promontoriu în insula Eubeea, unde a fost înălțat un templu zeiței Artemis*, pentru victoria repurtată aici împotriva lui Xerxes, regele perșilor.

ARTENIA Numele sibilei* delfica, numită de unii chiar și Dafnis.

ARUNTE Războinic etrusc, care, cu o săgeată, a ucis-o pe tînăra Camilla*, o războinică volscă.

ARUNTIX Tînăr grec; disprețuindu-l pe Bachus*, a fost pedepsit de acesta să bea o cantitate enormă de vin, ceea ce l-a făcut să profite de propria fiică, Medulina, care l-a ucis.

ARURU Divinitate feminină în mitologia caldeo-asiriană. L-a ajutat pe Marduk* în crearea neamului omenesc.

ARUSPICI Preoți și ghicitori etrusci, care pretindeau că au darul de a prevedea rezultatul, bun sau rău, al războaielor, examinînd cu atenție măruntaiele animalelor sacrificate zeilor.

ARVALI Colegiu format din 12 preoți romani, Frații Arvali, care supravegheau cultul zeiței Ceres*. Ei recitau un cîntec religios de mare frumusețe, descoperit în anul 1773, imprimat pe o piatră. Aveau o pădure sacră, în apropierea Romei.

ASBOL Unul din centaurii* care s-au luptat cu lapiții*, fiindcă au vrut să răpească mireasa regelui acestora, Piritou*.

ASCALAFOS (1) Fiul lui Aheron* (2) și al Nopții* în mitologia greacă. A denunțat-o pe Persefona* lui Zeus* că ar fi gustat dintr-o rodie, în Infern, unde fusese dusă de Pluto*, și acest lucru a făcut ca șederea ei printre ființele infernale să se prelungească. Demetra*, mama Persefonei, l-a schimbat pe Ascalafos într-o bufniță. (2) Fiul lui Ares*, unul dintre participanții la războiul împotriva Troiei*. Era îndrăgostit de frumoasa Elena* și, pentru a o cuceri, a luptat și a murit sub zidurile Troiei.

Homer, *Iliada*, XIII, 518; Ovidiu, *Metamorfoze*, V, 534 și urm.

ASCALII Serbări celebrate în cinstea lui Bachus*, care constau dintr-un concurs de sărituri într-un picior, peste un burduf plin cu vin. La Roma și la Lațiu, concurenții se mînjeau cu drojdie de vin sau își acopereau chipul cu măști comice, grotești.

ASCANIU sau *IULIU* Fiul lui Enea* și al Creusei* (2) în mitologia romană. A fost dus de părintele lui pînă în Italia, unde a întemeiat orașul Alba Longa*, pe care l-a făcut capitala regatului moștenit.

Virgiliu, *Eneida*, I, 267, 644, 649; II, 710

ASCLEPIOS Zeul sănătății și al medicinei în mitologia greacă, fiul lui Apollo* și al nimfei* Coronida*. A fost învățat de centaurul* Chiron* să folosească arta vindecării oamenilor, folosind plantele pădurii. A ajuns îndemînatic și în chirurgie. Legenda spune că ar fi vindecat bolnavii și prin muzică. A fost ucis de Zeus* cu un fulger, fiindcă acesta nu îngăduia unui muritor atîta har. În urma lui a rămas Igea*, zeița sănătății, și asclepiazii, înaintașii medicilor de azi. I s-au înălțat numeroase temple. Cel mai vestit a fost cel din Epidaur*.

ASCO Uriaș care l-a aruncat într-un rîu pe Bachus*, dar Mercur* l-a salvat de la moarte. Bachus, după ce l-a jupuit pe Asco, a făcut din pielea lui un burduf pe care l-a umplut cu vin și nu s-a mai despărțit de el niciodată.

ASCREU (1) Epitet al lui Zeus*, provenit de la muntele Ascra, pe care s-a născut. (2) Numele poetului antic grec Hesiod, născut în Ascrea (Beoția), căruia muzele* i-au dat cimpoiul cu care își însoțea cîntecele.

ASGARD Împărăția lui Odin* în mitologia germană, care comunica cu pămîntul prin puntea curcubeului. Acolo

erau trei palate: Gladsheim*, în care Odin conducea adunarea zeilor, Walaskialf, unde se afla tronul și din care vedea tot ce se întîmplă în lume, și Walhalla*, unde oferea eroilor din război un banchet veșnic.

ASHERE Figuri simbolice la fenicieni și cananeeni, sculptate în lemn sfînt; o reprezentau, de obicei, pe zeița Astarte*. Sînt pomenite în *Biblie* cu recomandarea dată vechilor evrei de a le distruge, fiind socotite drept idoli.

ASHIPU Preoți prevestitori în mitologia caldeenilor. Luptau împotriva duhurilor rele, prin mijlocirea descîntecelor.

ASHUR sau *ASSUR* Zeul suprem al asirienilor, numit și „Cel binevoitor". A fost socotit creator al universului și al oamenilor.

ASIA Fiica Oceanului* și a zeiței Thetis* (1), soția lui Iapet* și mama uriașilor Atlas*, Prometeu* și Epimeteu*.

ASOPO (1) Regină al cărei ținut a fost devastat de zeița Hera* printr-o ciumă, din răzbunare pentru dragostea pe care Zeus* a nutrit-o pentru fiica ei, Egina*. (2) Fiu al lui Oceanus* și al zeiței Thetis* (1), frate cu Asia*. A fost preschimbat într-un rîu de către Zeus*, pentru faptul că l-a urmărit cînd i-a răpit fiica, iubită și de el.

ASPALIDE Fiica lui Argos* (2). A preferat să moară decît să fie soția lui Tartar, regele Miletului.

ASPORENA Epitet al zeiței Geea*, după numele templului dedicat ei la Aspuren (Asia Mică), lîngă Pergam.

ASSABIN Soarele la arabi, divinitate supremă.

ASSARAH Fiul lui Troos*, rege al Troiei*, bunic al lui Anchise*.

ASSUR → *ASHUR*

ASSURIT Războinică, în mitologia asiriană, soția lui Ashur*.

ASTARBEA Soția lui Pigmalion* (2), regele Tirului. După ce și-a ucis soțul, prin strangulare, a fost ucisă, la rîndul ei, de fiul vitreg, Balcazar, în momentul cînd acesta a pus stăpînire pe tronul tatălui său.

ASTERIU Rege al Cretei, căsătorit cu Europa*, fiica regelui fenicienilor; a crescut ca pe fiii săi pe copiii avuți de Europa de la Zeus*.

ASTERIA Sora Latonei*. Nedorind să se supună dorințelor lui Zeus*, s-a aruncat în mare în locul unde mai apoi a apărut insula Ortigia sau Asteria.

ASTHARTE Divinitate feniciană a fecundității. Era reprezentată cu o semilună deasupra capului sau, în arta siriană, cu două coarne de berbec. Era, de asemenea, zeița iubirii, a voluptății, a primăverii. Corespundea zeiței egiptene Isis*, zeiței babiloniene Isthar, Afroditei* și Dianei*.

ASTIANAX Fiul lui Hector* și al Andromacăi*, al cărui nume însemna „stăpîn al cetății". După o veche tradiție, a fost aruncat de pe zidurile Troiei* de Neoptolem* fiul

lui Ahile*, sub ochii îngroziți ai mamei lui, de teamă că va reconstrui cetatea după incendiu.

Euripide, *Troianele*, tragedie; Seneca, *Troadele*, tragedie; Homer, *Iliada*, VI, 404, 466 și urm.; Virgiliu, *Eneida*, II, 457; Jean Racine, *Andromaca*, tragedie.

ASTREI Fiii lui Astreu* și ai Eribeei, în număr de douăzeci. Erau socotiți titani*.

ASTREU Titan*, soțul lui Eos*, lovit de trăsnetul lui Zeus*, împreună cu fiii lui, și apoi preschimbat în astru. A fost părintele celor patru vînturi: Boreas*, de nord, Zefirul*, de est, Euro*, de vest, și Noto, de sud.

ASURA În mitologia vedică, numele colectiv al tuturor divinităților. Cu timpul a indicat numai divinitățile răufăcătoare.

ASVINI Zei binefăcători în mitologia vedică, corespunzători Dioscurilor* la greci. Aveau darul de a vindeca toate bolile și de a-i ajuta pe toți cei aflați în primejdie. Marinarii îi venerau ca pe protectorii lor.

ATALANTA (1) Fiica lui Iason*, regele Arcadiei*; a fost părăsită de părintele ei, de copilă, pe vîrful unui munte, pentru că el și-a dorit un băiat; acolo a fost alăptată de o ursoaică și a dobîndit o mare îndemînare pentru vînătoare. A participat la vînarea porcului mistreț din Calidonia* și a rănit animalul de moarte, primind în dar capul și pielea lui, din partea lui Meleagru*, care i-a devenit soț. (2) Fiica lui Scheneu, regele ținutului Scir; a fost învinsă de Hippomeneu* într-o alergare în care se credea neîntrecută, fiindcă în timpul competiției, neputînd rezista tentației, a cules merele de aur semănate în drum de Afrodita*, protectoarea lui Hippomeneu. Hippo-

meneu și Atalanta au fost apoi schimbați de zei într-un leu și o leoaică.

Ovidiu, *Metamorfoze*, X, 560 și 686; frescă la Pompei în Casa lui Meleagru; Guido Reni, Abraham Janssens, pictură

ATAMANT Rege al Tebei* (2). După ce și-a părăsit soția, pe Nefele*, de la care a avut doi copii, pe Frixus* și Elle*, s-a căsătorit cu Ino*. Aceasta ar fi vrut să-i ucidă, dar ei au aflat și au fugit spre Colhida* pe berbecul cu lîna de aur*. În drum, Elle, cuprinsă de amețeală, s-a prăbușit în mare, care de atunci s-a numit Ellespont. Atamant, descoperind uneltirile lui Ino, a omorît-o împreună cu copiii ei, iar el s-a preschimbat într-un rîu. După o legendă, în ultimul pătrar al lunii, în apele acestui rîu s-ar aprinde o flăcăruie.

ATAR Focul, adorat ca divinitate supremă în mitologia persană.

ATARGATIS Numele grecesc al zeiței feniciene Astarte*.

ATE Personificare a fatalității în mitologia greacă, zeiță a nenorocirilor și a răzbunării, care se complăcea să provoace un rău, tulburînd mințile oamenilor.

Homer, *Iliada*, IX, 504 și urm.; XIX, 91 și urm.

ATENA Zeița înțelepciunii în mitologia greacă, ieșită, după legendă, din capul lui Zeus*, gata îmbrăcată în armură. A fost războinică și, în același timp, protectoare a artelor și a păcii, ca și a tuturor meșteșugurilor. Ea i-a învățat pe oameni să înjuge boii, să cultive ogorul, să călătorească pe mări, să țească și să coase. A fost zeița fecioară (Partenos), căreia i s-a ridicat un templu magnific, Partenonul*, în Atena. Ei îi erau dedicate serbările numite Panatenee*. Se numea și Pallas*, ca protectoare,

prin excelență, a Atenei. L-a îndrăgit pe Ulise* pentru iscusința lui.

Statuile *Atena Partenos*, *Atena Promachos* și *Atena Lemnia* de pe Acropole; *Atena și Marsyas*, sculptură de Miron; *Atena Albani*, *Atena Farnese*, *Atena Velletri*, sculpturi romane

ATENEU Loc consacrat zeiței Atena*, în orașul care îi purta numele, și în care erau instruiți tinerii.

ATIS Păstor de o rară frumusețe, iubit de zeița Cibele*, care i-a încredințat jertfele dedicate ei de către muritori, cu condiția de a rămîne cast. El nu și-a ținut jurămîntul și a fost transformat de zeiță într-un pin din care curgea sînge ce devenea apoi flori violete.

Philip Gustav Creutz, *Atis și Camilla*, poem pastoral

ATLANTIDA Continent legendar ce se află, după unele ipoteze din antichitate, în oceanul cu același nume, la apus de Coloanele lui Hercule*, scufundat, după legendă, din cauza nesupunerii locuitorilor lui, zeilor. Civilizația continentului se presupunea a fi fost foarte avansată, prin ea s-au instruit popoarele din Africa septentrională și Italia, care și-au însușit spiritualitatea, tehnica și înțelepciunea ei. Existența și mai ales localizarea Atlantidei este o problemă care preocupă și astăzi cercetătorii din întreaga lume.

Hesiod, *Teogonia;* Homer, *Odiseea*, XI; Platon, *Clitia;* Olao Rudbeck, *Atlantida*, studiu de erudiție; Pierre Benoit, *Atlantida*, roman

ATLAS (1) Titan*, fiul lui Zeus* și al nimfei* Climene* (1) sau — după alții — al lui Iapet* și al Asiei*. A fost condamnat să susțină pe umeri Pămîntul, pentru că s-a răzvrătit împotriva lui Zeus*. A fost tatăl Maiei* (1), al pleiadelor* și al hesperidelor* (2). Vechi rege al Mauritaniei, posesor al grădinilor hesperidelor* și pietrificat de Perseu* prin vraja capului Medusei*, într-un munte, situat

în Africa de Nord, care prin înălțimea lui pare a susține bolta cerească. I se atribuia o bună cunoaștere a astrologiei. Se spune că Heracles*, interesat să intre în tainele acesteia, a ținut pe umerii săi Pămîntul pe tot timpul inițierii.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, 632 și urm.; *Atlas cu globul pe umeri*, sculptură, Muzeul Național din Napoli.

ATREU Fiu al lui Pelope* și al Hippodamiei* (2), părinte al lui Agamemnon* și al lui Menelau*; Tieste*, fratele lui, i-a sedus soția, pe Aerope*, iar el, din răzbunare, l-a făcut să mănînce, la un ospăț, din carnea fiilor lui. În fața acestui spectacol, pînă și soarele s-a oprit din mersul lui pe cer. Mai tîrziu, Tiese l-a îndemnat pe propriul lui fiu, Egist*, să-l ucidă pe Atreu și să-i ocupe tronul. În felul acesta au fost izgoniți și fiii lui, Agamemnon și Menelau. Zeii nu au avut nici o cruțare față de neamul atrizilor* pentru cruzimea lor.

Eschil, *Agamemnon*, tragedie; Euripide, *Oreste*; Seneca, *Tieste*, *Agamemnon*, *Edip*, tragedii

ATRIZI Urmașii lui Atreu*, întemeietorul dinastiei cu același nume din Argos* (5).

ATROPOS Una din cele trei moire* în mitologia greacă, și anume cea care taie firul vieții.

AUDUMBLA În mitologia nordică, vacă născută din picăturile ghețarului primordial. Lingînd blocurile de gheață, a făcut să se nască Buri, tatăl lui Odin* și alți zei. Cu laptele ei, izvor nesfîrșit, se hrănea uriașul zeu Ymer.

AUGIAS Rege al Elidei, posesor a numeroase turme de vite. S-a învoit cu Heracles* ca acesta să-i curețe staulele în schimbul unei zecimi din această avere. Eroul

și-a îndeplinit învoiala, schimbînd cursul rîurilor Alfeu* și Peneu pentru a spăla murdăria din grajduri, dar Augias i-a refuzat plata, motivînd că munca lui a fost o datorie și nu un tîrg.

AUGURI Preoți în tradiția romană, care hotărau, din cele mai vechi timpuri, — sau profetizau —, toate acțiunile muritorilor și ale căpeteniilor lor.

AULIS Port renumit în Belgia, în care se adunau corăbiile grecilor în drum spre Troia*. Aici, Agamemnon*, regele Argosului* (5), s-a gîndit să o sacrifice pe Ifigenia*, pentru a fi sigur de reușita victoriei asupra Troiei.

Euripide, *Ifigenia în Aulida;* Eschil, *Agamemnon;* Alfieri, *Orestia*, tragedii

AURORA Zeița dimineții și a luminii de zi în mitologia romană, preluată după zeița greacă Eos*.

Carracci, *Aurora*, pictură

AUSONIU Fiu al lui Ulise* și al nimfei* Calipso* în mitologia greacă.

AUSTRU Vînt fierbinte, care incendia cetățile și vasele de pe mare. Era fiul lui Eol* și al Aurorei*.

AUTOLICOS Fiul lui Mercur* (sau al lui Hermes*) și al zeiței Chiona*; tîlhar renumit în mitologia greco-romană, demascat de Sisif*, care a trecut însă cu vederea nelegiuirile lui, fiindcă nutrea o dragoste deosebită pentru fiica lui, Anticlea*.

AUTOMEDONT Vizitiu al lui Ahile* și apoi al lui Pirrus*, fiul lui Ahile.

Homer, *Iliada*, XVI, 145; XVII, 429 și urm.

AUTONOE Fiica lui Cadmos* și a Harmoniei*, mama lui Acteon*, soția lui Aristeu*.

AVATAR „Coborîre", în limba sanscrită. În mitologia vedică, coborîrea pe pămînt și întruparea unui zeu, a lui Vișnu*, în ființă umană.

AVENTIN (1) Fiu, după o legendă italică, al lui Hercule* și al Rheei*, care l-a susținut pe Enea* în războiul împotriva rutulilor* și a dat numele uneia din cele șapte coline ale Romei. (2) Una din cele șapte coline ale Romei, pe care Cacus* a fost ucis de Hercule* și unde Remus*, în timpul întrecerii sale cu Romulus*, a văzut cele șapte păsări (lat. *avis*, pasăre), menționate în legenda întemeierii orașului etern.

AVERN (1) Împărăția lui Pluto* în mitologia romană; (2) Mlaștină lîngă Cuma, în Campania (Italia), înconjurată cu stînci abrupte; aici începea, după o veche legendă, Infernul sau lumea celor de jos.

AVESTA Cartea sfîntă a vechilor perși, conținînd principalele elemente ale mitologiei și religiei persane, al cărei zeu suprem era Zoroastru*.

AVESTIȚA sau *ARIPA SATANEI* Personaj malefic în mitologia românească, amintit de Dimitrie Cantemir în *Descriptio Moldaviae*.

AZRAELE Imaginea îngerului morții în mitologia turcă.

B

BAAL Cea mai importantă divinitate orientală, la caldeeni, babilonieni, fenicieni și sidonieni. A fost adorat și de vechii evrei idolatri.

BAAL-FEGOR Divinitate adorată de moabiți și cunoscută de greci și romani, cu numele de Priap*.

BAAL-SEMEN Epitet atribuit soarelui, de către fenicieni.

BAALTI Zeiță a fenicienilor, reținută ca soră a zeiței Astarte* și soție a zeului care avea toate însușirile zeului Saturn*. Este identificată cu Artemis* și cu Afrodita* din mitologia greacă.

BABA DOCHIA → *DOCHIA*

BABA NOVAC Personaj din folclorul românesc, erou al baladelor populare, prezent și în istoria poporului român, pe vremea lui Mihai Viteazul. Este citat și de B. P. Hasdeu în *Magnum Etymologicum Romaniae*.

BABEL Turn din Babilonia (Asia Mică), ridicat încă din perioada neolitică (turnul exista încă din mileniul al II-lea î.Chr.), pentru a constitui un loc izolat, nesupus

supremației divine. După unele versiuni, limbile celor ce-l construiau s-au amestecat în așa fel încît, neputincioși de a-și duce opera la capăt, oamenii au fost siliți să se împrăștie în toate părțile. Este vorba de un fapt în care există un sîmbure de adevăr: un grup de patrioți, dorind să-și mențină unitatea și supremația politică în Babilon, a construit în realitate un astfel de turn în timpuri imemoriale, în partea de jos a rîurilor Tigru și Eufrat. După mărturia unor tăblițe din secolul al III-lea î.Chr., baza pătrată măsura 95 m, iar înălțimea, cca 90 m.

A fost descris de Herodot (sec. V î.Chr.), părintele istoriei; de Diodor (80—20 î.Chr.), în *Istoria universală*, II, 9; de Strabon (sec. I), în *Geografia*, (XVI, I, 5). Joachim, Patenier, Brueghel cel Bătrîn, pictură

BABIA Zeiță a tinereții, adorată în Siria și mai ales la Damasc.

BACANALE Serbări nocturne, frenetice, în cinstea lui Bachus*, organizate de romani. Au fost interzise de senatul roman în 186 î.Chr. și reluate în epoca Imperiului.

Girolamo Bruffaldi, *Bacanalele*, culegere de ditirambi; Giovanni Pindemonte, *Bacanalele*, tragedie. Tiziano, Annibale Carracci, Rubens, Nicolas Poussin etc., picturi. Luigi Cherubini, Richard Wagner, Maurice Ravel etc., muzică

BACANTE Femei care îl adorau pe zeul Bachus* și întrețineau bacanalele*, fiind dedicate acestui zeu. Erau îmbrăcate sumar și trăiau într-o continuă euforie. Însoțitorii lor în timpul serbărilor erau satirii*. Frenezia lor nu cunoștea limite.

Euripide, *Bacantele*, tragedie; Erik Johan Stagneulis, *Bacantele*, dramă; *Menade*, sculptură de Scopas; Rubens, Nicolas Poussin etc. pictură

BACH NEGO Divinitate babiloniană, cu atribute asemănătoare lui Bachus*.

BACHUS Zeul roman corespunzător lui Dionysos*, fiu al lui Zeus* și al zeiței Semele*, patron al culesului viilor, al vinului, al freneziei.

Euripide, *Bacantele*, tragedie; *Dionisiacele* lui Nonno din Panopoli, Praxiteles, *Bachus purtat de Hermes*, sculptură; *Bachus în brațele lui Silenus*, statuie elenistică, azi la Luvru; Michelangelo, Tiziano, Guido Reni, Francesco Primaticcio, Rubens, Van Dyck, Jacob Jordaens, Nicolas Poussin, pictură

BACI (1) Ghicitor din Beoția. (2) Divinitate egipteană, întruchipată într-un taur consacrat soarelui, avînd un cult la Armunt.

BADUHENNA Divinitate feminină în mitologia germană, menționată de Tacit.

BAGOE Nimfă* care i-a învățat pe etrusci prevestirea cu ajutorul fulgerului. Corespunde sibilei* din Eritreea.

BAIA Oraș vestit din Campania (Italia), pe care tradiția îl consideră a fi fost întemeiat de Baios, unul din tovarășii de drum ai lui Ulise*.

BALARAMA În mitologia vedică, una din multiplele încarnări ale zeului Vișnu*.

BALAUR Animal fantastic, de proporții uriașe, în mitologia românească, închipuit sub formă de șarpe cu aripi, picioare și mai multe capete sau, tot sub formă de șarpe, dar cu solzi mari și cap de cal. Este o întruchipare

a răului, răzbunător și distrugător. De multe ori apare și ca personificare a cruzimii omenești. Prezent în majoritatea basmelor românești.

BALDER Al doilea fiu al zeului Odin* în mitologia germană, corespunzînd lui Apollo*, zeu al luminii și al purității, personificare a soarelui, de care este legat Crepusculul zeilor* sau sfîrșitul lumii și al nelegiuirilor umane.

BALI Divinitate a întunericului în mitologia vedică, în opoziție cu Vișnu*, zeul luminii și al binelui.

BALIO Unul din cei doi cai ai lui Ahile*, născuți, după legendă, din Zefir* și Podarge*, și oferiți de Poseidon* lui Peleu*, tatăl lui Ahile *. → *XANTOS*

Homer, *Iliada*, XVI, 149; XIX, 400

BARZI Preoți ai celților, poeți sacri și profani, povestitori de mituri și tradiții. Îi însoțeau pe soldați în războaie, iar la sfîrșit se întorceau sub bătrînii stejari a căror scoarță se deschidea de la sine pentru a-i primi în interiorul lor. → DRUIZI

BASILEA Fiică a lui Uranus* și a Titeei, soră a titanilor*.

BASSARIDE Epitet atribuit prin analogie bacantelor*, de la *bassara*, veșmînt lung purtat de Bachus* și de bacantele din Lidia (Asia Mică și Tracia).

BASTET Zeița cu cap de pisică în mitologia egipteană.

BATALA „Zeul creator", epitet atribuit de către filipinezi divinității lor principale.

BATTE Zeiță a desfrînării în mitologia greacă, celebrată prin jocuri lascive, zi și noapte, la Atena. Preoții ei erau numiți batti.

BATTO (1) Fiu al lui Polinestor*, întemeietor, după o versiune, al Cirenei*. (2) Păstor al lui Neleu*, martor la furtul de vite săvîrșit de Apollo*; fiindcă nu și-a ținut făgăduiala de a păstra această taină, a fost transformat de Hermes* în piatră.

Catul, VII; Ovidiu, *Metamorfoze*, II, 688 și urm.

BAUCIS Soția lui Filemon*, amîndoi, locuitori ai unui sat din Frigia (Asia Mică). Au găzduit pe Zeus* și pe Hermes*, cu bunăvoință. Drept mulțumire, cei doi le-au transformat casa într-un templu, iar pe ei, în preoții (sau paznicii) acestuia. La bătrînețe, Baucis a fost preschimbată într-un tei, iar Filemon, într-un stejar.

BAVANI Soția lui Șiva* în mitologia vedică, similară zeiței italice Venus*.

BEBRICI Popor legendar din Bitinia (Asia Mică), care-i atrăgea pe străini și îi ucidea. Pollux* l-a ucis pe Amicos* (1), regele lor, și astfel i-a salvat și pe argonauți* de la o moarte sigură.

BEL (1) În mitologia caldeo-asiriană, stăpînul întregului pămînt și al oamenilor, ca și al elementelor atmosferice. Identificat cu Baal*. (2) Rege al Feniciei, tatăl lui Pigmalion* (2) și al Elisei*.

BELATUCADRO Divinitate arhaică în Marea Britanie.

BELBUC Geniul binelui în mitologia vandalilor, supranumit și Zeul alb.

BELEN Personificare a soarelui în mitologia celților din Gallia. Proteja plantele, vietățile și cunoștea arta tămăduirii.

BELIT În mitologia caldeo-asiriană, divinitatea care îl însoțea pe Bel*.

BELIZANA Divinitate galică, similară zeiței Minerva* din mitologia romană.

BELLEROFON Erou din Corint, fiu al lui Glaucos* (3), rege al Corintului, și al Eurimedei. Se numește astfel, pentru că și-a ucis propriul frate, din imprudență (gr. *belleros*, fără voie). Pentru onestitatea lui, dovedită după aceea, a trecut prin mai multe peripeții din care a ieșit totdeauna învingător. Printre altele, a ucis Himera*, folosindu-se de calul Pegas*, dăruit de zeița Atena*. Iobat, regele Liciei, i-a oferit, după toate aceste victorii, mîna fiicei sale, Filonoe* (2). Dorind însă mai mult, a trezit furia lui Zeus*: pe calul Pegas a vrut să ajungă pînă în cer, dar Zeus a făcut ca Pegas să fie înțepat de o insectă și Bellerofon să fie aruncat în abis.

BELLEROS Fiul lui Glaucos* (3) și fratele lui Bellerofon*.

BELO (1) Fiu al lui Poseidon* și al Libiei*, fratele geamăn al lui Agenor*. A avut de la Anchirroe* doi fii: pe Egipt și pe Danaos*. (2) Regele Sidonului și părinte al Didonei*. (3) Numele latin al zeului semit Baal*.

Virgiliu, *Eneida*, I, 621, 729

BELOMANȚIE Prevestire prin intermediul zborului săgeților, practicată de popoarele orientale în antichitate.

BELZEBUT Una din principalele divinități siriene. Demonul suprem în scrierile sfinte.

BENDIS Zeița tracă a lunii, identificată cu Artemis* la Atena. Serbările în cinstea ei erau adevărate orgii.

BENSNITEA Zeița japoneză a bogăției și procreației.

BEREGHINIE Nimfe* ale apelor și munților în mitologia slavilor, în număr de trei sau de nouă.

BERENICE Soția lui Ptolemeu, regele Egiptului. În urma unui jurămînt, ea și-a oferit părul, de o rară frumusețe, zeiței Venus*. Cînd acesta a dispărut din templul zeiței, astronomul Conon a spus că a fost transformat într-o constelație și împrăștiat în toate cele patru vînturi.

Callimah, *Pletele Berenicei*, poem în versuri; Jean Racine, *Berenice*, tragedie; Pierre Corneille, *Tit și Berenice*, comedie erotică; Ugo Foscolo, *Berenice*, tragedie

BES Zeu egiptean monstruos și grotesc, răspîndit sub formă de statuete și amulete, considerate purtătoare de noroc.

BESTA În mitologia nordică, zeiță de proporții uriașe, care, împreună cu Bor*, a dat naștere primilor zei.

BHAIRAVI În mitologia vedică, unul din numele lui Devi sau Parvati, soția lui Șiva*.

BIANOR Fiul lui Hercule* în mitologia romană, considerat întemeietor al orașului Mantova.

BIBESIA și EDESIA Zeițe romane care protejau banchetele; prima se îngrijea de vinuri, a doua, de selecția mîncărilor.

BIBLIS Fiică a lui Milet* și a nimfei* Cian*. Nereușind să înduplece inima propriului său frate, Caunus, pe care îl iubea foarte mult, a plîns atîta, încît s-a prefăcut într-un izvor.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IX, 450 și urm.

BIFRONS Epitet al lui Ianus*, datorat virtuții de a cunoaște, în egală măsură, trecutul și viitorul.

BIFROST În mitologia nordică, curcubeul, prin care, ca pe o punte, Asgard* comunica cu pămîntul.

BIGOIDIS Nimfă* etruscă, expertă în arta interpretării fenomenului trăsnetelor și, prin aceasta, aflarea intențiilor zeilor.

BILE Una din principalele divinități ale celților din Irlanda.

BILI Vrăjitori ai unui trib sălbatic din Africa: tribul Quvias.

BIRMA Nume dat de vechii indieni primului înger creat de zei.

BIRSA Oraș în vechea Cartagină, în care Didona*, ajunsă în Africa, a obținut de la regele Iarba o suprafață de pămînt cît acoperea o piele de bou (gr. *byrsa*).

Didona a reușit prin istețimea fenicienilor săi să taie pielea în atîtea bucăți, încît să poată cuprinde o porțiune de teren imensă, pe care au construit apoi Birsa.

BITON și *CLEOBE* Frați al căror nume a rămas vestit în antichitatea greacă, ca exemplu de dragoste filială. Ei au tras carul cu care mama lor, Cidippe, preoteasă a Herei*, trebuia să ajungă la templul zeiței, cînd caii au refuzat să mai meargă. Locuitorii Argosului* (5) au implorat zeii să-i răsplătească, iar aceștia, adormindu-i, i-au făcut să se trezească în cer. În cinstea lor au fost ridicate două statui, în Delfos*.

Herodot, I, 31

BIVIA Divinitate romană, pusă de strajă la încrucișarea a două drumuri.

BOD Divinitate invocată de femeile indiene împotriva sterilității.

BOG Zeu arhaic în mitologia slavă, avînd două ipostaze; Bielbog (Zeul alb) sau Bilbog (Zeul binefăcător), protector al omenirii, și Cernobog (Zeul negru) sau Zlebog (Zeul blestemat), aducător de nenorociri și dureri.

BOLDROMII Serbări celebrate la Atena, în timpul cărora participanții alergau și strigau cît puteau, pentru a evoca victoria lui Teseu* asupra amazoanelor*.

BOMBO Vechi idol în mitologia populațiilor din Congo.

BONA DEA Zeița fertilității și a castității la romani. La serbările date în cinstea ei la începutul lunii decembrie, erau admise numai femeile.

BONDIS Zeița vînătorii la traci.

BOOPIDIS Epitet al zeiței Hera*, datorat ochilor săi albaștri și mari, ca ai bovinelor.

BOR sau *BURI* În mitologia scandinavă, divinitate născută de vaca Audumbla*. Din unirea cu Bor, zeița uriașă Besta* a dat naștere lui Odin*, Wile și We, primii zei nordici.

BOREAS Vîntul de miazănoapte în mitologia greacă. Poeții îl reprezentau ca pe un tînăr cu coturni, cu aripi și chipul ascuns de o mantie bogată.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VI, 675 și urm.

BOREAZI Fiii înaripați ai vîntului Boreas* și ai Oritiei*: Calai* și Zete*, care au participat la expediția argonauților*.

BORMO sau *BORVO* Divinitate protectoare a izvoarelor termale în mitologia celților.

BORVO → *BORMO*

BRAGA Zeul cîntecelor, al muzicii și al poeziei la scandinavi.

BRAGEO Zeul elocinței în mitologia scandinavă.

BRAHMA Întruchiparea supremă, creatorul universului și una din cele trei divinități din Trimurti*, trinita-

tea teogonică indiană. Era reprezentat cu patru capete, plutind pe o frunză de lotus, adesea împreună cu soția lui, Saraswati, protectoare a științei și a armoniei.

BRAHMANI Preoții zeului Brahma*, care au constituit prima din cele patru caste indiene.

BRAHMANISM Doctrină religioasă indiană, după care există trei divinități principale: Brahma*, Șiva* și Vișnu*.

BRANCHOS Întemeietor al templului lui Apollo* la Didimos (Asia Mică).

BRANHID Epitet al lui Apollo*, de la numele Branchos*, băiețandru iubit de zeu, care i-a dat darul profeției.

BRAURONA Nume al unui oraș din Atica (Grecia), în care Ifigenia* a transferat din Taurida o statuie a zeiței Artemis*. Acolo se țineau, din cinci în cinci ani, serbările numite Brauronii, în cinstea zeiței. Tinere fete, în veșmînt de culoare galbenă, jucau „dansul ursoaicei", evocînd acest animal din care ar fi apărut Artemis însăși.

BRIAREU Uriaș, fiu al zeiței Geea* și al zeului Uranus*, adică al Pămîntului și al Cerului, reprezentat cu o sută de brațe, toate înarmate cu lănci și scuturi, pentru a se apăra de Zeus* și cu cincizeci de capete, din gurile cărora se revărsau torente de flăcări și fum. Cînd titanii* s-au revoltat împotriva zeilor din Olimp* (1), Briareu i-a ajutat pe zei, aruncînd asupra titanilor blocuri mari de piatră. Cînd, altă dată, i-a sprijinit pe titani în intenția lor de a cuceri Olimpul, Zeus l-a trăsnit. Simboliza dezlănțuirea forțelor naturii.

BRIGIT Zeița poeziei și a înțelepciunii în mitologia celților din Irlanda.

BRIHASPATI În mitologia verdică, „zeul rugăciunii", formulă după care s-a creat lumea.

BRIMÔ Epitet dat Proserpinei*, pentru groaza care a cuprins-o în clipa cînd a fost răpită de Pluto*, în timp ce culegea flori.

BRISEIS Înainte de a fi sclava iubită de Ahile*, a fost soția lui Mines*, rege al Ciliciei, ucis de Hermes*. În cearta dezlănțuită între Agamemnon* și Ahile, pentru Briseis, Ahile a trebuit să renunțe la ea, dar, fiindcă a amenințat că se va retrage din luptă, a recăpătat-o.

Homer, *Iliada*, I, 184 și urm.; frescă la Pompei, în Casa Poetului tragic; *Ahile și Briseis*, pictură pe vas, în Muzeul din Lecce (Italia).

BRISEU Preot al lui Iupiter* și tatăl sclavei Briseis*, iubită de Ahile*. Briseu a avut cel dintîi meritul de a scoate mierea din stupi, fără a trezi răzbunarea albinelor.

BRITOMARS Divinitate din insula Creta, reprezentată ca o fecioară de o rară candoare, fiică a lui Zeus*. Urmărită de Neptun*, s-a aruncat în mare de unde a salvat-o Diana*, ridicînd-o în Olimp* (1). După o altă versiune, fiind urmărită de Minotaur*, Zeus a salvat-o și apoi a trecut-o printre divinități.

BRIZO Zeița viselor în mitologia greacă. A avut la Delos* un oracol* care interpreta visele, dînd răspunsuri referitoare îndeosebi la navigație și pescuit.

BROMIS Epitet al lui Bachus* datorat zgomotelor ieșite din comun din timpul procesiunilor dedicate lui.

BRONTE Unul din cei trei ciclopi*, care-l ajutau pe Vulcan* să fabrice fulgerele și tunetele pentru Iupiter*. Era personificarea tunetului.

BRUMALII Serbări organizate la Roma, la sfîrșitul lunii noiembrie, în cinstea lui Bachus*.

BUBASTIS Zeiță egipteană, fiică a lui Osiris* și Isis*, corespunzînd zeiței Artemis* din mitologia greacă. Era venerată în orașul Bubastis, din preajma Nilului.

BUBONA Zeița protectoare a vitelor și a creșterii lor în mitologia romană.

BUCEFAL Calul lui Alexandru cel Mare, căruia i s-a acordat, la moarte, o atenție specială; în memoria lui a fost întemeiat și un oraș: Bucefala.

BUCENTAUR Animal mitologic monstruos, cu grumaz și corp de bou și cap de om.

BUDHA În mitologia vedică, filozof, fondator al budhismului, ultima încarnare a zeului Vișnu*, considerat zeul suprem al indienilor. A fost adorat mai întîi în Industan.

BUONII Serbări organizate la Atena în cinstea lui Zeus*, în timpul cărora se sacrifica un bou.

BUITI Demon în mitologia persană, inspirat din Ahrimân*. L-a ispitit în nenumărate situații pe Zarathustra*.

BURI → *BOR*

BUSIRIS Fiul lui Poseidon* și al nimfei* Libia*, monstru uriaș care îi ucidea pe toți străinii veniți pe meleagurile lui, în Egipt. Legenda îi atribuie și răpirea hesperidelor*. A fost ucis la rîndul lui de Heracles*.

BUTE (1) Unul din fiii vîntului Boreas*, care, în timpul unor serbări dedicate lui Bachus*, a răpit trei bacante*, dintre care a păstrat-o numai pe Coronida*. Acesta a răzbunat-o, făcîndu-l să-și piardă mințile și să se arunce într-o fîntînă. (2) Scutier al lui Anchise* și apoi protector și tovarăș de lupte al lui Ascaniu*, fiul lui Enea*. (3) Rege al Siciliei, iubit de Afrodita*, care i-a dat un fiu, pe Erix*.

BUTO Zeiță egipteană, personificare a nopții, a întunericului și a haosului.

BUTROTOS Oraș în Epir, în care Enea* s-a întîlnit cu Andromaca*, soția fidelă a eroului troian Hector*.

BYBLOS Oraș în Fenicia, vestit pentru cultul lui Adon*.

C

CAABA Templu în Mecca, în care se adunau, în fiecare an, arabii din întregul Orient.

CAAN Fiul lui Oceanus* și al zeiței Thetis* (1). Vrînd să o smulgă din mîinile lui Apollo* pe propria sa soră, Melia*, și nereușind, a dat foc unei păduri care aparținea zeului. Acesta l-a ucis însă cu o săgeată.

CABEREA Una din fiicele lui Proteu*.

CABIRI Zei adorați în Fenicia și în alte insule din arhipelagul grec, identificați adesea cu Dioscurii* și cu coribanții* sau cu penații* romani. Cultul lor s-a răspîndit în toată Grecia, dar mai ales în Samotracia și Imbros, asociat aceluia al cureților*, preoți ai zeiței Cibele*. La Roma, cultul lor a fost adus de Enea*, iar ritualul se desfășura în mistere sau cabirii: inițiații trebuia să fie cumpătați, cești și discreți.

CABIRIA Epitet al zeiței Demetra*. Avea o pădure sacră în Beoția, în care nici un profan nu putea intra. Soldații regelui persan Xerxes, care au vrut să pătrundă cu forța, și-au pierdut mințile și s-au aruncat în mare.

CACUS Uriaș, fiul lui Vulcan*; locuia într-o peșteră de pe Aventin* (2). Cînd Hercule* a trecut prin regiunea

lui cu turmele luate de la Gerion*, Cacus a profitat de faptul că acesta doarme și i-a furat mai mulți boi pe care i-a dus în peșteră, tîrîndu-i de coadă, pentru a nu li se putea da de urmă. Dar cînd Hercule a trecut prin fața peșterii, cu restul de boi, cei dinainte au început să mugească. A intrat și l-a ucis pe vinovat, deși acesta l-a împroșcat cu foc și fum, și astfel și-a redobîndit boii.
Virgiliu, *Eneida*, VIII, 205, 231, 295; Baccio Bandinelli, *Hercule și Cacus*, pictură

CADMOS Fiul lui Agenor*, rege fenician și fratele Europei*. Cînd aceasta a fost răpită de Zeus*, Cadmos a pornit în căutarea ei, dar în drum a fost împiedicat de Zeus, prin diferite stratageme: printre altele, a trebuit să construiască un oraș, Teba* (2), și să ia de soție pe Harmonia*, fiica lui Ares* și a Afroditei*. Pînă la urmă, împreună cu aceasta, a fost transformat într-un șarpe. Cadmos a adus în Grecia alfabetul fenician și cultul divinităților adorate în Egipt și în Fenicia. Tot lui i se atribuie invenția topirii metalelor și cultivarea pămîntului.
Ovidiu, *Metamorfoze*, III, 1 și urm.; J. B. Lully, *Cadmos și Harmonia*, operă lirică

CADUCEU Nuia oferită de Apollo* lui Hermes*; în jurul ei erau înlănțuiți doi șerpi. Ea impunea lui Hermes misiunea de a aduce pacea între oameni și bunele relații comerciale. Caduceul era un simbol al păcii și al comerțului.

CAFAREU Promontoriu în Eubeea, în vecinătatea căruia au naufragiat multe nave ale grecilor după războiul împotriva Troiei*. În timpul nopții, acestea erau induse în eroare de focuri aprinse anume de regele Naupliu* (2), care, prin distrugerea lor, voia să-l răzbune pe propriul fiu, Palamed*, ucis de greci.

CAGN La boșimanii din Africa, zeu și creatorul luminii, vrăjitor în stare de a se preface în orice animal; tot

el a separat omul de șarpe, cu care era contopit înainte, cum spune legenda.

CAHIMUNA Divinitate a calmucilor, identificată cu Budha*.

CAIETA Doica lui Enea*, în amintirea căreia acesta a întemeiat orașul Gaeta, din Latium. Aici a fost și înmormîntată.

CAILARO Veche divinitate a galilor și germanilor, care supraveghea turmele acestora.

CALAI și *ZETE* Fiii vîntului Boreas* și ai Oritei* (1). Au participat la expediția argonauților* și au izgonit din Tracia harpiile*, stabilite acolo.

CALATHUS Coșul de nuiele de pe capul Proserpinei*. El amintea romanilor coșul în care aceasta culegea flori atunci cînd a fost răpită de Pluto*.

CALCHAS Preot al lui Apollo* și prevestitor venerat pentru adeverirea profeților lui, despre care se credea că vin de la zei. În Aulis, a prezis că războiul împotriva Troiei* va dura zece ani; i-a prezis, de asemenea, lui Agamemnon*, comandantul grecilor, că vînturile mării îi vor fi favorabile, numai după ce va jertfi zeiței Artemis* pe propria-i fiică, Ifigenia*. Cînd Troia a fost cucerită prin viclenia lui Ulise*, Calchas, care de data aceasta a fost depășit în profeție de rivalul său, Mops*, s-a retras la Colofon, unde s-a stins de durerea înfrîngerii.

Homer, *Iliada*, I, 69 și urm., II, 300; Virgiliu, *Eneida*, XI, 122 și urm.

CALCII Serbări celebrate la Atena pentru a evoca invenția meșteșugului aramei.

CALDEI Preoți babilonieni, profeți, astrologi și astronomi. Ei socoteau aștrii ca personificare a unor divinități și pe oameni ca trăind sub influența unei planete.

CALI Zeiță a timpului în mitologia vedică. Îi erau jertfite victime omenești.

CALIBE Preoteasă a zeiței romane Iunona*

CALICE Mama frumosului tînăr grec Endimon*.

CALIDONIA Pădure sau — după alții — localitate în Etolia (Grecia), în care Meleagru* a ucis vestitul porc mistreț. Într-adevăr, cînd Eneu*, regele Calidoniei, a neglijat să ofere zeiței Artemis* o jertfă, aceasta a trimis un porc mistreț să pustiască regiunea și să-i extermine pe locuitori. Meleagru a chemat atunci pe cei mai vestiți eroi greci. În ajutorul lui au venit Teseu*, Telamon*, Peleu* și Atlas*; cel care a ucis porcul mistreț însă a fost Meleagru, care a primit drept recompensă pielea lui.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VIII, 260 și urm.

CALIOPE Una din cele nouă muze*. Patrona poezia epică și elocința. Era reprezentată ca o tînără cu o cunună de lauri pe cap și o tăbliță pe care se pregătea să scrie. Orfeu* a fost fiul ei.

Nicolas Poussin, *Caliope*, pictură

CALIPSO Nimfă*, fiica lui Oceanus* și a zeiței Thetis* (1). Era regină a insulei Ogigia* (1), unde l-a găzduit pe Ulise*

la întoarcerea lui spre patrie. Cu toate insistențele ei, Ulise a părăsit-o curînd, deși Calipso i-a oferit nemurirea.

Homer, *Odiseea*, VII, 224 și urm.

CALIROE (1) Soția lui Alcmeon* și fiica regelui Ahelou*. Cînd i-a fost ucis soțul de frații primei lui soții, a obținut de la zei ca cei doi fii ai săi, Acarnan și Amfoter, să treacă de la vîrsta copilăriei la aceea a bărbăției, și astfel să poată răzbuna uciderea tatălui lor. (2) Fiica lui Scamandru și soția lui Troos*, de la care a avut trei fii: Ilo*, Ganimede* și Assarah*.

CALISTO Nimfă*, din suita zeiței Artemis*. Cu Zeus* a avut un fiu, Arcas*. Hera*, soția lui Zeus, i-a prefăcut, pe Calisto și pe fiul ei, în urși. Artemis, la rîndul ei, indignată pentru fapta nimfei, i-a săgetat pe amîndoi. Dar Zeus i-a transformat, pe mamă și fiu, în constelația Ursa Mare și Ursa Mică.

Ovidiu, *Metamorfoze*, II, 409 și urm.; Rubens, *Calipso cea frumoasă*, pictură.

CALPE Una din cele două stînci care formau Coloanele lui Hercule*. → ABILA

CALUL TROIAN După ce grecii au încercat timp de zece ani să cucerească Troia*, Ulise* a născocit un cal de lemn uriaș, în interiorul căruia a ascuns luptători greci și l-a oferit în dar troienilor. În timpul nopții, grecii au ieșit din cal și au cucerit orașul cu ușurință. Troienii fuseseră avertizați atît de Cassandra*, cît și de preotul Laocoon*, dar nu au putut crede că dintr-un simplu cal de lemn ar putea să le vină sfîrșitul.

Frescă din Pompei, păstrată în Muzeul din Napoli; statuia lui Leocoon și a fiilor lui, operă a sculptorilor Agesandru, Polidor și Atanodor, azi în Muzeul Vaticanului.

CALUMNIA Divinitatea alegorică romană, reprezentată cu chip de femeie mînioasă, cu o torță în mînă și însoțită de o altă alegorie, aceea a remușcării.

CAMA Divinitate vedică care încuraja iubirea și căsătoriile.

CAMILLA Fiică a unui comandant al volscilor, Metabo, de o rară frumusețe, ea însăși războinică. A susținut pe Turnus* în lupta împotriva lui Enea* și a fost ucisă, prin trădare, de Arunte*.

Virgiliu, *Eneida*, VII, 803; XI, 432, 498 și urm.

CAMILUS Epitet etrusc al lui Mercur*, cu semnificația de „curier al zeilor".

CAMMENE Femei romane înzestrate cu darul profeției. Au fost identificate mai tîrziu cu muzele*. După unele versiuni, la Roma erau adorate într-o pădure sacră, lîngă Poarta Capena.

CAMPE Monstru în mitologia greacă, care-i păzea pe ciclopi* în Infern.

CANACE Fiică a lui Eol* și a Enaretei*, iubită de Poseidon*. Tatăl său, cînd și-a dat seama că nutrește sentimente nesăbuite față de propriul ei frate. Macareu* (1), drept pedeasă, a silit-o să se sinucidă. Macareu a fugit la Delfos*, unde a devenit preot al lui Apollo*.

CANEFORE Fecioare ateniene care purtau pe cap, în timpul procesiunilor, cîte un coș conținînd obiecte sacre, dedicate cultului zeiței Atena*.

CANG-Y Divinitate chineză, căreia i se atribuia judecata supremă asupra binelui și a răului.

CANOPO (1) Cîrmaci al lui Menelau*, mort din cauza mușcăturii unui șarpe, în timp ce se întorcea de la Troia*, în Egipt. Pe locul unde a murit, s-a înălțat orașul cu același nume. (2) Zeu care supraveghea cursul fluviului Nil și binefacerile aduse de acesta Egiptului.

CANTEVEN Zeu care supraveghea iubirea în mitologia vedică, ucis de Ixora și apoi readus la viață de Paramcasceri.

CAON Fiu al lui Priam* și al Hecubei*, frate al vestitului prevestitor troian Elenos*.

CAONIA Regiune în Grecia în care se afla pădurea Dodona*, cu stejari ale căror frunze erau purtătoare de profeții.

CAPANEU Uriaș, fiu al lui Ipponeu. Cînd a luat parte la asediul Tebei* (2) împreună cu ceilalți șase (→ Cei șapte împotriva Tebei), Zeus* l-a trăsnit, pentru a-i pedepsi îndrăzneala. Soția lui, ca să moară o dată cu el, s-a ars de vie.

CĂPCĂUN Monstru fabulos în basmele românești, cu două capete și două guri; apare și sub forma unei ciudățenii cu trup de om și cap de cîine, menționat și în romanul popular *Alexandria*.

CAPIS (1) Părinte al lui Anchise* și bunic al lui Enea*. (2) Tovarăș al lui Enea*, de la care a rămas numele orașului Capua.

Virgiliu, *Eneida*, X, 145.

CAPITOLIU Munte din centrul Romei, cu două înălțimi: Capitoliul și Arx. Pe cea dintîi, se afla templul lui Iupiter* (Capitolinul), dedicat de asemenea Iunonei* și Minervei* cu care alcătuia Triada Capitolină; pe cea de a doua, se afla templul Iunonei. Pe prima, azi se află Muzeul Capitolin, iar pe cealaltă, biserica Sf. Maria în Ara Coeli. În afara celor două temple, se mai găseau aici temple mai mici, statui și clădiri civile. Capitoliul s-ar numi astfel de la capul zeului Iupiter, descoperit în timpul unor săpături la baza templului său.

CAPRICORN (1) Zeul Pan*, care de teama uriașului Tifon* s-a prefăcut în țap. Zeus* l-a ridicat printre cele douăsprezece semne ale zodiacului. (2) Rac trimis de Hera*, răzbunătoare, împotriva lui Heracles*, în timp ce acesta lupta împotriva hidrei din Lerna*.

CARANOS Unul din ultimii descendenți ai lui Heracles*. Se spune că ar fi întemeiat Macedonia.

CARDEA sau *CARNA* Zeiță romană a țîțînelor porților și ușilor, protectoare a casei și familiei.

CARIATIDĂ Epitet al zeiței Artemis*, provenit de la Carii*, serbări care se celebrau în cinstea ei în Laconia.

CARIBDA Monstru marin, fiică a lui Poseidon* și a Geei* în mitologia greacă. De trei ori pe zi înghițea și apoi scuipa corăbiile aflate în trecere prin fața ei. De partea cealaltă a mării se afla Scilla*, monstru nu mai puțin fioros. Ulise*, ca și Enea*, a trecut cu mare greutate prin strîmtoarea formată de cei doi munți.

Homer, *Odiseea*, XII, 101, 235, 428

CARICLEA Fiică a lui Apollo* și soție a centaurului* Chiron*, pentru care a nutrit o afecțiune exemplară.

CARII Serbări în onoarea zeiței Artemis*, celebrate de femei în timpul culegerilor nucilor.

CARISTII Sărbători familiale celebrate la Roma, în ziua de 22 februarie, în cinstea zeiței Concordia*.

CARITESII Serbări celebrate în Spania, în cinstea caritiilor*, cu întreceri muzicale și poetice.

CARITII Nume dat de greci celor trei grații*, fiice ale lui Zeus* și ale Herei*: Eufrosina* (Bucuria), Aglaia* (Strălucitoarea) și Talia* (2) (Prosperitatea), toate trăind în preajma zeiței Afrodita*.

CARMENTA Zeiță romană. Templul ei era situat la Roma în vecinătatea Porții Carmentale. Serbările dedicate ei, Carmentalia, aveau loc între 11 și 15 ianuarie și la ele luau parte numai femeile.

CARNA → *CARDEA*

CARNEIOS Poet și muzician îndrăgit de zeul Apollo*, fiul lui Zeus* și al Europei*.

CARON Fiul lui Ereb* (1) și al Nopții*, barcagiu al Infernului, care primea sufletele morților de la Hermes* și cu barca lui le trecea pe celălalt mal al Stixului*, primind din partea lor o monedă (obol). Caron putea să-și îndeplinească această sarcină numai dacă cel mort era incinerat sau înhumat după toate regulile tradiției altfel, umbra lui rătăcea veșnic pe țărmul Stixului. Cîteodată, Caron își permitea să treacă în lumea veșnică și cîte un personaj viu, care, pentru a fi primit de el, trebuia să

aibă totuși cu sine o ramură de aur destinată zeiței Persefona*.

Virgiliu *Eneida*, VI. 299; Dante, *Infernul*, III; frescă în mormîntul Monstrului, în Tarquinia (Italia); *Caron și barca infernală*, în *Judecata de Apoi* a lui Michelangelo

CARPOS (1) Una din ore*. Mai înseamnă momentul de coacere a fructelor. (2) Fiul Zefirului* și al lui Clori*. Era zeul tuturor fructelor în mitologia greacă.

CARTICEIA Divinitate vedică, fiica zeului Vișnu*. Avea șase fețe și un mare număr de brațe înarmate în tot felul. Călărea un păun.

CASSANDRA Fiică a lui Priam* și a Hecubei*. Apollo* i-a dat darul profeției. Deoarece ea i-a respins afecțiunea, zeul a hotărît ca nimeni să nu dea crezare profețiilor ei. De aceea, cînd Cassandra a prevestit cucerirea Troiei* prin introducerea calului de lemn de către greci, nu a fost crezută de nimeni. În timpul cuceririi cetății, a căutat adăpost în templul Atenei*, dar Aiax* a făcut-o prizoniera sa. A ajuns apoi sclava lui Agamemnon*, comandantul grecilor, și a fost dusă în Grecia. Acolo i-a prezis lui Agamemnon că va fi ucis de Clitemnestra*, propria lui soție, și nici de data asta nu a fost crezută. Aceasta însă, înainte de a-l ucide într-adevăr pe Agamemnon, a ucis-o pe Cassandra și pe cei doi fii pe care îi avea de la Agamemnon.

Homer, *Iliada*, XIII, 366; *Odiseea*, XI, 421 și urm.; Virgiliu, *Eneida*, II, 246, 404; Gauthier de la Calprenède, *Cassandra*, roman; frescă în Casa lui Menandru, din Pompei

CASSIFONA Fiica lui Ulise* și a vrăjitoarei Circe*.

CASSIOPEA Soția lui Cefeu* (2), regele Etiopiei, și mamă a Andromedei*. Mîndră de frumusețea neobișnuită a fiicei ei, Cassiopea a sfidat grația nereidelor*, iar acestea

au obținut de la Poseidon* ca Andromeda să fie legată de o stîncă și expusă cruzimii unui monstru marin de care avea să o elibereze Perseu*, care o va lua apoi de soție. Tot el l-a convins pe Zeus* să o așeze pe Cassiopea în constelația Calea Laptelui.

CASTALIA Nimfă* greacă iubită de Apollo*; într-o zi, pentru a scăpa de urmărirea acestuia, s-a aruncat în apele rîului Delfi, la poalele Parnasului*, care păstrează de atunci numele ei. Apa acestui rîu sacru servea pentru purificare în templul de la Delfos* și îi inspira pe poeți.

CASTOR → DIOSCURI

CATEQUIL Zeul trăsnetului în mitologia peruviană și precolumbiană.

CATIL Fratele zeului Tiburt* în mitologia romană. A luat parte la întemeierea orașului Tiburt.

CATREU Fiul lui Minos*, regele Cretei. A avut trei fiice: una din ele, Aerope*, a devenit soția lui Atreu*, care a fost părintele lui Agamemnon* și al lui Menelau*, precum și un fiu, Altaimene, de care Carteu a fost ucis din greșeală, așa cum prevăzuse un oracol*.

CAUCAZ Lanț de munți considerat în mitologia greacă a fi hotarul Pămîntului, cu vîrfuri care atingeau cerul. Din porunca lui Zeus*, spune legenda, Prometeu* a fost înlănțuit pe o stîncă din acești munți, pentru îndrăzneala de a fi luat din focul zeilor o scînteie pentru semenii lui, muritorii.

Eschil, *Prometeu înlănțuit*, tragedie; Goethe, *Prometeu*, poem; Shelley, *Prometeu descătușat*, dramă.

CAURUS Vîntul vijelios dinspre nord-vest. Era înfățișat ca un bătrîn cu barbă, îmbrăcat în zdrențe, purtînd un vas din care vărsa apă pe pămînt.

CAUTSER Fluviu închipuit de mahomedani în Paradisul lui Mahomed; curgea printre stînci de aur masiv, perle și rubine și avea un nisip parfumat cu esențe aromate.

CEBRION Fiul lui Priam* și al unei sclave în mitologia greacă. Era vizitiul lui Hector* și a fost ucis de Patroclu*.

Homer, *Iliada*, VIII, 318 și urm; XI, 521 și urm. XVI. 727 și urm

CECROP Primul rege al Atenei și cel care a construit Acropola*, fiul zeiței Geea*, jumătate om și jumătate dragon. Venit, după legendă, din Egipt, a întemeiat Atena, numită și Cecropia.

CECULUS Erou roman, fiul lui Vulcan*. A fost, după legendă, întemeietorul cetății Preneste (Palestrina de azi).

CEFALOS Fiul lui Hermes* în mitologia greacă, vînător pasionat. Soția sa, Procri*, l-a însoțit la vînătoare, dar el a ucis-o din greșeală. De disperare, s-a sinucis, iar Zeus*, înduioșat, l-a transformat într-un astru.

Picturi de Pietro da Cosimo și Guido Reni

CEFEU (1) Unul din argonauți*. (2) Fiul lui Belo* și soțul Cassiopeei*, de la care a avut-o pe Andromeda*. (3) Rege al Arcadiei*. Iubit de Atena*, care l-a făcut invincibil, punîndu-i în păr un fir din părul Medusei*.

CEFIS Zeul rîului cu același nume, în Focida și în Beoția. Era tatăl lui Narcis*. În acest rîu se scăldau nimfele*.

CELENA (1) Una din harpii* (după nume, „cea întunecată, înfricoșătoare"). (2) Una din pleiade*.

CELEU Rege din Eleusis*. A găzduit-o cu toată bunăvoința pe zeița Demetra* care, drept mulțumire, l-a învățat agricultura. Lui i se datorează înălțarea unui templu la Eleusis.

CELME Femeie din Tesalia, preschimbată în diamant, fiindcă a susținut că Zeus* este muritor.

CENTAURI Popor legendar din Tesalia, jumătate oameni, jumătate animale, trup de cal și bust de om. Comportarea lor la nunta lui Piritou*, regele lapiților*, este un episod memorabil în mitologia greacă; ei au pus atunci stăpînire pe tînăra soție și pe ceilalți invitați și au provocat astfel unele înfruntări pe viață și pe moarte. Au fost învinși însă de lapiți, ajutați de Teseu*, și izgoniți pentru totdeauna din Tesalia. (Lupta este cunoscută cu numele de centauromahie.) Au mai fost învinși, altă dată, de Heracles*. Centaurii întruchipează forța umană și animală, unite într-o singură creatură. Prin victoria repurtată de lapiți împotriva acestor monștri, ciocnirea

CEICE Fiul Luceafărului* și soțul Alcionei* (1). A fost preschimbat, împreună cu aceasta, în pescăruș (alcion).

CEI ȘAPTE ÎMPOTRIVA TEBEI Expediție pornită de Polinice* împreună cu Adrast*, regele Argosului* (5), împotriva propriului frate, Eteocle*, regele Tebei* (2), pentru a-și recăpăta tronul lăsat lui de Edip*. Expediția era formată din: Adrast, Tideu*, Amfiarau*, Capaneu*, Partenopeu*, Hippomedon* și Polinice. Au murit toți, în afară de Adrast. Expediția împotriva Tebei a fost reluată de fiii lor, epigonii*, și s-a terminat cu victoria acestora.

Eschil, *Cei șapte împotriva Tebei*, tragedie

între eroismul nud, așa cum a fost închipuit de geniul grec pe frontonul occidental al Theseionului din Atena, și sălbăticia instinctivă a lor, grecii exprimă și de data aceasta triumful inteligenței și al curajului uman asupra forței brute.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XII, 210 și urm; Georges de Guerin, *Centaurul*, poem; Gabriele D'Annunzio, *Centaurul*, poem; *Lupta centaurilor cu lapiții*, metopă de Fidias, în Partenon, în templul lui Hefaistos din Atena și în templul lui Zeus din Olimpia (sculptor Alcamene); *Centaurul Borghese*, la Luvru; Cei doi centauri din Vila Adriana din Tivoli; *Lupta centaurilor cu lapiții*, basorelief de Michelangelo

CENTEOTL Zeiță a porumbului și protectoare a agriculturii în mitologia mexicană precolumbiană. I se jertfeau femei vii. Acestea, înainte de jertfă, mimau scene din viața agricolă.

CEOS Unul din uriașii trăsniți de Zeus*. Era fiul lui Uranus* și al Geei*. S-a revoltat împotriva lui Zeus* împreună cu alți uriași.

CERAMO Fiul lui Dionysos* și al Ariadnei* în mitologia greacă.

CERBER Cîine cu trei capete, paznic al Infernului în mitologia greacă. Locul lui era acolo unde Caron* depunea sufletele celor morți, dincolo de Stix*. A fost adormit de Orfeu*, cînd a coborît în Infern, pentru a-și recăpăta soția, pe Euridice*, Enea* l-a amețit cu o plăcintă preparată din miere și făină fermecată, iar Heracles* l-a îmblînzit și l-a adus pe pămînt. Se pare că tot Heracles l-a redat Infernului. Cerber simboliza paza morților și a mormintelor împotriva fiarelor sălbatice, așa cum se prevedea și în mitologia egipteană.

Virgiliu, *Eneida*, VI, VII; Dante, *Infernul*, c. III

CERCIONE Fiul lui Poseidon* sau, după altă versiune, al lui Hefaistos*. Locuia lîngă Eleusis* și îi obliga pe toți străinii să se bată cu el. A fost învins de Teseu*. Puterea lui era atît de mare, încît smulgea copacii cei mai groși și-i frîngea, legîndu-i laolaltă.

CERCOPI Popor legendar de spiriduși comici și diformi, care își permiteau totul. Zeus* i-a închis undeva lîngă Efes, iar apoi i-a eliberat, încîntat de năzdrăvăniile lor. Mai tîrziu, i-a schimbat în maimuțe și chiar în măgari.

CEREALII Serbări cîmpenești romane, în cinstea zeiței Ceres*. Participanții erau îmbrăcați în alb.

CERES Zeița agriculturii în mitologia romană, mai întîi venerată ca Tellure, zeiță a pămîntului, apoi identificată cu Demetra* greacă. În 393 î.Chr., după o recoltă dezastruoasă, i s-a ridicat un templu la Roma, construit după stilul grec; cultul ei era celebrat numai de femei, aduse din Grecia. Împăratul Claudius, în 41—54, a transplantat cultul Demetrei de la Eleusis* la Roma. Templul ei se afla lîngă Circus Maximus, în cartierul plebeilor, care erau preferați de Ceres. I se organizau serbări numite Cerealii*, între 12 și 19 aprilie. Ere reprezentată ținînd într-o mînă o coasă și în cealaltă un mănunchi de spice de grîu și maci.

Paolo Veronese, *Ceres*, pictură

CETE Fiica lui Pontos* și a zeiței Geea*. Împreună cu Foco*, personifica primejdiile și groaza mării.

CHARUN Divinitate etruscă, personificată într-un monstru înaripat, înarmat cu un ciocan.

CHELIDONII Serbări în insula Rhodos, organizate primăvara, cu ocazia sosirii rîndunelelor.

CHELONEA Nimfă* în mitologia greacă, preschimbată în broască țestoasă de zeița Hera*, pentru că numai ea a refuzat să participe la nunta zeiței cu Zeus*.

CHEMIS Divinitate egipteană, venerată sub înfățișarea unui țap; simbol al energiei masculine.

CHILON Unul din cei mai vestiți atleți din Grecia antică. A fost socotit semizeu.

CHIONA Frumoasa fiică a lui Dedal* în mitologia greacă, iubită de mai mulți zei. Mult prea trufașă pentru propriile calități, a luat în rîs castitatea zeiței Artemis* care, cu o săgeată, i-a despicat limba. A fost soția lui Apollo* și apoi a lui Mercur*.

CHIOS Nimfă*, fiică a lui Oceanus*; a dat numele unei insule din arhipelagul grec.

CHIRON Centaur*, fiu al lui Cronos* și al nimfei* Filira* în mitologia greacă. A fost un mare înțelept și expert în ale medicinei, har pe care îl avea de la Apollo*. La rîndul lui, a predat această artă lui Asclepios* și astronomia, lui Heracles*; a fost educatorul Dioscurilor*, al lui Ahile*, Iason* și Teseu*. Heracles l-a rănit de moarte, involuntar, cu o săgeată otrăvită cu sîngele hidrei din Lerna*. Centaurul a suferit mult, pînă cînd Zeus* înduioșat, l-a ridicat pe firmament, transformîndu-l în constelația Săgetătorul.

Giuseppe Maria Crespi, pictură

CHNUMU Zeu în mitologia egipteană, cu cap de berbec; personificare a cascadei și a Nilului însuși.

CHO Divinitate chineză, reprezentînd longevitatea vieții, întrupare a filozofului antic Lao Tzi. Socotea drept sacră broasca țestoasă, animal cu viață neobișnuit de lungă.

CHONSU Zeu lunar, cu cap de șoim, în mitologia egipteană.

CHRYSEIS Fiica lui Chryses, preot al lui Apollo*. Agamemnon* a luat-o sclavă, ceea ce l-a hotărît pe Apollo să răspîndească o epidemie de ciumă în tabăra grecească din apropierea Troiei*, care nu a încetat decît în clipa cînd Agamemnon a eliberat-o pe Chryseis. El a cerut, în schimb, pe Briseis* sclava lui Ahile*, motiv pentru care în tabăra grecilor s-a creat un conflict ce le putea fi fatal acestora.

Homer, *Iliada*, I, 111, 143

CHURAKAN Personificare a soarelui de iarnă în mitologia precolumbiană, zeul dreptății. Trăia, nevăzut, printre oameni și le judeca faptele.

CIANE Nimfă* din Siracuza și însoțitoare a Proserpinei*, care, în momentul cînd aceasta a fost răpită de Pluto*, a încercat să se opună. Aceasta a preschimbat-o într-un izvor.

CIBELE Divinitate frigiană, venerată ca zeița cea mai de seamă, Magna Mater, fiică a lui Uranus* și a zeiței Geea*, soție a lui Cronos* și mamă a lui Zeus*. Personificare a Terrei. Din Asia Mică, cultul său a fost răspîndit în toată Elada și apoi identificat cu al Rheei*, din mitologia romană. Celebrat în insula Creta de preoți nu-

miți coribanți*, cultul ei era însoțit de jocuri frenetice. În Italia, cultul a fost introdus în perioada celui de al doilea război punic (250 i.Chr.). Împăratul Claudius a instituit mai tîrziu, în cinstea ei, serbări populare de primăvară, cu caracter general. În Roma i s-a construit un templu pe colina Palatin*.

CICLADE Nimfe* din Marea Egee, transformate în insule stîncoase, deoarece nu au adus sacrificii zeului mării, Poseidon*.

CICLOPI Uriași cu un singur ochi, în mijlocul frunții, în mitologia greacă, care trăiau ca păstori și-l ajutau pe Hefaistos* în atelierul lui de pe muntele Etna* (2), pentru a făuri fulgerele și trăsnetele de care se folosea Zeus*. Se spune că părinții lor, Uranus* și Geea*, văzîndu-le urîțenia, i-au aruncat în Tartar*, de unde au fost scoși de Zeus, pentru a-l ajuta în lupta lui împotriva titanilor*. Unul din ciclopi a fost ucis de Ulise*, la întoarcerea lui spre patrie.

Homer, *Odiseea;* Euripide, *Ciclopul*, dramă satirică; Teocrit, Timotei din Milet, *Ciclop*

CICNOS (1) Fiul lui Stenelos*, rege al ligurilor; a plîns atît de mult la moartea prietenului său Feton*, trăsnit de Zeus*, încît zeii, înduioșați, l-au schimbat într-o lebădă. (2) Fiul lui Ares*, ucis de Heracles*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, II, 367 și urm.

CICONI Popor din Tracia, care l-a atacat pe Ulise* în timpul reîntoarcerii lui în patrie, omorîndu-i mai mulți tovarăși de drum.

CICREU Fiu al lui Poseidon* și protector al Salaminei, pe care a salvat-o de un monstru marin.

CILICE Fiul lui Agenor*, fratele lui Cadmos* și al lui Fenice*. Trimis de tatăl lui să-și caute sora, pe Europa*, răpită de Zeus*, a rămas într-o regiune care a luat numele lui.

CILLARO Centaur*, ucis în timpul nunții lui Piritou*.

CILLENE Munte în Peloponez, la hotarul dintre Ahaia* și Arcadia*, unde se spune că Maia* (1) i-a dat naștere lui Hermes*.

CILLENIO Epitet atribuit lui Hermes*, după numele muntelui Cillene*, unde s-a născut.

CIMODOCEA Una din corăbiile lui Enea*, preschimbată de zeița Cibele*, într-o nimfă*.

CINARA Femeie din Tesalia ale cărei fiice, lăudîndu-se că sînt mai frumoase decît Hera*, au fost preschimbate de aceasta în treptele pe care cei credincioși se urcau pînă la templul ei.

CINIR sau *CINIRA* Rege al Ciprului și părinte al lui Adonis* (1). Cincizeci de fiice ale lui au fost transformate de Zeus* în tot atîția pescăruși (alcioni).

CINIRA → *CINIR*

CINOSURA Nimfă* de pe muntele Ida*, în insula Creta, despre care se spune că a fost una din doicile lui Zeus*; acesta, pentru a o răsplăti, a preschimbat-o într-o stea.

CIPARIS Tînăr grec care a ucis din greșeală un „cerb primit în dar de la Apollo*". Vrînd să-și ia zilele de disperare, zeul l-a preschimbat într-un chiparos.

Frescă în Casa familiei Vettius din Pompei; Ovidiu, *Metamorfoze*, X, 86 și urm.

CIRCE Vrăjitoare din Colhida*, fiica lui Helios* și a Perseidei, după alții a Soarelui și a Lunii sau a Zilei și a Nopții*. Folosind o iarbă care i-a fost dată de Hermes*, l-a reținut pe Ulise* în insula ei, timp de un an, împreună cu însoțitorii lui prefăcuți în porci.

Homer, *Odiseea*, X, 135 și urm.; Virgiliu, *Eneida*, VII, Botticelli, *Circe*, pictură; Dessi, pictură

CIRENE Nimfă* din Tracia iubită de Hermes*, de la care l-a avut pe Diomede* (2). A mai avut un fiu, pe Aristeu*, al cărui tată a fost Apollo*.

CITERA Insulă din Marea Mediterană, pe țărmul căreia zeița Afrodita* și-a făcut apariția din spuma mării. Aici i s-a înălțat un templu.

Homer, *Odiseea*, VII, 288; Virgiliu, *Eneida*, I, 257, Jean Antoine Watteau, *Îmbarcarea spre Citera*, pictură, la Luvru

CITEREA Epitet al Afroditei*, de la numele insulei Citera*, unde s-a născut.

Homer, *Odiseea*, VIII, 288; Virgiliu *Eneida*, I, 257

CITERON Munte din apropierea Tebei* (2), consacrat muzelor* și lui Dionysos*. Aici se celebra cultul zeului și își au originea legendele legate de Acteon*, Niobe* și Edip*.

CIZICO Rege al dolionilor, care i-au primit cu bunăvoință pe argonauți* în timpul expediției lor; după pleca-

rea lor de aici, argonauții au fost constrînși de o furtună să se întoarcă din drum și să revină în ținutul acestui rege. Nemaifiind însă recunoscuți, au fost tratați drept dușmani. În luptele dezlănțuite, Cizico și-a găsit moartea, iar soția lui, Clita*, de durere, neputîndu-i supraviețui, și-a luat zilele.

CÎMPIILE ELIZEE Regiune paradisiacă, în care ajungeau după moarte, spune legenda, eroii și oamenii virtuoși greci și romani. După unii, a existat pe Lună, după alții, în insulele Fortunate (azi Canare) sau în Islanda. Homer și Hesiod le fixează în centrul Pămîntului. Cei mai mulți, în cîmpiile Andaluziei de azi, dincolo de Coloanele lui Hercule*.

CLEOBE → *BITON* și *CLEOBE*

CLIMENE (1) Nimfă*, fiica lui Oceanus* și a zeiței Thetis* (1), în mitologia greacă. A avut de la Helios* pe Feton* și trei fiice: Lampesia, Fetusa și Lampedusa*. (2) Nepoata lui Minos*, regele Cretei, și mama lui Palamed* regele Eubeei.

CLIO Una din cele nouă muze* ale mitologiei grecești, fiică a lui Zeus* și a Mnemosinei*, zeița memoriei. Este muza istoriei, reprezentată ca o tînără femeie care poartă într-o mînă o trîmbiță, iar în cealaltă un sul de pergament.

CLITA Fiica lui Merope* și soția lui Cizico* în mitologia greacă. Cînd acesta a murit, ea s-a strangulat, din disperare. Din lacrimile nimfelor* care au plîns-o, s-a format un izvor.

CLITEMNESTRA Fiica lui Tindar*, regele Spartei, sau — după alții — a lui Zeus* și a Ledei*. În timpul ab-

sentei soțului ei, Agamemnon*, a acceptat iubirea lui Egist*, fiul lui Tieste*, care, în înțelegere cu ea, l-a ucis pe Agamemnon la întoarcerea lui în Grecia*, după războiul Troiei*. Oreste* i-a ucis apoi pe amîndoi, răzbunînd astfel moartea tatălui său.

Eschil, *Orestia*, trilogie tragică; Sofocle, *Electra*; Euripide, *Oreste*; Vittorio Alfieri, *Agamemnon*, *Oreste*, tragedii

CLIȚIA Nimfă* a mării în mitologia greacă. A fost iubită de Soare. Cînd el a părăsit-o, a vrut să se lase să moară de foame, dar Zeus*, cuprins de milă, a preschimbat-o în floarea-soarelui.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, 206 și urm.

CLITOS Fiul unui rege al Acaliei, participant la expediția argonauților*.

CLOACINA (1) Zeiță în mitologia romană, care supraveghea resturile menajere. (2) Epitet al zeiței Venus*, însemnînd „Purificatoarea".

CLORI Nimfă*, soția lui Zefir*, în mitologia greacă, apoi zeița florilor. (2) Fiica lui Amfion* și a Niobei*. Ea și fratele ei au fost singurii supraviețuitori ai masacrului comis de Apollo* și Artemis* în familia mamei lor.

CLOTOS Una din cele trei moire* în mitologia greacă. Ea lua hotărîri asupra vieții oamenilor; era reprezentată ca o femeie avînd pe cap o coroană cu șapte stele.

CNEF Personificarea zeității supreme în mitologia egipteană, întruchipată într-un șarpe cu cap de șoim, purtînd în gură ouă primordial, din care a apărut viața.

CNIDOS Oraș în Caria, în care Afrodita* avea unul din templele sale; pentru acest templu, Praxiteles a sculptat* statuia zeiței.

CNOSSOS Reședința lui Minos*, în Creta. Faimosul labirint* construit de Dedal*, în care a fost închis Minotaurul*, se afla în apropiere.

COCAL Rege al Siciliei, l-a găzduit pe Dedal* după fuga sa din Creta. După o altă versiune, același rege l-a ucis pe Dedal, sufocîndu-l. Fiicele lui Cocal l-au ucis pe Minos*, care-l urmărea pe Dedal pretutindeni, pentru a-l împiedica să dezvăluie taina labirintului*.

COCHA Divinitate feminină la peruani, personificare a lacului Titicaca și soră a zeului acvatic Viracocha*.

COCIT Unul din rîurile din Infern în mitologia greacă, ale cărui ape erau formate din lacrimile celor condamnați. Pe malurile lui, rătăceau cei care nu avuseseră parte de înhumare sau incinerare. Celelalte rîuri erau: Stix*, Aheron* (1), Flegeton* și Lete*.

COEFORA Femeie, la greci, care aducea ofrande pentru jertfe.

COLHIDA Regiune aflată la răsărit de Marea Neagră (azi Georgia), în care, spune legenda, se păstra lîna de aur*, păzită de un monstru, și pentru cucerirea căreia Iason* a format expediția argonauților*.

COLOANELE LUI HERCULE → *ABILA, CALPE*

COMEO Epitet al lui Apollo*, datorat coamei bogate, blond-aurie, personifinare a strălucirii soarelui.

COMOS Zeul ospețelor și al tuturor manifestărilor indecente în mitologia greacă. Era reprezentat ca un tînăr cu aripi, purtînd o torță aprinsă sau avînd într-o mînă o cupă de aur, iar în cealaltă, un coș cu fructe.

COMPITALII Serbări romane, ținute în onoarea larilor*, la încrucișarea drumurilor.

CONCORDIA Zeița romană a bunei înțelegeri, a armoniei în familie și în societate, fiica lui Iupiter* și a lui Temis*, soră a Păcii*. Templul i-a fost ridicat în Forul roman, de Camillus, în 367 î.Chr. A fost sediul reuniunilor senatului roman.

CONSIVA sau *CONSIVIA* Protectoare a ogoarelor în mitologia romană, celebrată în timpul Saturnaliilor*. A fost mai apoi asimilată zeiței Rhea*.

CONSIVIA → *CONSIVA*

CONSO Zeul prudenței și al prevederii în mitologia romană, provenit dintr-o divinitate italică arhaică, protectoare a agriculturii. Acestui zeu i se atribuie sfatul dat lui Romulus* de a răpi sabinele*. La serbările date în cinstea lui, în august și decembrie, numite Consualii, aveau loc alergări de cai și de măgari, încununați cu flori de cîmp. Templul lui era pe colina Aventinului* (2).

COPREOS Fiul lui Pelope* și sclav al lui Euristeu* în mitologia greacă.

CORE Nume dat Persefonei*, mai ales în timpul Misterelor din Eleusis*.

CORACI Preoţi ai zeului Mitra* în mitologia persană, personificare a soarelui şi a focului.

COREB Fiu al regelui Frigiei, Migdon*. În timpul asediului Troiei* de către greci, a venit în ajutorul regelui Priam*, stimulat de iubirea pentru Cassandra*, fiica acestuia.

Virgiliu, *Eneida*, II, 341, 424

CORIBANŢI Preoţi ai zeiţei Cibele*, care practicau, în Creta, cultul acesteia, prin dansuri frenetice şi violente, ce ajungeau pînă la mutilări. În acelaşi timp, foloseau instrumente zgomotoase. Acestea au servit la început pentru a acoperi ţipetele micului Zeus*, ca să nu fie auzite de Cronos*, care l-ar fi devorat, ca pe ceilalţi fii avuţi de la Rhea*.

CORICIA Peşteră în Focida, lîngă Delfos*, consacrată zeului Pan* şi nimfelor*.

CORITOS Fiu al lui Paris* şi al nimfei* Enona*. După alţii, fiu al lui Zeus* şi al Electrei*, întemeietor al oraşului Cortona.

CORNUL ABUNDENŢEI → *ABUNDENŢA, AHELOU, AMALTEA.*

CORONIDA Fiica lui Flegias*, prinţ al lapiţilor*; după o altă versiune, fiica unui rege al Tesaliei, adorată de Apollo* şi ucisă de acesta pentru necredinţă, nu înainte

însă de a-i fi dat un fiu, pe Esculap*. Corbii care au trădat-o pe Coronida lui Apollo și care la început aveau penele albe, din clipa aceea, drept pedeapsă, au devenit negre, așa cum sînt și astăzi.

Ovidiu, *Metamorfoze*, II, 542, și urm.

CORTINA Pielea șarpelui Piton, cu care Pitia*, preoteasă a lui Apollo*, acoperea trepiedul pe care ședea în timpul rostirii hotărîrii oracolului*. Șarpele fusese ucis mai înainte de zeu, iar pielea lui a devenit sacră.

COTTITO sau *COTYS* Zeiță de origine tracă, al cărui cult, adus în Atena în sec. V, avea un caracter licențios.

COTYS → *COTTITO*

CRANAOS Succesor al lui Cecrop* la tronul Aricei, în epoca în care s-a dezlănțuit potopul lui Deucalion*.

CREON Rege al Tebei* (2), fiu al lui Meneceu* și frate al Iocastei*, mama și apoi soția lui Edip*. Aflînd de monstruosul incest, Edip a pornit, orb, în lume, însoțit de credincioasa sa fiică, Antigona*. În urma sa, Creon a pus stăpînire pe tronul Tebei, iar pe cei doi fii ai lui Edip, Eteocle* și Polinice*, i-a învrăjbit atîta, încît aceștia au ajuns să se ucidă unul pe altul. Antigona, care a vrut să-și îngroape frații, după legea pămîntului, a fost condamnată la moarte. O dată cu ea și-a luat viața și fiul lui Creon, Emon*. Mai tîrziu, Creon a fost ucis pentru nelegiuirile lui față de Teseu*.

Sofocle, *Antigona*, *Edip rege*, *Edip la Colonos*, tragedii; Jean Cocteau, *Edip rege*, muzica de Stravinski; Anouilh, *Antigona*

CREPUSCULUL ZEILOR Ziua cea din urmă în mitologia scandinavă, sfîrşitul lumii şi, deci, al nelegiurilor omeneşti. Atunci, zeii vor fi decimaţi de monştrii care vor apărea din toate ungherele pămîntului spune legenda. După cîtăva vreme de la această catastrofă universală, va apărea o lume nouă, în care va domni înţelegerea şi fericirea.

Richard Wagner, *Amurgul zeilor*, operă lirică

CREUSA (1) Fiica lui Creon*, regele Tebei* (2); cînd Iason* şi Medeea* se aflau în Corint, Iason şi-a părăsit soţia pentru Creusa. Medeea însă s-a răzbunat, oferind Creusei un veşmînt care, de îndată ce l-a îmbrăcat, a făcut să fie arsă de vie. (2) Fiica lui Priam*, regele Troiei*, şi soţia lui Enea*, dispărută în timpul incendiului Troiei; după o altă versiune, aceasta i-a apărut lui Enea în chip de umbră şi l-a sfătuit să-şi continue drumul spre Italia, fiindcă aşa hotărîseră zeii. (3) Fiică a lui Oceanus* şi a Terrei, soţia lui Perseu*.

CRISAORE Fiu al Medusei*, ieşit din trupul acesteia atunci cînd a ucis-o Perseu*. Frate al calului Pegas*.

CRISEIDE Fiica lui Criseu* (1), făcută sclavă de Agamemnon* în timpul războiului împotriva Troiei*. Părintele ei a vrut să-şi recapete fiica, dar Agamemnon l-a refuzat. Apollo* a abătut atunci o epidemie de ciumă asupra taberei grecilor, după care Criseide a fost restituită tatălui, iar Agamemnon şi-a însuşit-o pe Briseis*.

Homer, *Iliada*, I, III, 143

CRISEU (1) Preot al lui Apollo*, tatăl Criseidei*. (2) Prima soţie a lui Dardanos*.

CRISOTEMIS Fiica lui Agamemnon* şi a Clitemnestrei*, soră a lui Oreste*, a Electrei* şi Ifigeniei*. Firea ei era

opusă aceleia a Electrei, de aceea i-a și luat apărarea mamei lor în timpul conflictelor familiale.

CRIȘNA Divinitate vedică, identificată cu Apollo* al grecilor. De mic a trăit printre păstori, apoi a trecut prin diferite peripeții care l-au ridicat, pentru eroismul și îndemînarea lui, printre zei. Faptele lui sînt povestite în epopeea sanscrită *Mahabharata*.

CRODO Divinitate la vechii saxoni, identificată cu Cibele* și Saturn*

CRONII Serbări celebrate la Atena, în onoarea lui Cronos*.

CRONOS Cel mai tînăr dintre titani*, fiu al lui Uranus* și al Geei*. El și-a detronat tatăl cu ajutorul mamei și a luat-o de soție pe Rhea*. Pentru a nu fi cîndva detronat la rîndul lui de proprii copii, i-a ucis, devorîndu-i unul după altul, abia născuți. A fost salvat numai Zeus*, lui Cronos dîndu-i-se, bine ascunsă în scutece, o piatră. Cînd Zeus a devenit matur, l-a făcut pe Cronos să vomite toți copiii devorați. Aceștia au fost titanii, care, văzîndu-se în libertate, s-au revoltat împotriva lui. În lupta dintre Zeus și titani a învins cel dintîi și titanii au sfîrșit în fundul Infernului.

CROTON Fiul lui Pan* și al nimfei* Eufemia. A fost metamorfozat de muze* — pe care Eufemia le-a hrănit cu laptele ei — în constelația Săgetătorul.

CUBA Zeiță romană care veghea asupra somnului copiilor.

CUMA Oraş socotit a fi fost colonie greacă în Italia. În împrejurimi (în Campania de azi) se afla peştera sibilei* cumane, autoare a nouă cărţi consultate de romani în momentele grele.

CUNINA Zeiţă romană care veghea leagănele copiilor.

CUPIDON → *AMOR*

CUREŢI Nume dat de titani* preoţilor Cibelei*, care, cu sunetele instrumentelor lor gălăgioase, au acoperit ţipetele lui Zeus* abia născut, pentru a nu fi devorat de Cronos*. După o altă legendă, în mitologia cretană ei au fost demoni*.

CUVERA Zeul care-i proteja pe bogătaşi şi bogăţiile lor în mitologia vedică.

CUYCHA Divinitate peruană care personifica soarele, focul şi curcubeul. Focul era supravegheat de un colegiu de fecioare.

113

D

DABAIDA Divinitate în America Meridională. Dezlănțuia furtuni, fulgere și tunete.

DACTILI Demoni* originari din muntele Ida* și stabiliți în insula Creta. Erau socotiți a fi primii meșteșugari ai metalelor.

DADEE Serbări celebrate la Atena, în timpul cărora torțele se țineau aprinse timp de trei zile.

DADUCOS Preotul suprem care, în timpul Misterelor de la Eleusis*, purta flacăra sacră, simbol al eternității cultului zeiței Cibele*.

DAEVI Genii* rele sau zei războinici în mitologia persană. Făceau parte din suita lui Ahriman*, personificarea răului.

DAFNE Nimfă* iubită de Apollo*. În timp ce, o dată, era urmărită de acesta, a implorat ajutorul altor zei și în aceeași clipă, sub privirea înmărmurită a lui Apollo, s-a prefăcut în laur. Cu frunzele ei, mai tîrziu, erau încununate frunțile poeților.

Ovidiu, *Metamorfoze*, I, 452, Statiu, Lucian, G. B. Marino, Ottavio Rinuccini, melodramă, muzică de Jakopo Peri, Gabriele D'Annunzio, poem; frescă la Pompei în Casa familiei Vettius; Anto-

nio Pollaiuolo, Giorgione, Andrea del Sarto, Andrea Appiani, Andrea Schiavone, Ugolini di Nerio, François Gerard etc.; pictură. G. L. Bernini, sculptură

DAFNIS (1) Păstor din Sicilia, socotit fiu al lui Mercur*. Îndrăgostit de nimfa* Chloe, povestea lor de iubire a inspirat mulți creatori. (2) Fiul lui Hermes" și al unei naiade*. I se atribuie invenția poeziei bucolice. A rămas orb în clipa cînd s-a dovedit infidel nimfei îndrăgite mai înainte.

Longos, *Dafnis și Chloe*, poem; Maurice Ravel, *Dafnis și Chloe*, poem coregrafic

DAFNOMANȚIE Profeție practicată în Grecia, prin mijlocirea frunzelor și a ramurilor de lauri sau de dafin.

DAG Zeul luminii în mitologia nordică, fiu al Nopții* și al picăturilor de rouă.

DAGDA Zeu binevoitor al celților din Islanda. Avea două fiice: pe Angus*, zeița iubirii, și pe Brigit*, zeița poeziei și a înțelepciunii.

DAGON Divinitate venerată de filisteni, în Siria. Era reprezentată cu o coadă de pește. După o versiune, proteja agricultura.

DAIBOTH Idol feminin în mitologia japoneză, înconjurat de nimburi de aur, adevărat furnicar de alte divinități mai puțin importante.

DAIKOKA Divinitate japoneză, protectoarea meșteșugarilor.

DAIMONI → DEMONI

DAIRO Autoritatea religioasă supremă la japonezi. După unii, fiu al cerului.

DAJOWE Solemnitate religioasă japoneză, în care împăratul (mikado) oferă zeilor orezul nou cules.

DAMAST → PROCUST

DAMASTOR Unul din giganții* rebeli în fața autorității lui Zeus*. Neavînd altă armă, aruncă împotriva acestuia un alt gigant, pe Atlas* (1), pietrificat de zeița Atena*.

DAMIA (1) Zeiță a vegetației în mitologia greacă, corespunzătoare Persefonei*. (2) Preoteasă a Cibelei*.

DAMISOS Cel mai iute dintre giganți*. Chiron* l-a dezgropat și i-a luat gleznele, punîndu-le la picioarele lui Ahile*, discipolul său. În felul acesta, eroul de la Troia* a devenit cel mai iute alergător.

DANACEE Monedă pusă de greci în gura morților pentru a o avea în clipa cînd Caron* îi primea în barca lui, pentru a-i transporta pe apa Stixului*, în Infern.

DANAE Fiica lui Acrisiu*, regele Argosului* (5), și a Euridicei*. Pentru a evita împlinirea unei profeții, după care Danae trebuia să se supună lui Zeus*, Acrisiu a închis-o într-un turn. Zeus însă s-a transformat într-o ploaie de aur și a pătruns în turn nestînjenit. Danae împreună cu

copilul a fost aruncată de Acrisiu în mare și salvată prin grația zeilor. Fiul ei a fost Perseu*.

Fresce în Casa familiei Vettius și în Casa Reginei Margareta din Pompei; Tiziano, Correggio, Tintoretto, Rembrandt, Van Dyck, pictură

DANAIDE Cele cincizeci de fiice ale lui Danaos*, regele Libiei.

Antonio Salieri, *Danaidele*, tragedie lirică

DANAOS Fiul lui Belo* (1), rege al Libiei. De cele cincizeci de fiice ale sale s-au îndrăgostit cei cincizeci de fii ai lui Egipt, propriul său frate. Danaos fugi cu fetele sale în Argos (5), unde ajunse un rege iubit de populația acestei regiuni pentru prosperitatea obținută acolo. În același timp avu proasta inspirație să-și pună fetele să-și ucidă soții. Dintre aceștia s-a salvat numai Linceu*, care nu l-a iertat.

DANUBIU Divinitate a fluviului cu același nume, la sciți.

DARDANI Un alt nume al troienilor, de la Dardanos*, fiul lui Zeus* și al Electrei*. Ținutul se numea Troada și era stăpînit într-un timp de Enea*.

DARDANOS Fiul lui Zeus* și al Electrei*, strămoș al troienilor, născut în Etruria (Italia); întemeietorul orașului Dardania, Troia* de mai tîrziu.

Virgiliu, *Eneida*, VIII, 134

DARETE (1) Renumit boxer în Troia*. (2) În *Iliada*, apare ca preot al lui Hefaistos*. (3) Credincios tovarăș de lupte al lui Hector*.

DARMA Zeu vedic cu înfățișarea unui bou, despre care se spune că ar fi apărut din sînul lui Brahma*.

DAUNUS Părintele lui Turnus*, rivalul lui Enea.

Virgiliu, *Eneida*, X, 616

DAZBOGU Zeul soarelui și personificarea acestuia în mitologia slavă, identificat cu Apollo* din mitologia greacă.

DEDAL Arhitect atenian, inventator și sculptor. Invidios pe nepotul său, Talos*, l-a ucis și s-a refugiat în Creta, la regele Minos*. Aici a construit labirintul*, în care Minos l-a închis pe Minotaur*. Bănuit apoi de a fi contribuit la fuga lui Teseu* care a venit să ucidă monstrul — el fiind acela care a dat Ariadnei* firul care l-a scos pe Teseu din labirint — și-a făurit pentru el și pentru fiul lui, Icar*, aripi din ceară, care i-au ajutat să-și ia zborul din Creta. Icar însă s-a apropiat prea mult de soare, aripile s-au topit și s-a prăbușit în mare, în apropierea Sardiniei. Dedal a ajuns pînă în Sicilia, unde a fost primit de regele Cocal*. Acesta, temîndu-se de răzbunarea lui Minos, a preferat să-l omoare. Lui Dedal i se atribuie, printre altele, și construirea templului lui Apollo* din Cumae.

Frescă la Pompei, în Casa lui Menandru și în Casa familiei Vettius; Sofocle, Euripide și Aristofan, Ovidiu, *Metamorfoze*, VIII, 183 și urm.; Gabriele D'Annunzio, literatură; Brueghel, Brili, pictură; Antonio Canova, sculptură

DEET În mitologia egipteană, regiunea umbrelor, parcursă de soare în timpul nopții.

DEIANIRA Fiica lui Eneu*. Avînd de ales între Ahelou* și Heracles*, l-a preferat de soț pe al doilea. S-a îndrăgostit de ea și centaurul* Nexus*, pe care Heracles l-a ucis însă. Pentru a se răzbuna, înainte de a muri, Nexus a lăsat Deianirei un talisman cu sîngele lui otrăvit, amăgind-o că ea, în momentele de infidelitate din partea soțului, l-ar putea readuce pe acesta pe drumul cel bun.

O dată, cu o astfel de ocazie, ea i-a dat lui Heracles acest talisman, iar eroul, folosindu-l, a murit în dureri îngrozitoare. De disperare, Deianira și-a luat zilele.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IX, 98; Guido Reni și Gaetano Gandolfi, pictură

DEIDAMIA Fiica lui Licomede* (1). A avut de la Ahile* pe Neoptolem* care, mai tîrziu, îl va ucide pe regele Troiei*, Priam*, în conflictul dintre greci și troieni.

DEIFOB Fiul lui Priam*, regele Troiei*, și al Hecubei*. După moartea lui Paris*, a luat-o în căsătorie pe Elena*, dar cînd Troia a căzut în mîna grecilor, a fost ucis de Menelau*, primul soț al Elenei.

DEIFOBE Numele sibilei* cumane (sau din Cuma*), care l-a călăuzit pe Enea* în Infern.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 36

DEILEON Tovarăș al lui Heracles* în expediția argonauților*.

DEION Fiu al lui Eol* și soț al Aurorei*.

DEIPILE Fiica lui Adrast* (1) și soția lui Tideu*.

DELFICA (1) Sibilă*, fiica ghicitorului Tiresias* și preoteasă a lui Apollo* la Delfos*. (2) Delficul era numit și Apollo*, datorită templului de aici închinat lui.

DELFINEE Serbări celebrate la Atena, în cinstea lui Apollo Delficul (→ Delfica (2)).

DELFOS Oraș în Focida (Grecia), unde se afla templul și oracolul* lui Apollo*. Aici își rostea Pitia* profețiile. Pe fațada templului erau scrise cuvintele: „Cunoaște-te pe tine însuți".

DELIA Unul din epitetele zeiței Artemis*, care s-ar fi născut în insula Delos*.

DELII Serbări instituite de Teseu* în cinstea lui Apollo*, născut în insula Delos*.

DELLO Fecioare, preotese ale soarelui, la incașii din Peru.

DELOS Insulă în arhipelagul Ciclad*, unde s-au născut Apollo* și Artemis*.

DELUENTINO Zeu invocat de romani pentru a-i proteja de dușmani.

DEMETRA Zeița agriculturii și a recoltelor în mitologia greacă; era, de asemenea, zeița vieții sociale armonioase și a fertilității. Fiica lui Cronos* și a Rheei*, i-a dat lui Zeus* pe Persefona*, care i-a fost răpită de Pluto* și dusă în Infern. De la Zeus, ea a obținut mai apoi ca Persefona să stea cu ea nouă luni și trei luni cu Pluto. Templul său cel mai important era la Eleusis*, unde se celebrau vestitele Mistere din Eleusis*. Demetra a fost identificată cu zeița Ceres* la romani. Este reprezentată — pe o frescă din Pompei — ca o femeie încununată cu spice de grîu, cu o torță în dreapta și un mănunchi de spice în stînga.

Demetra din Cnidos, la British Museum din Londra; frescă din Pompei

DEMODOH Cîntăreț orb la curtea lui Alcinou*, regele feacilor*.

Homer, *Odiseea*, VIII, 44, 62 și urm.; 471 și urm.

DEMOFILA (gr. prietenă a poporului) Epitet al sibilei* cumane (sau din Cuma*).

DEMOFON Fiu al lui Celeu*, regele cetății Eleusis*. A fost hrănit de Demetra* numai cu ambrozie* și pus în fiecare noapte să se purifice; mama lui Demofon, Metanira*, a rămas surprinsă de acest tratament și a împiedicat-o pe zeiță să se mai ocupe de fiul ei. Dar în acest fel, el a pierdut nemurirea.

DEMONI sau *DAIMONI* Ființe intermediare între zei și oameni, unele bune altele rele. La romani, corespundeau geniilor*. Socrate însuși socotea că posedă un astfel de demon, un fel de glas al conștiinței. La romani, geniile erau în același timp spiritele morților sau umbrele acestora.

DEMOS Unul din caii lui Marte*.

DEMOPTOLEMOS Unul din principalii pretendenți la mîna Penelopei* (proci*), ucis de Ulise*.

DENDROFORII Serbări orgiastice în onoarea lui Dionysos* și a Cibelei*.

DENTRITE Epitet atribuit Elenei*, soția lui Menelau*, răpită de Paris*, autoarea războiului între greci și troieni. După căderea Troiei*, revenită în patrie, a fost ucisă din răzbunare de fiii uneia din văduve, regina Palissa, prin spînzurare de un copac (gr. *dendron*).

DERCETIS Mama Semiramidei, întemeietoarea legendară a Babilonului. Și-a părăsit fiica și s-a aruncat într-un lac, unde a fost prefăcută într-o sirenă. Venerată ca zeiță a Siriei și Feniciei, a fost reprezentată cu coadă de pește.

DESTIN Cel mai puternic dintre toți zeii, fiul Nopții* și al haosului*. Era închipuit ca un bătrîn venerabil, sprijinit cu picioarele pe pămînt, ținînd în mînă o urnă cu ursitele tuturor muritorilor și nemuritorilor.

DEUCALION Fiul lui Prometeu* și soțul Pirrei*. Aflînd că Zeus* vrea să dezlănțuie un potop și să distrugă omenirea, și-a făcut o corabie pe care a reușit să se salveze de la moarte. După nouă zile și nouă nopți, el s-a oprit pe muntele Parnas*. Cînd apele s-au retras cu totul, spune legenda, a consultat un oracol* care l-a sfătuit să se arunce în mare, el, soția lui și oasele mamei lor. Înțelegînd că e vorba de oasele Mamei Terra, ei au aruncat în urmă pietre. Din ele au ieșit tot atîția bărbați cît și femei, încît Pămîntul s-a populat în continuare.

Ovidiu, *Metamorfoze*, I, 313 și urm.

DEV Duhuri care trăiau printre ruine, sub formă de șerpi, în mitologia vedică.

DEVA Numele tuturor zeilor în mitologia vedică.

DEVERONA Divinitate latină, protectoare a curățeniei căminului, a nașterii copiilor, a recoltei și roadelor pămîntului.

DIA Zeiță romană, identificată cu Ceres*. Cultul ei era oficiat de preoții arvali*.

DIANA Zeiță italică, personificînd luna. Corespundea zeiței Artemis* în mitologia greacă. Era protectoarea vînătorii și a sclavilor și patroană a alianțelor dintre orașele latine. Un templu al ei se afla în Aricia, lîngă Roma, și un altul pe Aventin* (2). Este reprezentată ca o tînără îmbrăcată sumar, cu o tolbă cu săgeți pe umăr și însoțită de o căprioară.

Jorge de Montemayor, *Diana*, roman pastoral; Gaspar Gil Polo, *Diana îndrăgostită*, roman pastoral; Jean Goujon, *Diana*, sculptură la Luvru; Ubaldo Gandolfi, *Diana și Endimione;* Annibale Carracci, *Diana surprinsă de Acteon;* Paolo Veronese, *Diana și ciinele*, pictură

DIAVOL → DRAC

DICA sau *DICE* Personificare a justiției în mitologia greacă. Ea denunța tatălui ei, Zeus*, pe cei vinovați de fapte necinstite.

DICE → DICA

DIDONA sau *ELISA* Prințesă feniciană ajunsă în nordul Africii, după ce soțul ei, Siheu*, a fost ucis de Pigmalion* (2). Aici a întemeiat Cartagina. Mai tîrziu însă, și-a luat zilele, fiindcă voia să scape de amenințările regelui Iarba*, care ar fi vrut s-o ia de soție; după o altă legendă, s-a sinucis fiindcă a fost părăsită de Enea*, pentru care încercase o mare iubire.

Virgiliu, *Eneida*, IV; Etienne Jodelle, *Sacrificiul Didonei;* Christopher Marlowe, *Tragedia Didonei;* Al. Hardy *Sacrificiul Didonei;* Cristobal de Virues, *Elisa-Dido*, tragedie; Pietro Metastasio, *Didona părăsită*, melodramă; Henry Purcell, *Dido și Enea*, operă lirică; Domenico Scarlatti, *Didona părăsită;* Hector Berlioz, *Didona și troienii în Cartagina*, muzică, Rubens, *Didona pe rug;* Guercino, *Moartea Didonei;* Claude Lorrain, *Didona;* Joseph Turner, *Didona construiește Cartagina;* Reynolds, *Moartea Didonei*, pictură

DIMA Rege al Traciei și părinte al Hecubei*, soția lui Priam*.

DINO Una din cele trei graie* în mitologia greacă, surori ale gorgonelor*. Ele aveau un singur ochi și un singur dinte, de care serveau alternativ.

DIOMEDE (1) Fiu al lui Tideu*. A luat parte la războiul Troiei*. Cu ajutorul Atenei*, i-a rănit chiar pe Ares* și Afrodita*. Împreună cu Ulise* a transportat apoi statuia sacră a Atenei (Paladiu*) în Argos* (5). De aici a plecat mai departe, în Italia de sud, unde a întemeiat mai multe cetăți, printre care Brindisi și Benvento. După versiunea lui Dante, Diomede l-a însoțit pe Ulise pînă la Coloanele lui Hercule* și împreună cu el și-a găsit moartea acolo. (2) Fiul lui Hermes* și rege al Traciei. Făcea ca străinii pripășiți prin țara lui să fie devorați de cai. Hercule* l-a pedepsit, pregătindu-i aceeași moarte.

Homer, *Iliada*, V, 330 și urm.; 850 și urm.; Virgiliu, *Eneida*, I, 97, 471, II, 164; X, 28; Dante, *Infernul*, c. XXVI

DIOMELE Serbări vesele la Atena, în cinstea lui Heracles*.

DIONA Fiică a lui Uranus* și a Geei* în mitologia greacă, una din soțiile lui Zeus*. După o legendă, ea este mama Afroditei*.

DIONEA Alt nume al zeiței Afrodita*, provenit de la numele mamei ei, Diona*.

DIONISII Serbări în cinstea lui Dionysos* ținute la Atena, toamna. Aceleași serbări erau dedicate, la Roma, lui Bachus*. Acestea ar fi o primă formă a carnavalului din timpurile moderne.

DIONYSOS Fiu al lui Zeus* și al Semelei*, zeul vinului și al euforiei în mitologia greacă, corespunzător lui Bachus* în cea romană. Era însoțit de satiri* și de sileni* (1), care se pretau în totul la faptele stăpînului lor. Proteja și agricultura și, ca atare, era venerat împreună cu Demetra*, în Misterele din Eleusis*. Cei ce nu-i primeau darurile — produse agricole — erau cuprinși de nebunie sau mureau. Era venerat în aceeași măsură cu Afrodita*, zeița iubirii. Ca și Apollo*, era invocat de poeți și de artiști. Era motiv de bucurie și de entuziasm nelimitat, de inspirație creatoare. Descoperitor al vinului, tot el a inventat și plugul; înveselea munca cîmpului, viața artiștilor și ospețele. A fost inspirator al artei dramatice, al ditirambului, al dramei, al comediei și al dansului. Insufla arta profeției celor ce i se dedicau trup și suflet. Era sărbătorit pretutindeni, în Grecia, dar mai ales în Atica și la Atena. La Delfos*, împreună cu Apollo, era venerat ca liberator, la romani era chiar numit Liber*. Menadele* sau bacantele* îi ofereau serbări frenetice pe muntele Parnas*, îmbrăcate în piei de animal, însoțite de strigăte și jocuri orgiastice. A fost reprezentat în multe chipuri, ca și Bachus.

Dionysos copil, în brațele lui Silen, sculptură din sec. III î.Chr., azi la Luvru; Praxiteles, *Dionysos purtat în brațe de Hermes,* sculptură; *Patimile lui Dionysos,* frescă în Villa Misterelor din Pompei; *Dionysos în chip de efeb,* basorelief la Herculanum; Michelangelo, sculptură; Tizian, Rubens, Van Dyck, Jacob Jordaens, Nicolas Poussin etc., pictură

DIOSCURI Castor și Pollux, fiii lui Zeus* și ai Ledei*. Cel dintîi era îndemînatic în a îmblînzi caii și a-i supune voinței lui, celălalt era un neîntrecut luptător cu pumnii. Au participat la expediția argonauților*, la vînătoarea porcului mistreț din Calidonia* și au luptat împotriva fiilor lui Afareu*. Tot ei le-au răpit și pe fiicele lui Leucip*. În lupta împotriva fiilor lui Afareu, Idas* și Linceu* (2), Castor a fost ucis, iar Pollux, pentru a nu rămîne singur, a cerut lui Zeus să împartă nemurirea cu el. Acesta i-a ascultat rugămintea și a hotărît să rămînă o zi în Olimp* și o alta în Infern. Exemplu ideal de iubire fra-

ternă, ca și de înțelegere la bine și la rău, dincolo de orice sentiment. Erau reprezentați ca doi tineri atleți, sprijiniți unul de altul. Au protejat pe marinari și și-au arătat bunăvoința față de toți muritorii. Jocurile olimpice erau organizate sub egida lor.

Statuile *Dioscurilor* din fața Palatului Quirinale din Roma; sculpturi din Templul din Locri, azi la Muzeul Național din Napoli

DIOSCURII Serbări celebrate în Grecia în onoarea Dioscurilor*, mai precis în Corcira și Sparta. Aceleași serbări se celebrau și la Roma, unde Dioscurii ar fi luat parte la niște bătălii.

DIRAE → *ERINII*

DIRCE Soția lui Lico*. A persecutat-o pe Antiope* (2), fiica regelui Tebei*(2), Nicteu. Fiii acesteia, Amfion* și Zeto*, au răzbunat-o, legînd-o pe Dirce de coarnele unui taur înfuriat.

Frescă în Casa Vettius din Pompei; *Taurul Farnese*, sculptură la Muzeul Național din Napoli

DISARI Divinitate arabă, avînd atributele lui Dionysos*, ca zeu al euforiei, și ale lui Apollo*, ca zeu al soarelui.

DISCORDIA Zeița romană a neînțelegerii, a vrajbei și a violențelor. Îl însoțea întotdeauna pe Marte*. Era reprezentată ca o femeie cu capul plin de șerpi, avînd într-o mînă o spadă și în cealaltă o viperă. Fiii ei erau spaima și groaza.

DITE Un alt nume al lui Pluto* (2) și al Infernului însuși în mitologia romană.

DITTI Pescarul care i-a scos din apele mării, pe țărmul unei insule din Ciclade*, pe Danae* și pe fiul ei, Perseu*.

DOCHIA sau *BABA DOCHIA* Personaj legendar din mitologia poporului român. Gheorghe Asachi, făcînd o analogie cu numele de Dacia, a compus o baladă în care Dochia este fiica regelui Decebal; urmărită de împăratul Traian, este preschimbată de zeul Zamolxe* într-o stîncă. Dochia, după unele versiuni, și-ar avea originea în mitologia tracă și ar fi identificată cu zeița Niobe*. Îi poartă numele mai multe stînci antropomorfe din țară: în Rarău, pe Ceahlău, Bucegi etc.

DODONA Pădure în Caonia* (Grecia), unde preoții și preotesele lui Zeus* interpretau voința zeului, după mișcarea frunzelor stejarului care îi era sacru.

DOORGA Soția zeului Șiva* în mitologia vedică, corespunzînd zeiței Atena* a grecilor.

DORIS Soția lui Nereu* și mamă a nereidelor*.

DORJE Trăsnete produse de preoții tibetani pentru a alunga demonii*.

DORO Strămoș al dorilor, socotit fiu al lui Apollo* sau al lui Poseidon*.

DRAC Personaj malefic din folclorul și literatura cultă românească, de gen masculin, urît și rău prin excelență, cu eventuală derivație din limba latină *(draco)*. Are aspect omenesc, uneori asemănător Faunului*.

DRĂGAICE În mitologia românească zîne* rele, nemiloase, care îi schimonosesc pe oameni. La 24 iunie se ține o sărbătoare populară consacrată coacerii grînelor, numită Drăgaica.

DRIADE Nimfe* ale pădurilor în mitologia greacă, fiicele lui Nereu* și ale lui Doris*. Ele mureau o dată cu planta în care își duceau viața.

DRIOPE Nimfă* în mitologia greacă, iubită de Apollo*. Într-o zi, vrînd să culeagă o floare pentru fiul ei, Anfise, a rupt un lotus în care prinsese viață nimfa Lothis, protejată de Dionysos*. A fost preschimbată, la rîndul ei, în lotus.

DRUIZI Preoți și profeți ai celților din Galia și Britania, experți în astronomie, medicină și jurisprudență. În cultul lor, jertfeau chiar și vieți omenești. Răspîndirea acestui cult a fost interzisă la Roma de împăratul Claudiu. Planta sacră le era vîscul, pe care îl ofereau credincioșilor în prima zi a anului. Cei ce mureau, după concepția lor, ajungeau în insula vitejilor și a celor plini de virtuți, unde domnea o primăvară veșnică. → BARZI.

DSISOO Divinitate japoneză protectoare a călătoriilor lungi.

DUSSI Duhuri rele la celți, care apăreau în timpul coșmarurilor.

DWYN (1) În mitologia celților din Britania, zeița dragostei. (2) În mitologia vedică, personificarea cerului luminos.

E

EA (1) Nimfă* care a fost prefăcută într-o insulă pentru ca l-a respins pe zeul fluvial Fasi. (2) Divinitate supremă în mitologia asiro-babiloniană.

EAC Fiu al lui Zeus* și al Eginei*, tatăl lui Telamon* și al lui Peleu*, întemeietor al dinastiei eacizilor. Cînd țara lui a fost pustiită de o ciumă, Zeus*, ascultînd rugămintea acestuia, a schimbat toate furnicile în oameni, care s-au numit apoi mirmidoni* și au participat la războiul împotriva Troiei*, alături de grecii conduși de Ahile*. După moarte, Eac a fost judecător în Infern împreună cu Minos* și cu Radamant*. O altă versiune spune că Eac a luat parte la construirea Troiei împreună cu Apollo* și cu Poseidon*.

EACEE Serbări religioase și publice la Egina (Grecia) în cinstea lui Eac*.

EAGRU Soț al Caliopei* și tatăl lui Orfeu*, pe care l-a inițiat în misterele lui Bachus* și în arta poeziei.

EBAL Rege al Spartei, tatăl lui Tindar*, bunic al Dioscurilor* și al Elenei*.

EBE Zeița tinereții veșnice în mitologia greacă, fiica lui Zeus* și a Herei*. A fost paharnica zeilor în Olimp* (1)

înaintea lui Ganimede*. Cînd Heracles* a fost adus printre zei, i-a fost dată ca soție.

Pictură de Allori-Bronzino

EBLIS Divinitate mitologică persană. Geniu al binelui, victorios împotriva îngerilor răzvrătiți.

ECAMEDE Sclava lui Nestor*, unul din înțelepții greci care au participat la asediul Troiei*.

Homer, *Iliada*, XI, 624

ECHIDNA Creatură jumătate femeie, jumătate șarpe în mitologia greacă. A dat naștere unor monștri ca Cerber*, Himera*, leul din Nemesis, Sfinxul*. A fost ucisă de Argos* (2), cel cu o sută de ochi.

ECHION (1) Numele unuia din giganți*. (2) Fiul lui Hermes*; a luat parte la expediția argonauților*, pentru obținerea lînii de aur*.

ECO Nimfă* din Beoția, căreia îi plăcea să vorbească fără încetare. A fost folosită pentru aceasta de Zeus* ca să o întrețină pe Hera*, în timpul aventurilor lui galante. Cînd Hera și-a dat seama, a pedepsit-o, făcînd-o să nu mai poată rosti decît ultimele silabe ale întrebărilor care îi erau adresate. Îl îndrăgise pe Narcis*, dar nu-i putea răspunde acestuia decît astfel. Narcis, neînțelegînd-o, a respins-o. Disperată, a rătăcit prin munți și păduri, pînă cînd din ea nu a mai rămas decît . . . ecoul. În sfîrșit, după o altă legendă, fiind respinsă de Narcis, a fost îndrăgită de Pan*, dar nu a putut uita iubirea pentru Narcis și s-a stins de durere. Zeii au preschimbat-o într-o stîncă.

Ovidiu, *Metamorfoze*, III, 349 și urm.

EDESIA → *BIBESIA* și *EDESIA*

EDIP Fiul lui Laios* și al Iocastei*. Voind să evite împlinirea unui oracol* care i-a prevestit că va fi ucis de propriul lui fiu, Laios, după ce i-a zdrobit picioarele (gr. *edip*, cu picioarele umflate), l-a încredințat pe Edip unui păstor, pentru a-l duce pe muntele Citeron* și a-l ucide. Salvat însă de alt păstor, Forban (2), și condus la Polib*, regele Corintului, dorind să-și cunoască originea Edip s-a adresat oracolului de la Delfos*, care îi prezise că își va ucide tatăl și se va căsători cu propria lui mamă. În drum spre Teba* (2), la înapoiere, în urma unei neînțelegeri cu un străin, l-a ucis. Acesta nu era altul decît tatăl lui. În același timp, un Sfinx* pustia regiunea Tebei, al cărei rege era acum, după moartea lui Laios, Creon*, cumnatul său. Cel ce dezlega enigma Sfinxului devenea regele Tebei și lua în căsătorie pe Iocasta. Edip a intuit răspunsul la ghicitoarea Sfinxului și astfel a ocupat tronul Tebei și a luat de soție pe Iocasta, în realitate propria lui mamă. A avut doi fii: Eteocle* și Polinice*, și două fete: Antigona* și Ismena*. Mai tîrziu, cînd regiunea a fost devastată de o ciumă, un oracol a atribuit această calamitate faptului că asasinul lui Laios nu a fost încă pedepsit. Edip a aflat, cu această ocazie, că cel vinovat era el. De disperare și-a scos ochii, iar Iocasta s-a spînzurat. Edip a părăsit Teba, însoțit de Antigona. Ajuns la Atena, a fost primit cu înțelegere de regele Teseu* și a murit la Colonos, în apropierea Atenei.

Cinetone, *Edipodia*, poem; Eschil, *Laios, Edip, Cei șapte contra Tebei;* Sofocle, *Edip rege, Edip la Colonos;* Euripide, *Fenicienele, Edip;* Seneca cel Tînăr, *Edig rege* și *Phoenissae;* Statius, *Tebaida;* L. A. Dell'Anguillara, *Edip*, tragedie; Pierre Corneille, *Edip*, tragedie; Voltaire, *Edip;* Hugo von Hofmannsthal, *Edip*, tragedie; André Gide și Jean Cocteau, George Enescu, Henry Purcell, Ruggero Leoncavallo, Ildebrando Pizzetti, Igor Stravinski, Modest Musorski, Mendelssohn Bartholdi, muzică; Ingres, *Edip și Sfinxul*, pictură

EDUCA Divinitate romană, care proteja educația copiilor.

EEA sau *AIA* (1) Insulă în care trăia vrăjitoarea Circe*. (2) Regiunea în care se afla berbecul cu lîna de aur* — după unii Colhida* (Georgia de azi).

EETE Regele Colhidei*. L-a găzduit pe Frixus*, care i-a dăruit berbecul cu lîna de aur*, rîvnită mai apoi de argonauţi*.

EETION Rege al Ciliciei, tatăl Andromacăi*, ucis de Ahile* împreună cu cei şapte fii ai lui.

EFESII Serbări nocturne, cu caracter orgiastic, consacrate cultului zeiţei Artemis*, la Atena.

EFIALTE Unul din titanii* în mitologia greacă, care a participat la revolta împotriva lui Zeus*. Împreună cu fratele lui, Oto*, a fost trăsnit de Apollo*, iar pentru isprăvile lor, au fost osîndiţi să stea amîndoi în Infern, legaţi de o coloană, spate în spate, şi constrînşi să audă neîncetat ţipetele unei cucuvele.

EGE Oraş în Cilicia, unde era răspîndit cultul lui Asclepios*.

EGEA Regină a amazoanelor*, înecată în marea care îi poartă azi numele: Marea Egee.

EGEMONA Epitet atribuit în Arcadia* zeiţei Artemis* („conducătoarea"), după numele unui templu care îi era consacrat.

EGERIA Nimfă* romană de o rară frumuseţe, adorată ca zeiţă protectoare a naşterilor. A fost soţia şi sfătuitoarea regelui Numa Pompiliu*. După moarte, a fost preschimbată într-un izvor, lîngă Aricia, în Latium*.

Virgiliu, *Eneida*, VII, 763; Pietro Metastasio, melodramă

EGESTA Personificare a sărăciei în mitologia greacă, ființă infernală.

Vergiliu, *Eneida*, VI, 276

EGEU Tatăl lui Teseu*. L-a ucis pe Androgeu*, fiul lui Minos*, regele Cretei, și de aceea a trebuit să trimită în Creta șapte tineri și șapte tinere, pentru a fi jertfiți Minotaurului*. Teseu, după ce a ucis monstrul și a vrut să revină în Atica, în loc să ridice pînzele albe ale corăbiilor lui, așa cum fusese învoit cu tatăl său pentru a anunța de departe victoria, le-a ridicat, din greșeală, pe cele negre. Crezînd că Teseu a căzut pradă Minotaurului, acesta s-a aruncat în mare.

EGIALEA Soția lui Diomede*, eroul grec afirmat în războiul împotriva Troei*.

EGIALEU Fiul lui Adrast* (1), singurul supraviețuitor dintrei cei șapte eroi care au pornit în expediția împotriva Tebei* (2). Egialeu s-a alăturat celor care au pornit o a doua expediție, numită a epigonilor*, pentru a-și răzbuna părinții. El însă nu a supraviețuit, iar Adrast, din disperare, și-a luat zilele.

EGIDA La început, platoșa lui Zeus*, apoi armura Atenei*. Era confecționată din pielea caprei Amalteea* (1), cu capul Gorgonei* în mijloc.

EGIGE Numele uneia din cele șapte fete ale Niobei* și ale lui Amfion*, ucisă împreună cu surorile ei de săgețile zeiței Artemis*.

EGINA Fiica lui Asopo*; adorată de Zeus*, care, pentru a o întîlni, s-a înconjurat de o aureolă de foc.

EGIST Fiu al lui Tieste*. L-a ucis pe fratele acestuia, Atreu*, și a pus stăpînire pe Micene*. A fost izgonit însă de Agamemnon*, celălalt nepot al lui Atreu, dar, mai apoi, același Agamemnon, cînd a plecat la războiul împotriva Troiei*, i-a lăsat în grijă tronul. În timpul absenței lui, Egist a uneltit cu soția acestuia, Clitemnestra*, iar la întoarcere, în înțelegere cu ea, l-a ucis. Agamemnon a fost apoi răzbunat de fiul său, Oreste*, care i-a ucis pe amîndoi.

Euripide, *Edip, Tieste;* Sofocle, *Electra;* Eschil, *Agamemnon;* Seneca, *Troadele;* Viittorio Alfieri, *Agamemnon*

EIRA Zeiță a medicinii la vechii danezi.

EIRENE Zeița păcii* în mitologia greacă, Pax la romani. Este reprezentată ca o femeie ținînd într-o mînă o ramură de măslin și în alta pe Pluto* copil, simbol al bogăției.

ELA sau *HEL* Personificarea morții în mitologia nordică. Era stăpîna Infernului (Nifelheim*), unde primea pe toți cei de rea credință.

ELAGABAL Divinitate solară în vechea Sirie, adorată sub forma unei pietre conice.

ELECTRA sau *LAODICE* (3) Fiica lui Agamemnon* și a Clitemnestrei* în mitologia greacă, sora lui Oreste* și a Ifigeniei*. L-a ajutat pe Oreste să-și răzbune părintele, ucigînd pe uzurpatorul și ucigașul Egist* și pe Clitemnestra. (2) Fiică a lui Oceanus* și a lui Thetis (1)*, mama harpiilor*.

Euripide, Sofocle, *Electra,* tragedie; Eschil, *Coeforele,* tragedie; Prosper Jolyot de Crebillon, *Electra,* tragedie; Ugo von Hofmannstahl, *Electra,* tragedie; Vittorio Alfieri, *Agamemnon* și *Oreste,* tragedii; Eugen O'Neill, *Din jale s-a întrupat Electra,* tragedie; François Joseph Gossec, André Grétry, Richard Strauss pe textul lui Hofmannstahl, muzică

ELECTRION Fiul lui Perseu* și al Andromedei*, rege al Micenei* și tatăl Alcmenei*.

ELENA Fiica lui Zeus* și a Ledei* în mitologia greacă, sora Dioscurilor* și a Clitemnestrei*. De o rară frumusețe, ea a fost mai întîi soția lui Menelau*, regele Spartei; în lipsa acestuia însă, a fost răpită de Paris*, sub protecția zeiței Afrodita*. Grecii au pornit atunci război împotriva Troiei* pentru a-l pedepsi pe Paris, fiul regelui acestei cetăți, și a o relua pe Elena. După cucerirea Troiei de către greci, Elena a revenit în Sparta, dar, după moartea lui Menelau, a fost izgonită de fiii acestuia și a murit la Rhodos, spînzurată de fiii unuia din eroii morți la Troia.

Homer, *Iliada* și *Odiseea;* Virgiliu, Eneida, I, 650, VII, 364; Euripide, *Elena* și *Troienele*, tragedii; Christopher Marlowe, *Istoria doctorului Faust;* Ugo von Hofmannsthal, *Tragedia Elenei*, dramă; Rosmann, *Elena;* Otto Brues, *Oglinda Elenei;* Leconte de Lisle, Giovani Pascoli, Gabriele D'Annunzio; Jean Giraudoux, *Războiul Troiei nu va avea loc;* Jacques Offenbach, *Frumoasa Elena*, operetă; Richard Strauss, *Helena*, operă, după textul lui Hoffmannsthal; Domenico Veneziano, Gerolamo di Cremona, Cariani, Giulio Romano, Andrea Schiavone, Guido Reni, G. B. Tippolo, Gustave Moreau, Van Marees, pictură; Antonio Canova, sculptură

ELENOS Unul din fiii lui Priam* și ai Hecubei*. Le-a prezis grecilor victoria asupra Troiei. După moartea lui, Neoptolem* a luat-o de soție pe Andromaca*, văduva lui Hector*, și a întemeiat în Epir, unde s-a stabilit, o nouă Troie. Aici l-a găzduit pe Enea* în drumul său spre Italia.

Homer, *Iliada*, VI, 75 și urm.; Virgiliu, *Eneida*, III, 295, 334 și urm.

ELEU Divinitate abstractă în mitologia greacă, personificare a milei.

ELEUSIS Localitate în Atica (Grecia), în care se organizau serbările în cinstea Demetrei* și a Persefonei*. Au

fost instituite de Orfeu*, ca replică a misterelor egiptene în cinstea zeiţei Isis*. La aceste solemnităţi nu luau parte decît cei iniţiaţi. Drumul dintre Atena şi Eleusis — pe o distanţă de 22 de km — era numit *via sacra* (drumul sfînt).

ELEUTERIA Zeiţa libertăţii în mitologia greacă, corespunzînd zeiţei romane Libertas*. Eleuteria era, de asemenea, unul din numele lui Bachus*: „eliberatorul", „salvatorul".

ELISA Numele originar al Didonei*, întemeietoarea legendară şi prima regină a Cartaginei.

ELLE Fiica lui Atamant* şi a Nefelei*. A trebuit să fugă împreună cu fratele ei, Frixus*, de teama celei de a doua soţii a tatălui lor, Ino*. Nefele i-a ajutat să ajungă în Colhida*, graţie berbecului cu lîna de aur* — ofrandă primită din partea lui Hermes* —, care i-a dus pînă la destinaţie, în zbor. Elle însă a căzut în mare, care de atunci s-a numit Ellespont. Frixus a sacrificat berbecul lui Zeus* şi i-a dăruit lîna de aur regelui Eete*.

ELLEN Fiul lui Deucalion* şi al Pirrei*, strămoşul cel mai îndepărtat al elenilor.

ELPA Fiica ciclopului* Polifem*, răpită de Ulise*, după ce l-a orbit de unicul ochi.

ELPENOR Tovarăş al lui Enea*, transformat de vrăjitoarea Circe* în porc. Recăpătînd trup omenesc, a căzut de pe acoperişul palatului vrăjitoarei şi a murit.

Homer, *Odiseea*, X, 552 şi urm.; Goethe, *Elpenor*, fragment dramatic

ELURO Divinitate egipteană cu trup de om şi cap de pisică.

EMON Fiul lui Creon*, uzurpatorul tatălui lui Edip* la tronul Tebei* (2). Cînd Antigona* a fost condamnată la moarte de Creon pentru că a îndeplinit ritualul funerar pentru fraţii ei, Eteocle* şi Polinice*, după legile strămoşilor, Emon, care o iubea peste măsură, s-a sinucis lîngă corpul ei.

EMPUSA Zeiţă înfricoşătoare în mitologia greacă, care trimitea pe lume fantome nocturne pentru a-i speria pe oameni. Ea însăşi era o asemenea fantomă, folosită în acest fel de Hecate*.

ENARETE Nimfă*, soţia lui Eol*, mama lui Alcione*, Sisif*, Canace*, şi Salmoneu*.

ENCELADOS Cel mai puternic şi mai îndîrjit dintre giganţi*. Trăsnit de Zeus*, s-a prăvălit pînă în fundul vulcanului Etna* (2), de unde arunca foc şi flăcări.

Virgiliu, *Eneida*, III, 578

ENDEIDE Fiica centaurului* Chiron* şi soţia lui Eac* de la care i-a avut pe Peleu* şi Telamon*.

ENDIMION Păstor de o rară frumuseţe în mitologia greacă. A fost surprins de Zeus* în apropierea Herei* şi condamnat să doarmă timp de treizeci de ani. Zeiţa Selena*, îndrăgostită de el, venea să-l vadă în fiecare noapte, iar mai apoi Zeus, înduplecat de rugăminţile ei, i-a acordat o tinereţe veşnică şi un somn adînc, timp în care Selena îl putea vizita ori de cîte ori dorea.

John Lyly, *Endimion*, dramă; Dia Callecerada, poem; Al. Guidi, povestire romantică; John Keats, poem narativ; Reinhard Keise, Bernasconi, Niccolo Jommelli (după un text de Pietro Metastasio), muzică; Cima da Conegliano, Benvenuto Tisi Garofalo, Giuliu Romano, Annibale Carracci, Tintoretto, Guercino, Van Dyck, Francesco Mola, Vellani, pictură; Antonio Canova, *Endimion dormind*, sculptură

ENEA Fiul Afroditei* și al lui Anchise* și soțul Creusei* (2). După incendierea Troiei*, împreună cu tatăl și cu fiul său, Iuliu*, a pornit, la porunca zeilor, spre Italia. După o oprire în Cartagina, cetatea Didonei*, a ajuns în Latium*. Aici, după ce l-a învins pe Turnus*, regele rutulilor*, a luat-o de soție pe Lavinia*, fiica lui Latinus* și a Amatei*. După moartea lui Enea, Iuliu a întemeiat orașul Alba Longa*, iar urmașii lui au format dinastia Iulia.

Virgiliu, *Eneida; Roman d'Enèas*, poem în dialect normand; Guido da Pisa, *I fatti di Enea*, poem; Ariosto, *Orlando Furioso;* Torquato Tasso, *Gerusale mme Liberata; Enea în fața mormîntului lui Polidor*, într-un codice al Eneidei din sec. VI, la Biblioteca Vaticanului; Perrier, *Enea luptă împotriva harpiilor*, la Luvru; Piero di Cortona, *Întîlnire cu Venus*, la Luvru; Federico Barrocci, *Incendiul Troiei*, la Galeria Borghese din Roma; Rafael, *Incendio di Borgo*, în *Stanze del Vaticano;* Pietro Berrettini da Cortona, *Enea, Sibila și Caron;* relief pe altarul Gens Augusta din Cartagina, reprezentînd pe Enea cu Anchise și Ascaniu, Muzeul del Bardo; G. L. Bernini, *Enea și Anchise*, la Galeria Borghese din Roma, sculptură

ENEU sau *ENO* Rege al Calidoniei*, soț al Alteei* și părinte al lui Meleagru* și al Deianirei*. A introdus viticultura în Etolia (gr. *enos*, vin). Mai tîrziu, în Peloponez, a fost ucis de nepoți, iar Diomede* l-a înmormîntat în Argos* (5).

ENIO Zeița războiului în mitologia greacă.

ENIPEU Păstor din Tesalia care, pentru a se face iubit de nimfa* Tiro, a cerut să fie preschimbat într-un rîu. Nimfa, fermecată de apele lui limpezi, a intrat să se scalde, devenind astfel mamă a doi copii: Pelia* și Neleu.

ENLIL La babilonieni, zeu al pămîntului și al atmosferei, identificat cu Bel* (1) al semiților.

ENO → *ENEU*

ENOMAOS Fiul lui Ares* și tatăl Hippodamiei* (2). I s-a prezis că în ziua cînd fiica lui se va căsători, el va muri.

Pelope*, al doilea soț al Hippodamiei*, printr-o viclenie, a făcut ca roțile carului pe care alerga Enomaos, la o întrecere de care, să fie din ceară; ele s-au topit și astfel Enomaos a pierdut cursa și a murit. După aceea, Pelope a luat-o de soție pe Hippodamia.

ENONA Nimfă* din Frigia. A fost prima soție a lui Paris*, care a adus-o de pe muntele Ida*. Părăsită apoi, a murit de durere. După o altă versiune, Paris, rănit în timpul asediului Troiei*, a cerut să i se aducă soția care ar fi avut darul de a-i salva viața. Enona a refuzat, dar, după ce a aflat de moartea lui Paris, s-a aruncat pe rugul de incinerare al acestuia.

EOL Regele vînturilor în mitologia romană, pe care le stăpînea în peșterile Insulelor Eoliene, din apropierea Siciliei.

Homer, *Odiseea*, X, 2 și urm.; Vîrgiliu, *Eneida*, I, 52.

EOS Personificarea Aurorei* în mitologia greacă, fiica lui Hiperion*, mama vînturilor. Disperată din cauza uciderii celor doi fii ai ei, Enatros și Memnon*, a plîns atîta, încît lacrimile i-au fost schimbate în rouă.

Guido Reni, *Aurora*, pictură

EPEOS Făuritorul calului troian introdus de greci în cetatea lui Priam* în urma trădării grecului Sinon*.

Virgiliu, *Eneida*, II ,264

EPIDAUR Oraș în Argos* (5), în Peloponez, în care se afla un renumit templu al lui Asclepios*. Aici, zeul era venerat sub forma unui șarpe. Templul era loc de pelerinaj și de vindecare a bolilor. În Epidaur există încă ruinele unui magnific teatru, ale unui stadion și ale unui impunător local de școală.

EPIGONI Fiii eroilor care au luptat împotriva Tebei* (2); au format o altă expediție de revanșă, pentru a-i răzbuna părinții uciși toți, în afară de Adrast*. Noua expediție a reușit, și-a pierdut viața doar fiul lui Adrast, Egialeu*.

EPIMETEU Fiu al titanului* Iapet* și al Asiei*, soțul Pandorei*. El este cel care a deschis cutia Pandorei, din care au ieșit toate relele. De la Pandora a avut-o pe Pirra*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, I, 350 și urm.

EPIONA Soția lui Asclepios*. Numele ei înseamnă „cea care vindecă". Fiicele ei au fost Igea*, zeița sănătății, și Egle, zeița eternei tinereți.

EPONA Zeiță protectoare a cailor la gali și la romani. Era venerată în țările aflate de-a lungul Dunării.

ERATO Muza* poeziei lirice și a mimei în mitologia greacă, reprezentată cu o liră în mînă.

Le Sueur, *Erato, Polimnia și Melpomene*, pictură la Luvru

EREB (1) Fiul haosului* și al întunericului, soțul Nopții*. Răzvrătindu-se împotriva lui Zeus*, a fost schimbat într-un rîu și aruncat în Infern. (2) Nume al Infernului.

EREHTEION Unul din templele de pe Acropole*, dedicat lui Poseidon*. A fost distrus de Xerxes, regele persilor, și reconstruit pe timpul lui Pericle.

ERESKIGAL Regina morților în mitologia caldeo-asiriană. Trăia sub pămînt, unde supraveghea sufletele celor morți.

ERESIDE Nimfe* care o serveau pe zeița Hera* în baie.

ERIDAN (1) Fiul lui Oceanus* și al lui Thetis* (1). (2) Numele stelei în care Apollo* l-a schimbat pe fiul lui, Feton*.

ERIFILE Fiica lui Adrast* (1) și soția lui Amfiarau*, regele Argosului* (5). Pentru a avea colierul Harmoniei*, a destăinuit refugiul în care se ascunsese soțul ei ca să nu participe la războiul împotriva Tebei* (2). Pentru această trădare, fiul ei, Alcmeon*, a ucis-o.

ERIGONA (1) Fiica lui Egist* și a Clitemnestrei*. L-a adorat pe Oreste*, și a avut de la el pe Pentil*. (2) Fiica lui Icar*. Cînd a aflat de moartea tatălui ei, s-a spînzurat de un copac. A fost preschimbată apoi în constelația Fecioara.

ERIMANT Munte din Arcadia*, pe care Heracles* a înfruntat porcul mistreț.

ERINII sau *FURII* Zeițele răzbunării, fiicele Aheronului* și ale Nopții* sau — după o altă versiune — ale lui Pluto* și Proserpinei*. După Virgiliu, erau trei: Aletto, Tisifona și Megera. Capul lor era plin de șerpi încolăciți. Dezlănțuiau războaie, epidemii, ciumă, inundații, secetă și foamete. Li se jertfeau oi negre, berbeci și turturele. Îi făceau pe cei nelegiuiți și pe ucigași să-și piardă mințile. Supravegheau însă ordinea materială și morală a vieții oamenilor. La greci erau cunoscute cu numele de eumenide și erau numai binevoitoare. Au avut un templu în Atena, pe colina Areopagului, și au fost venerate pentru afinitatea lor cu lumea morților. Romanii le mai numeau și dirae.

ERIS Fiica Nopții*, zeiță greacă a discordiei. Fiindcă nu a fost invitată la nunta lui Peleu* cu Thetis* (2), a aruncat

invitaţilor un măr de aur pe care era scris: „celei mai frumoase". Paris* l-a oferit Afroditei*, preferînd-o Atenei* şi Herei*. Alegerea aceasta a provocat, printre altele, războiul Troiei*. Romanii o numeau Discordia*.

ERISITTON Fiul unui rege din Tesalia. A fost constrîns să se autodevoreze, deoarece şi-a permis să doboare cîţiva copaci din pădurea consacrată zeiţei Demetra*.

ERITEA Insulă legendară, în care se aflau turmele lui Gerion*, pe care le-a luat cu sine Heracles*.

ERITREA Oraş din Ionia, locul de naştere al sibilei* cu acelaşi nume, care a prezis grecilor că vor cuceri şi vor distruge Troia*.

Michelangelo, plafonul Capelei Sixtine din Muzeul Vaticanului

ERIX Fiul Afroditei* şi al lui Bute* (3), rege al Siciliei. Obliga pe călătorii străini să-şi încerce puterile cu el. Pe cei învinşi, îi omora. La rîndul lui, a fost ucis de Heracles*, care i-a îngropat trupul sub templul zeiţei Afrodita*. După o altă versiune, a fost făcut stană de piatră cu capul Medusei*, folosit de Perseu*.

Virgiliu, *Eneida*, V, 392, 412 şi urm.; Ovidiu, *Metamorfoze*, V, 195 şi urm.

EROS Zeul iubirii în mitologia greacă, fiul Afroditei* şi al lui Ares*, soţ al nimfei* Psyche*. Zeii l-au oferit oamenilor în dar ca pe o forţă care inspiră pe poeţi şi pe artişti, motiv de bucurie a vieţii. Este reprezentat ca un copil sau ca un tînăr ţinînd un deget în gură, pentru a sugera discreţia, cu aripi, înarmat cu un arc şi tolbă, plină cu săgeţi ce le lansa către zei şi oameni, insuflîndu-le iubirea, sentimentele delicate. În alte reprezentări apare ca un copil care torturează un fluture, simbol al sufletului; uneori în rolul fluturelui apare o tînără cu

aripi de fluture. A căpătat între timp și un caracter funerar, figurînd ca un copil ținînd o flacără cu vîrful în jos, însoțind mormintele și sarcofagele.

Platon, *Banchetul* și *Fedru;* Jerjy Zulanski, *Eros și Psyche,* dramă; Basinio Basini, *Hesperide,* poem epic, Robert Herrick, poem; Jacopo Peri, operă lirică; Praxiteles, statui la Tespine și Parios; Scop, statuie la Megara; Lisipp, statuie; picturi pompeiene, mozaicuri; *Diana cu mai mulți amorași,* basorelief pe un sarcofag roman, la Luvru. *Eros și Endimion,* pe un vas din Midia, la British Museum din Londra

ERSILIA Fiica regelui sabinelor, Tatius, și soția lui Romulus*. A fost divinizată o dată cu el.

Ovidiu, *Metamorfoze,* XIV, 829 și urm.; Guercino, *Ersilia separă pe Romulus și Tatius,* pictură la Luvru

ESCULAP Zeul medicinei în mitologia romană. Era venerat la Epidaur*, unde avea un templu renumit. Insemnele lui erau o nuia și un șarpe.

ESHMUN Divinitate feniciană, personificată în Steaua Polară, în stare să vindece orice boală. A fost asimilată zeului grec Asclepios*.

ESIONA Fiica lui Laomedon*, regele Troiei*. Trebuia să fie jertfită monstrului trimis de zeul Poseidon* ca să pustiască regiunea, dar a fost salvată de Heracles*.

Ovidiu, *Metamorfoze,* XI, 194 și urm.

ESTIA Zeița vetrei familiale în mitologia greacă, fiica lui Cronos* și a Geei*, protectoarea casei. I se ofereau primele roade ale pămîntului, precum și viței. La romani se numea Vesta*. Ea trebuia să păstreze, împreună cu preotesele ei, nestins focul sacru. Era simbolul statului.

Reprezentare pe Vasul François din Florența. Fidias și Scopas, sculptură.

ETEOCLE Fiul lui Edip* și al Iocastei*, fratele lui Polinice* și al Antigonei*. L-a izgonit pe Polinice de la tronul Tebei* (2), lăsat de Edip, dar Polinice a chemat un grup de eroi pentru a lupta împotriva lui (→ Cei șapte împotriva Tebei). În timpul luptelor, cei doi frați au murit în aceeași înfruntare, iar cînd cadavrele au fost puse pe rug, flacăra s-a împărțit în două.

G. B. Tiepolo, *Moartea lui Eteocle și Polinice*, pictură la Viena

ETNA (1) Nimfă*, fiica lui Uranus* și a Geei*; de la ea a rămas numele vulcanului Etna. (2) Vulcan în care, după legendă, zeul Vulcan* își avea atelierul. Acolo fabrica trăsnetele pentru Zeus*.

ETRA Mama lui Teseu*. Răpită de Dioscuri*, ea a devenit sclava Elenei*. După cucerirea Troiei* de către greci, a fost eliberată de nepotul ei, Demofon*.

EUFEM Fiul lui Poseidon* și al Europei*, cîrmaciul argonauților*. A ajuns stăpînul Libiei, așa cum i-a prezis Medeea*.

EUFROSINA Una din cele trei grații*.

EUMENIDE → ERINII

EUMEU Păzitorul porcilor lui Ulise*, în Itaca. L-a ajutat apoi pe erou să izgonească pe pețitorii Penelopei (proci*).

Homer, *Odiseea*, XV, 371 și urm.; XVIII, 507 și urm.

EUMOLP Considerat fiul lui Poseidon* și al Chionei*, de origine tracă. Cel care a introdus la Eleusis* misterele dedicate zeiței Demetra* și care l-a învățat pe Heracles*

muzica. A fost ucis de Erecteu în războiul împotriva atenienilor.

EUPIT Tatăl lui Antinou* (1). Cînd acesta a fost ucis de Ulise* pentru că era cel mai îndîrjit dintre pretendenții Penelopei* (proci*), Eupit a încercat să ridice poporul Itacăi împotriva eroului, dar a fost ucis de Laerte*.

Homer, *Odiseea*, XXIV, 469 și urm.

EUPLEA Epitet al zeiței Venus*, protectoare a navigatorilor. A avut un templu lîngă Napoli.

EURIALE Una din cele trei gorgone*.

EURIALOS (1) Unul din membrii celei de a doua expediții împotriva Tebei* (2), aceea a epigonilor*. (2) Prieten exemplar al lui Nexus*, împreună cu care a și murit luptînd împotriva rutulilor*.

Virgiliu, *Eneida*, V, 294, 334; X, 179, 199, 326, 431

EURICLEA Doica lui Ulise*, care la reîntoarcerea acestuia de la Troia*, travestit în cerșetor, l-a recunoscut după o rană veche la picior.

Homer, *Odiseea*, I, 429 și urm.; XIX, 353 și urm.

EURIDICE Soția lui Orfeu*, ucisă de mușcătura unui șarpe. Orfeu, îndurerat, a coborît în Infern și, cu lira, i-a înduioșat pe Hades* și pe Persefona* să i-o redea, dar a obținut aceasta cu condiția ca, pînă ce vor ajunge pe pămînt, ea să meargă în urma lui, iar el să nu o privească nici o singură clipă. Orfeu, nerăbdător de a revedea chipul soției iubite, s-a întors și Euridice a dispărut pentru totdeauna.

Euridice, Orfeu și Mercur, sculptură în Muzeul Național din Napoli; Virgiliu, *Georgice;* Ovidiu, *Metamorfoze;* Ottavio Rinuccini, *Euridice*, povestire dramatică; Jacopo Peri, *Euridice*, operă lirică, Nicolas Poussin, pictură

EURILOH Tovarăș de peripeții al lui Ulise*. Împreună cu acesta, a evitat puterea vrăjii zeiței Circe*, care i-a transformat pe unii din însoțitorii eroului în porci.

Homer, *Odiseea*, X, 205 și urm.

EURIMAH Unul din pretendenții Penelopei* (proci*), soția lui Ulise*.

Homer, *Odiseea*, XVIII, 349 și urm.

EURIMEDON (1) Regele titanilor* răzvrătiți împotriva lui Zeus*. (2) Vizitiul lui Agamemnon*.

EURINOME (1) Fiica lui Oceanus* sau a lui Zeus*, mama grațiilor*. (2) Sclava Penelopei*, soția lui Ulise*. (3) Mama lui Adrast* (2).

EURITION Centaur* care a încercat să o răpească pe Hippodamia* (1) în timpul nunții ei cu Piritou*, regele lapiților*. Acesta a fost motivul unei îndîrjite lupte între centauri și lapiți. Au învins aceștia din urmă, iar Eurition a fost ucis mai tîrziu de Heracles* sau, după alții, de Teseu*.

EURO → ARGESTE

EUROPA Fiica regelui fenician Agenor* și a Telefassei*, sora lui Cadmos* în mitologia greacă. Într-o zi, aflîndu-se pe țărmul mării împreună cu alte tinere, a fost răpită de Zeus* care a luat înfățișarea unui taur alb, și a dus-o în insula Creta. Acolo a dat naștere lui Minos* și lui Radamant*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, II, 833 și urm.; Paolo Veronese, Sebastiano Ricci, Peter Lely etc., *Răpirea Europei*, picturi

EUTERPE Muza* poeziei lirice și a muzicii în mitologia greacă.

EVADNE Soția titanului* Capaneu*, trăsnit de Zeus*, la Teba* (2). Neputîndu-i supraviețui acestuia, s-a aruncat pe același rug.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 447

EVANDRU Fiul lui Hermes*; s-a stabilit în Latium* și l-a susținut pe Enea* împotriva lui Turnus*.

Virgiliu, *Eneida*, VIII, 52, 102, 514, 496

EVANEMOS Epitet al lui Zeus* ca protector al corăbierilor și al înaintării lor pe mare. A avut un cult pe Aventin* (2).

EVANTE Fiu pe care Dionysos* l-a avut de la Ariadna*.

EVOE! Strigăt de exaltare în timpul procesiunilor dedicate lui Dionysos* sau lui Bachus*.

EYRA În mitologia scandinavă, zeiță benefică, protectoare a sănătății oamenilor.

EŽAGULIS În mitologia lituaniană, zeu al morții, căruia i se dedicau procesiuni funebre.

F

FALONE Nimfă* în mitologia greacă, fiica rîului Liris; a fost eliberată din ghearele unui monstru înaripat de tînărul Elatos, dar, înainte de a o lua de soție, acesta a murit pe neașteptate. Faloe a rămas atît de nefericită, încît Zeus* s-a îndurat de ea și a preschimbat-o într-un izvor, ale cărui ape s-au contopit cu acelea ale tatălui ei.

FAMA În mitologia romană, personificare a glasului și a opiniei generale, iar după altă versiune, mesageră a lui Iupiter*.

Virgiliu, *Eneida*, IV, 173 și urm.; Ovidiu, *Metamorfoze*, XII, 39 și urm.

FANTASOS Fiul Somnului și al Nopții*, frate al lui Morfeu*, protector al somnului și al viselor.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XI, 641 și urm.

FATUA sau *FAUNA* Soția lui Fatum*. După moartea acestuia a rămas izolată, dar reușea să profetizeze multor muritori destinul.

FATUM Hotărîrea zeilor privitoare la viitorul oamenilor. Personificat, Fatum era superior chiar și lui Zeus*. Legenda mai spune — ca și experiența — că Fatum poate fi învins numai de oamenii cu voința fermă.

Virgiliu, *Eneida*, VII, 81 și urm.

FĂT-FRUMOS Personaj din basmele românești, cel mai îndrăgit de popor pentru frumusețea, bărbăția, generozitatea și omenia lui, însușiri proprii poporului român însuși. Este prototipul tînărului frumos și bun, al cărui destin este legat de cel al Ilenei Cosînzene*.

FAUN Divinitate romană a cîmpurilor și a pădurilor, identificat cu zeu Pan* din mitologia greacă. Ambii erau închipuiți ca fiind jumătate oameni jumătate animale: picioare de țap, coadă și coarne mici. Se întrețineau cu țăranii și cu nimfele*. După o legendă, Faun era nepotul lui Saturn* și părintele lui Latinus*.

Virgiliu, *Eneida*, VII, 47; *Faun și bacanta*, basorelief la Herculanum: *Faun dansînd*, bronz în Casa Faunului din Pompei; *Faunul Barberini* din München; Claude Debussy, *După-amiaza unui faun*, poem simfonic după un poem de Stéphane Mallarmé

FAUNA → *FATUA*

FAUNALII Serbări date de țăranii și păstorii romani în cinstea lui Faun*.

FAUSTULUS Păstor roman, care i-a găsit pe Romulus* și Remus* și i-a dat soției sale, Acca Larentia*, să-i crească. Nu întîmplător unii văd în acest păstor pe însuși Faun*.

FEACI Popor care a trăit in Feacia (Corfu de azi). Regele lor era Alcinou*, care l-a găzduit pe Ulise* în drum spre patrie. Nausica*, cu care Ulise a avut o idilă trecătoare, era fiica acestui rege.

Homer, *Odiseea*, V, 288 și urm., VI, 201 și urm., VIII, 556 și urm.

FEBE (1) Nume al Dianei* ca divinitate lunară, după cum Febos* este o divinitate solară. (2) Fiica Ledei* și

soră a Elenei*. (3) Fiica lui Uranus* și a Geei*. Ea ar fi deținut oracolul* din Delfos* înainte de Apollo*. (4) Fiica lui Leucip*. A fost motivul luptei între Dioscuri* și descendenții lui Afareu*, Idas* și Linceu* (2).

FEBOS Unul din numele zeului Apollo* (gr. *phoibos*, strălucitor), simbol al soarelui.

FEDRA Fiica lui Minos* și a reginei Pasifae*. Denunțîndu-l pe Hippolit* lui Teseu*, soțul ei, că nu ar fi fost cuviincios față de ea, aceasta l-a ucis. Roasă de remușcări, Fedra și-a luat zilele.

Euridice, Seneca, *Fedra*, tragedii; Robert Garnier, *Fedra și Hippolit*, tragedie; Jean Racine, *Fedra*, tragedie; Algernon Charles Swinburne, *Fedra*, poem; Gabriele D'Annunzio, *Fedra*, *tragedie*; C. W. Gluck, Giovanni Paisiello, Jules Massenet, Ildebrando Pizzetti, Arthur Honneger etc., muzică

FEMIU Cîntăreț la curtea lui Ulise*. A cîntat pretendenților Penelopei* (proci*) în absența soțului ei. Cînd Ulise a revenit în patrie, el a fost scutit de pedeapsă, fiindcă s-a aflat că a fost constrîns să-i distreze pe pretendenți.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IX, 211 și urm.
XXIV, 439 și urm.

FEMONEA Profetesă, fiică a lui Apollo*, care, după o versiune, a inventat hexametrul și a rostit profețiile sale în acest metru poetic. Ar fi fost prima pitie*.

FENIX (1) Pasăre egipteană legendară cu înfățișare de păun sau de acvilă. La fiecare 500 sau 1461 de ani, murea arsă de vie în propriul cuib și apoi renăștea din cenușă. Cifrele erau legate de astrologie. (2) Prieten și educator al lui Ahile*. În timpul asediului Troiei* el a comandat pe mirmidoni*.

Homer, *Iliada*, IX, 168, 223, 690 și urm.

FENRIR În mitologia nordică, lup uriaș.

FETON (gr. *phaiton*, strălucitorul). Fiul lui Helios* și al Climenei* (1). A obținut, prin viclenie, aprobarea tatălui său, să conducă, timp de o zi, carul soarelui. Nu a fost însă în stare să strunească cei patru cai și amenința să aprindă lumea. Căldura Soarelui i-a înnegrit totuși pe etiopieni. În sfîrșit, acest fiu neascultător a fost trăsnit de Zeus*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, II, 1 și urm.; Michelangelo, Rafael, Tintoretto, Brueghel, Rubens etc., pictură

FETUSA → *LAMPETUSA*

FILEMON Împreună cu soția lui, Baucis*, oameni simpli și săraci, doi bătrîni, model de căsnicie și de iubire constantă, au găzduit o dată pe Zeus* și pe Hermes* cînd aceștia călătoreau prin lume. Fiind întrebați ce doresc ca răsplată, după ce Zeus și Hermes au făcut să dispară toate casele din jur, în afara colibei lor care între timp devenise un templu, ei au răspuns că vor să rămînă paznici ai templului și să moară împreună. La sfîrșitul vieții, au fost preschimbați într-un stejar și un tei.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VII, 611 și urm.

FILEU Fiul regelui Augias*. Cînd Heracles* a întreprins expediția de pedepsire a lui Augias, Fileu i-a dat tot concursul, după care a fost izgonit de rege. După moartea acestuia însă, Fileu a obținut de la erou regatul tatălui său.

FILGIA Divinitate care, împreună cu alte două, Haminga și Spadisa, proteja, în mitologia nordică, nașterile.

FILIRA Nimfă*, fiica lui Oceanus*. A avut de la Cronos* pe centaurul* Chiron*, după care a fost preschimbată în tei.

FILLIS Fiica regelui Traciei. Disperată că logodnicul ei, Demofon*, nu se hotărăşte să o ia în căsătorie, s-a spînzurat, dar a fost preschimbată de zei într-un migdal.

FILOCTET Fiul lui Pean* în mitologia greacă. Muşcat de un şarpe, a zăcut zece ani, pînă cînd Ulise* şi Neoptolem* l-au luat cu ei din insula Lemnos şi l-au dus la Troia*. Acolo, după ce Asclepios* i-a vindecat rana, a luptat alături de greci împotriva troienilor. El a fost cel care l-a ucis cu o săgeată pe Paris*.

Eschil, Sofocle şi Euripide; Homer, *Iliada*, II, 718, 721 şi urm.; Virgiliu, *Eneida*, III, 402; Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, 315 şi urm.; Jean F. La Harpe, *Filoctet*, tragedie

FILOMELA sau *FILOMENA* Fiica lui Panndion, regele Atenei. Cumnatul ei, Teseu*, i-a tăiat limba, pentru a nu putea destăinui nimănui purtarea lui necuviincioasă faţă de ea. Filomela însă a scris cele întîmplate, cosînd totul pe un peplu pe care l-a dat surorii ei, Progne. Împreună, cele două surori au vrut să se răzbune, dar Teseu a prins de veste la timp, însă nu le-a putut face nici un rău, fiindcă zeii l-au prefăcut pe el într-o bufniţă, pe Filomela într-o privighetoare şi pe Progne într-o rîndunică.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VI, 424 şi urm.

FILOMENA → *FILOMELA*

FILONOE (1) Fiica lui Tindar* şi a Ledei*, protejată de Artemis*, care a făcut-o nemuritoare. (2) Soţia lui Bellerofon*.

FINEU Soţ făgăduit Andromedei*. Cînd aceasta a fost salvată din ghearele monstrului marin de către Perseu*, Fineu s-a opus ca ea să-i fie dată de soţie lui Perseu. Eroul însă l-a pietrificat cu capul Medusei*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, V, 8 şi urm.

FITAL Semizeu care i-a oferit găzduire Demetrei*, cînd aceasta a străbătut pămîntul în căutarea fiicei sale, Persefona*.

FLAMINI Preoți romani instituiți de regele Numa Pompiliu*, la început trei, apoi 15. Cei mai importanți erau primii, care vegheau respectarea cultului zeilor Iupiter*, Marte* și Quirinus*. Numele „flamini" ar veni de la abrevierea cuvîntului *filamen*, adică de la firul de lînă cu care Numa își lega părul.

FLĂMÎNZILĂ, FOMILĂ sau *FOAMETEA PĂMÎNTULUI* Erou cu puteri supranaturale din basmele românești, numit astfel pentru că, oricît mînca, nu izbutea niciodată să-și potolească foamea; este de cele mai multe ori un personaj binevoitor, generos.

FLEGETON În mitologia greacă, rîu de foc în Infern.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 265, 551

FLEGIAS Fiul lui Ares* și al Criseidei* și tatăl Coronidei*, îndrăgită de Apollo*. Cînd aceasta a avut de la zeu un fiu, pe Esculap*, Flegias s-a răzbunat, incendiind templul zeului din Delfos*. A fost însă săgetat și azvîrlit în Infern, unde a trebuit să stea sub o stîncă, gata să se prăbușească de la o clipă la alta.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 618 și urm.

FLORA Zeița romană a florilor și a grădinilor. Zefirul* a făcut-o să dea naștere primăverii, cu toată tinerețea și mireasma florilor.

Statuie în Termele lui Caracalla din Roma. Botticelli, Tiziano, Micolas Poussin, Jean Massys, pictură; Jean Baptiste Carpeaux etc., sculptură

FLORALII Serbări romane, dedicate zeiței Flora*. Se celebrau la sfîrșitul lunii aprilie.

FOAMETEA PĂMÎNTULUI → FLĂMÎNZILĂ

FOCO Fiul lui Poseidon* în mitologia greacă. A părăsit Corintul pentru a merge în Focida, căreia i-a dat numele său.

FOLO Centaur*, fiul lui Ission*. L-a găzduit cu bunăvoință pe Heracles*, cum nu au făcut ceilalți centauri.

FOMILĂ → FLĂMÎNZILĂ

FONG-HOANG Geniu* sculptat pe armele vechilor împărați chinezi.

FORBAN (1) Erou din Tesalia, chemat de locuitorii insulei Rhodos să-i salveze de șerpii care făceau acolo ravagii. (2) Păstor din Corint care l-a descoperit pe Edip*, abia născut, legat de un copac.

FORCULUS Zeu roman, protector al porților și al ușilor.

FORONEU Rege al Peloponezului, care a introdus în regiunea lui cultul Herei*. I-a învățat pe oameni să se servească de foc.

FORTUNA Zeiță din mitologia romană și veche divinitate italică. O reprezentare a acesteia în marmură se află în muzeul arheologic din Constanța. O femeie bogat înveșmîntată, ținînd în mînă cornul abundenței*. Avea drept atribute: cîrma, sceptrul, roata și sfera. În alte efigii, apare cu aripi și cu ochii acoperiți.

Ovidiu, *Tristia și Epistulae ex Ponte*

FRAVASHI La perși, genii* protectoare ale oamenilor împotriva demonilor*.

FREYA La nordici, zeița fecundității și a iubirii. Cobora pe cîmpul de luptă din carul său, pentru a culege sufletele eroilor muribunzi. În mitologia germană, corespunde zeiței romane Venus*. Soția zeului Odin*.

FREYR La nordici, cel mai blînd dintre toți zeii, frate al zeiței Freya*. Proteja pămîntul și tot ceea ce producea el.

FRIGGA Ultima soție a lui Odin* în mitologia nordică. Era socotită mama neamului omenesc.

FRIXUS Fiul lui Atamant* și al Nefelei*. Salvat de mama cea bună din mîinile mamei vitrege, Ino*, a fost dus în pădurea sacră a lui Ares*. Plecînd în căutarea lînii de aur*, a ajuns în Colhida*, unde a luat-o în căsătorie pe Calciopi, fiica lui Eete*, regele acestui ținut.

FTA Divinitate egipteană, corespunzînd zeului grec Hefaistos* sau zeului roman Vulcan*. După o legendă, este creatorul universului.

FUFLUNS Divinitate etruscă, corespunzătoare lui Bachus* de mai tîrziu.

FURII → *ERINII*

FURINA (lat. *fur*, hoț, tîlhar) Zeița tutelară a furturilor și a hoților în mitologia romană, slujită de o suită de preoți, numiți furinali. Era sărbătorită la 25 iulie.

G

GALATEA Nimfă* „albă ca laptele" în mitologia greacă. A fost iubită de ciclopul* Polifem*, pe care însă l-a respins pentru păstorul Acis*. Polifem s-a răzbunat, schimbîndu-l pe Acis într-o stîncă și pe Galateea într-un rîu. După o altă versiune, cel transformat într-un rîu a fost Acis.

Teocrit, *Idile;* Ovidiu, *Metamorfoze;* Cervantes, *Galatea,* roman pastoral; Rafael, *Triumful Galateei;* Annibale Carracci, Sandro Botticelli, Francesco Albani, G. B. Tiepolo etc., pictură

GALAXIA (gr. Calea Laptelui) Formată, după legendă, din picăturile căzute din sînul Iunonei* cînd îl alăpta pe pruncul Heracles*, picături răspîndite în cer. Pe această cale, eroii puteau ajunge printre zei.

GALINȚIA Sclavă a Alcmenei* în mitologia greacă. Cînd Hera* a vrut să o împiedice pe Alcmena să dea naștere unui fiu avut cu Zeus*, Galinția a înșelat-o, spunîndu-i că Alcmena nu mai poate fi oprită. Hera s-a răzbunat și a preschimbat-o într-o nevăstuică.

Ovidiu, *Metamorfoze,* IX, 306 și urm.

GALLO → ALETRION

GALLI Preoți frigieni ai zeiței Cibele*. Numele venea de la Gallus, numele rîului din Frigia care oferea celor ce

beau din el o anumită exaltare. La romani, acești preoți se numeau coribanți*.

GAMELII Serbări celebrate la Atena în cinstea zeiței Hera* ca protectoare a căsătoriilor.

GANESA În mitologia vedică, fiul zeului Șiva* și al lui Parvati; zeu al inteligenței, al destinului, al castității, al înțelepciunii, mesager al oamenilor pentru dorințele lor adresate zeilor. Este reprezentat cu un cap enorm de elefant și cu patru brațe.

GANGA-GRAMMA Divinitate vedică feminină ai cărei credincioși se lăsau călcați de roțile carului ei.

GANIMEDE Fiul lui Troos*, în mitologia greacă, tînăr de o frumusețe fermecătoare. A fost luat de zei în Olimp* (1) și acolo a devenit paharnicul lor. O versiune spune că a fost răpit dintre muritori de Zeus* însuși, metamorfozat în vultur.

Homer, *Iliada*, V, 266; Ovidiu, *Metamorfoze*, X, 155; *Ganimede îmbrățișînd vulturul*, sculptură romană după un original grec; Correggio, *Răpirea lui Ganimede;* Rembrandt, *Răpirea lui Ganimede*, Dresda, pictură

GARGARI Popor legendar din Caucaz, format numai din bărbați. Aceștia întîlneau amazoanele* în fiecare an, timp de două luni. Fetele care se năștеau, le rămîneau mamelor, iar băieții, tatălor.

GEB Divinitate egipteană, personificare masculină a pămîntului.

GEBELEIZIS Zeu al geto-dacilor, identificat cu Zamolxis*, Iupiter*, Apollo* sau cu Bachus*.

GEEA Personificare a pămîntului în mitologia greacă; mamă a tuturor celor însufleţiţi, cea mai veche divinitate; a apărut din haos* şi a conceput cerul, mările şi munţii; a dat naştere întregii vieţi şi totul se întoarce, spune legenda, după moarte în sînul ei. A fost identificată cu Demetra* sau Cibele*. Romanii o numeau Ceres*. Atributele ei erau: şarpele, cornul abundenţei*, florile şi fructele.

GELANOR Fiul regelui Argosului* (5), Stenelos*, în mitologia greacă. L-a primit la el pe Danaos* cu cele cincizeci de fiice ale lui, fără să bănuiască că acesta îi va lua tronul.

GELONE Fiu al lui Heracles* şi al nimfei* Gelania, strămoş al gelonilor, popor din Sciţia.

GENESII Serbări la Atena, în cinstea morţilor.

GENETA sau *MANA GENETA* Zeiţă romană care supraveghea naşterile şi tot ceea ce trebuia să piară.

GENETLIACI Denumire generică dată tuturor zeilor favorabili naşterilor: Iunona*, Diana*, Iupiter*.

GENII La romani, duhuri sau spirite bune şi rele, personificare a protectorilor divini, buni sau răi. Apăreau ca nişte copii goi, cu aripi. Fiecare muritor avea cîte un geniu propriu. Grecii îi numeau daimoni*.

GENITRICE Epitet al zeiţei Venus*, ca mamă a tuturor fiinţelor umane.

GERION Monstru cu trei capete şi cu şase aripi în mitologia greacă. Personifica fulgerul. Poseda mari turme de

vite, pe care le hrănea cu carne de om. Heracles* l-a ucis și a luat turmele cu el.

GERMALO Veche localitate lîngă Roma, unde, după tradiție, ar fi fost părăsiți Romulus* și Remus*, pe țărmul Tibrului.

GIGANȚII Uriași, fiii zeiței Geea* în mitologia greacă. Au pus muntele Ossa peste muntele Pelion* ca să ajungă la cer, pentru a-i doborî de acolo pe zei. Heracles* i-a exterminat pe toți și i-a închis în vulcani. După o altă versiune, cel ce i-a distrus a fost Zeus*. Giganții sînt personificări ale cataclismelor, erupțiilor vulcanice, ale tuturor forțelor geologice în dezlănțuire.
Ovidiu, *Metamorfoze*, I, 151 și urm.

GILGAMESH Personaj din mitologia babiloniană, de care este asociată legenda potopului universal, identică celei biblice.

GIMI sau *GIMIN* Genii, duhuri în mitologia mahomedană.

GIMIN → *GIMI*

GINANGOPAR Numele pămîntului în perioada glacială, în mitologia nordică.

GINNOPEDIA Serbare celebrată la Sparta în cinstea lui Apollo*. Copiii jucau goi în jurul statuii zeului.

GLADSHEIM Unul din palatele cereşti ale lui Odin* în mitologia scandinavă.

GLAUCOPIDE Unul din epitetele zeiţei Atena*, care avea ochii verde-marin.

GLAUCOS (1) Pescar din Beoţia, fiu al lui Poseidon* şi al nimfei* Neide. (2) Fiul lui Minos* şi al lui Pasifae*. (3) Rege al Corintului, fiul lui Sisif* şi al Meropei*, tatăl lui Bellerofon*.
Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, 898 şi urm.

GNA Divinitate celtică, mesageră a zeiţei Frigga*.

GNOMI Fiinţe fantastice, de statură mică, ce ar locui în adîncurile pămîntului şi ar păzi comorile în mitologia nordică.

GOETO-SIRO Steaua Norocoasă la sciţi, un alt nume al soarelui.

GONIADE Nimfe* care locuiau între Beoţia şi Atica şi care protejau puritatea apelor.

GORGOFONE Fiica Andromedei* şi a lui Perseu*, sora lui Alceu* în mitologia greacă.

GORGONE Trei monştri feminini în mitologia greacă, care aveau capul plin de şerpi: Medusa*, Euriale* şi

Steno*. Medusa mai ales avea darul de a pietrifica cu privirea ei. Perseu* a reușit să-i taie capul și să împietrească cu el dușmani. Din sîngele ei a țîșnit Pegas*, calul înaripat.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, 722 și urm.; Benvenuto Cellini, *Perseu*, statuie în bronz; Rubens, *Medusa*, pictură la Pinacoteca din Viena

GORGONIA Epitet al zeiței Pallas* (1), deoarece avea pe scut imprimat chipul Medusei*.

GRAIE Surori ale gorgonelor* în mitologia greacă. Aveau toate un singur ochi și un singur dinte, pe care le foloseau pe rînd. Numai ele cunoșteau drumul care ducea la gorgone. Personificau bătrînețea. Ele au fost cele care i-au arătat lui Perseu* drumul spre gorgone, după ce el le-a făgăduit că le va restitui ochiul și dintele.

GRAȚII Fiicele lui Zeus* și ale nimfei* Eurinome (1) sau ale lui Dionysos* și Afroditei* în mitologia romană. Erau trei: Aglaia* (Strălucirea), Eufrosina* (Bucuria) și Talia* (Prosperitatea). Însoțeau pretutindeni muzele*, pe Apollo*, pe Dionysos și pe Afrodita. Sînt reprezentate în grup.

Ugo Foscolo, *Poemul grațiilor;* Sandro Botticelli, *Primăvara;* Rafael, François Boucher, Rubens, pictură; Germain, Pilon Antonio Canova, Bertel Thorcaldsen, *Cele trei grații*, sculptură

GRIDUR Zeul tăcerii în mitologia nordică.

GRIFONI Animale legendare, cu cap și aripi de vultur și trup de leu, animale sacre, consacrate zeului Apollo*.

GULA În mitologia asiriană, zeiță, soția lui Ninib. Era socotită personificarea căldurii (binefăcătoare și ucigătoare).

GULE Ființe misterioase, vampiri în mitologia slavă.

H

HADAD Zeul trăsnetului și al furtunii la sirieni.

HADES Fiul lui Cronos* și al zeiței Rhea*, frate al lui Zeus* și Poseidon*. Era stăpînul Infernului în mitologia greacă, împreună cu soția lui, Persefona*. Sub acest nume se înțelege și împărăția subterană a morților, Avernul*. Pentru a putea intra aici, morții trebuia să plătească un obol barcagiului Caron*. Numai umbra celui ce era îngropat sau incinerat putea intra în împărăția lui Hades. În plus, el era stăpînul tuturor bogățiilor subsolului. Îi erau sacri narcisa și chiparosul.

Homer, *Iliada* și *Odiseea;* Virgiliu, *Eneida;* Lucian din Samosata, *Dialogurile morților;* Apuleius, *Metamorfozele;* Aristofan, *Broaștele;* Platon, *Fedon*

HANUMAN În mitologia vedică, erou-maimuță care l-a ajutat pe Rama* să-l învingă pe Ravana*. Divinitate binefăcătoare.

HAOMA La perși, substanță avînd calitatea de a prelungi viața oamenilor, de a proteja cîmpurile și animalele.

HAOS În concepția vechilor greci despre lume, spațiu nesfîrșit, întunecat, care ar fi existat înaintea tuturor lucrurilor și din care s-a născut totul. O altă versiune vede haosul nu ca un spațiu gol, ci ca o grămadă uriașă de materie. Din haos au apărut Geea* (Pămîntul) Tartarul*

(Infernul) și Eros* (Iubirea), care au dat întregii creații formă și structură.

HAP Boul divin în mitologia egipteană.

HARMONIA Fiica lui Ares* și a zeiței Afrodita* în mitologia greacă. A fost soția lui Cadmos*, regele Tebei* (2), de la care a avut mai multe fiice, printre care pe Autonoe*, Ino*, Semele* și Agavé* (1). La nuntă a primit, printre alte daruri, un colier aducător de nenorociri. Nu după mult timp, într-adevăr, a fost izgonită din Teba împreună cu soțul ei, și a ajuns în Iliria. Aici, amîndoi au fost transformați în șerpi și duși de Zeus* în Cîmpiile Elisee*. A fost una din zeițele iubirii, dar mai ales a bunei înțelegeri între oameni, a ordinei morale și sociale.

HARPII Monștri în mitologia greacă, cu chip de femeie și trup de pasăre răpitoare, cu aripi mari și gheare ascuțite, fiice ale lui Poseidon* și ale Geei*. Au fost exterminate de Heracles*.

Virgiliu, *Eneida*, VI; Dante, *Infernul*, c. XIII

HATAR Preotul care săvîrșea jertfa, cîntînd imnuri sacre, în mitologia vedică.

HATH-IUNIS Insula vitejilor și a înțelepților, în credința vechilor gali, un fel de Cîmpii Elizee* din mitologia romană.

HATHOR Zeița iubirii, sora lui Fta*, în mitologia egipteană. Era reprezentată în chip de vacă. Cerul însuși de altfel era închipuit ca o vacă uriașă, cu picioarele înfipte în cele patru colțuri ale pămîntului.

HECATE Divinitate a umbrelor nopții în mitologia greacă, identificată cu Luna*, cu Artemis*, cu Proserpina* sau cu Diana*. Proteja vrăjitoria, magia și orice intenții răuvoitoare, distrugătoare. Apărea oamenilor sub formă de spectru. Avea trei capete — unul de om, altul de cal și altul de cîine. În alte reprezentări, apărea ca o femeie cu capul înconjurat de șerpi, cu ochii de jeratic; îi era sacru cîinele și i se jertfeau miei negri, miere și chiar oameni.

HECATESII Serbări organizate la Atena în cinstea zeiței Hecate*.

HECATOMBĂ (gr. *hekatombe*, jertfire a o sută de boi) Sacrificiu de mare solemnitate și cu multe victime.

HECHEMON Unul din fiii lui Priam* și al Hecubei* ucis de Diomede* în timpul războiului împotriva Troiei*.

HECTOR Primul fiu al lui Priam* și al Hecubei*, soț al Andromacăi* și tatăl lui Astianax*. A fost cel mai viteaz apărător al Troiei*, dar fiindcă l-a ucis pe Patroclu*, cel mai bun prieten al lui Ahile*, acesta l-a ucis, la rîndul lui, într-o luptă crîncenă, după care l-a tîrît în urma carului lui, de trei ori, în jurul zidurilor Troiei, pînă cînd Priam a reușit să înduplece pe eroul grec să-i restituie trupul pentru a-l incinera, după legea strămoșilor.

Homer, *Iliada*, VI, 370 și urm., XXIV, 23 și urm.; 725 și urm., 762 și urm.; frescă în Pompei, în Casa del Larario; Vasul François (570 î.Chr.), de la Florența, îl reprezintă în fața porților Troiei

HECUBA Soția lui Priam*, regele Troiei*, mama lui Hector*, a lui Paris*, a Cassandrei* și a Creusei* (2). După căderea Troiei, a fost sclava lui Ulise*. După o altă versiune, dusă în Tracia, l-a orbit pe regele Polinestor* care i-a ucis fiul din lăcomie pentru bogățiile aduse cu el de

la Troia; disperată, nu și-a putut stăpini urletele de durere. A fost preschimbată într-o căţea.

Homer, *Iliada*, VI, 251 și urm.; XXII, 420 și urm.; XXIV, 193 și urm.; Euripide, *Hecuba*, tragedie; Euripide, *Troienele*; Seneca, *Troiadele*; Ludovico Dolce, *Hecuba*, tragedie; Perez de Oliva, *Hecuba tristă*, tragedie; G. Malipiero, *Hecuba*, muzică; Louis Boulanger, Bramer, Lancelot Blondeel, Drolling, pictură; frescă la Pompei înfățișînd pe Hecuba privind cortegiul care îi aduce cadavrul fiului ei, Hector, ucis de Ahile în fața zidurilor Troiei

HEFAISTOS Zeul grec al focului și al metalelor, fiu al lui Zeus* și al Herei* în mitologia greacă. A fost soțul Afroditei*, pe care Zeus* i-a oferit-o pentru a-și ispăși față de el vina că-l lăsase șchiop cu mult înainte, în timpul unei neînțelegeri cu Hera. Atelierele lui erau în inima vulcanilor și mai ales sub Etna* (2) și sub muntele Mosychos, în insula Lemnos, unde își aveau sediul cabirii*, ucenicii lui. A făurit arme pentru cei mai mari dintre eroii legendari greci: sceptrul pentru Zeus, tridentul pentru Poseidon*, scutul pentru Heracles*, platoșa pentru Ahile*. Îi era dedicat un cult special la Atena, unde prelucrarea metalelor era foarte prețuită.

Homer, *Iliada*, XVIII, 394 și urm.; Tintoretto și Velasquez, pictură

HEIMDALL Zeul luminii la nordici; veghează continuu asupra muritorilor și zeilor.

HEL → ELA

HELHEIM Împărăția zeiței Hel* în mitologia nordică, Infernul, înconjurat de rîul Gioll, pe care nimeni nu-l putea traversa.

HELICON Munte în Beoția consacrat muzelor*, situat în apropierea Parnasului*. Este, totodată, una din reședințele lui Apollo*.

HELIOS Zeul soarelui în mitologia greacă. Conducea în fiecare zi, de-a lungul bolții cerești, un car de foc construit de Hefaistos*, tras de patru cai nărăvași. Cultul lui oriental a fost răspîndit repede în Grecia, dar a fost venerat mai mult în insula Rhodos. În Italia, a fost introdus de sabini, iar romanii l-au identificat cu Apollo*, care avea aceleași atribute. Lui Helios îi erau sacre cocoșul și acvila.

HERA Fiica lui Cronos* și a Rheei*, soția lui Zeus*, regina zeilor, protectoare a căsătoriei și a maternității. A fost, la rîndul ei, o soție credincioasă și, mai ales, foarte atentă la comportările soțului ei în afara căsătoriei. Neînțelegerile dintre ei au fost simțite de muritori prin fenomene atmosferice dezlănțuite. Era personificarea feminină a cerului, ca și a pămîntului, protectoare a ogoarelor. Cultul ei a fost venerat mai ales în Argos* (5), Sparta, Corint și Samos. Era reprezentată ca prototipul unei frumuseți feminine robuste. Îi erau sacri păunul și cucul (în această formă i s-a prezentat prima oară Zeus), corbul și șoimul.

La Micene, în Grecia, Policlet i-a executat o statuie celebră în aur și fildeș (415 î.Chr.); *Iunona Barberini*, statuie antică, la Roma; sanctuarul din templul de la Paestum; Jacob Jordanes, Rubens, Nicolas Poussin, Tintoretto etc., pictură

HERACLES Unul din eroii cei mai populari din mitologia greacă, pentru forța și iscusința lui. Fiul lui Zeus* și al Alcmenei*. Simbolul omului în luptă cu forțele răufăcătoare ale naturii. Pentru a o cuceri pe Alcmena, Zeus a luat înfățișarea soțului acesteia, Amfitrion*, plecat într-o expediție pe un timp îndelungat. Nașterea lui Heracles a trezit răzbunarea Herei*, soția lui Zeus, care l-a făcut pe micul Heracles, abia născut, să se lupte cu doi șerpi. Amfitrion l-a făcut apoi păstor, pînă la vîrsta ma-

turității. Creon*, regele Tebei* (2), i-a dat în căsătorie pe propria fiică, Megara. În continuare, pentru regele Euristeu a trebuit, pentru a se supune oracolului din Delfos*, să îndeplinească douăsprezece munci: 1 Uciderea leului care-i înspăimînta pe locuitorii din Nemeea*, fiindcă nici o săgeată nu-l putea ucide. Heracles l-a strangulat și din blana lui și-a făcut un veșmînt care l-a făcut invulnerabil. 2 Uciderea hidrei din Lerna*. 3 Prinderea porcului mistreț de pe muntele Erimant, din Arcadia*, care distrugea ogoarele. 4 Prinderea căprioarei din Cerinea, care avea coarne de aur și copite de bronz. 5 Omorîrea păsărilor monstruoase de pe lacul Stinfal, care se hrăneau cu carne de om. 6 Curățirea staulelor lui Augias*, regele Elidei, care cuprindeau o turmă de 3000 de capete, uitate acolo de 30 de ani. Heracles le-a curățat într-o singură zi, prin devierea cursului rîurilor Peneu și Alfeu*. 7 Prinderea taurului din Creta, care devasta țara lui Minos*. 8 Îmblînzirea iepelor lui Diomede*, care se hrăneau cu carne de om. După ce i-a ucis pe paznici, Heracles le-a făcut pe acestea să-l ucidă pe Diomede. 9 Răpirea centurii reginei amazoanelor*, Hippolita*. În această centură sta toată puterea reginei. 10 Răpirea boilor lui Gerion*. 11 Răpirea merelor de aur din grădina hesperidelor*. 12 Îmblînzirea Cerberului* din Infern. A fost venerat pentru acestea și pentru alte acte de bravură, în toată Grecia. A devenit simbolul valorii morale, un binefăcător al omenirii.

Homer, *Iliada;* Hesiod, *Teogonia;* Stesicorus, *Ode;* Pindar și Sofocle, *Trachinie; Heraclizii și Hercules;* Euripide; Aristofan, *Păsările* și *Broaștele;* Plautus, *Amphitruo;* Ovidiu, *Metamorfoze;* Seneca, *Hercule furios;* Enrique de Villena, *Muncile lui Hercule;* Jean de Rotrou, *Hercule murind;* Vittorio Alfieri, *Alcesta;* Georg Friedrich Haendel, Antonio Vivaldi; Nicola Antonio Porpora. *Nunta lui Hercule cu Ebe;* Saverio Mercadante, *Apoteoza lui Hercule;* Saint Saens, *Tinerețea lui Hercule*, H. P. Busser, *Hercule în grădinile hesperidelor*, muzică; *Hercule și Hippolita*, în metopa templului lui Zeus din Olimpia; *Hercule*, statuie în Muzeul Național din Napoli; *Hercule ucide șerpii*, în casa Familiei Vettis din Pompei; *Hercule Farnese*, în același muzeu din Napoli; *Hercule Righetti*, în Muzeul Pio Clementino din Vatican; Guido Reni, *Hercule ucide Hidra din Lerna;* Piero della Francesca, *Hercule cu bîta;* Rubens, *Hercule în stare de ebrietate;* Le Brun, *Hercule luptînd cu centaurii*, pictură

HERCULE Zeul care în mitologia romană corespunde lui Heracles* din mitologia greacă, cu aceleași atribute. Cel mai vechi cult al lui a fost venerat pe Ara Maxima, în Forul Boariu din Roma. În cuprinsul Italiei a avut, de asemenea, numeroase temple.

Virgiliu, Eneida, VIII, 102, 172, 271; Titus Livius, *Ab urbe condita*, 23, 3

HERMAFRODIT Fiul lui Hermes* și al Afroditei* în mitologia greacă. Nimfa* Salmacida l-a iubit într-atît, încît i-a implorat pe zei să le contopească trupurile și să facă din ele unul singur.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, 288 și urm.; Arturo Beccadelli, *Hermafrodit*, epigrame; Girolamo Parabosco, *Hermafroditul*, comedie; frescă în Pompei; *Hermafrodit*, în Galeria Borghese; *Policlet din Atena*, sculptură

HERMES Fiul lui Zeus* și al Maiei* (1), născut în Arcadia*. A fost mesagerul zeilor mitologiei grecești, zeul comerțului și al tuturor acțiunilor îndrăznețe, chiar protectorul hoților; inventator al lucrurilor folositoare și plăcute: lira, flautul, măsurile și greutățile, sportul. A fost reprezentat mai întîi ca om puternic și cu barbă, apoi ca un tînăr imberb.

Praxiteles, *Hermes cu Dionysos; Hermes*, bronz la Napoli; *Hermes Capitolinul*, sculptură la Roma; Rubens, *Hermes și Argos*, pictură la Dresda; Claude Lorrain, *Hermes fură boii lui Apollo*, Roma, pictură

HERMIONA Fiica lui Menelau* și a Elenei* în mitologia greacă. Făgăduită mai întîi de soție lui Oreste*, fiul lui Agamemnon*, a fost dată însă lui Neoptolem*, fiul lui Ahile*.

HERMODH Fiul lui Odin* și mesager al zeilor în mitologia nordică.

HERO Tînără preoteasă a zeiței Afrodita* din Sest, pe malurile Ellespontului (Bosforul de azi). De ea s-a îndrăgostit Leandru din Abido* (1), situat de partea cealaltă a strîmtorii. Pentru a o vedea, Leandru, condus de o lampă ținută de departe de Hero, a trecut înot, multe nopți, brațul de mare care-i despărțea. O dată însă, din cauza unei furtuni, Leandru nu a mai putut vedea lumina și s-a înecat. Hero, de disperare, s-a aruncat și ea în mare, unde și-a găsit moartea.

Museos (sec. IV î.Chr.), *Hero și Leandru*, poem; Clément Marot; Pierre Denne Baron, Thomas Hood și Franz Grillparzer, poeme; Claudio Monteverdi, melodramă pe text de G. B. Marino; Alfredo Catalani, poem simfonic; frescă la Pompei în Casa familiei Vettius

HERTHA Divinitate saxonă, avînd afinități cu zeița Cibele* sau cu Ceres*.

HESPERIA (1) Nume comun dat de greci Italiei și Spaniei, care se aflau la vest (gr. *hesperos*, seară). (2) Una din hesperide*.

HESPERIDE Nimfe* în mitologia greacă, fiicele lui Atlas* (1), în număr de trei: Egle, Aretusa și Hesperia* (2). Ele păstrau, în grădina lor darul de nuntă al Geei* oferit Herei*, vestitele mere de aur, păzite de un balaur.

HESPEROS Fiul lui Zeus*. Fiindcă i-a plăcut să privească seara stelele a fost luat în cer și transformat într-o stea. Este Luceafărul care apare seara cel dintîi și dimineața dispare cel din urmă.

HESUS La celți, una din cele mai importante divinități, părinte al tuturor zeilor. Zeu al războiului, al cîmpurilor și vegetației.

HIDRA DIN LERNA Balaurul cu șapte capete care devasta regiunea Lerna* din Argos* (5) și care a fost ucis de Heracles*. În sîngele lui otrăvitor eroul și-a muiat vîrful săgeților.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 576; Antonio Pollaiuolo, pictură

HILDUR Valkirie* în mitologia nordică.

HIMENEU Zeul căsătoriei în mitologia greco-romană, fiul lui Dionysos* și al Afroditei*.

HIMERA Animal monstruos, fiică a lui Tifon* și Echidnei*. Avea trei capete: unul de leu, unul de capră și altul de șarpe. Sau, după altă legendă, avea cap de leu, corp de capră și coadă de șarpe. Din fiecare din cele trei capete vărsa foc și flăcări. După ce a devastat ținutul Liciei (Asia Mică) de mai multe ori, Bellerofon*, pe calul înaripat Pegas*, care i-a fost dat de Atena*, a răpus-o. Simbolizează vulcanul din regiunea Liciei, pustiită de mai multe ori.

Homer, *Iliada*, VI, 179; *Himera din Arezzo*, bronz etrusc (sec. V î.Chr.), expus în Muzeul de Arheologie din Florența

HIPERBOREENI Popor legendar care locuia, după o versiune, în regiunea cea mai îndepărtată din nord. Acolo soarele era veșnic, ca și pacea, iar durerea nu era cunoscută. Zeul lor preferat era Apollo*. După o altă versiune, acest popor ar fi locuit în ținuturile Traciei.

HIPERION Unul din cei 12 titani*, fiii lui Uranus* și ai Geei*; divinitate solară, părinte al lui Helios*, Eos*, și al Selenei*.

HIPERMNESTRA Fiica lui Danaos*, singura din cele 50 de fiice ale acestuia care nu și-a ucis soțul, pe Linceu* (1), așa cum fusese constrînsă de tatăl ei. A fost salvată de furia acestuia, de locuitorii Argosului* (5).

HIPPOCAMPI Caii marini ai carului lui Poseidon* în mitologia greacă, ca și cei conduși de Triton* și nereide*.

HIPPOCOON Fratele lui Tindar*, pe care l-a izgonit din Sparta și a pus stăpînire pe tronul lui. Heracles* l-a ucis, ca și pe fiii lui, și i-a redat tronul lui Tindar.

HIPPOCRENE Izvor de pe muntele Helicon*, apărut sub lovitura de copită a calului înaripat Pegas*. Avea darul de a oferi motive de inspirație celor ce beau din el. Era protejat de Apollo* și de muze*.

HIPPODAMIA (1) Soția lui Pirițou*, regele lapiților*, pe care centaurii* au vrut să o răpească chiar în ziua nunții. Înfruntarea îndîrjită care a avut loc între centauri și lapiți s-a sfîrșit, după una dintre versiuni, cu învingerea și uciderea centaurilor. (2) Mama lui Atreu*, Tiest* și Alcaton.

Michelangelo, *Lupta centaurilor cu lapiții*, basorelief; Rubens, *Răpirea Hippodamiei*, pictură

HIPPOLIT Fiul lui Teseu* și al Hippolitei*. A respins-o pe mama lui vitregă, Fedra*, care l-a pîrît tatălui său, pretextînd că Hippolit a avut față de ea purtări necuviincioase. La rugămintea lui Teseu, zeii l-au pedepsit. Un monstru marin a speriat caii acestuia care l-a răsturnat și l-au omorît. A fost readus la viață de Asclepios* și lăsat liber într-o pădure de lîngă Roma; Fedra, cuprinsă de remușcări, s-a sinucis.

HIPPOLITA Fiica lui Ares*, regina amazoanelor*. De la Apollo* a primit în dar o centură care i-a fost luată de Heracles* cînd le-a cucerit pe amazoane. Cu aceeași ocazie, Heracles a obligat-o pe Hippolita să-l ia de soț pe Teseu*.

HIPPOMEDON Unul din cei șapte participanți la expediția împotriva Tebei* (2).

HIPPOMENE sau *MELAMION* Fiul lui Megaros*; într-o întrecere, a învins-o pe fiica regelui Arcadiei*, Atlanta*, pe care a luat-o apoi de soție. Profanînd însă templul zeiței Cibele*, au fost prefăcuți de acesta într-o pereche de urși.

HIPPOTOON Fiul lui Poseidon* și al Alopei*. Părăsit de mic, a fost hrănit de o iapă, pînă cînd a fost găsit de niște păstori. Mai tîrziu, respingînd iubirea Afroditei*, zeița l-a preschimbat într-un izvor.

HOLDA sau *HOLLE* Zeiță binevoitoare, protectoare a casei la germani.

HOLI Zeu al morții și al desfrînării la popoarele nordice. El provoca bolile și catastrofele.

HOLLE → *HOLDA*

HORUS Fiul lui Osiris* în mitologia egipteană. Isis* l-a hrănit pe ascuns, în Delta Nilului. După moartea lui Osiris, Horus a ieșit la lumină și a devenit noul zeu solar, binevoitor și drept.

HUACARIMACHI În Peru precolumbian, preoți-magi. După nume: „cei ce fac să vorbească zeii".

HUACAS La peruvieni, spirite și genii*, reprezentate de idoli și fetișuri aflate în toate casele.

HUGIN și *MUNIN* Cei doi corbi din mitologia nordică, simbolizînd „cunoașterea“ și „memoria“, care, după ce zboară în timpul zilei deasupra lumii, se întorc seara și povestesc zeului Odin* tot ce se întîmplă pe pămînt.

HUITZILOPOCHTLI Unul din zeii războinici adorat de azteci ca protector al imperiului lor. A fost identificat cu soarele însuși. Statuia lui era de o strălucire orbitoare.

HYPNOS Zeul somnului în mitologia greacă, fiul Nopții*, frate geamăn al lui Tanatos*. L-a adormit pe Zeus* cînd Hera* a vrut să-l ucidă pe Heracle*. Cînd s-a trezit, Zeus l-a aruncat în mare, dar a fost salvat de mama lui.

I

IA Nimfă*, fiică a Etrei*. A avut șapte surori, iade*, care au murit de durere cînd ea a fost devorată de un leu.

IACCO Unul din numele lui Dionysos*, provenit, poate, de la strigătul de euforie *iakos!* sau de la imnul de bucurie cîntat în cinstea lui.

IACINT Tînăr frumos, îndrăgit de Apollo*. La o întrecere, Apollo l-a ucis din greșeală cu discul. Din sîngele lui, zeul a făcut zambila.

G. B. Tiepolo, *Moartea lui Iacint*, pictură la Lugano

IADE Nimfe* ale pădurilor, apelor și mlaștinilor, în total șapte, surori ale nimfei Ia*, care a murit devorată de un leu. Celelalte s-au stins de durere, după moartea surorii lor. Zeus* le-a prefăcut pe toate în stele.

IAGNIDE Tatăl satirului* Marsyas*; amîndoi, tată și fiu, au inventat flautul. Fiindcă au avut însă curajul de a se lua la întrecere cu Apollo*, Marsyas a fost legat de un copac și jupuit de viu.

IAIE Nimfă din cortegiul Dianei* în mitologia romană.

IAMA Zeul morții și judecător în Infern în mitologia vedică.

IAMBE Fiica lui Pan* și a nimfei* Eco*. Ea a încurajat-o, prin firea ei veselă pe Demetra* atunci cînd acesteia i-a fost răpită fiica, Persefona*, de Pluto*. Drept răsplată, a fost aleasă preoteasă a zeiței.

IANUS Veche divinitate romanică protectoare a ușilor și ferestrelor. A fost socotit chiar zeu al zeilor. Porțile templului său, în Forul roman, erau deschise în timp de război și închise în timp de pace. Era implorat în orice ocazie, și mai ales în viața familială. De la el a rămas numele Gianicolo din Roma, ca și numele primei luni a anului, ianuarie, el fiind zeul tuturor începuturilor. Era reprezentat cu două fețe: una fiind simbol al lunii, cealaltă, simbol al soarelui. În cinstea lui se celebrau agonaliile*.

IAPET Titan*, tatăl lui Atlas*, Prometeu* și Epimeteu* în mitologia greacă. A fost aruncat de Zeus* în Infern, cînd a vrut să i se împotrivească lui și celorlalți zei din Olimp*.

IAPIGE Fiul lui Dedal*. A fost, după versiunea lui Virgiliu, medicul lui Enea*.

Virgiliu, *Eneida*, XII, 391, 402; frescă pompeiană în Casa lui Siricus, reprezentînd pe Enea rănit

IARBA Rege legendar al Mauritaniei. A iubit-o pe Didona*, regina Cartaginei, dar ea l-a respins din cauza cruzimii lui.

IASO Una din fiicele lui Asclepios* și ale Epionei* în mitologia greacă, personificare a bolilor și tămăduitoare a acestora, ca și tatăl său.

IASON Fiul lui Eson, rege în Iolco, detronat de propriul lui frate, Pelia*. A fost instruit de centaurul* Chiron*.

La maturitate, i-a pretins lui Pelia drepturile lui, dar acesta i le-ar fi cedat numai cu condiția de a-i aduce din Colhida* berbecul cu lîna de aur*. În fruntea argonauților* Iason a ajuns, într-adevăr, în posesia lînii de aur și, ajutat de Medeea*, s-a reîntors în patrie. Dar nu a rămas aici, ci și-a continuat drumul în Corint, unde a părăsit-o pe Medeea și a luat-o de soție pe Creusa* (1). Dar Medeea s-a răzbunat și a ucis-o pe Creusa și pe fiii ei într-un chip înfiorător.

Frescă în Casa Amorașilor de aur, din Pompei; *Iason, erou argonaut*, sculptură antică; Francesco Caletti-Bruni, melodramă

IBIS Pasăre legendară socotită sacră de egipteni, fiindcă salva acest popor de reptile după retragerea apelor Nilului. Zeița Isis* era reprezentată cu capul acestei păsări.

ICAR Fiul lui Dedal*. Amîndoi au fost închiși de regele Minos* în labirintul* construit pentru Minotaur*. Cînd au vrut să scape de persecuția acestuia și-au făcut aripi din pene și ceară, pentru a ajunge cît mai departe, peste mare. Icar, în zbor, s-a apropiat prea mult de soare, neascultînd de sfatul tatălui său, aripile s-au topit și el s-a prăbușit în mare. Este simbolul răzvrătirii omului care, cu prețul vieții, îndrăznește să sfideze forțele necunoscute ale naturii și ale universului.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VIII, 183 și urm.; Jean-Jacques Rousseau, Giacomo Leopardi, Gabriele D'Annunzio; frescă pompeiană în Casa lui Menandru; *Dedal care pregătește aripile*, basorelief, în Villa Albani din Roma; Brueghel, *Căderea lui Icar*; Carlo Saraceni, Andrea Sacchi, Piero di Cosimo, pictură; Antonio Canova, sculptură

IDA Munte din apropierea Troiei*. Judecata lui Paris* a avut loc pe acest munte. Paris a acordat mărul de aur Afroditei*, socotind-o mai frumoasă decît Hera* și Atena*. Tot aici se ridica un templu al zeiței Cibele* și a fost locul nașterii lui Zeus*.

Homer, *Iliada*, VII, 47 și urm

IDAS Fiul lui Afareu* în mitologia greacă. A răpit o tînără, pe Marpessa, care îi plăcea lui Apollo*. Pusă de Zeus* să aleagă între ei doi, ea l-a preferat pe Idas. Acesta a fost în cele din urmă ucis de Zeus fiindcă, într-o luptă cu Dioscurii*, a luat viața lui Castor*. După o altă versiune, la sfîrșitul expediției argonauților* a fost ucis într-o luptă cu Dioscurii.

IDEA (1) Nimfă*, mamă a lui Teucru* (1), primul rege al Troiei*. (2) Unul din numele zeiței Cibele*, după muntele pe care îi era ridicat un templu.

IDMON Prevestitor care a participat la expediția argonauților*, dar care a murit înainte de a ajunge la țintă, așa cum prevăzuse el însuși, în Bitinia.

IDOMENEU Rege al Cretei, fiul lui Deucalion* nepot al lui Minos*. A participat eroic la războiul împotriva Troiei*. La întoarcere spre patrie, surprins de furtună, a făgăduit zeilor că le va jertfi prima ființă întîlnită dacă va scăpa cu viață. Aceasta a fost propriul lui fiu, care îl aștepta nerăbdător. Idomeneu nu l-a cruțat. Pentru această cumplită faptă, tot zeii au dezlănțuit în Creta o molimă îngrozitoare, din cauza căreia, locuitorii, știindu-l vinovat pe Idomeneu, l-au ucis.

Virgiliu, *Eneida*, III, 400 și urm.

IDUN sau *IDUNA* Personificarea poeziei în mitologia nordică. Hrănindu-se cu fructele oferite de ea, zeii rămîneau veșnic tineri.

IDUNA → *IDUN*

IELE sau *ȘOIMANE* Personaje feminine fantastice în basmele populare românești îmbrăcate în alb, deseori amintite în legătură cu Alexandru Macedon, împărat intrat în

legendele poporului român; în genere provoacă nenorociri, spre deosebire de Zîne*. Locuiesc, după credința populară, în văzduh, prin păduri, la marginea apelor și prin văi și ademenesc oamenii prin frumusețea lor.

IEROFILA. Una dintre sibile*, preoteasă a lui Apollo* în mitologia greacă. A prezis Hecubei* nenorocirea provocată de răpirea Elenei* de către Paris*, fiul ei, și deci distrugerea Troiei*, ca și întemeierea Romei.

IFICLU Argonaut* din Tesalia, care a participat la vînarea porcului mistreț din Calidonia*; acolo a fost ucis de Meleagru*.

IFIGENIA Fiica lui Agamemnon* și a Clitemnestrei* în mitologia greacă. Dorind să se îndrepte din portul Aulida spre Troia*, Agamemnon a fost oprit pe mare de o furtună dezlănțuită de zeița Artemis*, care ar fi distrus întreaga flotă greacă, dacă Agamemnon nu i-ar fi făgăduit că-i jertfește pe propria lui fiică, Ifigenia*. În clipa săvîrșirii sacrificiului, zeița a înlocuit-o pe Ifigenia cu o căprioară și a luat-o cu sine pe tînăra fată, ducînd-o în Taurida, făcînd-o preoteasă a cultului ei, din acea regiune. Mai tîrziu, cînd fratele ei, Oreste*, însoțit de bunul lui prieten, Pilade*, au venit să vadă templul, Ifigenia i-a însoțit în Grecia.

Homer, *Iliada*, IX, 145; Euripide, *Ifigenia în Aulida* și *Ifigenia în Taurida*, tragedii; Jean de Rotrou, Jean Racine, J. de la Cruz, Ippolito Pindemonte, Goethe, Jean Moreas, G. Hauptmann, poezii dramatice; Domenico Scarlatti, G. Orlandini, Leonardo Vinci, Nicola Porpora, Antonio Caldara, Luigi Cherubini, C. W. Gluck, Niccolò Piccinni, muzică; frescă în Casa Poetului tragic din Pompei, în Casa Chitaristului, în Casa lui Marcus Olconius și în Casa lui Pinarius Cerealis; Jean Blanchard, pictură la Luvru, Ricci, Pittoni, Bencovici, Anselm Feuerbach, pictură la Muzeul din Darmstadt, Hans Rottenhammer, Filippo Agricola, pictură; frescele lui G. D. Tiepolo în Vila Valmarana din Vicenza

IFTIMA (1) Nimfă* iubită de Mercur*, mama satirilor*. (2) Sora Penelopei*. Zeița Atena* i-a apărut acesteia sub

înfățișarea Iftimiei, pentru a o consola de plecarea lui Telemac* în căutarea tatălui lui, Ulise*.

IFUR Numele Infernului la vechii gali.

IGEA Una din fiicele lui Asclepios*, protectoare a sănătății. Romanii au adorat-o cu numele de Salus* și de Valetudo.

Rubens, pictură

ILA Tînăr de o rară frumusețe, care l-a însoțit pe Heracles* în expediția argonauților*. Oprindu-se însă pe o insulă pentru a-și potoli setea, a fost răpit de naiade*. Heracles i-a părăsit pe argonauți și a rămas pe insulă să-l caute.

Frescă în Casa Efebului din Pompei

ILAIRA sau *ILEIRA* Fiica lui Leucip*. Împreună cu sora ei, Febe* (4), a fost răpită de Dioscuri*, ea devenind soția lui Castor*.

ILARII Serbări organizate la Roma în cinstea zeiței Cibele*, ca și în cinstea unor fericite evenimente familiale.

ILEANA COSÎNZEANA Cea mai frumoasă și pură reprezentare feminină din mitologia românească, identică zeiței Venus*, tipul frumuseții idealizate, crăiasă a tuturor zînelor*. În unele basme, apare și ca femeie războinică, ocrotitoare a celor slabi. Destinul ei este legat de acela al lui Făt-Frumos*.

ILEIRA → *ILAIRA*

ILEOS (1) Centaur*, care a participat la lupta împotriva lapiților* și a fost ucis de Heracles*. (2) Erou care a luat parte la vînarea porcului mistreț din Calidonia* și a murit în timpul vînătorii.

ILION → *TROIA*

ILIONA sau *ILIONE* Fiica cea mai mare a lui Priam* și a Hecubei*. A fost soția lui Polinestor*, crudul rege al Traciei. Cînd un frate al Ilionei a venit la Polinestor cu comorile Troiei* pentru a le pune la adăpost de greci, acesta l-a ucis și a pus stăpînire pe ele.

ILIONE → *ILIONA*

ILIONEU Unul din cei șapte fii ai lui Amfion* și ai Niobei*, ucis, ca și ceilalți, de săgețile lui Apollo*.

ILITIA (1) Fiica lui Iupiter* și a Iunonei*, protectoare a moașelor și a nou-născuților. (2) Epitet al Dianei*, ca protectoare a maternității.

ILLAPA Zeu al fulgerelor și al furtunilor la vechii peruvieni.

ILO Fiul lui Troos*. A fost întemeietorul cetății Troia*, care se numea la început Ilion. Zeus i-a dăruit atunci statuia de lemn a zeiței Atena*, Paladiul*, care trebuia să ocrotească cetatea. Ulise* și Diomede*, în timpul asediului Troiei, aflînd că soarta cetății depinde de aceasta, au furat-o. După care, Troia a fost cucerită ușor.

IMEROS Personificare a iubirii la greci, zeu care îl însoțea continuu pe Eros*.

IMMET Munte din Atica (Grecia), vestit pentru calitatea mierei și pentru cultul lui Zeus.

INACOS (1) Fiul lui Oceanus* și al zeiței Thetis* (1). A întemeiat orașul Argos* (5) și dinastia argolizilor. (2) Fiul lui Foroneu*.

INDRA Divinitate vedică supremă, stăpînul vînturilor și al tuturor cataclismelor naturale, dar și al timpului frumos, al belșugului și al luminii.

INO Fiica lui Cadmos*, soția lui Atamant*; l-a sfătuit pe soț să-și jertfească pe cei doi copii avuți cu Nefele*, Frixos* și Elle*. Cuprinsă însă de remușcări, s-a aruncat în mare, dar Poseidon* a adoptat-o și a făcut-o una din zeițele mării. După o versiune, Ino și-a pierdut mințile, pentru că a fost pedepsită de Hera* care a vrut să se răzbune pe Zeus* din cauza aventurii lui cu Semele*, care a devenit mamă lui Dionysos*, crescut, în copilărie, de Ino. O altă versiune, afirmă că ea însăși și-ar fi ucis copiii.

IO Fiica lui Inacos* (1), primul rege al Argosului* (5), adorată de Zeus*. Pentru a o ascunde de soția sa, Hera*, Zeus a preschimbat-o într-o juncană. Hera, aflînd, l-a rugat să i-o ofere în dar, însă o dată dobîndită, l-a pus pe Argos (2), monstrul cu o sută de ochi, să o păzească. Hermes*, prietenul mai tînăr al lui Zeus, l-a ucis pe Argos, însă Hera a făcut ca Io să fie înțepată de un tăun și să alerge prin lume; ea s-a oprit în Egipt, unde Zeus i-a redat înfățișarea dinainte. Io a avut de la el un fiu, pe Epaf.

Eschil, Sofocle și Euripide, în opere. A fost reprezentată ca o vacă sau ca o copilă cu coarne pe cap. Frescă în Casa Liviei de pe Palatin, în Roma; Correggio, *Io și Iupiter*, pictură

IOCASTA Soția lui Laios* și mama lui Edip* în mitologia greacă. Printr-o întîmplare nefericită, a devenit soția propriului ei fiu fără a ști acest lucru. Îngrozită de fapta comisă, s-a spînzurat, iar fiul ei și-a scos ochii.

IOLAO Fiul lui Ificlu*, tovarăș al lui Heracles* în lupta acestuia împotriva hidrei din Lerna*. Mai tîrziu, a construit rugul care urma să-l incinereze pe Heracles.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IX, 394 și urm.

IOLCO → *IOLEO*

IOLEO sau *IOLCO* Oraș din Tesalia (Grecia), de unde Iason* a pornit expediția argonauților*, pentru a obține lîna de aur*.

ION Fiul lui Apollo* și al Creusei; unul dintre regii Atenei și strămoșul ionilor.

IORMUNGANDUR Șarpe care înconjoară pămîntul în mitologia nordică, dușman al zeului Thor*.

IRENE Zeița păcii (gr. *eirené*, pace), una din ore*, fiice ale lui Zeus* și Temis*. Era reprezentată ca o femeie tînără, cu un caduceu*, cu cornul abundenței* și cu o statuie a lui Pluto* copil (gr. *pluto*, bogăție).

IRIS Personificare a curcubeului, ca punte între cer și pămînt în mitologia greacă. Mesageră a zeilor, închipuită ca o tînără cu aripi de aur sau avînd în mînă o nuia ori un vas.

ISIS Divinitate a fecundității în mitologia egipteană, soția lui Osiris* și mama lui Horus*; împreună cu ei, forma trinitatea sacră supremă. Era mamă a tuturor și a naturii, în toate formele ei. Grecii au identificat-o cu Hera*, cu Demetra*, cu Afrodita*, cu Selena* și cu Io*. La Roma, cultul ei a fost răspîndit mai ales în timpul Imperiului, sub formă de mistere (Misterele isiace).

ISMENA Fiica lui Edip* și a Iocastei*, soră a Antigonei* în mitologia greacă. A fost și ea condamnată la moarte de Creon*, o dată cu sora ei, pentru că i-a înmormîntat, după legile strămoșești, pe frații lor, Polinice* și Eteocle*.

ISSION Rege al lapiților*; invitat de Zeus* la masa zeilor, a încercat să o cucerească chiar pe Hera*, soția lui Zeus. Drept pedeapsă, a fost aruncat în Infern și legat de o roată înroșită în foc.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IV

ITACA Insulă pe coasta orientală a Greciei, patria lui Ulise.

Homer, *Odiseea*, I, 186; III, 96 și urm.; 103 și urm., 351

ITALUS Fiul Penelopei* și al lui Telegon*, venit din Arcadia* din Sicilia, unde i-a stăpînit pe enotri sau pe sicilieni. Aceștia au luat de la el numele de itali.

IUGATINUS Divinitate abstractă în mitologia romană, care făcea ca jugul căsătoriei să fie ușor. O statuetă veghea tot timpul acest crez.

IULIU → ASCANIU

IUNONA Divinitate romană, similară Herei* la greci, protectoare a maternității și a căsătoriei. Proteja, de altfel, pe fiecare femeie în parte. A fost soția lui Iupiter* și, deci, regină a tuturor zeilor romani. A fost venerată pe Capitoliu* (Iunona Capitolina), avînd un templu pe colina Arx. La 1 martie, primea jertfe de miei și alte animale. Ei i s-a dedicat luna iunie. În lupta dintre greci și troieni, i-a susținut pe greci, fiindcă Paris*, fiul regelui Troiei*, la un concurs de frumusețe, la care s-au prezentat Atena*, Afrodita* și Iunona a preferat-o pe Afrodita.

Frescă pompeiană în Muzeul din Napoli; Paolo Veronese, pictură

IUNONES Zîne sau îngeri păzitori în mitologia romană, care se identificau sau chiar confundau cu orice femeie, pentru a o proteja toată viața.

IUPITER Zeul suprem al romanilor, fiu al lui Saturn* și al Rheei*, frate al lui Neptun* și Pluto*. Soția lui a fost Iunona*. Îi corespunde Zeus* în mitologia greacă. Proteja legile și statul roman și își demonstra puterea prin miracole și acte de bravură supreme. Templul lui cel mai important a fost construit pe Capitoliu*, unde era venerat împreună cu Iunona și Minerva*. Mesager i-a fost vulturul, iar atribut, fulgerul.

IUTURNA (1) Sora lui Turnus*, regele rutulilor*, care a fost iubită de Iupiter* și apoi preschimbată într-un izvor. L-a susținut pe fratele ei în timpul înfruntărilor acestuia cu Enea*. Templul său se afla în Cîmpul lui Marte din Roma. (2) Rîu în care obișnuia să se scalde Iunona* pentru a se purifica.

Virgiliu, *Eneida*, XII, 141, 229, 469

IUTURNALII Serbări ținute la 11 ianuarie, la Roma, în cinstea Iuturnei*.

IUVENALIA Serbare instituită de Nero la Roma, în cinstea zeiţei tinereţii, Ebe*.

IUVENTAS Zeiţa tinereţii în mitologia romană.

IZANAGI şi *IZANAMI* Pereche de divinităţi japoneze creatoare ale insulelor japoneze, ale zeilor, ale mărilor, ale fenomenelor atmosferice ale Soarelui şi Lunei.

IZANAMI → *IZANAGI*

L

LABDACOS Strămoș al lui Edip*, tatăl lui Laios* și rege al Tebei* (2).

LABIRINT Construcție în aer liber, cu multe coridoare, concepute astfel încît cel ce intră să nu mai poată ieși. Arhitectul a fost Dedal*, constrîns de regele Minos* al Cretei, care și-a sechestrat aici fiul, pe Minotaur*. Dedal s-ar fi inspirat din planul unui alt labirint, existent mai înainte în Egipt. Un alt labirint se află în Lemnos.

LABITI Divinitate a sciților, personificare a focului.

LACEDEMON Unul din fiii lui Zeus*, avut de la Taigete*. El ar fi introdus în Grecia cultul grațiilor*.

LACEDEMONIA Regiune în Grecia, cu capitala Sparta, numită astfel de la Lacedemon*, fiul lui Zeus* și al nimfei* Taigete*.

LACHESIS Una din moire* în mitologia greacă. Ea ținea fusul pe care înfășura firul vieții fiecărui om în parte.

LACINIO Tîlhar ucis de Heracle*, cînd a trecut prin Italia cu boii lui Gerion*.

LADON (1) Zeu fluvial din Arcadia*, tatăl nimfelor* Dafne*, Siringa* și Talpusa. (2) Balaur care păzea merele de aur din grădina hesperidelor*.

LAERTE Tatăl lui Ulise*. L-a așteptat pe fiul său pînă cînd acesta s-a întors de la Troia*, după care, împreună, au pedepsit pe pretendenții Penelopei* (proci*).

LAIOS Fiul lui Labdacos*, rege al Tebei* (2). Oracolul* i-a prezis că fiul lui îl va ucide și o va lua de soție pe propria mamă. Oracolul s-a adeverit: Edip* l-a ucis pe Laios și, tot fără să știe, a luat-o de soție pe Iocasta*.

LAKSHMI În mitologia vedică, divinitate feminină, corespunzătoare Afroditei*, zeiță a frumuseții, a abundenței, a prosperității și a destinului favorabil.

LAMIA Tînără iubită de Zeus*, căruia i-a dat mai mulți fii. Dar Hera*, soția acestuia, i-a ucis pe toți. Lamia a înnebunit și, în nebunia ei, devora orice copil. În cele din urmă a fost prefăcută în cățea.

LAMPADEFORII Serbări compuse din procesiuni cu torțele aprinse și alergări de cai. Se țineau în cinstea lui Hefaistos* și durau opt zile.

LAMPETIA → *LAMPETUSA*

LAMPETUSA, LAMPETIA și *FETUSA* Fiicele lui Helios* în mitologia greacă.

LAOCOON Preot troian care l-a sfătuit pe Priam*, regele Troiei*, să nu admită introducerea în cetate a calu-

lui de lemn al grecilor, simțind în acesta un pericol. Zeița Atena*, care îi proteja pe greci, a trimis însă împotriva preotului doi șerpi mari ca să-l ucidă împreună cu cei doi copii ai lui.

Sofocle, *Laocoon*, tragedie; Virgiliu, *Eneida;* Jacopo Sodaletto, *De Laocoontis statua quae in Vaticano spectatur;* poem; G. E. Lessing, *Laocoon*, eseu; Agesandru, Polidor și Atendor, *Laocoon*, sculptură, în Muzeul Vaticanului

LAODAMANT (1) Fiul lui Eteocle*, regele Tebei* (2). I-a înfruntat pe epigoni*, care i-au atacat cetatea, dar a murit ucis de Alcmeon*. (2) Fiul lui Alcinou* și fratele Nausicăi*.

LAODAMIA (1) Fiica lui Bellerofon*, iubită de Zeus*, de la care a avut un fiu, pe Sarpedon* (2). A fost ucisă de Artemis*, din cauza orgoliului ei nesăbuit. (2) Fiica lui Acast*, care, cînd soțul ei, Protesilaos*, erou grec, a fost ucis de Hector*, a murit și ea.

LAODICE (1) Nimfă*, mama Niobei*. (2) Fiica lui Priam*, regele Troiei*. A murit de durere cînd un fiu i-a fost mușcat de șarpe; după alții, a murit în timp ce fugea din Troia. (3) Fiica lui Agamemnon*, pe care alții o numeau Electra*.

LAODOC Fiul lui Antenor*, unul din înțelepții Troiei.

LAOMEDON Fiul lui Ilo*; a construit Troia* cu ajutorul lui Apollo* și Poseidon*, pe care a refuzat apoi să-i răsplătească. Poseidon a trimis atunci un monstru marin ca să distrugă cetatea, dar Laomedon s-a oferit să-și jertfească fiica, pe Esiona*, expunînd-o monstrului. În ultima clipă, însă, a fost salvată de Heracles*, căruia de

asemenea Laomedon nu i-a arătat nici o generozitate. Heracles l-a ucis însă și pe el, și pe fiii lui.

Homer, *Iliada*, V, 640, 649; XX, 236 și urm.; JXI, 442; Ovidiu, *Metamorfoze*, XI, 194 și urm.

LAOTOE Fiica lui Altete*; a avut de la Priam*, regele Troiei*, un fiu, pe Licaon* (2).

Homer, *Iliada*, XXI, 85

LAPIȚI Popor războinic din Tesalia, atacat de centauri* cu ocazia nunții regelui lor, Piritou*, cu Hippodamia* (1), pe care centaurii au vrut să i-o răpească. Au fost învinși și puși pe fugă.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XII, 210 și urm.; Homer, *Odiseea*, XXI, 297; frescă din Pompei în Muzeul din Napoli: *Piritou primind pe centauri*; reproducerea luptelor pe Vasul François, azi la Florența; Michelangelo, *Lupta centaurilor cu lapiții (Centauromachia)*, basorelief

LARARIUM Spațiu rezervat în casele romanilor altarelor consacrate larilor*.

LARI Genii* sau duhuri protectoare ale casei și familiei, ca și ale cîmpurilor. Aveau altare în toate casele romanilor. Se identificau chiar cu sufletele celor defuncți. Li se jertfea un porc în timpul ceremoniilor publice. Aveau un templu în mijlocul Cîmpului lui Marte.

Sanctuar, în Casa familiei Vettius din Pompei.

LARISSA Oraș în Tesalia, unde Zeus* era onorat în mod special, deoarece se presupune că aici s-ar fi născut.

LARUNDA Presupusă mamă a larilor*, divinitate protectoare în toate casele romanilor.

LATINUS Fiul lui Faun* și al nimfei* Marica*; a fost soțul Amatei* de la care a avut o fiică, pe Lavinia*.

Virgiliu, *Eneida*, VII, 45, 52, 69, 96

LATIUM Regiune din Italia, în care, după legendă, s-a stabilit Enea* și troienii lui, după părăsirea Troiei*.

Virgiliu, *Eneida*

LATONA Soția lui Zeus*, înaintea Herei*, de la care el a avut pe Apollo* și pe Diana*. La greci, era cunoscută cu numele de Leto.

LAVERNA Zeiță romană protectoare a hoților și tîlharilor. I-a fost consacrată o pădure pe Via Salaria.

LAVINIA Fiica lui Latinus* și a Amatei*. A devenit soția lui Enea*, deși îi fusese hărăzită lui Turnus*, regele rutulilor*. Acesta l-a înfruntat pe Enea dar a fost învins de el. Lavinia a avut de la Enea un fiu, pe Silviu*.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 763; XII, 194, 937

LEDA Fiica lui Testios* și soția lui Tindar*, regele Spartei. Pentru a fi aproape de Zeus*, s-a prefăcut într-o lebădă. Leda i-a născut pe Castor* și Pollux*, gemenii cunoscuți și cu numele de Dioscuri*. Elena* și Clitemnestra* au fost de asemenea fiicele ei.

Timoteu, grup sculptat în sec. IV î.Chr.; Bartolomeu Ammannati, sculptură, la Florența; frescă în Casa familiei Vettius și Casa Reginei Margareta în Pompei; Leonardo da Vinci, Michelangelo, Sodoma, Corregio, Jacopo Pontormo, Paolo Veronese, Falconet, Vieira, pictură

LEMNIADE Femei din insula Lemnos care, disprețuind-o pe Afrodita*, au fost pedepsite de aceasta să emane un

miros pestilențial. Soții lor le-au abandonat, iar ele s-au răzbunat, ucigîndu-i.

LERNA Mlaștină în Argos* (5), în care trăia hidra*, șarpe monstruos, ucis de Hercule*. În aceeași mlaștină, cele patruzeci și nouă de Danaide* au aruncat capetele soților lor uciși în noaptea nunții după sfatul tatălui lor, Danaos*.

LETE Rîu în Infern în mitologia greacă. Cei ce beau din el uitau tot trecutul.
Virgiliu, *Eneida*, VI, 714

LETO → *LATONA*

LEUCIP Tatăl Ilairei* și al Febei* (4), cunoscute în mitologia greacă sub numele comun de Leucipide.
Ovidiu, *Metamorfoze*, VIII, 306

LEUCIPE Nimfă* în mitologia greacă, aflată în preajma Persefonei* cînd aceasta a fost răpită de Pluto*.

LIBER Zeu italic arhaic, protector al fertilității naturii, al viței de vie, al culesului viilor, al vinului. A fost identificat mai tîrziu cu Bachus*, ca zeu care eliberează pe oameni de orice griji. Serbările în cinstea lui, Liberalii, se organizau în Italia la 17 martie.

LIBERA Zeiță italică arhaică, corespunzătoare Proserpinei*, soră a lui Liber*. Era identificată și cu Ariadna*, soția, pe scurtă durată, a lui Dionysos*.

LIBERTAS Personificare a libertății în mitologia romană, mai întîi personale, apoi a statului, identificată cu

Eleuteria* grecilor. Avea la Roma, două temple: unul în Forul roman, altul pe Aventin* (2). Era reprezentată ca o femeie hotărîtă, avînd în mînă un sceptru și în cealaltă o beretă frigiană. În alte reproduceri, ține în mîini un plug frînt.

LIBIA Fiica lui Epaf, regele Egiptului. A fost iubită de Poseidon* și a dat naștere lui Agenor*, regele fenicienilor, și lui Belo*.

LIBITINIA Zeița romană a funeraliilor. Avea puterea de a lua viața oamenilor oricînd, la alegere: *ad libitum*.

LICA Sclav care i-a adus lui Hercule*, din partea Deianirei*, mantia îmbibată în sîngele otrăvit al lui Nexos*. Cînd Hercule a început să simtă arsurile provocate de otravă, l-a ucis pe Lica fără milă, aruncîndu-l în mare, unde s-a prefăcut în stîncă.

Ovidiu, *Metaforfoze*, IX, 211 și urm.

LICAON (1) Rege al Arcadiei*, care a avut ambiția de a-l pune la încercare pe Zeus*, dîndu-i pe propriul fiu să-l devoreze. Zeus și-a dat seama la timp și a pedepsit pe Licaon, prefăcîndu-l într-un lup. (2) Fiul lui Priam*, ajuns, în timpul războiului Troiei*, prizonierul lui Ahile*, care l-a vîndut ca sclav. După o altă versiune, a fost ucis de Ahile însuși, cînd a încercat să fugă.

Ovidiu, *Metamorfoze*, 163 și urm.; Homer, *Iliada*, XXI, 35 și urm.

LICEE Serbări date în Grecia în cinstea lui Zeus*, care a fost hrănit pe muntele Liceu, în Arcadia*.

LICEU (1) (gr. *licos*, lup). Unul din numele lui Zeus*, care a apărut o dată în Argos* (5) sub înfățișarea unui lup. (2) Nume dat lui Pan*.

LICO Rege al Tebei* (2), căsătorit la început cu Antiope* (2), apoi cu Dirce*. Aceasta din urmă, aflînd că Lico păstrează la curtea sa pe prima soție, a maltratat-o pînă a ucis-o. La rîndul ei, a fost supusă la chinuri de fiii Antiopei, Amfion* și Zete*, care au torturat-o, legînd-o de coarnele unui taur înfuriat. Ei l-au ucis și pe Lico.

LICOMEDE (1) Rege al dolopilor, la curtea căruia a fost găzduit un timp Ahile*. De la el, fiica acestuia, Deidamia*, i-a avut pe Neoptolem*. (2) Rege al Scirului (insulă în Grecia), la curtea căruia Thetis* (2) l-a ascuns pe Ahile*, în veșminte de femeie, pentru a-l cruța de războiul împotriva Troiei*. A fost însă descoperit de Ulise* și luat la război.

Fiicele lui Licomede, regele Scirului, pictură de Romeo Batoni în Muzeul Uffizi, din Florența

LICON Fiul lui Hippocoon*, ucis de Hercule*.

LICORIS Nimfă* a mării, iubită de Apollo*. Era fiica lui Nereu* și a lui Doris*.

LICURG Rege al Traciei, care a vrut să împiedice introducerea cultului lui Dionysos* în ținutul lui; a fost orbit și apoi ucis de zeul însuși

Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, 22

LÎNA DE AUR Lîna berbecului care i-a adus pe Frixus* și pe Elle* în Colhida*. Frixus a oferit acest animal, drept jertfă, lui Zeus* și a atîrnat lîna berbecului de un copac în pădurea în care era venerat Ares*. → ARGONAUȚI

LINCEU (1) Soțul Hipermnestrei*, salvat de aceasta atunci cînd surorile ei (Danaide*) și-au ucis soții, în

noaptea căsătoriei, la porunca tatălui lor, Danaos* pentru a nu ceda fratelui lui, Egipt, care voia să-și căsătorească fiii cu fetele propriului lui frate. (2) Argonaut* care poseda o privire pătrunzătoare, încît putea să vadă prin ziduri. A luptat împreună cu fratele lui, Idas*, împotriva Dioscurilor*.

LINCOS Regele sciților, a vrut să ucidă pe Triptolemeu de la care a învățat meșteșugul agriculturii, pentru a-și atribui lui această cinste. Demetra* l-a preschimbat într-un linx.

Ovidiu, *Metamorfoze*, V, 650 și urm.

LINOS Dascăl al lui Heracles* în arta muzicii. A fost ucis de propriul lui discipol cu propria-i liră, fiindcă și-a exprimat, pur și simplu, o părere critică. După alții, a fost ucis de Apollo*, care nu i-a putut îngădui superioritatea în arta lirei.

LIOCRIT Unul din pretendenții Penelopei* (proci*) ucis, la întoarcerea lui Ulise* în patrie, de Telemac*.

LIRA Instrument muzical foarte răspîndit în antichitate, presupus a fi fost inventat de Hermes*, Orfeu*, Apollo* sau Amfion*.

LIRIOPE Mama lui Narcis*, nimfă* preschimbată într-o apă. Privindu-se în ea, Narcis și-a îndrăgit propriul lui chip.

LISIA Una din cele mai vestite sirene*.

LOKE Zeul tuturor nenorocirilor, la nordici, corespunzător demonului* sau diavolului din alte mitologii. So-

ția lui era Angerboda*, tot atît de crudă, iar fiii: lupul Fenrir*, șarpele Midgard* și zeița morții, Ela*. Cînd Loke era furios, provoca tunete și cutremure.

LOTUS Nimfă* care, deoarece l-a respins pe Mercur*, a fost preschimbată de acesta într-o floare cu același nume. Ea a fost socotită sacră de egipteni.

LUA Zeiță romană, căreia i se ofereau armele dușmanilor, pe un rug aprins.

LUCEAFĂRUL Personaj fantastic, legat de steaua cu același nume, întîlnit și în basmele și poemele culte românești, mai ales cele cu caracter romantic.

M. Eminescu, *Luceafărul*, poem; Titus Livius, *Al urbe condita*, XL, 2, 2

LUNA Divinitate comună majorității popoarelor din antichitate: Isis* la egipteni, Astarte* la greci, Diana* la romani.

LUNGILĂ Personaj din basmele românești, care posedă însușirea de a se putea lungi în voie, atît cît să ajungă chiar și pînă la capătul lumii. Îi corespunde, în oarecare măsură, un alt personaj din mitologia românească, Lățilă.

LUPERCALII Serbări organizate în antichitate, la Roma, la 15 februarie, în cinstea zeului Faun*, Pan* sau Lupercus* (lat. *lupercus*, care respinge lupul), apărător al turmelor de oi. Serbările erau și o ocazie de purificare și de osanale aduse fertilității și prosperității.

LUPERCUS Veche divinitate italică protectoare a turmelor, identificată cu Faun*.

M

MA Divinitate a vechii Lidii, corespunzătoare zeiței Rea Silvia* a romanilor sau o Magna Mater. Bachus* a fost educat de o discipolă a ei.

MAAT Zeița adevărului și a justiției în mitologia egipteană.

MACAON Fiul lui Asclepios*, educat de centaurul* Chiron*. A fost, ca și tatăl lui, un medic desăvîrșit. La războiul împotriva Troiei*, a comandat, împreună cu fratele său, un grup de tesalieni.

Homer, *Iliada*, II, 732; IV, 193 și urm.; XI, 506 și urm.

MACAR Unul din fiii soarelui și ai nimfei* Rodi, care, după ce a luat parte la omorîrea unuia din propriii lui frați, s-a refugiat în insula Lesbos.

MACAREU (1) Fiul lui Eol*, care s-a îndrăgostit de sora sa, Canace*, trecînd peste legile îngăduite. (2) Unul din tovarășii de călătorie ai lui Ulise*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XIV, 159

MAGI Preoți persani cu puteri politice, capabili, unii, de profeții și vindecări de boli.

MAIA (1) Pleiadă* în mitologia greacă, fiica lui Atlas* (1) și a Pleionei*. A fost iubită de Zeus*, căruia i-a dat pe

Hermes*. Apoi zeul a preschimbat-o într-o steu. (2) Divinitate italică arhaică, ocrotitoare a fructelor.

Gabriele D'Annunzio, *Maia*, poem

MAIESTA (1) Zeiță italică, identificată cu Maia* (1). (2) A fost soția lui Hefaistos*, înaintea Afroditei*.

MANA GENETA → *GENETA*

MANI Sufletele morților sau umbrele lor, la romani, socotite divinități. Ele continuau să exercite o influență asupra celor rămași în viață. Erau, în general, considerate spirite sau duhuri bune, binevoitoare. În cinstea lor erau organizate serbări numite Parentalii sau Feralii.

MANTOS (1) Fiica lui Tiresias*, profetul din Teba* (2). Cînd cetatea a fost cucerită de egipteni, ea a fost dusă la Delfos*, pentru a servi oracolul* lui Apollo*. Acolo a dat naștere lui Mops*. (2) Zeu etrusc, faimos profet, întemeietor al orașului Mantova.

Virgiliu, *Eneida*, X, 199

MANTURNA Divinitate romană protectoare a soțiilor și a familiilor.

MARDUK Divinitate babiloniană, legată de facerea lumii, după victoria repurtată asupra monstrului Tiamat*.

MARICA Nimfă* italică, soția zeului Faun* și mama regelui Latinus*.

Virgiliu, *Eneida*, VII, 47; Titus Livius, *Ab urbe condita*, XXVIII, 37, 2

MARS GRADIVUS Zeu ocrotitor al ogoarelor la geți.

MARSYAS Satir* sau păstor din Frigia (Asia Mică) care după o versiune, a făurit flautul și l-a înfruntat pe Apollo* în cîntatul din acest instrument. După o altă legendă, el și-a însușit flautul, în clipa cînd zeița Atena* — ori de cîte ori cînta din flaut —, văzîndu-și chipul deformat, l-a părăsit mîniată; în întrecerea cu Apollo, el a fost învins de zeu. Pentru a-i pedepsi cutezanța, totuși, Apollo l-a jupuit de viu. A devenit apoi simbol al Forului roman și, în consecință, al libertății.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VI, 38 și urm.; Dante, *Paradisul*, c: I, 19—21. O lastră de la Mantinela: *Apollo și Marsyas*; o statuetă din bronz la British Museum, copia unei opere a lui Miron (sec. VI î.Chr.); G. B. Langetti, pictură în Pinacoteca din Dresda

MARTE La început, zeu al vegetației, la romani, venerat pe colina Capitoliului*, apoi apărător al pămîntului patriei și la nevoie, războinic. I se ofereau, în această calitate, serbări militare pe Cîmpul lui Marte din Roma. Era socotit tatăl fraților Romulus* și Remus* și, deci, strămoșul poporului roman.

MARUTI În mitologia vedică, divinitate a vînturilor și a uraganelor, care, împreună cu Indra*, a dus continuu lupta împotriva monstrului primordial Vritra*.

MATER MATUTA → *MATUTA*

MATUTA sau *MATER MATUTA* La început Aurora* însăși în mitologia romană, protectoare a nașterilor, a mărilor și porturilor. Serbările, numite Matralii, aveau loc la Roma, la 11 iunie.

MEDEEA Fiica lui Eete*, regele Colhidei*. Dotată cu putere magică l-a ajutat pe Iason* să pună stăpînire pe lîna de aur*. Împreună cu acesta a părăsit apoi Colhida, pentru a se stabili în Corint, aici Iason a îndrăgit-o pe

Creusa* (1) și a părăsit-o. Medeea s-a răzbunat însă, oferind Creusei un veșmînt otrăvit care a ucis-o și i-a ucis și pe proprii fii avuți cu Iason. A fugit apoi la Atena, pe un car tras de balauri unde l-a luat de soț pe Egeu*, pe al cărui fiu a încercat, de asemenea, să-l otrăvească.

Pindar, *Pitica*, IV; Euripide, *Medeea*, tragedie; Seneca, *Medeea;* Valerius Flaccus, *Argonautele;* Ovidiu, *Metamorfoze*, VII, 1 și urm.; Corneille, *Medeea; Medeea*, pe o amforă din Italia meridională, din sec. IV î.Chr.; *Medeea meditează uciderea copiilor ei*, frescă pompeiană; sarcofag roman cu tragedia Medeei; Eugène Delacroix, Anselm Feuerbach etc., pictură; Luigi Cherubini, Gustave Charpentier, Filippo Pacini, Darius Milhaud, muzică; Corrado Alvaro, *Lunga noapte a Medeei*, dramă; Pier Paolo Pasolini, *Medeea*, film

MEDUSA → GORGONE

MEGAPENTE Fiul lui Menelau*. După moartea tatălui lui, a ocupat tronul Spartei și a izgonit-o pe Elena*, mama lui vitregă.

Homer, *Odiseea*, XV, 100 și urm.

MEGAROS Tatăl lui Hippomene*. Și-a jertfit viața pentru victoria Tebei* (2).

MELAMION → HIPPOMENE

MELAMPOS Profet grec, care a primit darul prevestirii de la niște șerpi. De atunci el a înțeles graiul tuturor animalelor.

MELANTIUS (1) Fiul lui Doliu, păstor al lui Ulise*. (2) Păstor de capre care l-a înfruntat pe Ulise*. Acesta s-a răzbunat pe el, ucigîndu-l.

MELEAGRU Erou care a participat la vînătoarea porcului mistreț din Calidonia*; el este cel care a ucis animalul și, drept răsplată, a primit capul și pielea acestuia. A oferit trofeele Atalantei* (1), care a rănit mistrețul de moarte, înaintea lui. Meleagru a murit, așa cum au prevestit moirele*, ucis de propria lui mamă, Altea*.

Homer, *Iliada*, IX; Scopas, sculptură din sec. IV î.Chr., în Muzeul Vaticanului; *Meleagru*, frescă pompeiană; Rubens, Jacob Jordaens, Nicolas Poussin, pictură

MELEKKART sau *MELKART* Zeul cetății Tyr, personificare a geniului fenician, inspirator al alfabetului, al virtuților nautice și comerciale.

MELIA Fiica lui Oceanus* și mama nimfelor* oceanice.

MELIBEA (1) Fiica lui Oceanus* și mama lui Licaon* (2) Una din fiicele Niobei* cruțată de Artemis*.

MELICERT Fiul lui Ino* și al lui Atamant*. S-a aruncat în mare o dată cu mama lui, cuprinși de nebunie, și acolo amîndoi au fost primiți ca oaspeți de Poseidon*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, 522

MELISSA Nimfă*, fiică a regelui Cretei, Melisseu* (1). L-a hrănit pe Zeus* cu lapte de capră și a învățat poporul cretan cum să obțină mierea de albine (gr. *melissa*, albină).

MELISSEU (1) Tatăl Melissei*, nimfa* care l-a hrănit pe Zeus* copil. (2) Unul din epitetele lui Zeus*, care s-a hrănit, în tinerețe, cu miere de albine.

MELKART → *MELEKKART*

MELPOMENE Muza* tragediei, a muzicii și a cîntului în mitologia greacă. Fiica lui Zeus* și a Mnemosinei*. Este reprezentată cu o mască tragică într-o mînă și încălțată cu coturni.

MEMNON Fiul lui Titon* și al lui Eos*. A luptat la Troia* și a fost ucis de Ahile*. De pe rugul pe care a fost incinerat, s-au ridicat în zbor numeroase păsări care s-au luat la harță între ele. Zeus* l-a trecut printre zei, făcîndu-l nemuritor. În Egipt, lîngă Teba* (3) există și acum Coloanele lui Memnon, de fapt ale faraonului Amenhotep III, din secolul XV î.Chr., construite pentru mausoleul acestuia. În antichitate, una din coloanele rămase în picioare, scotea dimineața un sunet asemănător celui de vioară, care a fost interpretat drept salutul lui Memnon adresat mamei sale, care nu contenea să-l plîngă.

Ovidiu, *Metamorfoze*, III, 576 și urm.

MENADE În mitologia romană, femei din cortegiul lui Dionysos* care, în timpul desfășurării cultului acestui zeu, se pretau la manifestări euforice sălbatice.

Menadă adormită, sculptură romană, în Muzeul Național din Atena

MENECEU Tată al lui Creon*, regele Tebei* (2), ucis în timpul luptelor dintre Eteocle* și Polinice*, fiii lui Edip*. După alții, Meneceu și-a sacrificat viața pentru a salva Teba din mîinile celor șapte (Cei șapte împotriva Tebei*), așa cum i-a fost prezis de Tiresias*.

MENELAU Fiul lui Atreu* și fratele lui Agamemnon* în mitologia greacă. El este cel care a pornit războiul împotriva Troiei*, fiindcă soția lui, Elena*, a fost răpită de Paris*, fiul regelui Troiei. În timpul luptelor, a fost protejat de Atena*. După învingerea troienilor, s-a întors cu Elena în patrie, la Sparta.

MENESTE Nimfă* în mitologia greacă, înzestrată cu o memorie prodigioasă.

MENESTEU Regele Atenei, care a participat la cucerirea Troiei* și a fost ucis în lupte.

MENETIU (1) Titan* în mitologia greacă, care a luat parte la revolta împotriva lui Zeus* și a fost trăsnit de acesta. (2) Tatăl lui Patroclu*.

MENIPPE Fiica lui Orion* în mitologia greacă. Împreună cu sora ei, Metioche, s-a jertfit pentru a salva Beoția de ravagiile unei epidemii de ciumă. Au fost prefăcute amîndouă în stele.

MENS Divinitate abstractă în mitologia romană, adorată ca zeiță a sufletului, a intelectului și a prudenței.

MENTA Nimfă* adorată de Hades*. Persefona* din invidie, a preschimbat-o în planta cu același nume.

MENTOR Fiul lui Alcim din Itaca* și prietenul lui Ulise*. Acesta, cînd a plecat la Troia*, l-a lăsat să-i supravegheze casa și să-i educe fiul, pe Telemac*. Atena* însăși i s-a prezentat de cîteva ori lui Telemac sub înfățișarea bunului Mentor.

Homer, *Odiseea*, II, 225 și urm., 267 și urm.

MEONII (1) Un alt nume al muzelor*, de la numele lui Homer, născut în Meonia, din Lidia antică. (2) Nume al lui Dionysos*, sub care era venerat în Meonia.

MERA Fiica lui Proteu*, însoțitoare și prietenă a zeiței Artemis*. Cînd Zeus* i-a arătat prea multă atenție, zeița, din invidie, a ucis-o.

MERCUR Zeu roman al comerțului (lat. *merx*, marfă), identificat, mai tîrziu cu Hermes* al grecilor. A avut un templu la Roma, în Circus Maximus, începînd din anul 495 î.Chr. Serbările în cinstea lui aveau loc la 15 mai.

Frescă la Pompei, în Via dell' Abbondanza; *Mercur* în repaos, bronz grec, în Muzeul Național din Napoli; *Mercur*, basorelief din insula Thasos, sec. V î.Chr., azi în Luvru; Creti Donato, *Mercur oferă mărul lui Paris;* Perugino, *Mercur;* Joshua Reynolds, *Mercur*, pictură

MEROPE (1) Rege al ținutului Cos. Hera* l-a preschimbat într-o stea, fiindcă nu putea trăi fără soția lui. (2) Rege al unui ținut din preajma Mării Negre, pe ai cărui fii i-a ucis Diomede* în timpul războiului împotriva Troiei*. (3) Fiica lui Atlas* (1) și soția lui Sisif* (2). Fiind preschimbată în stea, strălucea mai puțin, fiindcă a fost căsătorită cu un muritor. (4) Soția lui Polib* (1), părinții adoptivi ai lui Edip*, (5) Soția lui Cresfont; după ce acesta a fost ucis de Polifem* a devenit soția ciclopului*. Fiul ei, Cambir, mai tîrziu, l-a ucis, la rîndul lui, pe uzurpator, cu ajutorul mamei.

Andrea Maffei, Voltaire, Vittorio Alfieri, Gabirelle d'Annunzio, Merope, tragedii

MESSAPOS (1) Fiul lui Neptun*. (2) Erou care a luptat alături de Turnus* împotriva lui Enea*.

MESTRA Fiica unui prinț al Tesaliei care, persecutat de o foame nepotolită și-a vîndut propria fiică. Totuși ea s-a mai întors la părintele ei, fiindcă Poseidon* îi îngăduia acestuia să o revîndă de fiecare dată.

MEȘTERUL MANOLE Personaj din legendele și baladele românești, presupus arhitect al Mînăstirii Argeș și sacrificat, împreună cu soția lui, pentru veșnicia mînăstirii și a frumuseții ei. Soția lui a fost zidită între zidurile mînăstirii, iar el, după terminarea falnicei construcții,

a fost constrîns de Radu vodă, spune legenda, să sară de pe acoperiș, cu ajutorul unor aripi de lemn. În locul unde a căzut, a țîșnit din pămînt un izvor. *Legenda mînăstirii Argeș* sau *Legenda Meșterului Manole* este una din cele mai sugestive din folclorul românesc și balcanic. Un mit străin de orice religie, care, prin sacrificarea ființei iubite, demonstrează participarea creatorului acestei opere de artă, patetic, total, la creația lui; opera trăiește astfel prin propria noastră viață, trăire și sensibilitate, acesta este simbolul legendei.

Lucian Blaga, *Meșterul Manole*, dramă

METALOS Fiul lui Sisif* (1) și nepot al lui Eol*. A întemeiat orașul Metapont, care l-a declarat zeu după moarte.

METANIRA Soția lui Celeu*. A găzduit-o pe Demetra* cînd aceasta își căuta fiica, pe Persefona*, răpită de Pluto*. Ei i-a dat pe propriul său fiu, Demofon*.

METIS (gr. *metis*, inteligență, cumpătare) Fiica lui Oceanus* și a zeiței Thetis* (1). L-a determinat pe Cronos* să-i libereze pe copiii înghițiți de el. A fost luată de soție de Zeus* înaintea Iunonei*, dar fiindcă un oracol* i-a prezis acesteia că fiul lor îl va detrona, Zeus a înghițit-o de vie. Mai tîrziu, el a simțit dureri în cap și l-a chemat pe Hades* să i-l crape. Din capul lui a ieșit atunci zeița înțelepciunii, Atena*, înarmată cu coif și cu lance.

MICENE Oraș în ținutul Argos (5). A fost întemeiat, după legendă, de Perseu* și numit astfel după numele mînerului spadei (gr. *mikee*) care i-a căzut lui Perseu din mînă pe cînd căuta un loc pentru ridicarea orașului. A devenit apoi reședința atrizilor*.

MIDAS Rege al Frigiei care l-a găzduit pe Silen* (1), tovarăș de petreceri al lui Dionysos*, rătăcit pe meleagurile

lui. Drept răsplată, zeul i-a cerut să-și spună dorința. Midas i-a cerut ca tot ce atinge să devină aur, dar văzînd că și hrana se transforma în aur, disperat, a cerut zeului să-și retragă răsplata. A trebuit însă să se scalde în rîul Pattolos, ale cărui ape de atunci au rămas strălucitoare; în ele erau firele de aur de pe Midas însuși. Midas a asistat la o întrecere de virtute muzicală între Apollo* și Pan* și l-a protejat pe acesta din urmă. Zeul l-a pedepsit atunci, făcînd ca urechile lui să fie ca acelea ale unui măgar. Dar el și le-a ascuns într-o beretă frigiană și l-a rugat pe bărbierul lui, singurul care îi știa taina, să nu o destăinuie nimănui. Acesta a făcut totuși o gaură în pămînt, fiindcă simțea nevoia să o spună cuiva, și a strigat-o acolo secretul. Pe pămîntul acela au crescut niște trestii, care, în bătaia vîntului, spuneau tuturor această taină.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XI, 90, 146 și urm.

MIDGARD Fiul lui Loke*, personificat într-un șarpe, în același timp reprezenta lumea oamenilor, în mitologia nordică; celelalte două lumi erau: Asgard*, lumea zeilor, și Helheim*, a morților.

MIGDON Regele frigienilor care a luptat împreună cu Priam* împotriva amazoanelor*.

MILDA Zeiță a frumuseții, la lituanieni, mamă a zeiței Kaunis, personificare a iubirii.

MILET Erou legendar, fondator al orașului cu același nume din Caria (Grecia). După o legendă, este fiul lui Apollo* și al Dianei* și soțul nimfei* Cianea.

MILITTA Zeiță asiriană, pe care fenicienii o adorau ca pe Dea Mater, mamă a universului, cu numele de Astarte*; grecii au preluat-o cu numele de Afrodita*.

MILTA Zeiță asiriană, corespunzătoare zeiței Artemis* la greci și Dianei* la romani, avînd aceleași atribute.

MINEIDE Cele trei fiice ale lui Mineu, regele ținutului Orchomenos (din Arcadia*): Leucipe, Leuconoe și Alcitoe* (1). Ele nu au acordat cuvenita importanță cultului lui Dionysos* și acestea le-a făcut să-și piardă mințile și să rătăcească în toată lumea, pînă cînd Hera* le-a preschimbat în lilieci. După o altă versiune, Dionysos a făcut pe Leucipe să-și ucidă fiul. Tot el le-a preschimbat în păsări pe toate trei: într-un liliac, într-o cucuvea și într-o bufniță.

MINERVA Zeița romană a artelor și a meseriilor, a științelor și a tuturor meșteșugurilor, a tragerii cu acul, protectoare a medicilor. Asimilată, un timp, cu Atena* a grecilor, a devenit apoi independentă și astfel i s-a acordat importanță majoră. A avut la Roma un templu pe Aventin* (2) și un altul în Forul lui Nerva. Împreună cu Iunona* și Iupiter* a constituit triada capitolină. Sărbătorită la 19 martie, ca și Atena, a fost reprezentată purtînd pe cap un coif și în mînă un scut cu chipul Medeei* în mijloc sau o lance.

Minerva, sculptură antică la Luvru; Gerard David, *Lupta dintre Marte și Minerva*, pictură la Luvru

MINES Rege al Ciliciei și soț al frumoasei Briseis*, care a devenit sclava lui Ahile*.

MINIT Unul din cei șapte fii ai Niobei* ucis, împreună cu frații lui, de Apollo*.

MINOS Rege legendar al Cretei, fiul lui Zeus* și al Europei*, care, prin echitatea lui în legislație, a devenit judecător în Infern. A avut de soție pe Pasifae* și, cu ea, pe Androgeu* și Ariadna*. Mîniind pe Poseidon*

fiindcă nu i-a jertfit un taur alb, care i-a fost oferit chiar de zeu, acesta s-a răzbunat, făcînd-o pe Pasifae să dea naștere unui monstru, Minotaurul*. Minos, indignat, a închis acest monstru cu trup de om și cap de taur în labirintul* pe care i l-a construit arhitectul Dedal*. Cînd Androgeu a fost ucis de atenieni, Minos i-a atacat și i-a învins, obligîndu-i apoi să dea la fiecare nouă ani, Minotaurului, șapte tinere și șapte tineri. Teseu*, ajutat de Ariadna, a ucis apoi monstrul și i-a scăpat pe atenieni de tribut. Dedal a reușit, la rîndul lui, să fugă din labirintul, în care era închis cu fiul lui, Icar*, construindu-și aripi din ceară, și să ajungă singur în Sicilia, la regele acestei regiuni, Cocal*. Minos, care nu voia să-l piardă, l-a urmărit pînă aici, dar și-a găsit moartea, fiind ucis chiar de rege însuși. În Infern a devenit judecătorul tuturor damnaților. Creta a cunoscut prin Minos o adevărată civilizație, extinsă între 1600 și 1400 î.Chr., civilizație numită minoică, după numele lui.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 432; Dante, *Infernul*, c. III

MINOTAUR Monstru cu trup de om și grumaz și cap de taur, fiul al reginei Parsifae*, soția lui Minos*, îndrăgostită de un taur, trimis de Poseidon* în Creta.

MINS Înțelepți în mitologia celtică. Împreună cu zeii, cu care se întîlneau la stejarul sacru Idrasil, împărțeau oamenilor dreptatea.

MINU Zeu protector al fertilității în mitologia egiptean. Și-a exercitat puterea în zona Nilului.

MINUNI ALE LUMII Capodopere ale arhitecturii și sculpturii antichității, în număr de șapte: (1) Piramida lui Keops. (2) Grădinile suspendate ale Semiramidei, din Babilon. (3) Statuia lui Zeus* din Olimpia* (în Peloponez), opera lui Fidias. (4) Farul din Alexandria, în Egipt. (5)

Colosul din Rhodos. (6) Templul zeiței Artemis* din Efes. (7) Mormîntul lui Mausol (rege al Cariei — Anatolia occidentală) —, dedicat acestuia de soția sa, Artemisia*, în Halicarnas.

MIRMIDONI Popor din Tesalia, asupra căruia domnea Ahile*. După ce o ciumă cruntă a pustiit insula, Zeus*, la rugămintea lui Eac*, a preschimbat furnicile în ființe umane.

MIRRA Fiică a lui Cinir*, rege al Ciprului. Și-a iubit tatăl peste măsură, încît a avut, fără ca el însuși să știe, un copil, pe Adonis* (1), căreia i-a dat naștere într-un deșert unde s-a ascuns de ochii tuturor. A fost preschimbată apoi de zei într-un mirt.

Ovidiu, *Metamorfoze*, X, 298 și urm.; Vittorio Alfieri, *Mirra*, tragedie

MIRTIL Vizitiul lui Enomaos*, fiu al lui Hermes*. Și-a trădat stăpînul, corupt de Pelope* care i-a făgăduit jumătate din regatul lui Enomaus. Pelope nu și-a respectat însă înțelegerea și, pentru a scăpa de Mirtil, care i-a amintit de datorie, l-a aruncat în mare. A fost transformat, după moarte, de Hermes, într-o constelație, Constelația Vizitiului.

MISEN Trîmbițaș în flota lui Enea*. Deoarece s-a arătat trufaș față de Triton*, acesta l-a aruncat în mare, în golful Napoli, loc ce îi poartă numele și astăzi, Capul Miseno.

MISTERELE DIN ELEUSIS Ceremonii rituale celebrate la Eleusis*, în cinstea zeiței Demetra* și a fiicei ei, Persefona*. Se invocau suferințele și energia mamei, pentru recăpătarea fiicei ei, răpită de Hades*, ca și drama fiicei, constrînse să trăiască șase luni pe pămînt și șase

luni în Infern: moarte și înviere, legate de cele șase luni ale anului, propice vieții și fertilității, și celelalte șase luni lipsite de binefacerile naturii. La aceste mistere asistau inițial numai cei inițiați, apoi și alții, și chiar străinii, din Italia. Templul din Eleusis a fost distrus de Alaric, regele vizigoților, în 395 i.Chr.

MITRA Zeu al luminii și faptelor bune în mitologia vedică, identificat cu soarele. A fost adorat și de romani, care i-au ridicat numeroase temple. Era reprezentat ca un tînăr care poartă o tunică scurtă, o mantie fluturîndă și o beretă frigiană. De obicei, în cele mai multe imagini, ucide un taur.

Sculptură în Muzeul Vaticanului

MNEMOSINA Zeița memoriei, în mitologia greacă, fiica lui Uranus*. Cele nouă muze* au fost fiicele ei, pe care le avea de la Zeus*.

MNESTEU Tovarăș de călătorie al lui Enea*, după plecarea lui de la Troia*.

Virgiliu, *Eneida*, IV, 288, IX, 171, 781

MOCOȘI În mitologia slavilor, zeița protectoare a femeilor în muncile lor de toate zilele; asista la tunsul oilor și la cultivarea inului.

MOIRE Zeițele destinului în mitologia greacă. Erau trei: Lachesis*, Clotos* și Atropos*. Cea dintîi torcea firul vieții, a doua ținea în mînă o nuia pe care o mișca pe suprafața unui mapamond, iar a treia avea fus și foarfece. Romanii le numeau parce*. Erau închipuite bătrîne și murdare.

MOLOCK Divinitate orientală, închipuită sub forma unei ființe pe jumătate om, jumătate vițel. În brațele

lui de bronz, cartaginezii jertfeau copii, după ce mai întîi înroşeau statuia acestuia. Numele lui era, de asemenea, folosit de evrei pentru a desemna pe zeul fenician Melekkart*.

MOLOS Fiul lui Neoptolem* şi al Andromacăi*.

MOMOS Personificarea ironiei, a luării în rîs şi a sarcasmului în mitologia greco-romană. Acest zeu curios a fost izgonit un timp din Olimp* (1), pentru că era mult prea ireverenţios faţă de ceilalţi zei.

MOPS Fiul lui Mantos*. A fost profetul argonauţilor* şi a participat la vînătoarea porcului mistreţ din Calidonia*. A murit muşcat de un şarpe. Împreună cu Amfiloh* a întemeiat oracolul* lui Apollo*, din Colofon (Asia Mică).

Ovidiu, *Metamorfoze*, VIII, 316

MORFEU Fiu al Somnului şi al Nopţii*, zeul viselor în mitologia greacă; în vis lua formă omenească. Avea aripi de fluture şi în mînă frunze de mac, cu care atingea pleoapele muritorilor. În alte imagini, apărea sub forma unui bătrîn cu aripi, cu o coroană de mac pe cap şi cornul abundenţei* în mînă.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XI, 635 şi urm.

MUMA PĂDURII Personaj feminin în mitologia românească, răutăcioasă, înfricoşătoare, arătare respingătoare, întruchipată într-o bătrînă schimonosită, care se putea uşor preface în orice. În basme, prin înfăţişarea ei hidoasă, îi sperie pe copii, care-i cunosc bine intenţiile răufăcătoare. Semnifică forţele negative ale naturii.

MUMBO-IUMBO Idol în mitologia populaţiilor din Guineea, care proteja castitatea femeilor.

MURCIA Zeiță romană arhaică, patroană a trîndăviei. Avea un templu la Roma între colina Aventinului* (2) și aceea a Palatinului.

Titus Livius, *Ab urbe condita*, I, 33, 5

MURGILĂ Personaj din poveștile populare românești, care personifică amurgul serii. Are felurite înfățișări: bou care duce luna: ființă silvestră cu aspect înfricoșător; om uriaș, cît o claie de fîn. Deseori apare în tovărășia fraților lui: Miezilă și Zorilă.

MUSAGET Epitet al lui Apollo*, ca însoțitor permanent sau conducător al muzelor*.

MUZE Fiice ale lui Zeus* și ale Mnemosinei*. După alții, fiice ale lui Zeus* și ale Geei*. Erau nouă: Clio* (muza istoriei), Euterpe* (muza muzicii și a poeziei), Talia* (1) (muza comediei), Melpomene* (muza tragediei), Terpsichore (muza dansului), Erato* (muza poeziei erotice), Polimnia* (muza poeziei lirice și a elocinței), Urania* (1) (muza astronomiei), Caliope* (muza poeziei epice și a elocinței). Se născuseră în Tracia, în Pieria, de aici și numele de Pieride. Locul lor de preferință era muntele Helicon*, din Beoția, și Parnasul*.

Basoreliefurile din Mantineea, în stilul lui Praxiteles (sec. IV î.Chr.); basorelieful lui Archelau din Peieria (124 î.Chr.); Anton Rapfael Mengs, *Muzele cu Apollo;* Rafael, *Parnasul;* Giulio Romano, *Apollo cu muzele*, pictură

N

NAIADE Nimfe* ale rîurilor și izvoarelor, unde își aveau și sălașul (gr. *naides*, cele ce înoată). Li se atribuia darul profeției și acelea al generozității. De obicei îl însoțeau pe Pan*, pe Dionysos* și pe Artemis* etc.

Naiade, sculptură antică, la Luvru

NAIDE (1) Mama centaurului* Chiron* sau după alții, a zeului marin Glaucos* (1). (2) Nimfă* care l-a iubit pe păstorul Dafnis* (1), fiul lui Hermes*. A fost păcălită de el și i-a luat vederea.

NAMTAR Divinitate infernală în mitologia babiloniană, care aduna toate bolile și apoi le împrăștia pe pămînt.

NANEA Divinitate persană, asimilată zeiței Diana* din mitologia romană.

NĀNNAR Zeu lunar în mitologia babiloniană, adorat în orașul Ur, sub numele de Sin*.

NAPEE Nimfe* ale luminișurilor din păduri, ale livezilor, văilor, iubitoare de singurătate, în mitologia greacă.

NARCIS Fiul zeului Cefis* și al nimfei* Liriope*. A fost adorat de nimfa Eco*, pe care a respins-o, iar ea și-a luat

zilele. Zeii l-au pedepsit, atunci, să se îndrăgostească de propria imagine, reflectată în oglinda unei ape. Chinuit de o astfel de iubire, s-a stins de la sine, iar în apa în care a căzut, a apărut o floare: narcisa.

Ovidiu, *Metamorfoze*, III, 339 și urm.; frescă în Pompei: Casa Poetului tragic, Casa Reginei Margareta, Casa lui Tiburtinus, Casa lui Rufus; Nicolas Poussin, François Lemoyne, Francesco Franciabigio etc., pictură; G. Minne, sculptură

NAREDA Divinitate vedică, asimilată de greci cu Mercur*; ca și acesta, a fost mesagera zeilor.

NAUPLIU (1) Fiul lui Poseidon* și al Amimonei*, întemeietor al orașului și portului Naupliu, din golful Argosului (5). (2) Rege al Eubeei. După ce fiul lui, Palamed*, a fost ucis de greci în războiul Troiei*, el s-a răzbunat, aprinzînd focuri pe stîncile din insula pe lîngă care au trecut corăbiile grecilor la întoarcerea lor spre casă, făcîndu-le astfel să se rătăcească și să naufragieze. Tot el a trimis mamei lui Ulise*, Anticlea*, vestea că fiul ei a pierit în luptă.

NAUSICA Fiica lui Alcinou*, regele feacilor*, și a reginei Arete*. Între ea și Ulise* s-a înfiripat o idilă. Ea l-a condus pe Ulise la palatul tatălui său, cînd acesta a naufragiat pe țărmurile Feaciei.

Homer, *Odiseea*, VI, 17 și urm.; VII, 2 și urm.; 290 și urm.; VIII, 457 și urm.; Alcman (sec. VII î.Chr.), Sofocle, Goethe, poeme; pictură în pinacoteca Acropolei; Massimo D'Azeglio, pictură

NAUSINOU Fiul lui Ulise* și al nimfei* Calipso* sau al lui Ulise și al Circei*.

NAUSITOU Fiul lui Poseidon* și al Peribeei*; a fost regele feacilor*, stabilit în insula Scheria.

Homer, *Odiseea*, VII, 56 și urm.

NAXOS Insulă unde Teseu* a părăsit-o pe Ariadna*; tot aici, mai tîrziu, a descoperit-o Bachus*, care a luat-o în cortegiul lui, și apoi de soție.

Richard Stauss, *Ariadna la Naxos*, operă lirică

NEBO Zeul elocinței și al scrisului la asiro-caldeeni. A mai fost venerat ca zeul sau patronul preoților, odinioară posesori ai științelor exacte: fizica și astrologia etc. Pe tăbliițele lui, avea scrisă soarta tuturor oamenilor.

NEFELE Nimfă* în mitologia greacă, mama lui Frixus* și a Ellei*, pe care i-a apărat cu îndîrjire împotriva mamei lor vitrege, Ino*. După unii, a fost zeița norilor.

NEITH Divinitate egipteană, protectoare a războiului și a oricărui fel de lupte. Grecii au asimilat-o cu Atena*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, II, 689

NEMEEA Vale din Argos* (5), în care Argos (2) a păzit-o pe Io* și în care Hercule* a ucis leul. Tot aici se celebrau Jocurile nemeene în cinstea lui Zeus*, din trei în trei ani.

NEMESIS Zeița dreptății și a pedepsirii dușmanilor în mitologia greacă.

NENIA Zeiță care veghea pe cei morți în mitologia romană. De aici, numele poeziilor sau al cîntecelor rostite la înmormîntări sau chiar numele bocitoarelor.

NEOPTOLEM sau *PIRRUS*, Fiul lui Ahile* și al Deidamiei*. A avut un cuvînt în războiul împotriva Troiei*, fiind unul din eroii greci ascunși în calul de lemn in-

trodus de greci în cetate. L-a ucis pe Priam*, regele Troiei, și a aruncat pe Astianax*, fiul Andromacăi*, de pe ziduri. A fost ucis mai tîrziu de Oreste*, iar după alții, și-a găsit moartea, fiindcă a prădat templul lui Apollo* din Delfos*.

Sofocle, Euripide; Virgiliu, *Eneida*, II, 489, III, 328 și urm.; *Neoptolem ucis de Oreste*, frescă pompeiană

NEPTUN Zeul roman al mării și al apelor (corespunzător zeului Poseidon* în mitologia greacă). La Roma, avea un templu lîngă Circul Flaminius în Cîmpul lui Marte. Serbările închinate lui, Neptunalii, erau celebrate la 21 iulie. La greci a fost mult mai popular. Era reprezentat ca și Poseidon, ca un bărbat viguros, ținînd în mînă un trident.

Paolo Veronese, P. Tibaldi etc., *Neptun*, pictură

NEREIDE Cele 50 de nimfe* ale mării, fiice ale lui Nereu*, și ale lui Doris*. Îi protejau pe marinari și le făceau călătoria plăcută. Îl însoțeau pe Poseidon* și pe Amfitrite*. Imaginea lor este frecventă în arta antică în fresce și în sarcofagele romane, mozaicuri, monumente funerare, fîntîni etc.

Jean Jouvenet, *Cea mai frumoasă dintre nereide, Thetis*, pictură

NEREU Zeu al mării și tatăl nereidelor* în mitologia greacă; își avea regatul în Marea Egee și îi ajuta pe marinari în toate acțiunile lor. Tot el i-a indicat lui Heracles* drumul spre grădinile hesperidelor*.

NESTOR Fiul lui Neleu și al lui Clori* (2), rege al regiunii Pilos (Peloponez). A luat parte la vînătoarea porcului mistreț în Calidonia* și la expediția argonauților*, iar la

sfîrșitul vieții, cu înțelepciunea sa, la războiul Troiei*, de partea grecilor.

omer, *Iliada*, II, 370 și urm., IV, 293 și urm., *Odiseea*, III, 157 și urm., 343 și urm.

NEXUS Centaurul* care i-a dat Deianirei* un talisman cu intenția de a-l ucide pe Heracles*. Acesta, cînd a luat-o de soție pe Deianira, a avut surpriza de a o vedea iubită și de Nexus, motiv pentru care l-a ucis. Înainte de a muri însă, Nexus a vrut să se răzbune cu talismanul otrăvit dat Deianirei și și-a atins scopul.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IX, 98 și urm.; frescă în Muzeul Național din Napoli; Louis Sylvestre, *Nexus o răpește pe Deianira*, pictură; Giambologna, sculptură

NICOMAH. Fiul lui Macaon*, tămăduitor al multor boli. A fost venerat ca un zeu.

NIFELHEIM Lumea de dincolo, a celor morți, în mitologia nordică. Aici ajungeau sufletele celor ce mureau de moarte naturală; în Walhalla*, în schimb, ajungeau sufletele eroilor căzuți în lupte.

NIKE (gr. victorie) Personificarea victoriei. După Hesiod, era sora lui Zelos (Ambiția), Kratos (Forța) și Bia (Violența). La Atena a fost identificată cu zeița Atena* însăși, reprezentată fără aripi (gr. *apteros)*. Atît romanii cît și grecii și-au închipuit-o ca pe o tînără purtînd aripi larg deschise.

Nike din Samotrace, la Luvru; *Victoria*, la Muzeul din Brescia, operă romană din secolul I

NIMFE Fiice ale lui Zeus*, care populau apele, pădurile și cîmpiile. Reprezentau forțele elementare ale naturii, personificări feminine ale acestor elemente, prezente în imaginația oamenilor, cu care ei populau natura pentru

a o umaniza. Au dat, după legendă, naștere unor eroi ca Ahile*, Heracles* etc., existența lor fiind totdeauna legată de aceea a marilor zei.

NIOBE Fiica lui Tantal* (1) și soția lui Amfion*, regele Tebei* (2). A arătat o trufie necugetată față de zeița Hera*, mîndrindu-se cu cei șapte fii și cele șapte fiice ale ei, Hera avea numai doi: pe Apollo* și pe Artemis*; Hera a pedepsit această aroganță, punîndu-i pe Apollo și pe Artemis să-i ucidă pe toți copiii, într-o singură zi. De durere, Niobe a devenit stană de piatră. Stînca, se spune, ar exista și astăzi, pe muntele Sipil, lîngă Magnesia, în Asia Mică, și reprezintă o femeie așezată pe un tron.

Homer, *Iliada*, XXIV, 614 și urm.; Eschil; Sofocle; Ovidiu, *Metamorfoze*, VI; imagine pe un vas al argonauților, de la Luvre (435 î.Chr.); sculptură antică, sec. IV î.Chr. la Uffizi, din Florența.

NOAPTEA Personificare în mitologia greacă, considerată soția lui Ereb* (1).

Virgiliu, *Eneida*, V, 721

NODON Divinitate celtică, avînd aceleași atribute cu zeul grec Marte*.

NORET sau NORVET Personificare a cerului la egipteni, inferioară divinității Hathor*.

NORVET → *NORET*

NUMA POMPILIU Al doilea rege al Romei. După legendă, a fost sfătuit în toate reformele lui de nimfa* Egeria*.

NUMICIUS Rîu în care a dispărut în mod misterios Enea*,

NUMITOR Regele orașului Alba Longa*, tatăl vestalei Rhea Silvia*. A fost ajutat să-și reia domnia de cei doi nepoți, Remus* și Romulus*.

Titus Livius, *Ab urbe condita*, 1, 3; Virgiliu, *Eneida*, VI, 768

NUSKU Divinitate a focului în mitologia asiro-caldeeană. Personifică focul ca mesager al oamenilor către zei, mai ales cînd focul este folosit pentru jertfe.

O

OCEANIDE Nimfe* ale mărilor, fiicele lui Oceanus* și ale lui Thetis* (1).

OCEANUS Fiul lui Uranus* și al Geei*. Personificare a oceanului sau a mărelui rîu care înconjoară lumea și din care, în fiecare zi, apar Soarele, Luna* și stelele. Soția lui era Thetis* (1), fiicele lor erau oceanidele*.

OCHILĂ Erou din basmele românești, avînd capacitatea de a vedea pînă în fundul mării sau în înaltul cerului.

OCIROE Fiica centaurului* Chiron* și a nimfei* Hariclea. S-a socotit suficient de inspirată pentru a fi prevestitoare, iar Apollo*, pentru cutezanță, a preschimbat-o într-o iapă.

Ovidiu, *Metamorfoze*, II, 633 și urm.

OCNO Fiul Tibrului și al zeiței Manto; întemeietor al orașului Mantova. L-a ajutat pe Enea* împotriva rutulilor*.

Virgiliu, *Eneida*, X, 198

ODIN, WOTAN sau *WODON* Zeul cel mai important din mitologia scandinavă, creatorul lumii, personificare a soarelui și a timpului. Zeu al războiului, al magiei și al in-

spirației poetice. El primește în Walhalla* pe toți eroii morți în lupte. Este reprezentat pe un cal cu opt picioare, cu o lance în mînă și cu doi corbi pe umeri.

Sculptură de A. E. Freund

ODISEEA Poem grec, în 24 de cînturi, operă a lui Homer, care expune peripețiile lui Ulise* (Odiseu) după terminarea războiului troian și întoarcerea lui în patrie, Itaca*.

ODITE (1) Centaur* ucis în timpul luptelor dintre centauri și lapiți* de către Mops*. (2) Unul din fiii lui Heracles* și ai Deianirei*.

OEGHIR Zeul oceanului în mitologia nordică.

OETA Munte în Tesalia, pe care a murit Hercule*, ucis de Deianira*, fără voia ei. Trupul lui a fost incinerat pe acest munte.

OFELTIOS Unul din comandanții greci în războiul împotriva Troiei*; a fost ucis de Hector*.

OFIODAMA Numele zeului mării în mitologia japoneză, venerat împreună cu Daikoka*.

OGIGE Fiul lui Poseidon*, rege legendar al Beoției, înainte de potopul din vremea lui Deucalion*. A fost mai marele titanilor*, în timp ce aceștia s-au războit cu olimpienii.

OGIGIA (1) Insula nimfei* Calipso*. Aici a fost reținut Ulise* mai multă vreme, în drum spre patrie, după ter-

minarea războiului împotriva Troiei*. (2) Una din fiicele Niobei*.

OICLEU Tatăl lui Amfiarau*; a luat parte la expediția lui Heracles* împotriva lui Laomedon*, regele Troiei*.

OILEU Regele Locridei. A luat parte la expediția argonauților*. A fost tatăl lui Aiax* și Medon.

OLEN Poet și preot al lui Apollo*, autor al imnurilor dedicate acestui zeu în timpul serbărilor de la Delfos*.

OLIMP (1) Munte din Tesalia (2918 m), pe care, după mitologia locală, se afla lăcașul lui Zeus*. Este aproape imposibil de escaladat, iar vîrful lui se pierde în nori. Tot aici trăiau și ceilalți zei. (2) Cîntăreț din flaut, inventator al acestui instrument. A fost instruit de Pan* sau le Marsyas*.

OLIMPIA Oraș în Peloponez, în văile rîurilor Alfeu* și Cladeu, în care aveau loc la fiecare patru ani, în solstițiu de vară, Jocurile olimpice. Regiunea era plină de temple, printre care templul lui Zeus*, și o statuie uriașă a acestuia, operă a lui Fidias, una din minunile lumii*.

OMAN → *AMAN*

O-MEI Zeul focului în mitologia chineză, reprezentat ca un tînăr seducător, foarte frumos.

OMORCA La caldeeni, femeie-divinitate care a stăpînit monștrii haosului*. Zeul Bel* a împărțit-o în două: una a format cerul și cealaltă, pămîntul.

ONDERAH Întunericul infernal în mitologia vedică. Aici zeul Șiva*, întocmai ca Zeus* din mitologia greacă, arunca duhurile inferioare.

ONFAL Era numit astfel templul lui Apollo* din Delfos* (gr. buricul pămîntului). În acest templu se afla o piatră în formă de ou, venerată ca centru al pămîntului.

ONFALE Regină a Lidiei, căreia Heracles* i-a fost sclav timp de trei ani, pentru că l-a ucis pe Ifit, arcaș neîntrecut, prieten al lui Apollo* în-un acces de furie. Regina l-a silit să poarte veșminte de femeie. Heracles a avut de la regină un fiu, pe Agesilau* (2).

ONOCENTAURI Monștri jumătate oameni, jumătate măgari în mitologia greacă.

Elianus Claudius, *Istoria animalelor*

ONUAVA Divinitate galică cu atribute asemănătoare acelora ale zeiței Venus*.

OPE, OPOS sau *OPI* (1) Divinitate sabină protectoare a nou-născuților, identificată apoi de romani cu zeița Ceres*. Templul ei se afla în Forul roman, lîngă acela al lui Saturn*, a cărui soție era. Un alt sanctuar se afla pe Capitoliu*. (2) Nimfă din suita Dianei*.

Virgiliu, *Eneida*, XI, 532; Titus Livius, *Ab urbe condita*, XXXIX, 22, 4

OPI → *OPE*

OPOS → *OPE*

ORACOLE Sanctuare, temple sau altare, în care o divinitate își făcea cunoscută hotărîrea, celui care întreba, fie direct, fie prin intermediari: preoți, profeți. Printre cele mai importante: oracolul din Dodona*, al lui Zeus*, cel din Delfos*, al lui Apollo* și cel din Epidaur*, al lui Asclepios*. Sub numele de oracol, se înțelegea atît locul în care se făcea legătura cu divinitatea invocată, cît și hotărîrea acesteia.

ORBONA Zeiță romană, invocată de familiile care nu aveau copii.

ORCO Zeu roman arhaic care personifica moartea; era înfățișat ca un geniu* sau demon* cu aripile negre și înarmat cu o coasă. Mai tîrziu, a fost identificat cu Infernul lui Pluto*: regiune subterană, lăcaș al celor care părăseau viața lumească.

ORE Nimfe*, fiice ale lui Zeus* și ale zeiței Temis*, zeițe ale ordinei, ale naturii, anotimpurilor și ploilor. Au fost identificate cu grațiile* și împodobite cu flori și fructe.

Homer, *Iliada*, V, 749 și urm.; vasul François din Muzeul Arheologic din Florența; picturi de Botticelli, Guido Reni etc.

ORESTE Fiul lui Agamemnon* și al Clitemnestrei*. Cînd tatăl lui a fost ucis de Clitemnestra, propria-i soție, și de iubitul acesteia, Egist*, Oreste, copil încă, a fost dus de sora lui mai mare, Electra*, în Focida, la unchiul lui, Strofiu*. Aici l-a cunoscut pe Pilade*, care i-a devenit prieten nedespărțit. A fost soțul Hermionei*, pe care mai apoi i-a răpit-o Pirrus*. Oreste, pentru a se răzbuna pe acesta, l-a denunțat poporului din Delfos* că a prădat templul lui Apollo*. Oreste a murit ucis de șarpele pe care îl ținea la sîn după ce și-a ucis mama, pe Clitemnestra.

Eschil, *Orestiada (Agamemnon, Coeforele* și *Eumenidele)*; Sofocle; *Electra*; Euripide, *Electra, Oreste, Ifigenia în Taurida*; Vol-

taire, *Oreste;* Vittorio Alfieri, *Oreste;* Goethe, *Ifigenia;* Hugo von Hoffmannsthal, *Electra;* Jean-Paul Sartre, *Muştele,* C. W. Gluck, *Ifigenia în Taurida;* Richard Strauss, *Electra,* muzică; fresce în Casa lui Olconiu Rufus, Casa Centaurului, Casa lui Pinariu Ceriale etc., din Pompei

ORFEU Fiul muzei* Caliope* şi al lui Eagru*, regele Traciei, cîntăreţ din liră, primită în dar de la Apollo*. Cîntecul lui fermeca oamenii, îmblînzea animalele şi natura dezlănţuită. Cînd Euridice*, soţia lui, a fost muşcată de un şarpe, el a coborît în Infern şi a înduioşat cu cîntecul lui pe însăşi Persefona*, care i-a redat-o pe Euridice, cu condiţia să nu se întoarcă s-o privească, pînă ajunge pe pămînt. Nerăbdarea i-a fost însă mai puternică. În clipa cînd şi-a întors privirea spre ea, Euridice a dispărut pentru totdeauna. Zadarnică a fost după aceea orice încercare de a o redobîndi din împărăţia morţii. Revenit singur pe pămînt, a fost sfîşiat de menade*, pe muntele Rhodope, furioase că Orfeu nu le acorda nici o atenţie. Capul şi lira aruncate în mare, spune legenda, ar fi ajuns pînă în insula Lesbos, devenită de atunci leagănul poeziei. Mitul lui Orfeu simbolizează poezia desăvîrşită care transformă natura în cultură; poezia devine astfel un mijloc civilizator, euforic, vital.

Ovidiu, *Metamorfoze,* XI; Virgiliu, *Georgicele;* Angelo Poliziano, *Povestea lui Orfeu;* Lope de Vega, *Soţul cel mai sever;* Calderon de la Barca, *Divinul Orfeu,* Vincenzo Monti, *Muscarada;* Giuseppe Parini, *Durerea lui Orfeu;* Gabriele D'Annunzio, Claudio Monteverdi, C. W. Gluck, Joseph Haydn, Franz Liszt, Jacques Offenbach, E. Krenk, muzică; Giovanni Bellini, Dossi Dosso, Tintoreto, Rubens, Brueghel, Jean Corot, Eugene Delacroix, pictură; Jean Cocteau şi Marcel Canns, film

ORFISM Cult dedicat poetului Orfeu*; propovăduia puritatea, castitatea şi renaşterea în toate sensurile. Reincarnarea era, de asemenea, una din credinţele doctrinei. Imnurile orfice, înţelese, se pare, numai de către iniţiaţi, conţineau întreagă această concepţie, manifestată în timpul ritualului legat de misterele ce purtau numele poetului.

ORION Uriaş din Beoţia, care a fost continuu pe urmele pleiadelor* pînă cînd Zeus* l-a preschimbat într-o constelaţie. A iubit-o pe Aurora*, fapt pentru care Diana*, din ură, l-a ucis prin muşcătura unui scorpion. Zeus* l-a preschimbat şi pe el într-o constelaţie, Scorpion.

ORITIA (1) Fiica lui Erehteu, rege al Atenei, şi al Diogenici. A fost răpită de Boreas* şi i-a dat acestuia doi fii, pe Calai* şi pe Zete*. (2) Nereidă* care conducea vînturile în toate direcţiile.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VI, 683

ORMUZD sau *AHURA MAZDA* Divinitate supremă în mitologia persană, simbolizînd binele în toate formele lui, stăpînul înţelept, suprema puritate, justiţia însăşi. Cîndva, el va învinge pentru totdeauna pe zeul răului, Angra-Mainyu*.

OROS Zeu egiptean, fiu al lui Osiris* şi Iris*, care simboliza soarele. Lecuia toate bolile.

ORTREEA Regină a amazoanelor*, care a avut de la Ares* două fiice: Pentesilea* şi Hippolita*.

OSIRIS Zeu egiptean al vegetaţiei şi al Nilului, fiu al zeului pămîntului, Geb*, şi al zeiţei cerului, Nut. Soţia lui a fost Isis*. Era reprezentat ca o mumie, avînd în mînă un bici sau un toiag. A fost un simbol luminos al omenirii, erou civilizator, protector al ordinii şi al justiţiei.

OTO Fiul lui Alou şi frate al lui Efialte*, titani* care s-au răzvrătit împotriva lui Zeus*. După alţii, a fost unul din binevoitorii omenirii.

P

PACEA divinitate în mitologia greacă, fiică a lui Zeus* și a zeiței Temis*. Dar a fost mult mai venerată la Roma, unde avea un templu pe Via Sacra. Reprezentată ca o femeie frumoasă și tînără, ținea într-o mînă statueta zeului Pluto*, al bogăției, sau trandafiri, spice și ramuri de măslin.

PACHACAMAS Divinitate supremă în mitologia peruană; însuflețitorul lumii, creator al unei noi umanități, după nimicirea tuturor monștrilor.

PADMA Lotusul, în limba indiană, floarea sacră, simbolul soarelui.

PAFOS (1) Fiul lui Pigmalion* (1) și al statuii însuflețite de el, prin grația zeiței Afrodita*. (2) Oraș din Cipru, vestit pentru un templu al Afroditei*.

PAGASEA Alt nume al corăbiei argonauților*, de la numele golfului Pagaseos, din Tesalia, de unde au pornit expediția spre Colhida*. → ARGOS (3)

PALADIU Statuie în lemn a zeiței Atena*. A căzut din cer, în timp ce se construia orașul Troia*, spune o legendă, pe vremea regelui Ilo*, și s-a așezat singură în templu, pe altar. Un oracol*, le-a prezis troienilor că

atîta timp cît statuia va rămîne între zidurile Troiei, vor fi cruțați de orice nenorocire. Ulise* și Diomede*, aflînd de acest lucru, au furat statuia și au luat-o cu ei. Fiind lipsită de Paladiu, Troia a fost cucerită cu ușurință. Unele versiuni spun că Diomede*, aflînd de acest lucru, au furat statuia și au luat-o cu ei. Fiind lipsită de Paladiu, Troia a fost cucerită cu ușurință. Unele versiuni spun că Diomede ar fi luat-o cu el, altele că Enea* a salvat-o din mîinile grecilor și, cînd a ajuns în Italia, a dat-o în grija vestalelor* din Roma.

PALAMED Fiul lui Naupliu* (2) și al Climenei* (2), considerat inventatorul alfabetului, al numerelor, al măsurilor și greutăților, al monedelor, șahului și zarurilor. Descoperind și denunțînd falsa nebunie a lui Ulise*, care la început nu a vrut să participe la războiul împotriva Troiei*, acesta s-a răzbunat și i-a înscenat o trădare, în timpul războiului. Palamed, deși nevinovat, a fost condamnat la moarte. Înainte de a muri, a rostit cuvintele: „Adevăr, tu ai murit înaintea mea".

Virgiliu, *Eneida*, II, 82; Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, 56 și urm.; Vondel, *Palamed sau nevinovăția ucisă*, dramă

PALATIN Una din cele șapte coline pe care este așezată Roma, teatru al principalelor scene ale legendei despre Romulus* și întemeierea Romei. Aici și-au avut reședința împărații August, Tiberiu, Caligula, Nero, Septimiu Sever.

PALE Zeiță italică, patroana păstorilor și a turmelor. De la ea a venit și numele Palatinului*, colină în Roma, locuită la început de păstori, care au format nucleul populației Orașului Etern.

PALEMON Numele lui Melicert*, din clipa cînd a fost primit de zeii mării.

PALICI Fii gemeni ai lui Iupiter* și ai nimfei* Talia*. Numele lor înseamnă „născuți de două ori", fiindcă Talia, de teama Iunonei*, soția lui Iupiter, după ce i-a născut, i-a ascuns sub pămînt, de unde, pentru a doua oară, au apărut la lumină. În locul acela, au apărut două izvoare termale. Palicii aveau un sanctuar la Palica, în vecinătatea vulcanului Etna* (2). Aici era verificată și autenticitatea jurămintelor. Palicii erau protectorii sclavilor persecutați de stăpînii lor.

PALILII sau *PARILII* Serbări pastorale romane; se țineau în ziua de 21 aprilie, data întemeierii Romei, și își luau numele de la numele zeiței Pale*, protectoare a păstorilor, a turmelor și a fertilității. Cu această ocazie se aprindeau focuri de paie, înconjurate de turme, și peste care păstorii săreau de mai multe ori. La Roma, cu acest prilej, vestalele* îi jertfeau un vițel lui Marte*.

PALINURUS Cîrmaciul lui Enea* în drumul acestuia către Italia. Cuprins de somn, a căzut, cu cîrma, în mare și după trei zile, cînd, sfîrșit de puteri, a ajuns pe țărmul Lucaniei, a fost ucis de lucani. Există și astăzi promontoriul Palinuro.

Virgiliu, *Eneida*, III; V, 858, VI, 381

PALLANT (1) Fiul lui Evandru*, tovarăș de arme al lui Enea*, împotriva rutulilor*; a fost ucis de regele lor, Turnus*. (2) Întemeietorul unui oraș de pe Palatin*, din care s-a format orașul Roma. (3) Regele Trezenei, detronat și ucis de Teseu* împreună cu toți copiii lui, cu excepția fiicei Aricia, soția lui Hippolit*.

Virgiliu, *Eneida*, VIII, 54

PALLAS (1) Numele zeiței Atena*, însemnînd, în mitologia greacă, „aceea care aruncă sulița". (2) Fiul lui Pan-

dion și fratele lui Egeu*. (3) Fiul lui Licaon* (1) și bunicul lui Evandru*. Unul din giganți*.

Virgiliu, *Eneida*, VIII, 121, 466, 587, X, 487

PAN Fiul lui Zeus* și al Penelopei* sau, după alții, al lui Hermes* și al nimfei* Calisto* în mitologia greacă, zeu al grădinilor și al ogoarelor, prezență nelipsită printre păstori și țărani, făptură jumătate om, jumătate țap. Apariția lui provoca spaimă și nedumerire, panică. Speria nimfele și se complăcea să le vadă fugind de el. Siringa*, de exemplu, înfricoșată, o dată cu apariția lui, s-a aruncat într-un rîu, și Ladon* (1), implorat de ea, a preschimbat-o într-o trestie. Pan, auzind un sunet, al trestiei, în bătaia vîntului, a fost sigur că asculta plînsul nimfei. A tăiat atunci trestia în mai multe bucăți, le-a pus una lîngă alta și a format astfel naiul, cu care a cîntat de atunci toată disperarea nimfei și a lui. Același zeu a avut de la nimfa Eco* un fiu. Era nelipsit din cortegiul lui Dionysos*. La romani se numea Faun* sau Silvanus*. Cultul lui era venerat în Arcadia*, pe muntele Lico. După o versiune, Pan simbolizează forța vitală care însuflețește totul în natură.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XI, 153, XIV, 515; *Pan*, statuie în Muzeul din Napoli; *Pan*, bronz din Arcadia, sec. V î.Chr.; Luca Signorelli, *Zeul Pan*; Nicolas Poussin, *Pan urmărind Siringa*, pictură

PANACEEA Fiica lui Esculap*, deținătoare a tuturor cunoștințelor tatălui ei pentru vindecarea tuturor bolilor.

PANATENEE Serbări fastuoase organizate la trei ani după Olimpiade (→ Olimpia) în cinstea zeiței Atena*; în timpul procesiunilor era purtată în triumf statuia zeiței, atribuită lui Fidias, și apoi păstrată în Partenon*, sanctuarul de pe Acropolă*. Zeiței îi era oferit un peplu de proporții uriașe, lucrat de femeile Atenei cu această ocazie.

PANDAR Fiul lui Licaon* (2), arcaș vestit în războiul Troiei*. Aliat al troienilor, a rănit cu săgeata pe Menelau*, unul din comandanții greci de seamă, și a întrerupt astfel armistițiul între cele două tabere dușmane.

Homer, *Iliada*, II, 827; IV, 88; Virgiliu, *Eneida*, V, 496

PANDAREU Fiul lui Merope* în mitologia greacă. A fost prietenul lui Tantat* și a furat pentru acesta un cîine de aur (sau de bronz) dintr-un templu al lui Zeus*, din Creta. Fugind în Sicilia, a murit pe neașteptate împreună cu soția și trei fete.

PANDORA Prima femeie în mitologia greacă. A fost creată de Hefaistos*, la porunca lui Zeus*, care a vrut să-i pedepsească, prin apariția ei, pe oameni, pentru focul pe care Prometeu* l-a furat din Olimp* (1). Ea trebuia să fie atît de frumoasă, încît să-i scoată din minți pe muritori și să provoace cele mai mari nenorociri. A fost înzestrată, pentru aceasta, cu toate darurile pentru a cuceri pe oricine (gr. *pandora*, toate darurile). Tot atunci, a primit de la zei un vas plin cu toate relele, pe care trebuia să-l țină închis. Curioasă, l-a deschis și din el s-au răspîndit pe pămînt tot felul de catastrofe, epidemii și nenorociri. Cînd a vrut să-l închidă, nu mai rămăsese în el decît speranța.

Rubens, *Vasul Pandorei*, pictură

PANOPEU Fiul focului, prieten al lui Amfitrion* și părinte al lui Epeos*.

Homer, *Iliada*, XXIII, 665

PARCE Zeițe ale nașterii și destinului în mitologia romană. Corespund moirelor* din mitologia greacă.

Goya, Giuseppe Maria Crespi, Rubens etc., pictură

PARIS Fiul lui Priam* și al Hecubei*. Aflînd de la un oracol* că fiul lor va aduce o mare primejdiei Troiei*, părinții l-au lăsat în părăsire pe muntele Ida*. Cînd, mai tîrziu, la nunta lui Peleu* cu Thetis* (2) cineva a trebuit să ofere mărul de aur celei mai frumoase dintre Hera*, Afrodita* și Atena*, Paris, invitat la ospăț, a oferit mărul Afroditei. Celelalte zeițe, indignate au hotărît să se răzbune pe Troia. Cînd el a răpit-o într-adevăr pe Elena*, soția lui Menelau*, regele Spartei, a provocat războiul dintre greci și troieni, care s-a sfîrșit cu distrugerea Troiei. Paris a reușit să-l ucidă pe Ahile*, lovindu-l în singurul loc vulnerabil, în călcîi, și la rîndul lui a fost ucis de Filoctet*.

Homer, *Iliada*, III, 16 și urm., 424 și urm., XXII, 359, Virgiliu, *Eneida*, I, 27 și urm., IV, 215; *Judecata lui Paris*, *Răpirea Elenei* și *Moartea lui Ahile*, în Casa lui Olconiu Rufus din Pompei; Rubens etc., pictură

PARJANJA Zeul furtunilor și al ploilor în mitologia vedică. Caii acestuia au cutreierat pămîntul, răspîndind mari cantități de apă pe tot întinsul lui.

PARNAS Munte în Focida (Grecia), înalt de 2 459 m. Era sacru lui Apollo*, Dionysos* și muzelor*. Pe înălțimile lui, spune legenda, s-a oprit corabia lui Deucalion*, după potop.

Rafael, *Parnasul*, pictură

PARTAON Regele Calidoniei*, fiul lui Agenor* și tatăl lui Eneu*.

PARTENIA Epitet al zeiței Atena*, fecioara, protectoarea tinerelor fete din Atena.

PARTENIPEU Fiul lui Meleagru* și al Atalantei* (1). A fost unul din cei șapte care a participat la expediția împotriva Tebei* (2). Fiul lui, Promac, avut de la nimfa* Climene* (2), i-a răzbunat moartea în a doua expediție, inițiată de epigoni*.

PARTENON Templul aflat pe Acropola* din Atena, dedicat zeiței Atena*, numită din acest motiv, Atena Partenios, de către Pericle. Aici se afla o statuie a zeiței, în aur și fildeș, executată de Fidias. Templul avea 92 de metope, 160 de metri de decorații și două trabeații acoperite cu sculpturi, executate de cei mai mari artiști ai epocii lui Pericle, printre alții arhitectul Ictin și sculptorul Fidias.

PARTENOPE Sirenă care a încercat să-l atragă în mrejele ei pe Ulise* sau, după alții, pe Heracles*. Respinsă, s-a aruncat în mare, iar lîngă locul unde a dispărut, s-a construit orașul Napoli.

PASIFAE Fiica lui Helios* și a Perseidei, soția lui Minos*, regele Cretei, și mamă a lui Deucalion*, a Ariadnei*, a lui Androgeu* și a Fedrei*. Deoarece Minos nu a respectat un jurămînt făcut de Poseidon*, acesta s-a răzbunat, inspirînd în Pasifae o dragoste nelegiuită pentru un taur dezlănțuit, ce devasta țara lui Minos. S-a născut astfel Minotaurul*, ființă jumătate om, jumătate taur, care a fost ucis de Teseu*, cu ajutorul Ariadnei.

Fresce la Pompei, în Casa Vînătorii și a Familiei Vettius; *Pasifae și taurul*, frescă în Muzeul Vaticanului

PATECI Idoli pe care corăbierii fenicieni îi puneau la prora navelor lor. La egipteni, erau divinități minore, personificate sub forma unor pitici.

PATROCLU Prieten nedespărțit al lui Ahile* în timpul

războiului Troiei*. A fost ucis de Hector*, unul din comandanții Troiei, ceea ce l-a făcut pe Ahile să se răzbune și să ucidă în cele din urmă pe Hector într-o luptă memorabilă.

Homer, *Iliada*, I, 307 și urm., XI, 765 și urm.; fresce la Pompei în Casa Amorașilor de aur; *Grupul lui Pasquino*, la Roma, sec. III î.Chr.

PĂCALĂ Erou din snoavele românești, cunoscut și sub numele de Pepelea, isteț prin excelență, dibaci în orice împrejurare, chiar dacă aparent este neghiob și fără minte; în basme este șugubăț, spiritual și binevoitor.

PĂSĂRILĂ-HĂIS-LUNGILĂ sau *PĂSĂRILĂ-LĂȚI-LUNGILĂ* Personaj fantastic din basmele românești, îndemînatec, avînd facultatea de a vedea orice, de la distanțe inimaginabile, și de a ținti cu mare precizie („prinde păsările din zbor și le mănîncă").

PĂSĂRILĂ-LĂȚI-LUNGILĂ → *PĂSĂRILĂ-HĂIS-LUNGILĂ*

PEAN Unul din argonauți*, prieten al lui Heracles* și părinte al lui Filoctet*. El este cel care a aprins focul pe care a vrut să moară Heracles, nemaiputînd suporta durerile pricinuite de veșmîntul otrăvit al lui Nexus*.

PEGAS Cal înaripat în mitologia greacă, născut din sîngele Medusei*, cînd aceasta a fost decapitată de Perseu*. Și-a luat apoi zborul spre Olimp* (1), fiindcă Zeus* era părintele lui. El i-a adus lui Zeus, în continuare, trăsnetele și fulgerele. A fost apoi calul lui Perseu, care, cu ajutorul lui, a eliberat-o pe Andromeda*, și al lui Bellerofon*, care a ucis Himera*. Cînd Bellerofon a vrut să ajungă călare pe Pegas în Olimp, calul l-a făcut să se prăbușească pe pămînt. Zeus l-a trecut pe Pegas printre constelații.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IV. 786; V. 256 și urm.; scenă pe o metopă a templului din Selinunt (sec. VI. î.Chr., cu Medusa decapitată de Perseu); Rubens, *Perseu eliberează pe Andromeda*; G. B. Tiepolo, Perseu, pictură

PELASGO (1) Primul rege al celui mai vechi popor din Grecia, pelasgii. (2) Fiul lui Tropas, regele Argosului* (5).

PELETRONIU Rege al lapiților* care, după o versiune, a inventat frîul și șaua pentru cai.

PELEU Fiul lui Eac*, tatăl lui Ahile*, avut de la nereida* Thetis* (2). A luat parte la expediția argonauților* și la vînătoarea porcului mistreț din Calidonia*. La nunta lui cu Thetis, Discordia* a oferit mărul pentru a fi dat celei mai frumoase dintre Hera*, Afrodita* și Atena*. A fost detronat de Oreste*. După moarte, și-a urmat soția în apele mării, iar după o altă versiune, a ajuns în Infern, pentru a sta alături de Ahile și de Eac.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XI, 217 și urm.; *Căsătoria lui Peleu cu Thetis*, pe Vasul François, din 555 î.Chr., azi la Florența; *Peleu și Thetis*, pe o amforă cu figuri roșii, din sec. IV î.Chr., la British Museum din Londra

PELIA Fiul lui Poseidon* și al lui Tir*, rege al Tesaliei. A promis regatul său lui Iason* dacă îi va aduce lîna de aur* din Colhida*. A primit-o, dar nu și-a ținut făgăduiala, și a fost ucis de Medeea*, soția lui Iason.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VII, 297 și urm.; Euripide, *Pleiadele*, tragedie

PELION Munte în Tesalia (1548 m). Titanii*, în intenția lor de a ajunge pînă la cer, pentru a-l detrona pe Zeus*, au pus Pelionul peste Osea și peste Olimp* (1). Pe acest munte, locuia Chiron* și alți centauri*. Lancea pe care Chiron i-a oferit-o lui Ahile* era făurită dintr-un frasin de pe acel munte.

PELOPE Fiul lui Tantal*, soț al Hippodamiei* (2), părinte al lui Atreu*, Tieste* și Alcatou. Pentru a ajunge la grația zeilor, Tantal le-a oferit acestora, la un ospăț, trupul

propriului său fiu, Pelope, tăiat în bucăți. Zeii, dîndu-și seama, l-au respins, cu excepția Demetrei* care, fiind distrată, i-a devorat copilului un umăr. Cînd zeii l-au readus la viață pe Pelope, i s-a completat trupul cu un umăr de fildeș. A domnit apoi asupra Eladei, luînd cu forța în căsătorie pe Hippodamia (2). El a înființat, după o versiune, Jocurile olimpice (→ Olimpia).

Pelope, pe o amforă din Arezzo, din 415 î.Chr.

PENAȚI Zei protectori ai casei în mitologia romană. Au fost aduși de Enea* de la Troia* și depuși în templul Vestei* din Forul roman.

PENELOPE Fiica lui Icar* și a naiadei* Peribea* (2). Fiind soția lui Ulise*, l-a așteptat pe acesta, în Itaca*, pe tot timpul cît a durat războiul troian, zece ani, și apoi alți zece, pînă la reîntoarcerea lui în patrie. În toată această perioadă, a fost înconjurat de numeroși pretendenți (proci*), care așteptau, fiecare în parte, să fie ales de ea. I-a amăgit însă, spunîndu-le că va fi dispusă să facă acest lucru cînd va termina de țesut o pînză pentru socrul ei, Laerte*. Din fericire, stratagema a durat pînă la sosirea lui Ulise, care i-a ucis pe toți. A fost simbolul soției credincioase.

Homer, *Odiseea*, I, 70, X, 106 și urm.; Virgiliu, *Eneida*, III, *tîlnirea între Ulise și Penelope*, frescă la Pompei; Domenico Cimarosa, Niccolo Puccini, Gabriel Fauré, muzică

PENTESILEA Fiica lui Ares*, regina amazoanelor*. A venit în ajutorul troienilor după moartea lui Hector* și a fost ucisă de Ahile*. Cucerit apoi de frumusețea ei, i-a pregătit funeralii demne de o regină.

O cupă grecească din secolul V î.Chr., azi în Muzeul din München

PENTEU Fiul lui Echion* (2) și al lui Agave* (1), rege al Tebei* (2). S-a împotrivit cultului lui Dionysos* și a fost

sfîșiat de propria lui mamă și de alte bacante*, în timp ce acestea erau sub influența zeului.

Ovidiu, *Metamorfoze*, V, 511 și urm.; frescă la Pompei, în Casa familiei Vettius

PENTIL Fiul lui Oreste* și al Erigonei* (1). A întemeiat dinastia pentilizilor din Lesbos.

PEON Medic al zeilor în mitologia greacă. Cu ajutorul unei plante proprii i-a vindecat pe Pluto* și pe Marte*.

PEREPLUT În mitologia slavilor, zeul întîmplării, al sorții care îi amăgește pe oameni în toate felurile.

PERGAM Vechi oraș în Asia Mică, fondat, după tradiție, de Pergam, nepotul lui Ahile*. S-a dezvoltat mult în epoca elenistică și a difuzat cultura romană în Orient, contribuind astfel la contopirea civilizației grecești cu cea romană. Devenit un stat puternic, datorită bogățiilor solului și subsolului, a stabilit schimburi economice cu numeroase state vecine, sfîrșind prin a deveni provincie romană. Curtea regilor Pergamului a fost vestită prin fastul ei și comparabilă cu aceea a Medicilor, din Florența. Biblioteca de aici a rivalizat cu Biblioteca din Alexandria, folosind pergamentul în locul papirusului egiptean. În anul 47 î.Chr., Antoniu, pentru a compensa pe Cleopatra pentru pierderea bibliotecii alexandrine, i-a dăruit peste 200 000 de volume din Biblioteca Pergamului. Vîrful colinei pe care era așezat orașul era dominat de o acropolă cu un uriaș altar dedicat lui Zeus* și Atenei*. Artele figurative demonstrează o civilizație superioară, în care spiritualitatea și înțelepciunea constituiau o adevărată culme a geniului uman.

PERIBEA (1) Soția lui Polib* (1), care l-a adoptat pe Edip*, cînd acesta a fost părăsit de părinții lui. (2) Na-

iadă*, soția lui Icar* și mama Penelopei*. (3) Fiica lui Alcatou și mama lui Aiax*.

PERICLIMEN Fiul lui Nereu* în mitologia greacă. Avea puterea să ia orice înfățișare. A participat la expediția argonauților* și a fost ucis de Heracles* care l-a luat drept vultur.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XII, 556 și urm.

PERIFETE Gigant*, fiu al lui Hefaistos*. Îi ucidea pe toți călătorii veniți în Epidaur* și a fost, la rîndul lui, ucis de Teseu*.

PERILAU Fiul lui Icar*, sculptor din Agrigent, care a executat pentru tiranul Falaris statuia în bronz a unui taur în care acesta arunca oamenii vii, făcînd ca în bronzul înroșit să moară cel dintîi chiar autorul statuii.

PERKUN Zeul tunetului și al trăsnetului în mitologia slavă. Judeca și condamna tîlharii ca și pe cei vinovați de fapte rele.

PERSEFONA Fiica lui Zeus* și a Demetrei*. Într-o zi, în lipsa mamei ei, Persefona a fost răpită de Hades* și dusă în Infern. Demetra, scoasă din minți, a căutat-o pe tot cuprinsul pămîntului, pînă a aflat de la Zeus că se găsește în puterea lui Hades. Tot prin Zeus a obținut ca fiica ei să stea trei luni cu Hades și nouă luni cu ea (după alții, cîte șase luni cu fiecare). Mitul simbolizează moartea naturii timp de trei luni (sau șase) și renașterea ei timp de alte nouă luni (primăvara, vara și toamna). La romani, era venerată sub numele de Proserpina*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, V, 341 și urm.; *Persefona răpită de Pluto*, sculptură în piatră, în Muzeul Național din Taranto; G. L. Bernini, *Răpirea Proserpinei*, sculptură

PERSEU Fiul lui Zeus* și al Danaei*. Cînd Acrisiu*, tatăl Danaei, a aflat că fiica lui a avut un fiu, i-a părăsit pe amîndoi în voia apelor mării. Purtați de valuri în insula Serifo, au fost găzduiți de regele Polidect*, care a vrut să o ia de soție pe Danae și să-l suprime pe Perseu. Pentru aceasta, i-a poruncit lui Perseu să-i aducă capul Medusei*, una din gorgone*. Eroul a ajuns la ea cu ajutorul lui Hermes* și al Atenei*, care i-au dat sandale cu aripi, un coif care îl făcea nevăzut și un scut cu oglindă. Surprinzîndu-le pe gorgone dormind (altfel ar fi fost pietrificat de privirea lor), i-a tăiat capul Medusei și s-a ascuns de celelalte, grație coifului. În drum spre Polidect, a eliberat-o pe Andromeda* și a luat-o de soție. Întors acasă, l-a ucis pe Polidect cu capul Medusei, după care a luat-o cu sine pe mama sa, în Argos* (5). Acolo a întemeiat orașul Micene* și a fost venerat ca erou și semizeu.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, 605 și urm., V. 1 și urm.; Pompei, Casa familiei Vettius, Casa preotului Amandus, fresce; Benvenuto Cellini, *Perseu*, sculptură, Piero di Cosimo, *Nunta lui Perseu*, Tiepolo, *Perseu și Pegas*, Tintoretto, *Perseu și Andromeda*, Rubens, *Perseu eliberează pe Andromeda*, pictură

PERUN Zeul fulgerului și al trăsnetului și zeul suprem în mitologia slavă. Avea înfățișare umană și era adorat și ca protector al războiului și al semănăturilor. Copacul consacrat era stejarul.

PICO Zeu al pămîntului în mitologia romană, fiul lui Saturn* și tatăl lui Faun*. Deoarece a respins-o pe Circe*, aceasta l-a prefăcut într-o ciocănitoare.

Virgiliu, *Eneida*, VII, 48, 171, 189; Ovidiu, *Metamorfoze*, XIV, 320 și urm.

PIGMALION (1) Rege al Ciprului și sculptor. S-a arătat ostil tuturor femeilor și a hotărît să rămînă celibatar. Dar Afrodita* l-a făcut să se îndrăgostească de o statuie din fildeș, executată chiar de el, prototip al frumuseții

feminine, Galateea. Afrodita a dat atunci viață statuii și Pigmalion a luat-o de soție. Cu ea, a avut un fiu, pe Pafos*. (2) Rege al Tyrului, fratele Didonei*. L-a ucis pe soțul acesteia, Siheu*.

Virgiliu, *Eneida*, I, 347; Ovidiu, *Metamorfoze*, X, 243 și urm.; J.-Jacques Rousseau, George Bernard Shaw, literatură; Fraçois Boucher, Aniello Falcone, pictură

PILADE Fiul lui Strofiu*. Prieten credincios și nedespărțit al lui Oreste*. A luat-o de soție pe sora acestuia, Electra*.

Frescă la Pompei în Casa lui Olconiu Rufus și în Casa lui Siricus

PIRAM Tînăr din Babilon, îndrăgostit de Tisbe, pe care nu o putea lua de soție, fiindcă părinții ei se opuneau. Hotărînd împreună, într-o zi, să se întîlnească într-un loc neștiut de nimeni, Tisbe a ajuns cea dintîi. Nu după mult însă, i-a apărut înainte un leu de care, speriindu-se, a fugit, lăsînd să-i cadă un văl. Leul, cu botul sîngerînd, a lăsat urme de sînge și pe văl. Cînd Piram a descoperit vălul pătat de sînge, a crezut că Tisbe nu mai este în viață și s-a sinucis. Tisbe, revenind la locul întîlnirii, l-a găsit pe Piram mort și s-a sinucis la rîndul ei.

Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, 55 și urm.; Giulio Romano, pictură

PIRENE Izvor al muzelor* pe Acropola* din Corint. Bellerofon* a îmblînzit aici calul înaripat, Pegas*.

PIRENEU Rege al Traciei. A profitat de prezența muzelor* în palatul său și a vrut să le rețină mai mult, cu forța. Dar ele, avînd aripi, au zburat. Pireneu, pentru a le urmări, s-a urcat în vîrful unui turn și a încercat să zboare și el. Dar s-a prăbușit din înaltul turnului.

PIRITOU Regele lapiților*, fiul lui Zeus* și al Diei* în mitologia romană. A devenit prieten credincios al lui

Teseu* și acesta l-a ajutat cînd Piritou a fost atacat de centauri*, care voiau să-i răpească soția, pe Hippodamia* (1). La rîndul lui, l-a ajutat pe Teseu, cînd acesta a vrut să o răpească pe Elena*. Tot împreună au coborît în Infern, pentru a o scăpa pe Persefona*. Dar Hades* i-a răstignit pe amîndoi, pe o stîncă. Teseu a fost eliberat de Heracles*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VIII, 302 și urm.; *Piritou ucide centaurul Euritos*, frescă la Muzeul Național din Napoli

PIRRA Fiica lui Epimeteu* și soția lui Deucalion*. Mama lui Ellen*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, I, 350 și urm.

PIRRUS → *NEOPTOLEM*

PISISTRATOS Fiul mai mic al lui Nestor*. L-a însoțit pe Telemac*, fiul lui Ulise*, în călătoria lui de la Pilo, la Sparta.

Homer, *Odiseea*, III, 36 și urm., 400 și urm.

PITI Nimfă* în mitologia greacă, de care au fost îndrăgostiți Boreas* și Pan*. Unul din ei a prefăcut-o într-un pin.

PITIA Preoteasă în templul lui Apollo* din Delfos*. Așezată pe un trepied acoperit cu pielea șarpelui Pito, ucis de Apollo, ea se lăsa în prada unei stări de exaltare puternică, rostind unele formule considerate a fi dictate de zeu și socotite drept profeții.

Imaginea Pitiei pe o cupă, operă a pictorului Codros (sec. V î.Chr.), azi la Berlin

PLEIADE Cele șapte fiice ale lui Atlas* (1) și ale Pleionei*: Alcione* (2), Sterope, Merope* (3), Maia* (1), Electra,

Celena* (2) și Taigete*. Zeus* le-a preschimbat în stele și le-a ridicat printre constelații, pentru a le salva de insistențele lui Orion*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XII, 293

PLEIONE Fiica lui Oceanus* și a zeiței Thetis* (1) în mitologia greacă. A avut de la Atlas* pe cele șapte pleiade*.

PLEISTOROS Zeul trac al războiului.

PLUTO (1) Zeul bogățiilor în mitologia greacă, fiul lui Iason* și al zeiței Demetra*. Era orb și își împrăștia comorile la întîmplare. Era reprezentat ca un copil, ținînd în mînă cornul abundenței*. (2) În mitologia romană, fiu al lui Saturn* și al Rheei*, frate al lui Iupiter* și Neptun*. A fost zeul Infernului, corespunzător lui Hades*.

*PLEIONE** Fiica lui Oceanus* și a zeiței Thetis* (1) în mitologia greacă. A avut de la Atlas* pe cele șapte pleiade*.

Homer, *Iliada*, II, 732, XI, 833

PODALISO → PODALIRIU

PODARGE Harpie*; iubită de Zefir*, a dat naștere cailor Xantos* și Balio*, pe care a pus stăpînire Ahile*.

Homer, *Iliada*, XVI, 150

POLIB (1) Rege al Corintului. L-a primit la curtea sa și l-a adoptat pe Edip*, după ce a fost părăsit de Laios*. (2) Rege al Tebei* (3), care l-a găzduit mai mult timp pe Menelau*, după terminarea războiului troian. (3) Bunicul lui Adrast* (1).

POLIBOT Uriaș* care s-a răzvrătit împotriva lui Zeus*. A fost pedepsit de Poseidon*, care l-a preschimbat într-o stîncă.

POLIDAMANT (1) Prieten și sfătuitor al lui Hector*. A fost unul din eroii troieni. Era înțelept și poseda și darul prevestirilor. (2) Atlet din Tesalia, dotat cu o putere neobișnuită.

POLIDECT Rege al insulei Serifo, din Ciclade*. După ce a găzduit-o pe Danae* și pe fiul ei, Perseu*, voind să o ia de soție pe Danae, l-a supus la încercări grele pe Perseu, pentru a scăpa de el pentru totdeauna. Acesta însă, după ce a ucis Medusa*, l-a împietrit cu capul ei.

POLIDOR (1) Fiul lui Cadmos* și al Harmoniei*, părinte al lui Labdacos*. (2) Cel mai tînăr fiu al lui Priam* și al Hecubei*. Cînd acesta a socotit că Troia* va cădea în mîinile grecilor, și-a trimis fiul la Polinestor*, regele Traciei, dar acesta l-a ucis pe Polidor pentru a-i lua uriașa comoară pe care Priam o încredințase fiului. (3) Fiul lui Hippomedon*, unul din epigoni*.

Virgiliu, *Eneida*, III, 45; Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, 530 și urm.

POLIFEM Ciclop*, fiul lui Poseidon* și al Toosei* i-a atras pe tovarășii lui Ulise* într-o peșteră și a devorat șase din ei. Ulise, printr-o stratagemă, l-a orbit și, împreună cu cei rămași în viață, și-a reluat drumul pe mare. Ciclopul a cerut însă ajutor lui Poseidon și astfel, Ulise a fost urmărit de mai multe furtuni. Avea o putere remarcabilă și o statură gigantică. Îndrăgostit de Galateea* aceasta l-a respins, preferîndu-l pe Acis*.

Homer, *Odiseea*, I, 70, X, 106 și urm.; Virgiliu, *Eneida*, III, 618 și urm.; Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, 765; fresce la Pompei în Casa preotului Amandus; la Roma în Casa Liviei; Pellegrin, Tibaldi, Annibale Carracci, pictură

POLIMNIA Muză* a poeziei lirice și a elocinței, închipuită ca o matroană cu capul încununat de perle, dusă pe gînduri.

POLINESTOR Rege al Traciei, căruia Priam* i l-a încredințat pe fiul său, Polidor* și o parte din comorile Troiei*. Polinestor l-a ucis pe Polidor și și-a însușit comorile, dar a fost răzbunat de Hecuba*.

POLINICE Fiul lui Edip* și al Iocastei, frate al lui Eteocle*. După plecarea lui Edip din Teba* (2), cei doi frați s-au înțeles să domnească pe rînd. Dar, după un an, Eteocle a pus stăpînire singur pe tronul tatălui lui. Polinice s-a refugiat la regele Adrast* (1), pe a cărui fiică, Argia*, a luat-o de soție. A format apoi expediția celor șapte împotriva Tebei*, pentru a-și pedepsi fratele. În timpul luptelor, înfruntîndu-se, s-au ucis unul pe altul. Creon*, unchiul lor, ajuns stăpîn al Tebei, a interzis înmormîntarea trupurilor lor după datină și a condamnat-o la moarte pe Antigona*, sora lor, pentru că i-a nesocotit porunca. Cu ea a murit și tînărul care o iubea, Emon*, și care era chiar fiul lui Creon.

POLIPEMON → *PROCUST*

POLIPOETE Fiul lui Piritou* și al Hippodamiei* (1); a fost comandantul tesalienilor în războiul Troiei*.

Homer, *Iliada*, II, 740

POLIS Prevestitor vestit și medic din Grecia. A fost identificat chiar cu Asclepios*. L-a readus la viață, printre alții, pe Glaucos* (2), care murise sufocat într-un butoi cu miere.

POLIT Fiul lui Priam* și al Hecubei*. A fost ucis de Pirrus*, în ajunul căderii Troiei*. (2) Tovarăș al lui Ulise.

Homer, *Iliada*, II, 791 și urm., XIII, 533 și urm.; Homer, *Odiseea*, X, 224

POLIXENIA Fiica lui Priam* și a Hecubei*. A fost iubită de Ahile*, cu care urma să se căsătorească, dacă Paris* nu i-ar fi ucis pe fratele ei. Fiul lui Ahile, Neoptolem*, a jertfit-o pe Polixenia pe mormîntul tatălui lui. După o altă versiune, Polixenia nu a putut supraviețui morții lui Ahile și și-a luat singură zilele, chiar în tabăra grecilor.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, 848 și urm.; Euripide, *Troienele* și *Hecuba*; Seneca, *Troadele*

POLLUX → *DIOSCURI*

POMONA Zeița fructelor și a grădinilor în mitologia romană. După ce i-a respins pe toți admiratorii săi, s-a hotărît să-l accepte pe Vertumnus*, care i s-a prezentat mai întîi sub înfățișarea unei bătrîne, apoi, după ce a cucerit-o, sub aceea a unui tînăr care i-a plăcut și cu care a acceptat să se căsătorească. A avut un templu pe via Ostiense din Roma.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XIV, 623; Rubens, *Pomona și Ceres*, pictură

PONTOS Personificare a elementului marin în mitologia greacă. Navigatorii greci dădeau acest nume și Mării Negre, zicîndu-i Pontul Euxin.

Ovidiu, *Tristia* și *Epistulae ex Ponto*

POREVITH Divinitate slavă adorată în zona Mării Baltice, protectoare a războaielor. Era reprezentată cu șase capete și purtînd felurite arme.

PORTUNUS Divinitate romană arhaică, protectoare a cheiurilor și porturilor, ca și a depozitelor de cereale, transportate pe Tibru și pe mare. Serbările dedicate lui se numeau Portunalii și se organizau la 17 august. Avea un templu la Ostia (portul Romei) și pe Tibru, în Forul Boariu.

POSEIDON Zeul mării în mitologia greacă, corespunzîndu-i zeului roman Neptun*. Tatăl lui era Cronos* și mama, Rhea*. Împreună cu soția lui, Amfitrita*, locuia într-un palat pe fundul mării și, de acolo, stăpînea mările și oceanele cu tridentul. Provoca cutremurele, furtunile de pe mare, ca și erupțiile vulcanilor. Ocrotea marinarii destoinici, pescarii și pe cei ce doreau să cunoască marea, cu bune intenții. A construit Troia*, împreună cu Apollo*. În cinstea lui se organizau Jocurile istmice, în istmul Corintului. Îi erau socotiți sacri delfinul și pinul (fiindcă din lemn de pin erau construite corăbiile); era reprezentat ca un bărbat atletic cu barbă, coroană și trident în mînă.

Homer, *Iliada*, VII, 452 și urm.; mozaicuri, vase, fresce la Pompei

POTAMEIDE Nimfe* ale mărilor.

PRIAM Ultimul rege al Troiei*, fiul lui Laomedon*. A avut ca soție, mai întîi pe Arisbea*, apoi pe Hecuba*. Printre fiii lui erau: Hector*, Paris*, Elenos*, Deifob*, Polit*, iar printre fiice: Cassandra*, Creusa*, Polixenia*. Cînd fiul cel mai drag, Hector, a fost ucis de Ahile*, s-a dus el însuși la tabăra greacă, pentru a-l îndupleca pe erou să-i elibereze trupul, dorind să-l înmormînteze după datina strămoșilor. A fost ucis în timpul incendiului Troiei, de Pirrus*.

Homer, *Iliada*, XXIV, 143; Virgiliu, *Eneida*, II, 501 și urm.; un relief în Casa del Larario, din Pompei; *Priam și Elena*, pictură veche pe o farfurie, în Muzeul Național din Tarquinia.

PRIAP Fiul lui Dionisos* și al Afroditei*, zeul fertilității, al cîmpurilor și al pădurilor în mitologia greacă. A fost adorat în mod egal în Grecia și în Italia, ca zeu rustic. I se ofereau ofrande de grîu, miere și struguri.

PROCA Regele orașului Alba Longa*, tatăl lui Amuliu* și al lui Numitor*.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 767; Titus Livius, *Ab urbe condita*, I, 3, 9

PROCI Pretendenții Penelopei* în timpul absenței lui Ulise* din Itaca*. La întoarcere, acesta i-a ucis pe toți.

PROCRI Fiica lui Erehteion, rege al Atenei, soția lui Cefalos*. Urmîndu-și soțul la o vînătoare, s-a ascuns în pădure, iar Cefalos, luînd-o drept un animal sălbatic, a ucis-o cu o săgeată. Cînd și-a văzut victima, s-a sinucis la rîndul lui.

Piero di Cosimo, *Moartea lui Procri*, pictură

PROCUST, DAMAST sau *POLIPEMON* Tîlhar grec. Trăia în vecinătatea localității Eleusis*. Pe călătorii care treceau pe meleagurile lui îi tortura întinzîndu-i pe un pat de dimensiuni contrare lungimii lor; pe cei scurți îi punea pe un pat lung și îi lungea pînă ajungeau la lungimea patului; pe cei înalți îi tăia, pentru a fi scurți cît patul ales înadins. A fost ucis de Teseu*, după ce l-a chinuit și pe el cu o asemenea tortură.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VII, 438

PROMETEU Fiul lui Iapet* și al unei Asiei* în mitologia greacă, fratele lui Atlas* (1) și al lui Epimeteu*; după nume, „cel prevăzător". Cînd Zeus* a vrut să distrugă omenirea prin apă, Prometeu l-a sfătuit pe fiul lui, Deucalion*, să construiască o corabie și să înfrunte astfel potopul. După o altă versiune, Prometeu a creat primul om din humă și, împreună cu Atena*, a răpit din cer

focul și l-a oferit oamenilor și o dată cu el, și bunăstarea. Dar pentru a-i pedepsi pe oamenii cărora Prometeu le-a făcut acest bine, Zeus* a trimis-o pe pămînt pe Pandora*, care a răspîndit din cutia ei toate nenorocirile, iar pe Prometeu l-a înlănțuit cu muntele Caucaz timp de 30 de ani. În fiecare zi un vultur îl devora ficatul, care se refăcea în timpul nopții. După 30 de ani, Zeus* l-a trimis pe Heracles* să omoare vulturul și l-a eliberat pe Prometeu, pe care l-a luat în Olimp* (1). Prometeu reprezintă astfel forța inteligenței care l-a eliberat pe om de ignoranță și sclavie, ca și impunerea geniului și a semnificației lui sociale, focul fiind folosit de toți fără excepție. Suferințele îndurate de Prometeu, deci de geniul activ, dinamic, temerar, sînt inseparabile de măreția acestuia, care luptă împotriva opresiunii și prejudecăților de orice fel.

Hesiod; Eschil, *Prometeu înlănțuit;* Platon, *Protagoras;* Goethe, *Prometheus;* P. B. Shelley, *Prometeu descătușat;* V. Eftimiu, *Prometeu*, dramă; sculptură-relief pe frontonul Parteonului din Atena, protagonist pe sarcofage, teracote, basoreliefuri; Nicolas Adam, sculptură la Luvru; Tizian, pictură

PROSPERPINA → PERSEFONA

PROTESILAOS Fiul lui Ificlu* din Tesalia. A fost primul grec ucis de troieni în războiul împotriva Troiei*, așa cum prevăzuse un oracol* celui care va coborî primul de pe corabie pe pămînt. Soția lui, Laodamia* (2), l-a iubit atît de mult, încît neputîndu-i supraviețui s-a sinucis.

Ovidiu, *Metamorfoze*, XII, 68

PROTEU Divinitate marină de origine greacă, fiul lui Poseidon* sau al lui Oceanus* și Thetis* (1). A avut darul de a lua orice înfățișare. Bun prevestitor, nu spunea cele știute, decît dacă era forțat. Menelau* a reușit să afle de la el că va ajunge cu bine în patrie.

Homer, *Odiseea*, IV, 384 și urm., 450 și urm.

PROTOGENIA Fiica lui Deucalion* și a Pirrei*.

PSYCHE Personificare a sufletului uman la greci. Frumusețea ei a trezit invidia Afroditei*, care l-a trimis pe Eros* cu misiunea de a o face să se îndrăgostească de un om urît. S-a îndrăgostit însă chiar el de ea și, conform înțelegerii dintre ei, nu se întîlneau decît noaptea, el interzicîndu-i să-i vadă chipul, condiție a fericirii lor. Dar curiozitatea tinerei Psyche a fost mai presus de orice voință și astfel, într-o noapte, încălcînd legămîntul, a aprins un opaiț, la a cărui lumină a zărit preafrumosul chip al tînărului. În acea clipă Eros a și dispărut; Psyche l-a căutat în lung și în lat pînă cînd zeii, înduplecați, i-au îngăduit să-l revadă și să fie primită printre nemuritori, lîngă cel iubit. Mitul Amor (Eros) și Psyche este un simbol al vieții intime, al înțelegerii și neînțelegerii între doi tineri, două ființe, care trebuie să se supună unor legi stabilite în comun și peste care nu se poate trece. A fost cunoscut și în vechea Indie prin povestea lui Urvaci și Pururava, ca și lumea celtică.

Platon, *Simposion* și *Fedru;* Coccaccio, *Genealogia zeilor de seamă;* M. M. Boiardo, Angelo Firenzuola, G. B. Marino, Ippolito Pindemonte, Giovanni Prati, Giovanni Piscoli; Jean de la Fontaine, roman; Molière în colaborare cu Philippe Quinault și Pierre Corneille, o tragedie balet pentru muzica lui Lully; o tragedie atribuită lui Thomas Corneille, pe muzică de Lully; Alessandro Scarlatti, Benedetto Marcello, Cesar Frank, muzică; *Psyche ținînd în brațe pe Amor*, Muzeul Național din Napoli; fresca lui Rafael în Palatul Farnesina din Roma; Giulio Romano în Palatul Ceaiului din Mantova; Correggio, Francesco Salviati Creuze, Antonio Canova, sculptură

Q

QUANTE CONGO Veche divinitate chineză, care, pentru prima dată, a adunat pe oameni în orașe.

QUAN-WON Zeul protector al apelor și peștilor în mitologia japoneză. Avea un templu uriaș, Miuco.

QUENEVADI, Zeu indian, cu capul de elefant, cu patru brațe lungi și un pîntec enorm.

QUETZACOATL Una din cele mai de seamă divinități din mitologia mexicană. A învățat pe indigeni meșteșugul cioplirii pietrelor și al prelucrării metalelor.

QUIRINALII Serbări celebrate la Roma, la 17 februarie, în cinstea lui Romulus*.

QUIRINUS Divinitate italică arhaică (lat. *quiris*, suliță). Identificată cu Romulus* și cu Marte*. A dispărut de pe pămînt în timpul unei mari furtuni.

Virgiliu, *Eneida*, I. 292

R

RA sau *RE* Personificarea soarelui în mitologia egipteană, venerat la Eliopolis (Cetatea Soarelui). Era socotit ca fiind cel mai puternic dintre toți zeii. Avea două bărci, în care putea parcurge tot cuprinsul bolții cerești, una pentru zi, alta pentru noapte. Era reprezentat ca un om cu capul de șoim, cu un disc solar deasupra capului, sau cu picioarele într-o corabie sau pe o barcă pe care putea trece de la o extremă la alta a orizontului.

RACHIO Regele Cretei, soțul prevestitoarei Mantos* (1) de la care l-a avut pe Mops*, care a devenit și el un faimos prevestitor.

RADAMANT Fiul lui Zeus* și al Europei*; rege al cetății Cnosos. Izgonit din Creta de fratele lui, Minos*, s-a stabilit în Beoția și a luat-o de soție pe Alcmena*. A fost un rege drept și a pus în aplicare legea talionului: ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, ca și legea încrederii în jurămîntul acuzatului, dacă nu există martori. După moarte, a fost judecător în Infern.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 566; *Ovidiu*, Metamorfoze, IX, 436

RADI Soția zeului iubirii în mitologia vedică, închipuită ca o zeiță care, în genunchi, trăgea cu arcul.

RAMA A șaptea încarnare a lui Vișnu* în mitologia vedică, protagonistul epopeei *Ramayana*. Închipuit ca un

erou binefăcător, care săvîrșește acte de bravură pentru a-și elibera soția, Sita*, din mîinile dușmanului său, Ravana*.

RAMMAN „Cel care trăsnește", zeu al fenomenelor cerești în mitologia babiloniană. Cu fulgerele și trăsnetele acest zeu războinic nimicea dușmanii babilonienilor.

RAMPSANITOS În mitologia greacă, rege al Egiptului, fiu al lui Proteu*; se spune că ar fi coborît viu în Infern și ar fi jucat zaruri cu zeița Demetra*, cîștigînd partida.

RAVANA Zeu din mitologia vedică sau rege legendar cu zece capete și douăzeci de brațe. Îndrăgostit de Sita*, soția lui Rama*, a dus o luptă năprasnică pentru a ține de partea sa pe Sita, dar a fost ucis de Rama, ajutat de urși și de maimuțe.

RAVNEGUD Un alt nume al zeului Odin* în mitologia nordică „zeul corbilor" și era înfățișat ținînd pe umeri doi corbi.

RE → RA

REA SILVIA Fiica lui Numitor*, regele orașului Alba Longa*. Unchiul ei, Amuliu*, a constrîns-o să rămînă fecioară și să devină vestală*, pentru ca fiii ei să nu pună stăpînire pe tron. Dar Marte* a făcut-o să dea naștere lui Romulus* și Remus*. Furios, Amuliu a aruncat-o în Tibru, unde a devenit soția zeului cu același nume. Copiii ei lăsați pradă apelor Tibrului au fost găsiți de păstorul Faustulus* și de soția acestuia, Acca Larentia* și crescuți de ei.

Titus Livius, *Ab urbe condita*, I, 3

REMBKA Divinitate vedică cu atribute asemănătoare zeiței Venus*, apărută din apele mării.

REMULUS Rutul*, căsătorit cu o soră a lui Turnus*, regele rutulilor. A fost ucis de Ascaniu*, fiul lui Enea*.

REMUS → *ROMULUS*

RESO Rege al Traciei, care i-a ajutat pe troieni în războiul împotriva grecilor. Diomede* (1) și Ulise* l-au ucis și i-au furat caii pe care de asemenea i-au omorît. După un oracol*, scoaterea acestor cai din luptă a adus nimicirea Troiei*.

RHEA Fiica lui Uranus* și a Geei*. A fost soția lui Cronos* și mamă lui Zeus*, Hades*, Poseidon* și a altor zeități. Era Mama cea Mare, Regina Mater, și venerată ca atare. În Creta a fost identificată cu Cibele*; cultul ei s-a răspîndit și la Roma.

RINDA În mitologia scandinavă, una din soțiile lui Odin*.

RIZEU Centaur*, fiul lui Ission* și al Nefelei*. A fost ucis de Teseu*, la nunta lui Piritou*, unde centaurii i-au atacat pe lapiți*.

RODE Fiica lui Poseidon* și a Amfitritei* în mitologia greacă. A fost soția lui Helios*, căruia i-a dat un fiu, pe Feton*, și trei fiice: Lampetia, Lampetusa* și Fetusa.

RODJENICE sau *SUDJENICE* Divinități în mitologia slavă, asemenea parcelor* romane.

RODOPE Nimfă* în mitologia greacă. A avut îndrăzneala să se creadă frumoasă ca Hera*, soția lui Zeus*. A fost pedepsită și preschimbată într-un munte, cu același nume, din Tracia.

ROMA Personificare a orașului Roma, venerată ca zeiță. Era reprezentată ca o femeie purtînd pe cap un coif cu aripi sau, așezată pe un tron, cu o lance în mînă și cu un scut alături. Chipul ei se află pe numeroase monede vechi și pe basoreliefuri.

ROMULUS și *REMUS* Fii lui Marte* și ai vestalei Rea Silvia*. Aruncați în apele Tibrului de Amuliu*, gemenii au fost găsiți și salvați de un sclav care i-a lăsat pe malul apei, unde au fost alăptați de o lupoaică. Mai tîrziu, au fost descoperiți de păstorul Faustulus* și de soția lui, Acca Larentia*, și crescuți de aceștia. Cînd au ajuns la o vîrstă matură, l-au ucis pe Amuliu și au redat tronul lui Numitor*, bunicul lor, adevăratul stăpîn al orașului Alba Longa*. Împreună, au căutat apoi un loc pentru construirea unui nou oraș. Lăsîndu-se în voia prezicerilor, au privit într-o zi un stol de vulturi care le-a trecut pe deasupra capetelor. Remus a văzut numai 6, iar Romulus 12. Așadar, el trebuia să aleagă locul potrivit. Nemulțumit de această convenție ce îl punea în inferioritate, Remus a propus o altă întrecere, aceea a brazdelor, pe care de asemenea nu a respectat-o. Mîniat, Romulus l-a ucis, după care a construit orașul Roma, în 21 aprilie 753 î.Chr. Pentru popularea noului oraș, romanii au răpit sabinele*, dintr-o localitate apropiată, spune legenda. Romulus a domnit 37 de ani, iar după moarte a fost venerat ca zeu cu numele de Quirinus*. Templul lui era înălțat pe colina Quirinal. După o versiune, a fost luat în cer de Marte, iar după alta, a fost îngropat sub Forul roman.

Virgiliu, *Eneida*, I, 275; VI, 778, 781; VIII, 342 și urm.; Ovidiu, *Metamorfoze*, XIV, 772 și urm.; Titus Livius, *Ab urbe condita*, I, 4 și urm.; Imaginea lupoaicei apare pe monede din anul 300 î.Chr.; *Lupoaica din Capitoliu*, operă etruscă din secolul V

I.Chr.; fresce în Casa lui Polibiu din Pompei; fîntîna fraţilor Pisani, din Perugia, Rubens şi Pietro Berretti da Cortona etc., pictură

RUDA Divinitate în mitologia arabă, personificare a planetei Venus.

RUDRA Zeul munţilor şi al grădinilor în mitologia vedică, arcaş neîntrecut, medic şi protector împotriva tuturor nenorocirilor.

RUMINA Zeiţă romană, protectoare a femeilor care alăptează.

RUNCINA Zeiţă romană, invocată de ţăranii romani în timpul secerişului.

RUSALCE Nimfe* sau zîne ale apelor, femei frumoase, pe cît de seducătoare, pe atît de primejdioase, în mitologia slavă.

RUTULI Popor din Latium*; comandat de Turnus* a luptat împotriva lui Enea*, pentru a-l izgoni din Italia. Rutulii au fost învinşi de Enea.

S

SABAZIOS Zeu din mitologia getică, identificat cu Dionysos*, din mitologia greacă.

SABINE Femeile pe care oamenii lui Romulus* le-au răpit dintr-o localitate vecină, pentru a și le face soții și astfel să populeze noul oraș, Roma.

Titus Livius, *Ab urbe condita*, I, 9, 6, și urm.

SAKUN Divinitate feniciană, cu aceleași atribute ca ale zeului grec Hermes*.

SALACIA Zeiță romană a mării, soția lui Neptun*.

SALAMBO Divinitate babiloniană, asimilată zeiței Astarte* a fenicienilor, Afroditei* a grecilor sau zeiței Venus* a romanilor. Numele ei însemna „tulburătoarea".

SALII Colegiu de preoți romani. Erau împărțiți în grupul de pe colina Palatin*, dedicați cultului lui Marte*, și grupul de pe colina Quirinal, dedicați cultului lui Quirinus*.

SALMONEU Fiul lui Eol* și al nimfei* Enarete* frate al lui Sisif*. Din orgoliu, s-a crezut asemenea lui Zeus*, căutînd chiar să imite trăsnetele și fulgerele lui. A pre-

tins să i se aducă pînă și jertfe. Dar Zeus i-a pedepsit cutezanța și l-a trăsnit.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 585 și urm.

SALUS Zeiță romană a sănătății, corespunzătoare zeiței Igea* a grecilor. Templul i-a fost consacrat în 302 î.Chr., pe Quirinal, la Roma.

SAMIA (1) Epitet al zeiței Iunona*, care s-ar fi născut în insula Samos. (2) Sibilă*, numită astfel de la o carte de profeții apărută în insula Samos.

Pictură de Guercino

SAMOTRACIA Insulă din arhipelagul grec, renumită pentru cultul cabirilor*.

SANDES În mitologia hititilor din Siria, zeul suprem; avea o înfățișare înfricoșătoare și ca armă, trăsnetul.

SANDON Erou solar, venerat de locuitorii Liciei, ca întemeietor al neamului lor.

SARPEDON (1) Fiul lui Zeus* și al Europei*. A devenit rege al licienilor, după ce a fost izgonit din Creta de fratele lui, Minos*. (2) Fiul lui Zeus* și al Laodamiei* (1). A murit, luptînd pentru apărarea Troiei*; a fost ucis de Patroclu*.

Homer, *Iliada*, V, 471 și urm., XVI, 666 și urm.; vas atic din sec. V î.Chr., azi la Luvru

SATARUPA Mama primului om și primei femei în mitologia vedică.

SATIRI Divinități ale pădurilor și cîmpiilor în mitologia greacă, jumătate oameni, jumătate animale, cu pi-

cioare de țap, coarne și coadă. Erau nelipsiți din cortegiul lui Dionysos*. Nimfele* erau adesea prada lor.

Praxiteles, *Satirul*, în Muzeul Capitolin al Romei; *Satirul Barberini*, la München, sculptură; *Casa Faunului*, frescă din Pompei, în Muzeul Național din Napoli

SATOR Divinitate abstractă în mitologia romană, protectoare a grînelor. *Sator hominum et deorum* era supranumit Iupiter*, ca părinte al oamenilor și al zeilor.

SATURN Personificare a prosperității în mitologia romană; venerat ca binefăcător al omenirii, a fost asimilat lui Cronos* al grecilor, cu atribute similare. A fost părintele lui Zeus*, Ceres*, Iunona* etc. I-a învățat pe oameni cultura pămîntului și a viței de viei. La Roma a avut un templu în preajma Capitoliului*.

Virgiliu, *Eneida*, VII, 319, Rubens, pictură

SATURNALE Serbări romane ce debutau în ziua de 17 decembrie, în timpul cărora sclavii puteau fi egali cu stăpînii lor. Erau dedicate zeului Saturn* și socotite evocatoare a unei vîrste de aur.

SATURNIA (1) Numele Italiei, după unii scriitori din antichitate, pentru faptul că Saturn*, detronat de Iupiter*, s-a refugiat în Italia, la Ianus*. (2) Epitet dat Iunonei*, care era fiica lui Saturn*.

SAUR Tîlhar care devasta un ținut din Elida (Grecia). A fost ucis de Heracle*.

SAVITAR Divinitate vedică, care inspira bună dispoziție și dorință de viață. Era identificată cu soarele.

SCHIRO Răufăcător din Megara (Grecia), care-i silea pe străini să-i spele picioarele, după care îi arunca în mare. Teseu* i-a pregătit aceeași moarte.

SCILBA (1) Fiica lui Forcus în mitologia greacă, preschimbată de Circe* într-un monstru, deoarece Scilla îl iubea pe Glaucos* pe care îl iubea și ea. Scilla s-a îngrozit atît de mult de noua ei înfățișare, încît s-a aruncat în mare și în locul acela a apărut un munte tot atît de înfricoșător. În fața lui era un altul asemănător, al Caribdei*. Navigatorii care se aventurau să treacă printre Scilla și Caribda reușeau cu greu să scape cu viață. Cînd Ulise* a trecut pe acolo, i-au pierit toți tovarășii de drum. După altă versiune, și-a găsit moartea el însuși în aceste ape. (2) Fiica lui Nixus, regele Megarei, care și-a trădat tatăl din dragoste pentru Minos*. Acesta a respins-o însă și a vrut chiar să o ucidă; ea și-a luat singură zilele, aruncîndu-se în mare. Zeii au prefăcut-o într-o pasăre.

Virgiliu, *Eneida*, III, 424 și urm.; Dante, *Infernul*, c. XXVI; frescă în Casa lui Castor și Pollux din Pompei; Ovidiu, *Metamorfoze*, VIII și urm.

SEIA Zeiță romană, care proteja semințele neîncolțite.

SELEN (1) Satir* iubit de nimfa* Argira*, îl însoțea în permanență pe Dionysos*. A fost preschimbat de Afrodita* într-un rîu, cînd nimfa, murind, a fost prefăcută într-un izvor. Mai tîrziu li s-au unit apele și deci și viața. Dar Selen a uitat-o pe Argira și la fel cei ce beau din apele lui uită orice sentiment. (2) Una din pleiade*.

SELENA Personificare a lunii în mitologia greacă. Era fiica lui Hiperion* și sora lui Helios* și a lui Eos*; identificată cu Artemis*, Persefona* și Hecate*. A fost venerată mai mult de romani.

Perugino, *Iubirea Selenei pentru Endimion*, pictură

SELLI Preoți ai oracolului* lui Zeus* din Dodona*. Trebuia să aibă picioarele „nespălate“ și să doarmă pe pămîntul gol.

SEMELE Fiica lui Cadmos* și a Harmoniei*. De la Zeus*, Semele a avut un fiu, pe Dionysos*. Hera* invidioasă, a îndemnat-o pe Semele să-i ceară lui Zeus să i se arate în toată strălucirea. Acesta într-adevăr i-a apărut înconjurat de tunete și fulgere, iar Semele a murit mistuită de focul divin.

SERAPIDE Divinitate egipteană din epoca greco-romană, în care erau contopiți zeii Osiris* și Apis*. Socotit și ca o fuziune între Zeus* și Hades*, Serapide era venerat și în Roma și Grecia, unde i se atribuiau virtuțile salutare ale lui Asclepios*.

SEREST Tovarăș al lui Enea*, care îl înlocuia în unele fapte de arme.

Virgiliu, *Eneida*, I, 611 și urm.; IX, 171 și urm.

SET Divinitate egipteană, simbolizînd pustiul acoperit de nisip al Egiptului de Jos.

SETEA PĂMÎNTULUI → *SETILĂ*

SETILĂ, SETOSUL sau *SETEA PĂMÎNTULUI* Erou cu puteri neobișnuite, din basmele românești, vestit pentru capacitatea de a bea cantități nesfîrșite de apă, rămînînd totuși mereu însetat. Era cunoscut și în folclorul tracilor.

SETOSUL → SETILĂ

SFARMĂ-PIATRĂ Erou din basmele românești, înzestrat cu puteri excepționale; sare în ajutorul voinicilor și al lui Făt-Frumos* în luptele lor cu întruchipările răului.

SFINXUL Monstru legendar în mitologia greacă, cu corp de leu și cap de femeie. A fost trimis de Hera* să răzbune moartea lui Cusip și să-i pedepsească pe supușii tebani ai lui Laios*. Îi ucidea pe toți cei ce nu știau să răspundă la următoarea întrebare: „Care este ființa care dimineața merge în patru picioare, la prînz în două și seara în trei". Cel ce o rezolva, putea deveni regele Tebei* (2). Edip* singur a știut să dea răspunsul cel bun: omul este cel care merge în copilărie în patru picioare, la maturitate în două și la bătrînețe în trei, sprijinit în toiag. Sfinxul s-a aruncat apoi de pe stîncă, iar Edip a ajuns regele Tebei.

Cupă din sec. V î.Chr., din Muzeul Vaticanului

SHAMASH În mitologia babiloniană, judecător al oamenilor, întocmai ca Osiris*, la egipteni. Era fiu al lunii* și personificare a soarelui, reprezentat ca un disc strălucitor, uneori înaripat, altăori în formă umană pe carul soarelui.

SIBARIS (1) Monstru care trăia într-o peșteră pe muntele Parnas*. Un oracol* a hotărît să-i fie jertfit Alcioneu*, dar în locul lui a intrat în peșteră Euriblat și l-a ucis pe monstru. (2) Numele unui tovarăș de lupte al lui Enea*, ucis de Turnus*. (3) Oraș din Magna Grecia (Calabria de azi), extins în antichitate pe o mare porțiune de pămînt, avea 300 000 de locuitori. Bogăția și prosperitatea lui au făcut ca moravurile locuitorilor să decadă într-atît, încît să ducă la distrugerea orașului.

SIBILE Proteste ale zeului Apollo*, inspirate de zeul însuşi în profeţiile lor. Mai întîi a fost o singură sibilă, apoi zece sau douăsprezece. Este cunoscută mai ales sibila din Eritrea, care a făcut numeroase prevestiri asupra Troiei* şi sibila cumană din Italia (*Deifobe), care a prevestit viitorul glorios al lui Enea*. Altele mai erau: sibila delfică, persană, libică, helespontică, tiburtină.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 10, 77, 83, 258; Michelangelo, plafonul Capelei Sixtine, frescă în Muzeul Vaticanului; picturi de Andrea del Castagno Guercino

SICA Nimfă* iubită de Bachus*, care a preschimbat-o într-un smochin, cu ale cărui frunze îi plăcea să se împodobească.

SIGEU Promontoriu din Marea Egee, pe care se ridica mormîntul lui Ahile*.

SIHEU Regele Tyrului, soţul Didonei*, viitoarea regină a Cartaginei. A fost ucis de Pigmalion* (2), care a vrut să pună stăpînire pe bogăţiile lui uriaşe.

Virgiliu, *Eneidá*, I. 343 şi urm.

SILEN (1) Divinitate masculină în mitologia greacă, fiul lui Hermes* sau al lui Pan*. Făcea parte din suita lui Dionysos*, împreună cu satirii*. După o versiune, s-ar fi ocupat de educaţia lui Dionysos. Era iubit de păstori, care îl şi batjocoreau însă, fiindcă umbla continuu în stare de beţie, călare pe un măgar. În operele de artă apărea ca un bătrîn voluminos, cu un pîntec exagerat, abia ţinîndu-se pe un măgar caraghios. (2) Rege al Aulidei, fiul lui Poseidon*. Îi silea pe călătorii străini să-i lucreze via, apoi îi omora. A vrut să-l oblige să facă acelaşi lucru şi pe Heracles*, dar acesta l-a ucis.

Sarcofag din Muzeul Naţional din Napoli; *Silen beat*, bronz, la Napoli; *Silen ţinut în braţe de Dionysos*, statuie la Luvru; *Silen vesel*, statuie din epoca imperială, la Muzeul Capitolin; *Silen care fugăreşte o menadă*, pe o cupă antică din sec. IV î.Chr.,

la Luvru; *Silen muzicant*, frescă pompeiană, în Vila Misterelor din Pompei; J. de Ribera Spagnoletto, Rubens, Nicolas Poussin etc., pictură; Mario Giuseppe Crespi, *Silen*, pictură, la Berlin; Van Dyck, *Silen beat*, Bruxelles, Spagnoletto, *Silen*, Napoli, pictură

SILFIDE Genii* feminine ale aerului în mitologia arabă. Geniile masculine se numeau silfi. Erau închipuiți cu aripi și obișnuiau să-i viziteze pe cei ce dorm.

SILVAN Zeul pădurilor în mitologia romană, protector al turmelor. Era identificat cu Faun*, reprezentat ca un bătrîn cu o cunună de spice pe cap. I se oferea lapte și miere și primele roade ale naturii.

SILVIU Fiul lui Enea* și al Laviniei*. A fost urmașul lui Ascaniu*, primul fiu al lui Enea, la tronul cetății Alba Longa*.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 763

SIM Zeu domestic, patron al familiei, divinitate a vetrei în mitologia slavă.

SIN Zeul lunii* în mitologia babiloniană; zeul soarelui, Shamash*, era fiul lui. Proteja vegetația și înmulțirea oamenilor și animalelor.

SINIS Tîlhar din Corint în mitologia greacă, fiul lui Poseidon*. Îi lega pe străini între doi copaci, pe care îi apleca unul spre celălalt și apoi îi lăsa să se îndrepte, făcînd astfel ca victimele să fie despicate de vii. A fost ucis de Teseu*, care i-a aplicat aceeași tortură.

SINON Spion grec. A abuzat de încrederea troienilor și i-a sfătuit să lase în cetate calul de lemn, darul șiret al grecilor.

Virgiliu, *Eneida*, II, 17 și urm.

SIRENE Fiice ale nimfei* Forci și ale lui Ahelou* sau, după o altă versiune, ale lui Oceanus* și ale Amfitriei*. Erau înzestrate cu trup și cap de femeie, iar picioarele sfîrșeau în coadă de pește; altele erau nimfe care trăiau libere în natură. După Ovidiu (*Metamorfoze*, V, 551 și urm.), erau nimfe care trebuia să o răpească pe Proserpina*, dar care nu au putut-o smulge din brațele lui Pluto* și au fost preschimbate de Demetra* în păsări cu cap de femeie. După Homer, erau femei care îi ispitiseră cu cîntecul lor îmbietor pe corăbierii lui Ulise* în apele mării, ca apoi să-i ucidă. Ulise s-a legat de catargul corăbiei, ca să poată rezista chemărilor lor. Argonauții* au fost salvați de Orfeu* care le-a cucerit, la rîndul lui, cu cîntecul lirei. După unele versiuni, sirenele au trăit în cîteva din insulele Golfului Napoli, între Sorrento și Capri.

Homer, *Odiseea*, XII, 39 și urm., 158—200; Dante, *Purgatoriul*, c. XIX. În arta arhaică, au fost prezentate cu trup de pasăre cu coadă și aripi mari și cu bustul feminin, brațele goale, chipul cu trăsături ideale, cîntînd dintr-un instrument, de obicei citera; apăreau astfel pe vase, mozaicuri, sarcofage. În literatura europeană s-a ajuns la semnificația de femeie frumoasă, atrăgătoare.

SIRINGA sau *SYRINX* Nimfă* din Arcadia*, fiica zeului rîului Ladon* (1). A fost urmărită de zeul Pan*, îndrăgostit de ea, și a găsit salvare în apele rîului care a preschimbat-o într-o trestie. Pan a tăiat trestia și a făcut din bucățile ei, puse una lîngă alta, un instrument muzical, asemănător naiului.

Ovidiu, *Metamorfoze*, I, 698; Dante, *Purgatoriul* c. XXII; frescă la Pompei în Vila Misterelor; relief într-o statuie de centaur, în Muzeul Capitoliului, din Roma

SISIF (1) Fiul lui Eol* și al nimfei* Enarete*, rege al Corintului. Era în stare de nelegiuirile cele mai feroce, încît era un pericol pentru oricine îl cunoștea. Ajuns în

Infern, a fost pedepsit să ridice un bloc de piatră pînă în vîrful unei coline; o dată ajuns acolo, blocul se prăvălea și cazna trebuia reluată. A fost interpretat și ca divinitate a mării în luptă veșnică împotriva stîncilor sau ca ipostază a nesfîrșitului efort al voinței umane către mai bine. (2) Fiul lui Perseu* și al Andromedei*, rege al Micenei. (3) Fiul lui Androgeu* și frate al lui Alceu*.

Homer, *Iliada*, VI, 152; *Odiseea*, XI, 593—600; Eschil, *Sisif fugărit*, dramă satirică; Euripide, *Sisif*; Ovidiu, *Metamorfoze*; Horațiu, Lucrețiu; *Polignot din Delfos*, pictură

SITA Zeiță din mitologia vedică ocrotitoare a agriculturii și a tuturor roadelor pămîntului.

ȘIVA Zeu vedic, care împreună cu Brahma* și Vișnu* alcătuia trinitatea divină. Era socotit ca zeu reproducător, așa cum Brahma era creator, iar Vișnu, conservator.

SKANDA Zeu războinic în mitologia vedică, închipuit cu șase capete și călărind un păun.

SLEIPNER Calul de luptă al zeului Odin* din mitologia germană, cu picioarele pline de sînge.

SOKAR Zeul morților în mitologia egipteană.

SPIRIDUȘ Drăcușor poznaș, slugă a unui drac*, în poveștile românești; putea lua înfățișarea oricărei vietăți.

STATU-PALMĂ-BARBĂ-COT Pitic, ființă fabuloasă, răutăcioasă din basmele românești, personaj diabolic. Uneori se întîmplă să aibă și o atitudine binevoitoare și salvatoare.

STENELOS Fiul lui Capaneu* și al Evadnei*, unul din epigoni* în expediția împotriva Tebei* (2).

Virgiliu, *Eneida*, II, 261.

STENO Una din cele trei gorgone*. Era singura muritoare dintre ele.

STENTOR Erou grec din războiul împotrivă Troiei*, a cărui voce era foarte puternică. A murit într-o întrecere cu Hermes*.

STIX Rîu din Infern, în fața căruia zeii greci făceau jurăminte pe care, dacă nu le respectau, deveneau muritori.

Virgiliu, *Eneida*, VI, 154, 439; Ovidiu, *Metamorfoze*, XII, 322

STRIBOG Zeu al vîntului și al vremii urîte la slavi.

STRIGOI Personificări ale duhurilor rele, răufăcătoare, în basmele românești. În superstiții, personifică sufletele morților care își părăsesc noaptea mormintele pentru a se întoarce între vii și a le provoca neajunsuri.

STRÎMBĂ-LEMNE Erou din basmele românești, înzestrat cu puteri supraomenești, putînd ajunge la dimensiuni neobișnuite: e dibaci în îndoitul lemnelor, pentru a fi util unuia sau altuia din eroii basmelor.

STROFIU Rege din Focida, tatăl lui Pilade*, și cumnat al lui Agamemnon*.

SUDJENIȚE → RODJENIȚE

SUOVETAURILIA Sacrificiu, la romani, în timpul căruia erau jertfiți un porc, o oaie și un taur, cu scopul purificării celor ce luau parte la acest ritual.

SURYA Zeu solar binefăcător în mitologia vedică. Era întruchipat ca un om cu patru capete, conducînd un car tras de șapte cai.

SUSANOVO Personificare a ploii. Împreună cu Amaterasu*, reprezintă divinitățile supreme ale mitologiei japoneze.

SVANTOVID Personificare a soarelui la popoarele slave din nord, zeu al războiului.

SVAROG Cerul, în mitologia slavă, în care domnește zeul atotputernic Perun*. După o altă versiune, ar fi însuși zeul Perun, întrupat în fulgere și trăsnete sau în foc.

SVAROSIC Zeu al soarelui și al focului în mitologia slavă, identificat cu Hefaistos* din mitologia greacă. Este fiul lui Svarog*.

SVETOID Zeul războiului în mitologia slavă.

SYRINX → *SIRINGA*

T

TAFIOS Fiul lui Poseidon* și al Ippotoei în mitologia greacă. Întemeietorul orașului Tafos, pe insula cu același nume.

TAGETE Fiul lui Genius și nepot al lui Zeus*. După o legendă, a ieșit din pămînt în preajma Tarquinei și i-a învățat pe etrusci arta prevestirii, după care a dispărut.

TAIGETE Una din pleiade* în mitologia greacă, fiica lui Atlas* (1), frecventă în preajma Artemisei*, care a prefăcut-o într-o căprioară, pentru a putea fi ascunsă de Zeus*.

TALAO Regele Argosului* (5), tatăl lui Adrast* (1).

TALASS Zeul protector al tinerilor căsătoriți la romani, corespunzător lui Himeneu* de la greci. Cînd mireasa intra într-o casă nouă, îl invoca pe Talass.

TALASSA Personificare a mării la greci. După Hesiod, fiica aerului și a luminii. Corăbierii îi ofereau jertfe înainte de a pleca în călătoriile lor.

TALIA (1) Muza comediei, a satirei și a poeziei comice în mitologia greacă. (2) Una din cele trei grații*; era reprezentată cu o mască comică în mînă și un pantof cu

tocul scurt, spre deosebire de coturn, cu tocul înalt, purtat de actorii tragici. (3) → Tealia.

TALOS (1) Nepot și discipol al lui Dedal*; i se atribuia invenția strungului și a fierăstrăului. Dedal l-a ucis din invidie. (2) Uriaș din bronz oferit de Hefaistos* lui Minos*, ca să-i supravegheze Creta. Cînd întîlnea străini, se înroșea și-i îmbrățișa, omorîndu-i astfel în îmbrățișarea lui de foc. A fost scos din minți de Medeea*, cînd argonauții* s-au oprit în Creta, printr-o vrăjitorie. Monstrul s-a aruncat într-o prăpastie.

TALTIBIU Sol al regelui Agamemnon* în timpul asediului Troiei*. I s-a ridicat un templu în Sparta.

Homer, *Iliada*, I, 320 și urm., IV, 192 și urm.

TAMIR Cîntăreț grec din Tracia, care s-a socotit superior muzelor* în această artă. Mîniate, acesteă i-au scos ochii și i-au luat glasul.

TAMMUZ Zeul vegetației la babilonieni, fiu al zeiței Apsu, adică al apei, cu care dă viață naturii.

TANAGRA Fiica lui Eol*; a dat numele său orașului Tanagra, din Beoția.

TANATOS Personificarea morții în mitologia greacă. Zeu crud, frate al somnului (Hypnos*). Este reprezentat ca un geniu* înaripat și tăcut, cu o torță stinsă sau răsturnată.

TANIT Zeiță a iubirii, a voluptății și a primăverii la cartaginezi, preluată de la fenicieni, care o numeau Astarte*. Era reprezentată cu un porumbel într-o mînă și pe cap cu o semilună.

TANTAL (1) Fiul lui Zeus*, rege al Frigiei sau al Lidiei, părinte al lui Pelope* și al Niobei*. A intrat în dizgrația zeilor, pentru mai multe motive, care figurează în versiuni variate: și-a însușit o parte din ambrozia* sau din nectarul zeilor și ar fi distribuit din ele semenilor lui; l-a răpit dintre zei pe paharnicul lor, pe frumosul Ganimede*; a destăinuit Iunonei* aventurile lui Zeus*. Fapta cea mai cumplită a fost aceea de a oferi zeilor, la un ospăț, trupul propriului copil, Pelope. Aceștia și-au dat seama la timp de monstruozitatea faptei și după ce au readus la viață pe copil, l-au condamnat pe Tantal la o sete și o foame veșnică, cufundat într-o apă limpede, de care nu se putea atinge, și pus sub un copac cu fructe gustoase, la care nu putea ajunge. Pedeapsa divină a atins-o și pe Niobe, ai cărei 14 fii și fiice au fost săgetați de Apollo* și Artemis*. (2) Fiul lui Tieste*, ucis de Atreu*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, VI, 240; B. Peruzzi, *Tantal*, pictură, în Palatul Farnestina, din Roma

TAON numele unuia din uriașii (titani*) care s-au răzvrătit împotriva lui Zeus*.

TARANIS Zeul tunetului și al fulgerului la celți, *Iupiter tonans*; i se sacrificau chiar și oameni.

TARAS Fiul lui Poseidon*. A venit din Peloponez în Italia de sud și aici a întemeiat orașul Taranto.

TARCON Erou etrusc, care l-a ajutat pe Enea* împotriva lui Turnus*, regele rutulilor*. A întemeiat orașul Tarchonium, mai tîrziu Tarquinia.

Virgiliu, *Eneida*, X, 153, 290, XI, 727, 746

TARPEIA Fiica lui Spurius Tarpeius, apărătorul cetății capitoline, care, pentru a intra în grațiile unui războinic celt sau sabin, a arătat acestuia drumul care ducea la

Capitoliu*. Trădarea a fost descoperită, și Tarpeia aruncată din vîrful unei stînci căreia i-a dat apoi numele său. O altă legendă spune că ea, fiind cucerită de strălucirea brățărilor purtate de sabini pe brațul stîng, le-ar fi deschis calea spre Capitoliu, dar a fost pedepsită chiar de aceștia, fiind sufocată de greutatea cantității brățărilor și a scuturilor dăruite în schimbul trădării. O altă versiune, mai binevoitoare, presupune că, de fapt, Tarpeia și-a arătat admirația pentru strălucirea metalelor de pe brațul stîng al invadatorilor, deci a scuturilor lor, intenționînd ca inamicul, o dată intrat în Capitoliu, să fie prins cu ușurință.

TARTAR Cea mai adîncă și mai înfiorătoare zonă a Infernului, aflată sub mare. Aici, Zeus* i-a închis pe titanii* care s-au răzvrătit împotriva lui. Tot aici, își ispășeau pedeapsa ciclopii*, danaidele*, Sisif* (1), Tantal* (1) și alții. Tartarul este păzit de Cerber*.

TASCALAJULEA sau *TESCATLIPUTRA* Veche divinitate mexicană care împărțea pedepsele celor vinovați; i se jertfeau copii.

TATUSIO Divinitate adorată în Paraguay. Supraveghea puntea pe care sufletele celor morți ajungeau în lumea de dincolo.

TAUMANT Zeu marin în mitologia greacă, fiul lui Pontos* și al Geei*, adică al pămîntului și al mării.

TEA Fiica lui Uranus* și al Geei*. A dat naștere lui Helios*, Selenei* și lui Eos*.

TEALIA sau *TALIA* (3) Fiica lui Vulcan*, nimfă* din Sicilia. A fost iubită de Zeus* și a dat naștere zeilor palici*.

TEANA Fiica lui Cisseu și soție a lui Antenor*. A fost preoteasa Minervei* la Troia*.

TEBA (1) Fiica lui Iupiter* și a Iodamiei. (2) Oraș în Beoția construit de Cadmos* și de Amfion* în sunetele lirei. A fost teatrul mai multor evenimente: tragedia dinastiei lui Edip*, războiul Celor șapte împotriva Tebei*, pornit de Polinice* împotriva fratelui său, Eteocle*, și războiul epigonilor*. (3) Capitală a Tebaidei din Egipt. Oraș cu o sută de porți, sediul mai multor culturi religioase. (4) Oraș în Cilicia, veche regiune din Asia Mică.

TELAMON Fiul lui Eac*, regele Eginei. Rege al Salaminei, a luat parte la expediția argonauților*, la vînătoarea mistrețului din Calidonia* și la lupta lui Heracles* împotriva lui Laomedon*, regele Troiei*, pe a cărui fiică, Esiona* a luat-o de soție.

Homer, *Iliada*, VIII, 283 și urm.; Eschil, Sofocle, Livius Andronicus, Ennius

TELEFASSA Soția lui Agenor* și mama lui Cadmos* și a Europei*.

TELEFOS Fiul lui Heracles* și al principesei Auge, din Arcadia*; a fost aruncat, împreună cu mama sa, în apele mării; ajunși pe țărmul insulei Misia, regele Teutra a luat-o pe Auge de soție și, la moarte, i-a lăsat tronul lui Telefos. În timpul războiului Troiei*, Telefos a fost rănit de Ahile* și vindecat apoi cu rugina de pe aceeași spadă care l-a rănit.

Eschil, Sofocle, Euripide, literatură

TELEGON Fiul lui Ulise* și al vrăjitoarei Circe*. Dorind să-și cunoască părintele, s-a dus în Itaca*, patria lui Ulise, și acolo, într-o luptă, l-a ucis, așa cum fusese prezis de un oracol*. A luat-o apoi de soție pe Penelopa*, de la

care a avut un fiu, pe Italus*. Și-a sfîrșit zilele în Italia, unde a întemeiat orașele Tusculanum și Preneste.

TELEMAC Fiul lui Ulise* și al Penelopei*. În absența lui Ulise din Itaca*, i-a fost sprijin mamei sale. L-a căutat pe tatăl său, ajutat de Atena*, care a luat înfățișarea lui Mentor*; l-a regăsit, la reîntoarcerea lui în Itaca, și împreună au izgonit pe pretendenții Penelopei (proci*). După unele versiuni, Telemac s-a căsătorit apoi cu Circe* sau cu fiica acesteia, sau cu Nausica*. I se atribuie virtuți morale deosebite, în primul rînd filiale.

Antistene, *Atena sau despre Telemac;* Homer, *Odiseea*, I, 113 și urm., IV, 660 și urm., 768 și urm.; Fenelon, *Aventurile lui Telemac;* Pinturicchio, *Întoarcerea lui Ulise*, Londra, pictură

TELESFOR Zeu grec al medicinii, fiul lui Asclepios* și frate al Igeei*.

TEMIS Zeița greacă a justiției. Fiica lui Uranus* și a Geei*, prima soție a lui Zeus*. Din căsătoria lor s-au născut orele* și moirele*. A avut un templu la Delfos*. La romani era cunoscută cu numele de Justiția. Legenda o reprezintă stînd pe treptele tronului lui Zeus* și inspirîndu-l în hotărîrile lui drepte. În mînă avea cornul abundenței* și o balanță.

Ovidiu, *Metamorfoze*, I, 321

TEMIST Fiica lui Ipseu, a treia soție a lui Atamant*. Cînd Atamant a vrut să se căsătorească cu Ino*, Temist a plănuit să-i ucidă acesteia fiii. Dar Ino, prinzînd de veste, a schimbat, în timpul nopții, copiii ei cu ai Temistei, încît ea și-a ucis propriii copii.

TENEDO Insula din fața Troiei*, de unde, după povestirea lui Enea* făcută Didonei*, au fost trimiși de Minerva* cei doi șerpi care l-au ucis pe Laocoon* și pe fiii lui.

TERSILOH Fiul lui Antenor*; a fost ucis în timpul asediului Troiei*.

TESCATILPURTA → *TASCALAJULEA*

TESEU Fiul lui Egeu* și al Etrei*. La 16 ani, în drum spre Atena, a ucis mai mulți monștri uriași, printre care pe Perifete*, Sinis*, Cercione*, Procust*, Schiro*. La Atena, unde Egeu era prizonierul vrăjitoarei Medeea* a înlăturat pe cei 50 de fii ai lui Pallante (3), care năzuiau la tronul lui Egeu și apoi, ajutat de Ariadna*, a ucis Minotaurul*, scutind orașul Atena de jertfa celor șapte fete și șapte băieți, la fiecare nouă ani; revenind la Atena pe mare, a uitat să ridice pînzele albe ale corăbiei, pentru a-i vesti tatălui său victoria, și le-a ridicat pe cele negre. Tatăl lui, crezîndu-l mort de durere s-a aruncat în mare, iar marea de atunci s-a numit Egee. Însoțit apoi de prietenul lui, Piritou*, Teseu a participat la vînătoarea mistrețului din Calidonia*, la expediția împotriva amazoanelor*, împotriva centaurilor*, la cucerirea lînii de aur*. A avut un fiu de la Hippolita*, regina amazoanelor. De la o altă soție, Fedra*, sora Ariadnei*, l-a avut pe Acamant* (1). A vrut s-o răpească pe Persefona* din Infern, dar a fost surprins de Hades* și salvat din mîinile lui de Heracles*. A găsit apoi adăpost la Licomede* (1), dar acesta l-a ucis prin trădare. În perioada clasică, este eroul tipic atenian căruia i se atribuie unificarea Aticei. Personalitatea lui Teseu ar fi, după legendă, de origină solară. Grecii i-au ridicat în Atena un templu, Theseionul, unde a fost venerat ca un zeu.

Homer, *Iliada*, I, 265; Plutarh; Boccaccio, *Teseide*; basorelief în templul lui Apollo, sec. V î.Chr.; amfora lui Eutimide din același secol; fresce în Casa Poetului tragic, în aceea a Vînătorii și în a Centaurului, la Atena pe frontonul Theseionului și pe frontonul oriental al Templului lui Zeus din Olimpia; Nicolas Pousin, pictură

TESTIOS Rege al Tesaliei, tatăl Ledei*, soția lui Tindar*.

TESTOR Preot și prevestitor, tatăl Leucipei* și al prevestitorului Calchas*.

TEUCRU (1) Fiul zeului fluvial Scamandru și al nimfei* Idea* (1); primul rege al Troiei*. Succesorul lui a fost Dardanos*, căruia i-a dat de soție pe propria-i fiică, Arisbea*. (2) Fiul lui Telamon* și al Esionei*, drept recompensă pentru ajutorul dat în războiul împotriva lui Laomedon*. A fost cel mai vestit arcaș al grecilor.

Homer, *Iliada*, VIII, 266 și urm., 300 și urm.

TEUR sau *TEUTATE* Ființa supremă la celți și la germani. Cultul provenea de la egipteni, la care se numea Thot*. Era asemuit cu Mercur*, ca zeu al iscusinței.

TEUTATE → *TEUR*

TEUTH → *THOT*

TEZOATLIPOCA Personificarea soarelui din timpul iernii, zeu al tuturor binefacerilor, creatorul lumii, dar și distrugătorul ei, în mitologia mexicană.

THETIS (1) Fiica lui Uranus* și a Geei* în mitologia greacă, sora titanilor* și soția lui Oceanus*. (2) Cea mai frumoasă dintre nereide*. Zeus* ar fi luat-o în căsătorie, dar auzind că fiul ei va depăși în eroism și virtute pe propriul lui părinte, i l-a dat de soț pe Peleu*. Fiul lor a fost Ahile* care și-a depășit, într-adevăr tatăl. La nunta lui Peleu cu Thetis, au participat toate divinitățile, în afară de Discordia* care, nefiind invitată, a trimis oaspeților un măr, mărul Discordiei, care trebuia oferit în dar celei mai frumoase dintre cele trei zeițe prezente: Afrodita*, Hera* și Atena*; Paris* a oferit mărul

Afroditei și și-a atras astfel mînia celorlalte, care s-au răzbunat atît pe el, cît și pe troienii lui.

Homer, *Iliada:* Dante, *Purgatoriul*, c. IV; Piero di Cosimo, *Nunta lui Peleu cu Thetis*, pictură, la Luvru

THOR Primul fiu al lui Odin* și al Freyei*, arbitru al războiului, zeu al vînturilor* și al furtunilor la scandinavi.

THOT sau *TEUTH* Zeu egiptean, protector al culturii și științei. Identificat de greci cu Hermes*.

TIA Fiica lui Castalia, preot al lui Dionysos*. Orgiile în cinstea lui Dionysos au fost create de ea.

Virgiliu, *Eneida*, IV, 302

TIAMAT Zeu al haosului* primordial în mitologia babiloniană. A fost învins și ținut în frîu de Marduk*, care a restabilit ordinea în univers.

TIBRU Zeul rîului cu același nume. A fost binevoitor lui Enea* cînd acesta a venit de la Troia* în Latium*. În cinstea lui erau organizate Tibernaliile, la 17 august.

Virgiliu, *Eneida*, VIII, 36, 86

TIBURT Primul fiu al lui Amfiarau*. A întemeiat în Italia orașul Tibur (azi Tivoli), unde avea un altar în templul lui Hercule*.

TIDEU Fiul lui Eneu* și tatăl lui Diomede* (1). A luat-o în căsătorie pe Deipile*; a participat cu socrul lui, Adrast* (1), la expediția celor șapte împotriva Tebei*, unde s-a dovedit pe cît de viteaz, pe atît de crud, fapt ce a

determinat-o pe zeița Atena* protectoarea sa, să-i ia nemurirea, transformîndu-l într-un muritor de rînd.

TIESTE Tatăl lui Tantal* (2) și fratele lui Atreu* în mitologia greacă.

TIFON Monstru uriaș, fiul lui Tartar* și al Geei* în mitologia greacă. În locul degetelor, avea o sută de capete de balaur, iar din coapse îi ieșeau șerpi. Împreună cu Echidna* a zămislit alți monștrii, printre care Cerberul* și Himera*. A fost singurul uriaș care a pus stăpînire pe Zeus* în lupta uriașilor împotriva acestuia. După ce Zeus a fost eliberat de Heracles*, l-a trăsnit pe Tifon și l-a prăbușit în fundul vulcanului Etna* (2).

TIHE Fiica lui Oceanus* și al zeiței Thetis* (1), zeița destinului și a bunei stări, identificată de romani cu Fortuna*. Era reprezentată ca o femeie fără veșminte, cu cornul abundenței* într-o mînă, cu un picior în aer și cu celălalt pe o roată în mers sau ținîndu-l în brațe pe Pluto*.

TINDAR Regele Spartei, soțul Ledei* și, după o versiune mai puțin difuzată, tatăl Dioscurilor*, al Clitemnestrei* și al Elenei*. Fiindcă fiii lui au fost luați în cer și făcuți zei, a lăsat tronul lui Menelau*, ginerele său, soțul Elenei.

TIR Fiica lui Salmoneu*. De la Poseidon* l-a avut pe Pelia*.

Homer, *Odiseea*, II, 120, IX, 235

TIRESIAS Prevestitor vestit din Teba* (2). Intervenind într-o neînțelegere dintre Zeus* și soția lui, Hera*, aceasta l-a orbit, iar Zeus i-a dat harul prevestirilor. El a fost

cel care i-a revelat lui Edip* adevărul asupra nelegiuirii comise. A păstrat și după moarte darul profeției și, aflat în Infern, i-a dat sfaturi prețioase lui Ulise*.

Homer, *Odiseea*, X, 492 și urm., XI, 32 și urm., XII, 267 și urm.

TIRREN Fiul lui Atis*. A venit în Italia cu o colonie de lidieni, în teritoriul situat între Arno și Tibru. Regiunea s-a numit Tirrenia, iar mai apoi Etruria (azi Toscana).

TIRS Nuia înlănțuită de ramuri și frunze de iederă și de viță de vie, purtată în permanență de Bachus* și de bacante* mitologia romană.

TITANI Cei 12 fii ai lui Uranus* și ai Geei*, șase băieți (Oceanus*, Ceos*, Crio, Hiperion*, Iapet* și Cronos*) și șase fete (Rhea*, Thetis* (1), Temis*, Mnemosina*, Febe* (3), și Tea*). În lupta lor împotriva zeilor, au fost învinși de Zeus* și aruncați în Tartar*. Lupta lor, cunoscută sub numele de titanomahie, simbolizează furia forțelor instinctive, brutale, împotriva ordinei și a justiției. Giganții* sau uriașii erau fiii lor.

Rubens, *Căderea titanilor*, pictură, la Bruxelles

TITIU Uriaș ațițat de Hera* împotriva zeiței Latona*. A fost ucis de săgețile lui Apollo* și Artemis* și aruncat în Infern, unde doi vulturi îi mîncau ficatul care se refăcea mereu.

Homer, *Odiseea*, VII, 324, XI, 576; Virgiliu, *Eneida*, VI, 595; Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, 457

TITON Fiul lui Laomedon* și frate al lui Priam*. Soția lui, Eos*, a obținut pentru el, de la zei, darul nemuririi, dar a neglijat să-l ceară și pe acela al tinereții veșnice. Astfel, Titon a îmbătrînit și soția l-a preschimbat într-un greier. De la el, Eos l-a avut pe Memnon*, care a fost

ucis de Ahile*, în timp ce apăra eroic pe troieni. Lacrimile mamei s-au transformat în picături de rouă.

TLALOCH → *TLALOOS*

TLALOOS sau *TLALOCH* Zeul ploilor și al fertilității în mitologia popoarelor mexicane. În timp de secetă, i se jertfeau copii.

TLAZOLTEOTL Zeiță a iubirii senzuale în mitologia popoarelor mexicane.

TLEPTÓLEM Fiul lui Heracles*, devenit rege la Rhodos, după ce și-a ucis unchiul, Liciniu. În timpul războiului împotriva Troiei*, a fost ucis de Sarpedon* (2).

Homer, *Iliada*, V, 659

TOOSA Fiica lui Foco și a lui Cete*. De la Poseidon*, l-a avut pe ciclopul* Polifem*.

TRACE Fiica lui Ares*. A dat numele său Traciei.

TRIMURTI Trinitatea vedică divină: Brahma*, Șiva* și Vișnu*.

TRITON Zeul mării în mitologia greacă, fiul lui Poseidon* și al Amfitritei*, jumătate om, jumătate pește. Trăia în apele mărilor și potolea apele agitate, cu trîmbițe formate din scoici. Făcea parte din suita lui Poseidon*.

Ovidiu, *Metamorfoze*, I, 333; G. L. Bernini, *Triton*, sculptură la Roma; Fr. Boucher, *Triton*, pictură

TROFONIU (1) Divinitate infernală în mitologia greacă, care-şi ducea existenţa în Beoţia, într-o peşteră unde dicta un oracol* celor ce se cufundau în somn. (2) Fraţele lui Agamede*, împreună cu care a construit templul lui Apollo* din Delfos*.

TROIA sau *ILION* Cetate antică în nord-vestul Asiei Mici, lîngă Pontul Euxin. A fost adusă la lumină de H. Schliemann şi W. Dörpfeld în 1868, pe înălţimea Hissarlik. Nouă sînt straturile care dovedesc existenţa a tot atîtea cetăţi construite în diverse epoci. Prima ar începe în 3000 î.Chr. Troia cîntată de Homer formează stratul al şaptelea, din epoca miceniană (sec. XIV—XII î.Chr.). Distrugerea ei a avut loc, după părerea arheologilor, în sec. XII.

TROILUS Fiul lui Priam*, regele Troiei*. A fost ucis de Ahile*, cînd a ieşit în afara zidurilor, pentru a-şi adăpa caii.

Virgiliu, *Eneida*, I, 474

TROOS Fiul lui Eritoniu, unul din strămoşii troienilor.

Homer, *Iliada*, V, 265; XX, 230 şi urm.

TUCHULCH Demon* în mitologia etruscă, care însoţea sufletele celor sosiţi în Infern.

TURMS Zeu în mitologia etruscă, mai tîrziu asimilat lui Mercur*.

TURNUS Regele rutulilor*, înaintea lui Enea*.

Virgiliu, *Eneida*, VII, 56, 641, IX, 728, 815, XII, 926

TURUS Numele zeului Mercur* în mitologia etruscă.

TUSCUS Fiul lui Tirren* și nepotul lui Hercule*. A domnit în Tirrenia.

TUTILINA Divinitate romană care veghea păstrarea în bună stare a cerealelor și a celorlalte produse ale pămîntului.

TYR Zeu din mitologia nordică, avînd atributele lui Marte*.

U

UJUM-SIN Semizeu în mitologia chineză, care avea atributele lui Hercule*.

ULISE Fiul lui Laerte* și al Anticleei*, soțul Penelopei* și tatăl lui Telemac*. De la Circe*, a mai avut un fiu, pe Telegon*. A fost regele insulei Itaca*. Cînd Agamemnon* și Menelau* au hotărît să pornească războiul împotriva Troiei*, Ulise, simulînd nebunia, a refuzat să participe; a fost văzut, într-adevăr, semănînd sare printre brazde și arînd cu un plug la care înjugase un bou și un măgar. Palamed*, simțind înșelăciunea, i-a pus înaintea plugului pe propriul fiu, Telemac. Ulise l-a văzut la timp, a lăsat deoparte nebunia și s-a demascat. La rîndul lui, o dată ajuns sub zidurile Troiei, a descoperit înșelăciunea lui Ahile*, care se ascunsese printre femeile din Scir. În cei zece ani cît a durat asediul Troiei, ambii eroi și-au arătat calitățile cu totul excepționale. Ideea calului de lemn, introdus cu un grup de oșteni greci în Troia, în timpul nopții, a fost a lui Ulise. După război, în drum spre Itaca, a trecut prin numeroase peripeții, povestite de Homer în *Odiseea**. Cînd a ajuns în Itaca, i-a ucis pe toți pretendenții (proci*) soției lui. La rîndul lui a fost ucis apoi de fiul avut cu Circe, Telegon, așa cum prevăzuse un oracol*.

Homer, *Iliada, Odiseea;* Virgiliu, *Eneida;* Horațiu, *Epistola I*, 1, 17—22; Cicero, *De officiis*, III, 26; Dante, *Infernul*, c. XXVI; Giovanni Pascoli, *Ultimul drum;* Gabriele D'Annunzio, *Ulise;* James Joyce, *Ulise;* pictură pe un vas grec; Pellegrino Tibaldi, *Ulise și Circe* etc., pictură

URANIA (1) Muza* astronomiei în mitologia greacă, reprezentată cu un glob în mîna stîngă și un compas în dreapta, privind cerul. Iubită de Dionysos*, a avut un fiu de la acesta. (2) Una din fiicele lui Oceanus* și Thetis* (1). (3) Epitet al Afroditei*, opus aceluia de Pandemia, care o caracteriza ca zeiță a iubirii materiale, vulgare.

Le Sueur, pictură, la Luvru

URANUS Divinitatea cea mai veche din mitologia greacă, soțul Geei*. A fost părintele titanilor* și al ciclopilor*. Aflînd că va fi detronat de propriii fii, i-a aruncat în Infern pe ciclopi, dar a fost deposedat de tron de titani și de Cronos*. Înainte de a muri, i-a prezis lui Cronos aceeași soartă.

URASH Zeul plantațiilor, al irigațiilor și al roadelor pămîntului la babilonieni.

UREUS Șarpele care îl însoțea pe zeul soarelui, pe Isis* și pe faraoni, figurînd ca simbol atotputernic deasupra capetelor acestora în mitologia Egiptului.

URSITOARE Ființe legendare din basmele românești, identice parcelor* din mitologia romană; sînt în număr de trei sau șapte, tinere și frumoase sau urîte și bătrîne. Ele hotărăsc destinul copiilor încă de la naștere.

USHAS Aurora*, în mitologia vedică. Soarele, care era foarte îndrăgostit de ea, o urma îndeaproape.

USHIL Zeul soarelui în mitologia etruscă.

V

VAIREVERT În mitologia vedică, al treilea fiu al lui Șiva*, care va provoca un cataclism, atunci cînd va crede necesar.

VALCONDRA Paradisul zeului Vișnu* în mitologia vedică.

VALKIRII Zeițe fermecătoare în mitologia germană, care îi ajutau pe războinici, iar pe cei ce mureau eroic, îi duceau în Walhalla*.
Richard Wagner, *Walkiria*, operă lirică, din tetralogia *Inelul Niebelungilor*

VAM Rîul învolburat al viciilor în mitologia scandinavă.

VARA Divinitate nordică; veghea jurămintele îndrăgostiților și ale soților și pedepsea cu severitate pe cei ce nu le respectau.

VATA sau *VAYN* Zeul vîntului în mitologia vedică; își anunța sosirea venind într-un car zgomotos.

VAYN → *VATA*

VELES sau *VOLOS* Zeu al animalelor domestice în mitologia slavă. Volos, în mod special, zeu al recoltei. După

alții, diavol*, invocat pentru jurăminte, stăpîn al regatului morților.

VENILIA (1) Mama lui Turnus*, regele rutulilor*. (2) Nimfă romană, soția lui Ianus*.

Virgiliu, *Eneida*, X, 76; Ovidiu, *Metamorfoze*, XIV, 334

VENUS Zeița italică a vegetației, a primăverii, a frumuseții, a aurorei și a justiției, protectoare a grădinilor și a viței de vie etc. Sub influența grecilor, a devenit zeița iubirii și a fost identificată cu Afrodita*. La Roma avea două temple.

Virgiliu, *Eneida*, în întregime, dar mai ales, I, V, VIII, X; *Venus și Marte*, pictură pompeiană; *Venus din Milo*, statuie din sec. VI î.Chr., la Luvru; *Venus din Cnidos*, sec. II, la Luvru; Sandro Botticelli, A. Bronzino, G. B. Giorgione, Fr. B. Guercino, pictură; Antonio Canova, sculptură

VERTHRAGNA Zeu din mitologia persană, cu atribute asemănătoare lui Hercule*, adorat mai ales în Armenia.

VERTUMNUS Zeu tutelar al grădinilor și al fructelor în mitologia romană, reprezentat ca un tînăr frumos, cu cunună de spice pe cap. Atributul lui era cornul abundenței*.

Paris Bordone, pictură la Luvru

VESTA Divinitate romană, fiica lui Saturn* și a Rheei*, protectoare a vetrei, apoi a statului roman. Au cerut-o de soție Neptun* și Apollo*, dar ea i-a respins. Puritatea i-a fost personificată printr-un foc veșnic, supravegheat de preotesele cultului ei, vestalele*, la Roma. Avea un templu pe colina Palatinului*; aici, vestalele păzeau și Paladiul* și penații* aduși de Enea* de la Troia*; templul din Forul roman a fost construit în sec. III î.Chr., de soția lui Septimiu Sever.

VESTALE Preotese ale cultului Vestei*, protectoare ale focului sacru din templul zeiței. Erau la început patru, apoi șase tinere fete din familii patriciene, alese chiar de marele preot. Timp de 30 de ani, se rugau pentru bunăstarea poporului și a statului. Se bucurau de o stimă specială, pînă într-atît, încît cînd întîlneau un condamnat la moarte, acesta era grațiat. Locuiau în Atrium Vestae din vecinătatea templului Vestei din Forul roman.

VICTORIA Personificare romană a victoriei, identificată cu zeița Nike* a grecilor. Avea un templu pe Palatin*, în Roma. Era mult mai venerată de romani.

VILA Divinitate a pădurilor, a apelor și izvoarelor la slavi.

VILE Sirene*, în număr de treizeci, zeițe ale apelor în mitologia slavilor.

VIRACOCHA Zeul apelor, creator al soarelui și oamenilor la peruvienii precolumbieni.

VIS Zeița care l-a ajutat pe Iupiter* în lupta împotriva titanilor*. Era fiica Stigei și a lui Pallant* (1).

VIȘNU Divinitate vedică; simboliza soarele și apărea credincioșilor sub nouă înfățișări; cea de a noua încarnare se numește Budha*. A zecea încă nu a apărut; ea se va desăvîrși la sfîrșitul lumii, cînd va deveni om, sub forma unui copil. O dată cu această nouă încarnare, va începe o eră a nevinovăției.

VÎRCOLAC Animal fantastic în mitologia românească, un fel de om-lup, care prin mușcăturile lui provoacă întunecimile de pe Lună și de pe Soare.

VRITRA Șarpe uriaș în mitologia vedică, ucis de zeul furtunii, Indra*, cu trăsnetul. E un simbol al norilor și al ploilor.

VULCAN Zeu roman al focului și al metalelor, fiul lui Iupiter* și al Iunonei*, soț al zeiței Venus*. La greci era Hefaistos*. Trăia în fundul vulcanului Etna* (2), unde își avea și atelierul în care a făurit armele de luptă pentru Enea*.

Virgiliu, *Eneida*, VIII, 372, 416, 424, 439; Vincenzo del Rossi, *Vulcan*, bronz, din Florența; *Vulcan și Thetis*, frescă la Pompei; basorelief antic în Muzeul Conservatorilor, din Roma

W

WALHALLA Paradisul în mitologia germană, regatul lui Odin*, unde ajungeau toți eroii căzuți în lupte.

WODON → *ODIN*

WOTAN → *ODIN*

X

XANTOS Unul din caii lui Ahile*, prin care Iunona* l-a vestit pe erou că îi este aproape sfîrșitul. → *BALIO*

XIQUANI Genii* binefăcătoare, protectoare ale sufletelor copiilor în mitologia japoneză.

XUTO Fiul lui Ellen* și al nimfei* Orseis. În Atica, a luat-o de soție pe Creusa, fiica regelui Erehteu, de la care a avut doi fii, pe Aheu*, strămoș al aheilor, și pe Ion*, strămoș al ionilor. Acesta din urmă ar fi fost fiul lui Apollo*.

Y

YATI Zeul soarelui și strămoșul incașilor în mitologia peruviană.

YSUM Zeu care conducea sufletele în Infern în mitologia japoneză, asemenea lui Mercur*.

Z

ZALMOXE → *ZAMOLXE*

ZAMOLXE sau *ZALMOXE* Zeu geto-dac, personaj legendar, care ar fi trăit, după mărturia istoricului Herodot și a lui Strabon, pe vremea expediției lui Darius al perșilor, în 513 î.Chr., pe meleagurile Daciei. Este întemeietorul religiei geto-dacilor. Cultul lui este identic aceluia al misterelor dionisiace sau orfice. A fost identificat mai tîrziu cu Gebeleizis*.

Lucian Blaga, *Zamolxe*, dramă

ZARATHUSTRA sau *ZOROASTRU* În vechea limbă persană, „cel căruia cămilele îi sînt bătrîne". Predicator care a reformat vechea religie iraniană. După o versiune, și-a inițiat activitatea profetică cu 258 de ani înainte de Alexandru cel Mare și s-ar fi născut în Atropatene (Azerbaidjanul de azi). A creat zoroastrismul, care i-a și propovăduit învățătura prin imnurile *Avata* și *Gatha*, și anume doctrina binelui sub orice formă, singura care salvează sufletul omului. Zeul suprem, după Zarathustra, este Ormuzd*.

ZBURĂTOR În basmele românești tînăr înalt și subțire; poate apărea și în formă de șarpe cu aripi sau ca o flacără. Personifică, de obicei, ființa iubită care nu poate fi niciodată ajunsă. Acționează numai noaptea și poate lua

ușor înfățișarea unui bărbat, a unei femei, a unui șarpe de foc sau a unei stele.

Ion Eliade-Rădulescu, *Sburătorul*, poem

ZEFIR Personificare a vîntului de est în mitologia greacă. Pentru romani, era mesagerul primăverii; aceștia îl mai numeau „binefăcătorul" (Favonius*).

A. Coypel, *Zefir și Flora*, la Luvru; Poussin, *Regatul Florei*, la Luvru, pictură

ZETE → *CALAI*

ZETO Fratele geamăn al lui Amfion* în mitologia greacă. Împreună au răzbunat-o pe mama lor, Antiope* (2), asuprită de Dirce*.

ZEUS Zeul suprem în mitologia greacă, părinte al tuturor zeilor și al oamenilor, stăpîn al universului. Numele lui însemna „cel plin de raze", „strălucitorul" și personifica cerul, firmamentul luminos. Proteja întreaga natură, viața socială și bunăstarea oamenilor. În desele lui capricii, venea pe pămînt, unde își alegea dintre muritoare pe cele mai frumoase, ceea ce trezea nemulțumirea soției lui, Hera*, care nu de puține ori se răzbuna pe acestea. Era venerat mai ales în Dodona*, apoi la Olimpia* și în Creta. Sediul lui era în Olimp* (1), în Tesalia, deși îndrăgea muntele Ida*, din Frigia, și muntele Liceu din Arcadia*. La romani era cunoscut sub numele de Iupiter*. Era reprezentat ca un om viguros, cu barbă. Statuia sculptată de Fidias pentru templul din Olimp îl reprezintă așezat; aceasta este una din cele șapte Minuni ale lumii*.

Gaetano Gandolfi, *Iupiter și Semele*; Ingres, *Iupiter și Thetis*, pictură.

ZEUSIPPE Nimfă* iubită de Poseidon*, mama lui Erehteu și a Filomelei*.

ZIBOG Zeul protector al vieții în mitologia slavă.

ZISELBOG Personificare a lunii* în mitologia slavă.

ZINA Personaj fantastic feminin, bun sau rău — zîne bune, zîne rele — primele frumoase, celelalte, de obicei, urîte, din mitologia și basmele românești.

ZMEU Ființă legendară în basmele românești, asemenea balaurului*; apare și ca ființă a văzduhului, cu atribute fantastice; varsă foc pe gură, umblă cu o falcă în cer și una în pămînt, iar pe cap are o piatră nestemată care luminează ca soarele. De obicei, adoră fetele frumoase, pe care le și răpește, ceea ce îl face de temut. Este învins mai totdeauna de Făt-Frumos*.

Redactor: DINU TEODOR CONSTANTINESCU
Tehnoredactor: MARIA BOCĂNEALĂ

Tiparul executat la:
Imprimeria „ARDEALUL" Cluj
B-dul 22 Decembrie nr. 146
C-da. nr. 37
ROMÂNIA

MINUNI ALE LUMII: Capodopere ale arhitecturii și sculpturii antichității: Piramida lui Keops, Grădinile suspendate ale Semiramidei din Babilon; Statuia lui Zeus din Olimpia (în Peloponez), opera lui Fidias; Farul din Alexandria, în Egipt; Colosul din Rhodos; Templul zeiței Artemis din Efes; Mormîntul lui Mausol (rege al Cariei — Anatolia occidentală), dedicat acestuia de soția sa, Artemisia, în Halicarnas.

Lei 308
2 TL

Total 310

ISBN 973 - 9008 - 28 - 3